

PĀVILOSTAS NOVADA PAŠVALDĪBA

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ!

**PĀVILOSTAS NOVADA TERITORIJAS
PLĀNOJUMS
2012. – 2024.GADAM
(3.daļās)**

**I.daļa
PASKAIDROJUMA RAKSTS**

2012/2013

Pāvilostas novada dome ar 2011. gada 31. marta lēmumu „Par Pāvilostas novada teritorijas plānojuma un attīstības programmas izstrādes uzsākšanu” (domes sēdes protokols Nr.6.,36 §) tika uzsākta Pāvilostas novada teritorijas plānojuma 2012. – 2024. gadam un Pāvilostas novada attīstības programmas 2012. – 2018.gadam izstrāde, apstiprināti darba uzdevumi un šo dokumentu izstrādes darba vadītāja – pašvaldības projektu koordinatore Vizma Ģēģere.

Teritorijas plānojums apstiprināts 2013.gada 30.maijā un tā grafiskā daļa un teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumi apstiprināti ar saistošajiem noteikumiem Nr.3 (Pāvilostas novada domes lēmums „Par Pāvilostas novada teritorijas plānojuma 2012. – 2024.gadam apstiprināšanu”- sēdes protokols Nr.11., 12.§)

Pāvilostas novada teritorijas plānojums izstrādāts Eiropas Sociālā fonda līdzfinansētā projekta Nr. 1DP/1.5.3.2.0/APIA/VRAA/011 „Pāvilostas novada teritorijas plānojuma un attīstības programmas izstrāde ” ietvaros.

Konsultāciju uzņēmumi:

<p>SIA „Sustainable Advanced Solutions”</p> 	<p>SIA „Projekts 3i”</p>
---	--

Pāvilostas novada teritorijas plānojuma sastāvā ietilpst:

I daļa. Paskaidrojuma raksts.

II daļa. Grafiskā daļa, ko veido kartes:

- Pāvilostas novada teritorijas pašreizējā izmantošana (ar mēroga noteiktību 1:10000);
- Pāvilostas novada teritorijas plānotā (atļautā) izmantošana – funkcionālais zonējums (ar mēroga noteiktību 1:10000);
- Pāvilostas pilsētas teritorijas plānotā (atļautā) izmantošana – funkcionālais zonējums (ar mēroga noteiktību 1:2000);
- Vērgales ciema teritorijas plānotā (atļautā) izmantošana – funkcionālais zonējums (ar mēroga noteiktību 1:10000);
- Ploces ciema teritorijas plānotā (atļautā) izmantošana – funkcionālais zonējums (ar mēroga noteiktību 1:10000);
- Sakas ciema teritorijas plānotā (atļautā) izmantošana – funkcionālais zonējums (ar mēroga noteiktību 1:10000);
- Saraiķu ciema teritorijas plānotā (atļautā) izmantošana – funkcionālais zonējums (ar mēroga noteiktību 1:10000);
- Strantes ciema teritorijas plānotā (atļautā) izmantošana – funkcionālais zonējums (ar mēroga noteiktību 1:10000);
- Rīvas ciema teritorijas plānotā (atļautā) izmantošana – funkcionālais zonējums (ar mēroga noteiktību 1:10000);
- Ulmales ciema teritorijas plānotā (atļautā) izmantošana – funkcionālais zonējums (ar mēroga noteiktību 1:10000);
- Ziemupes ciema teritorijas plānotā (atļautā) izmantošana – funkcionālais zonējums (ar mēroga noteiktību 1:10000).

III daļa. Teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumi.

Pārskats par pašvaldības teritorijas plānojuma izstrādi (elektroniskā formātā)

Stratēģiskās ietekmes uz vidi novērtējuma procedūras ietvaros ir sagatavots Vides pārskats.

Teritorijas plānojuma izstrādē iesaistītie eksperti:

Inguna Jekale, Arch., MSc.vad.zin. – projekta vadība (kopīgā redakcija),2.9, 6., 7.7.3.,9.sadaļas

Aija Melluma, Dr.habil.geogr., profesore, pētniece – paskaidrojuma raksta teksti un attēli

Jānis Skudra, BSc.vid. zin.– grafiskie materiāli: attēli

Vilnis Salenieks,Eng.– grafiskie materiāli: attēli

Teritorijas plānojums izstrādāts sadarbībā ar Pāvilostas novada pašvaldības speciālistiem

© SIA „Projekts 3i”, paskaidrojuma raksta tekstu un attēlu autori, 2012/2013

Pārpublicēšanas gadījumā atsauce uz teksta un attēlu autoriem obligāta

SATURA RĀDĪTĀJS

1.	Vispārēja informācija	3
1.1.	Novada īss raksturojums	3
1.2.	Teritoriālais un administratīvais iedalījums: ieskats vēsturē	3
1.2.1.	Muižas un to areāli	4
1.2.2.	Pagasti	5
1.2.3.	Pāvilosta	7
1.3.	Spēkā esošie plānošanas dokumenti	7
1.4.	Paralēlie plānošanas dokumenti	7
2.	Daba un saimniecība	9
2.1.	Reljefs un ģeoloģiskā uzbūve	9
2.2.	Klimats	10
2.3.	Ūdeņi	11
2.4.	Piekraste	13
2.4.1.	Uzbūve un procesi	13
2.4.2.	Aizsardzība	19
2.5.	Zvejniecība	22
2.6.	Atpūtas saimniecība	25
2.7.	Lauksaimniecības zemes – ekoloģiskais skatījums	27
2.8.	Mežs un mežsaimniecība	30
2.9.	Infrastruktūra	31
2.10.	Dabas aizsardzība	34
2.10.1.	Biotopi	34
2.10.2.	Īpaši aizsargājamās dabas teritorijas	36
3.	Kultūrvēsturiskais apskats	37
3.1.	Kopskats	37
3.2.	Kultūras pieminekļi	40
4.	Iedzīvotāji un apdzīvojums	44
4.1.	Iedzīvotāji	44
4.1.1.	Iedzīvotāju skaits	44
4.1.2.	Par iedzīvotāju migrācijas procesiem	47
4.2.	Apdzīvojums	48
4.2.1.	Ievadam	48
4.2.2.	Apdzīvojuma veidošanās vēsture	48
5.	Pāvilostas novada ainavas	70
5.1.	Par ainavām	70
5.2.	Ainavu veidošanās un attīstības posmi	71
5.3.	Novada ainavas	73
5.3.1.	Pieejas	73
5.3.2.	Ainavu tipi un veidi	73
5.3.2.1.	Dabas ainavas	73
5.3.2.2.	Darbības ainavas	74
5.3.2.3.	Ainavu nozīmes	78
6.	Pašreizējā plānošanas pieredze	81
6.1.	Teritorijas plānojumi	81
6.1.1.	Sakas pagastam	81
6.1.2.	Vērgales pagastam	90
6.1.3.	Pāvilostai	93
6.2.	Kopsavilkums	94

7.	Pāvilostas novada attīstībai nozīmīgās teritorijas	97
7.1.	Grīņu apvidus	97
7.1.1.	Upesmuižas Grīņu sadalīšana viensētās	99
7.1.2.	Grīņu rezervāta izveidošana	100
7.1.3.	Ziemupes dabas liegums	101
7.1.4.	Secinājumi	101
7.2.	Strantes – Labraga stāvkrasta ainava	102
7.3.	Akmeņraga posms	112
7.4.	Ziemupes – Šķēdes posms Piekrastē	118
7.5.	Vērgales lauki	129
7.6.	Zaļkalna mežs un Otrās puses meži	130
7.6.1.	Pastāvošie dabas aizsardzības nosacījumi	131
7.6.2.	Kultūrvēsturiskā nozīme	132
7.6.3.	Par meža funkcijām	133
7.6.4.	Mežu raksturojums	134
7.6.5.	Plānojumu risinājumi	137
7.7.	Pāvilostas pilsēta	140
7.7.1.	Vēstures gaita	140
7.7.2.	Zemes īpašumu struktūras vēsturiskais konteksts	140
7.7.3.	Vecā Pāvilsta	142
7.7.4.	Jaunais Vecais ciems: vīzija un realitāte – Neīstenotais ciems Pelēkajā kāpā	147
7.7.5.	Telpiskās struktūras mezgli	149
8.	Pāvilostas novada telpiskās struktūras koncepcija	151
8.1.	Ievads	151
8.2.	Mērķi	151
8.3.	Pāvilostas novada telpiskā struktūra	152
9.	Teritorijas plānojuma risinājumi	158
9.1.	Izstrādes ietvars	158
9.1.1.	Pašvaldības uzdevums	158
9.1.2.	Tiesību normas un nosacījumi	158
9.2.	Apsvērumi teritorijas plānojumam	159
9.2.1.	Principi	159
9.2.2.	Pieejas	161
9.2.3.	Risinājumi	162
9.2.3.1.	Novada ciemi un to robežas	163
9.2.3.2.	Pāvilsta	166
9.2.3.3.	Dabas un kultūras mantojuma aizsardzības interešu teritorijas un objekti	169
9.2.3.4.	Lauku teritorijas	170
9.2.4.	Priekšlikums teritorijas plānotās (atļautās) izmantošanas – funkcionālo zonu iedalījumam	175
	Izmantotie avoti	180
	Pielikumi	184
1.	Nekustamā īpašuma piederības karte, 2011.	
2.	Pāvilostas pilsētas teritorijas plānojuma 2008.- 2020.gadam paskaidrojuma raksts *pdf formātā	

1. VISPĀRĒJA INFORMĀCIJA

1.1. NOVADA ĪSS RAKSTUROJUMS

Pāvilostas novads izveidots 2008. gada 31.decembrī, apvienojot Sakas novadu (Sakas pagasts un Pāvilostas pilsēta) un Vērgales pagastu. Ietilpst pilsētnovadu grupā, vadošā nozīme novadā ir Pāvilostas pilsētai. Starp Latvijas pilsētām pēc atpazīstamības (zīmola) indeksa Pāvilosta atrodas 20.vietā, taču kopumā tā tiek vērtēta kā *vieta, ko apmeklēt*, bet ne – kur dzīvot vai kur investēt (Brencis, 2011).

Novada platība ir 515,2 kvadrātkilometri, tajā skaitā 6,3 – Pāvilostas pilsēta.

Iedzīvotāju skaits (reģistrētie iedzīvotāji) 2012.g. sākumā bija 3182 cilvēki, tajā skaitā 1127 Pāvilostā, 618 Sakas pagastā un 1437 Vērgales pagastā.

Iedzīvotāju blīvums Sakas pagastā 2,2, Vērgales pagastā 8,3 cilvēki uz kvadrātkilometru, bet Pāvilostas pilsētā – 201,7. Vidēji novadā – 6,2cilvēki uz kvadrātkilometru.

Pavisam novada teritorijā konstatētas 4068 zemes vienības (Valsts zemes dienesta dati, 2011.). Lielākais to skaits attiecas uz lauksaimniecības zemēm – 2290 jeb 56,5% no kopskaita, 918 vienībām (22,6%) ir mežsaimniecības mērķis, individuālo dzīvojamo māju apbūves zemes – 561 vienība (13,8%).

Pēc nekustāmā īpašuma lietošanas mērķiem apmēram vienādas platības aizņem lauksaimniecības zemes un mežsaimniecības zemes – atbilstīgi 19245,5 un 20931,8 ha, jeb aptuveni 47% katra. Tomēr vidējais zemes gabala lielums ir atšķirīgs: lauksaimniecības zemēm 8,4 ha, bet mežsaimniecības zemēm – 22,8 ha.

Dominē zemes vienības ar nelielu platību, - apmēram pusei zemes vienību ir platība līdz 5 ha. Tas uzskatāmi arī redzams, analizējot iepriekšējos teritorijas plānojumos plānoto ciemu īpašumu struktūru. (skatīt7.sadaļā)

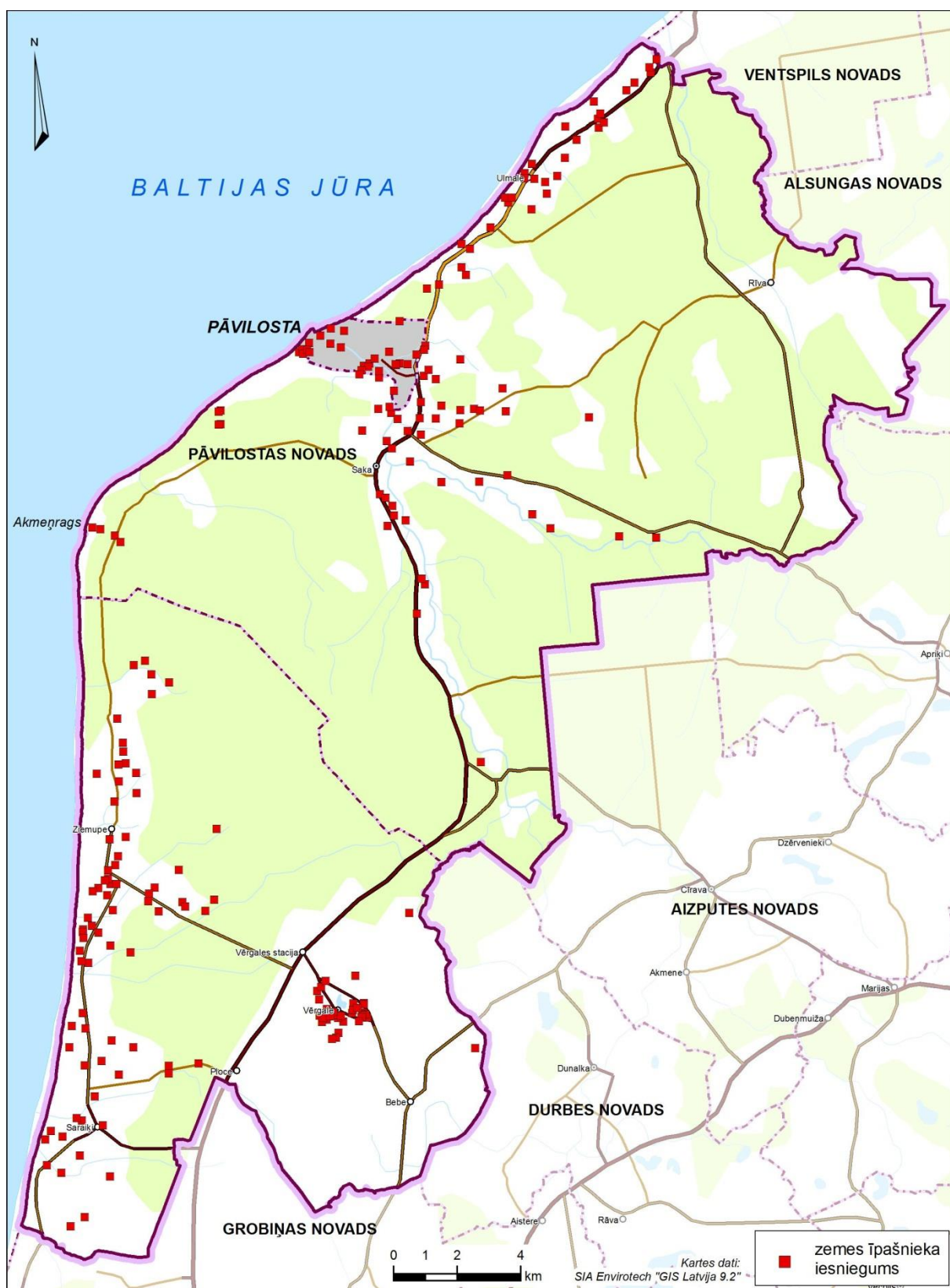
Kopējā mežu platība novadā ir 33057,2 ha (Valsts meža dienesta dati) jeb 80,7% no teritorijas kopplatības. Mežu platība Sakas pagasta teritorijā ir 23305,4 ha, bet Vērgales pagastā – 9566,3 ha, un mežainums atbilstīgi 73% un 50%.

Teritorijas plānojuma redakcijas izstrādes laikā pašvaldība līdz 2012.gada 23.augustam saņēmusi 183 iesniegumus no fiziskām un juridiskām personām apmēram par 270 zemes vienībām, kas sastāda tikai nepilnus 7% no kopējā zemes vienību skaita. Skatīt 1.attēlu ar iesniegumos norādīto vietu izvietojumu novadā. Detāliskāk iesniegumos minētās zemes vienības attēlotas grafiskās daļas kartē „Pāvilostas novada teritorijas pašreizējā aizmantošana ar mēroga noteiktību 1:10000.

Paskaidrojuma rakstā bez publiskās pieejamības informācijas izmantoti arī oriģināli pētījumi, kas veikti tieši Pāvilostas novada attīstības plānošanas vajadzībām. Tajā skaitā, balstoties uz Latvijas valsts vēstures arhīva fondiem, pētīta vēsturiskā situācija, jo tā sniedz informāciju par zemes politikas izpausmēm, kas atspoguļojas gan apdzīvojuma attīstībā, gan ainavu veidolā, un ietekmē attīstības procesus joprojām.

1.2.TERITORIĀLAIS UN ADMINISTRATĪVAIS IEDALĪJUMS: IESKATS VĒSTURĒ

Laika gaitā mainās vienas vai citas vietas piederība konkrētām administratīvā vai teritoriālā iedalījuma vienībām, kas ir satvars dažādiem statistikas datiem, notikumu aprakstiem, cilvēku vēsturei. Tādēļ sniegts īss ieskats vēsturē, jo laika gaitā mainās arī tieši teritoriālās vai administratīvās vienības. Turklāt, nereti cilvēki saista sevi ne tik daudz ar pašreizējo administratīvo iedalījumu, bet gan ar kādu senāku, kas varbūt jaunākām paaudzēm nav zināms.

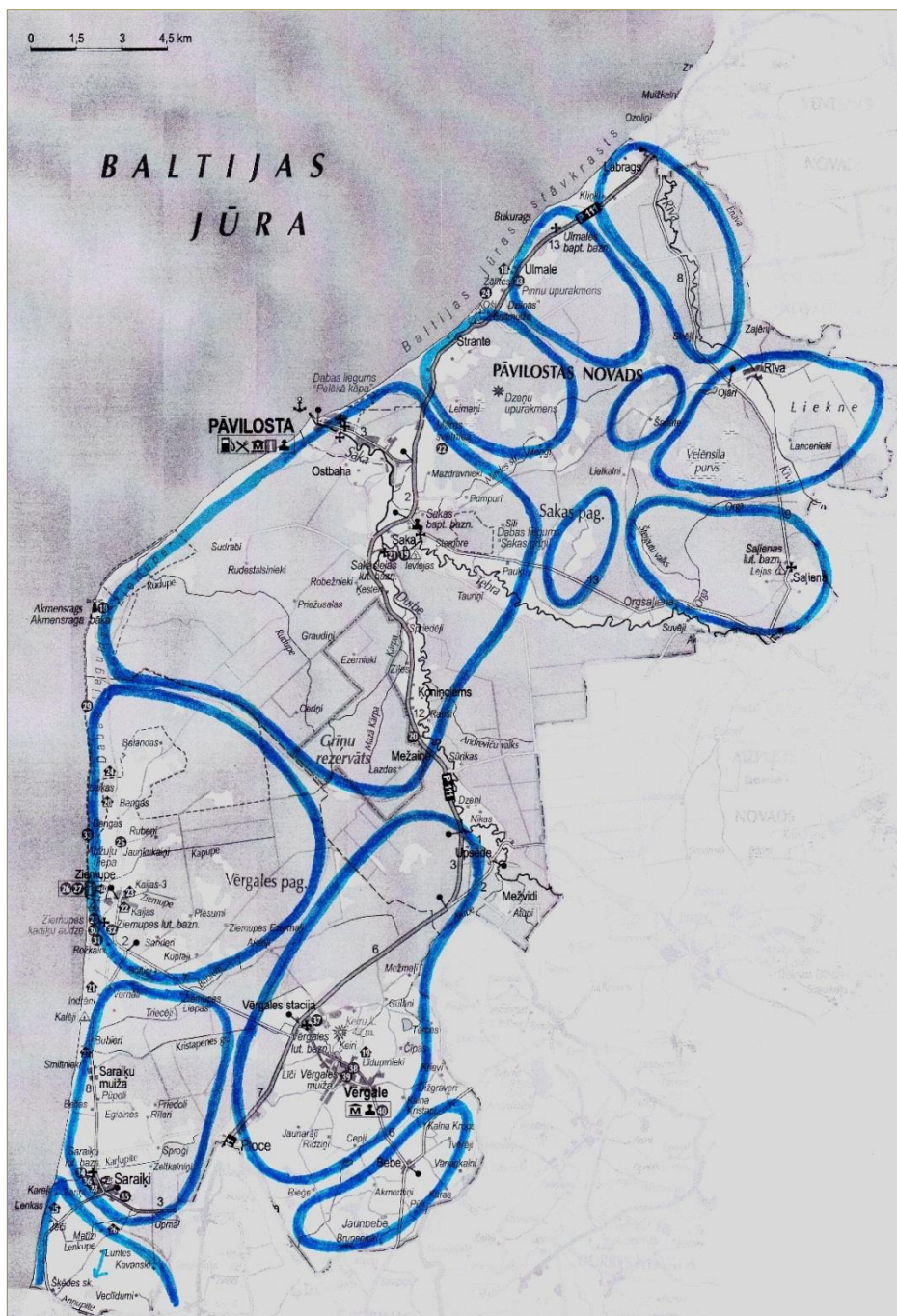

1.attēls. Iesniegumos norādīto vietu izvietojums(1.redakcijas izstrādes laikā līdz 23.08.2012.)[J.Skudra]

1.2. 1. Muižas un to areāli

Kurzemē, tajā skaitā tagadējā Pāvilostas novada teritorijā muižas sāka veidoties 14.-15.gs. Muižu laiki Latvijā juridiski pastāvēja līdz valstiskās neatkarības iegūšanai, tātad muižu politiskā un ekonomiskā ietekmes laiks bija visilgākais. Tas atstāja paliekošu ietekmi uz apdzīvojuma veidošanos, un šajā laikā pamatvilcienos izveidojās pašreiz redzamo ainavu telpu aprises un iekšējās struktūras iezīmes.

Tagadējā Pāvilstas novada teritorijā pastāvējušas vismaz 16 muižas (par visām nav statistikas ziņu, vai arī aprakstu), bet laika gaitā muižu īpašumi vai nu dalījās, vai arī apvienojās. Piemēram, agrārās reformas laikā Upesmuižas īpašumi apvienoja vairākas muižas (Stembre, Minde, Sarkanmuiža, Freibergē, Osbaka, Sakas pilsmuiža). Muižu areālu aprīse parādīta 2.attēlā

2.attēls. Bijušo muižu areāli Pāvilstas novadā [A.Meluma, 2012.]

1.2.2. Pagasti

Šeit pieskarsimies tikai tam pagastu vēstures posmam, kas attiecas uz 20. gs. Tas nepieciešams tādēļ, ka laika gaitā mainījušās pagastu aprīse, pat ja saglabājas to sākotnējie nosaukumi. Tikai zinot šīs senās aprīse, iespējams ticamības robežās interpretēt senākus statistikas datus, kas attiecas uz 20. gs. vēsturi.

Vēsturiski tagadējā Pāvilstas novada teritorija atradās divos apriņķos: Aizputes un Liepājas. Tūlīņ pēc Latvijas valstiskās neatkarības iegūšanas tagadējā Pāvilstas novada teritorijā bija šādi pagasti: Liepājas apriņķī - Vērgales, Ziemupes un Medzes (citās robežās) pagasti, un Aizputes apriņķī – Sakas un Ulmales pagasti, kā arī daļa no Cīravas pagasta. (sk. 3.attēlu)

Padomju varas gados administratīvi teritoriālais iedalījums tika mainīts. Vispirms 1945.g. vēl agrāko apriņķu robežās pagastu vietā tika izveidoti *ciemi* (ne apdzīvoto vietu nozīmē, bet kā pārvaldes teritorijas), turklāt bieži viena agrākā pagasta vietā izveidoja vairākus ciemus.

Tagadējā Pāvilostas novada pagastos tika izveidoti šādi *ciemi*: Cīravas pagastā – Cīravas un Upsēdes; Sakas pagastā – Pāvilostas, Sakas un Salienas; Ulmales pagastā – Ulmales ciems; Vērgales pagastā – Vērgales un Vērnietu ciems; Ziemupes pagastā – Ziemupes ciems.

Šāds iedalījums saglabājās līdz 1949.g., kad tika izveidoti *rajoni* (citādās aprisēs, nekā tas bija vēl nesēn). Šajā laikā novada daļas atradās trīs dažādos rajonos: Alsungas (Pāvilostas, Sakas, Salienas un Ulmales ciemi), Liepājas (Vērgales, Vērnietu un Ziemupes ciemi) un Aizputes (Cīravas un Upsēdes ciems). Vēlāk, 1962.g. izveidojās nesēnās rajonu teritoriju aprises.

Pagastu teritoriju atšķirīgās aprises ir tas apstākļi, kas neļauj tieši salīdzināt dažādu laiku statistikas ziņas.

3.attēls. Kādreizējie pagasti pašreizējā Pāvilostas novadā, 1931.gads.

1.2.3. Pāvilosta

Dibināta 1879.g. Upesmuižas zemēs, piekrastes smiltājos, kā kompakta apdzīvota vieta, ar regulāru ielu tīklu. Tajā laikā un vēl 20.gs. 20.gados saukta par *miestu*, ar ierobežotām pārvaldes funkcijām, jo bija Sakas pagasta daļa. Padomju varas gados, 1951.g. ieguva strādnieku ciemata statusu, 1961.g – pārdēvēta par pilsētciematu. Pilsētas tiesības ieguva 1991.gadā.

1.3. SPĒKĀ ESOŠIE PLĀNOŠANAS DOKUMENTI

Šobrīd Pāvilostas novadā spēkā ir tā atsevišķo teritoriālo vienību – Pāvilostas pilsētas, Sakas pagasta un Vērgales pagasta teritorijas plānojumi, kas izstrādāti līdz novada izveidošanai.

2007.gada 20.decembrī Vērgales pagasta padome apstiprināja un izdeva saistošos noteikumus Nr.9 „Vērgales pagasta teritorijas plānojums 2007. – 2019.gadam”.

Sakas novada dome 2007. gada 27. decembrī apstiprināja Sakas novada Sakas pagasta teritorijas plānojuma 2007. – 2019.gadam ceturto redakciju kā galīgo redakciju. Tā teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumus, kā arī grafisko daļu izdeva kā saistošos noteikumus Nr. 12 „Sakas novada Sakas pagasta teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumi”.

Pāvilostas pilsētas teritorijas plānojumu 2008. – 2020.gadam Sakas novada dome apstiprināja 2008.gada 29.maijā, izdodot tā grafisko daļu un teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumus kā saistošos noteikumus Nr.7.

Pēc Pāvilostas novada izveidošanas, 2009. gada 24. septembrī Pāvilostas novada dome izdeva saistošos noteikumus Nr. 9 „Par Pāvilostas novada teritorijas plānojumiem”, ar kuriem no jauna apstiprināja bijušo atsevišķo teritoriālo vienību: Pāvilostas pilsētas, Sakas pagasta un Vērgales pagasta teritorijas plānojumus.

1.4. PARALĒLIE PLĀNOŠANAS DOKUMENTI

Vienlaikus ar Pāvilostas novada teritorijas plānojumu 2012. – 2024.gadam tiek izstrādāts otrs novada attīstības plānošanas dokuments – Pāvilostas novada attīstības programma.

Atbilstīgi Attīstības plānošanas sistēmas likumam (2008.), Reģionālās attīstības likumam (2002.) attīstības programma ir vidējā termiņa attīstības plānošanas dokuments un tiek izstrādāta 7 gadiem.

Programmas izstrādes procesu regulē arī 13.10.2009. Ministru kabineta noteikumi Nr. 1178 „Attīstības plānošanas dokumentu izstrādes un ietekmes izvērtēšanas noteikumi”. Sagatavojot attīstības programmu, jāņem vērā arī Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrijas „Metodiskos ieteikumus attīstības programmu izstrādei reģionālā un vietējā līmenī”. Šajos ieteikumos ir rekomendācijas dokumenta saturam.

Attīstības programmas pirmā daļa parasti ietver pašreizējās situācijas raksturojumu, - teritorijas atrašanās vieta, reljefs, klimatiskie apstākļi), iedzīvotāji un apdzīvojuma struktūra, dabas resursu (zemes izmantošanas struktūra, lauksaimniecības zemes, mežu zemes un resursi, derīgie izraktenī, ūdens resursi, vēja resursi), dabas un kultūrvēsturiskās vērtības, ekonomiskās attīstības (nodarbinātība, uzņēmējdarbības vide, teritorijas attīstības indekss), tehniskā infrastruktūra (transports, sakari, elektroapgāde, komunālie pakalpojumi), vides kvalitāte (gaisa kvalitāte, ūdens kvalitāte, potenciāli piesārņotās vietas, piesārņojošo darbību atļaujas), veselības aprūpe, sociālā palīdzība un sociālie pakalpojumi, izglītība, kultūras infrastruktūra, sports un brīvā laika aktivitātes, tūrisms un aktīvā atpūta, publiskā pārvalde, un SVID analīzi. Savukārt tās II daļā ir ilgtermiņa stratēģiskie uzstādījumi, vidēja termiņa stratēģiskie uzstādījumi, pārskats par iedzīvotāju iesaisti. Attīstības programmas pielikumā ir Rīcības plāns un Investīciju plāns.

Nemot vērā Vides pārraudzības valsts biroja 2011. gada 21. septembra lēmumu Nr. 64 „Par stratēģiskās ietekmes uz vidi novērtējuma procedūras piemērošanu Pāvilostas novada attīstības programmai 2012.–2018.gadam un Pāvilostas novada teritorijas plānojumam 2012.–2024.gadam” šiem attīstības plānošanas dokumentiem tiek piemērots stratēģiskā ietekmes uz vidi novērtējums. Stratēģiskās ietekmes uz vidi procedūru un Vides pārskata sagatavošanu reglamentē likums „Par ietekmes uz vidi novērtējumu” un Ministru kabineta 2004.gada 23.marta noteikumiem Nr.157 „Kārtība, kādā veicams ietekmes uz vidi stratēģiskais novērtējums”.

Stratēģiskā ietekmes uz vidi novērtējuma Vides pārskats tiek gatavots kā atsevišķs sējums. Vides pārskatā sniegts pārskats par nacionālajiem un starptautiskajiem vides aizsardzības mērķiem, tiek gatavots esošais vides stāvokļa apraksts – novada reljefs, ģeomorfoloģiskā uzbūve, klimatiskie apstākļi, ģeoloģiskā uzbūve, derīgie izrakteņi, pazemes ūdeņi, virszemes ūdeņi, alternatīvie energoresursi, meža resursi, īpaši aizsargājamās dabas teritorijas, būtiskākie vidi piesārņojošie objekti. Pārskatā sniegts stratēģiskās ietekmes uz vidi novērtējuma procedūras raksturojums, īss plānošanas dokumenta raksturojums, kā arī plānošanas dokumentu noteikto attīstības mērķu un plānoto darbību iespējamā ietekme uz vidi, raksturoti pasākumi monitoringa nodrošināšanai.

Raksturojot iepriekš minēto dokumentu saturu, redzams, ka šobrīd šajos dokumentos pieņemts atkārtot identisku informāciju par konkrēto teritoriju. Tādēļ teritorijas plānojuma paskaidrojuma raksta aprakstā neatkārtosim Attīstības programmā un Vides pārskatā sniegtās ziņas. Teritorijas plānojuma aprakstā sniegsim tikai tādu informāciju un raksturosim tos resursus, kas nosaka Pāvilostas novada teritorijas iespējas un arī riskus telpiskā aspektā.

2.DABA UN SAIMNIECĪBA

Pāvilostas novada teritorijas dabas apstākļu raksturojumā mēs izmantojam *faktoru pieeju*, pievēršot uzmanību tiem dabas apstākļiem vai to raksturlielumiem, kas ietekmē vai nosaka saimnieciskās darbības iespējas vai ierobežojumus, kā arī atstāj tiešu ietekmi ainavās, to telpiskajās aprisēs un vizuālajā veidolā.

2.1. RELJEFS UN ĢEOLOĢISKĀ UZBŪVE

Pāvilostas novada teritorija atrodas Baltijas jūras krastā, divu dabas rajonu robežās – tā ir Piejūras zemiene un Rietumkurzemes augstiene. Tās norobežo izteikta līnija – Baltijas ledus ezera senkrasts. Dabā vislabāk to var redzēt, dodoties no Grobiņas Ventspils virzienā, bet Vērgales pagasta teritorijā senkrasts ir lēzenāks, it kā izplūdis.

Atzīmējamas vēl citas līnijas, kuru veidošanos nosacījis reljefs, un kuras dažādos veidos ietekmējušas cilvēka darbību, tās izplatīšanos. Tās ir dabā mazāk izteiktā Litorīnas jūras krasta līnija no Pāvilostas virzienā uz Akmeņragu un tālāk no Ziemupes uz Tosmares ezeru, kā arī Tebras, Durbes, Sakas upju ielejas un Ploces-Ālandes senieleja ar purvu.

Detāls ģeoloģiskās uzbūves raksturojums un ziņas par derīgo izrakteņu resursiem (arī atradnēm) atrodams Vides pārskatā. Šajā darbā sniegts tikai īss apskats.

Ģeoloģiskā ziņā novada teritoriju (izņemot Vērgales apkārtni) var uzskatīt par jaunu – tā veidojusies Baltijas ledus ezera (tā ir senākā pašreizējās Baltijas jūras attīstības stadija) un Litorīnas jūras pastāvēšanas laikā.

Zemes virskārtu veido kvartāra (zemes vēsturē jaunākie) nogulumi – smilts, mālsmilts un smilšmāls, kā arī purvos – kūdras nogulumi. Zem kvartāra segas, vietām tuvu zemes virsmai atrodas devona laikmeta nogulumi, tajā skaitā – karbonātus saturošie dolomīti. Piemēram, Tebras krastos pie Salienas muižas, vietām Grīņu apvidū.

Baltijas ledus ezers pastāvējis pirms 9-10 tūkstošiem gadu, tā kādreizējā gultne ir Pāvilostas novada teritorijas lielākajā daļā redzamais līdzenums. Valdošie zemes virskārtas nogulumi ir smilts, smilts ar granti un oļiem, to biežums ir mainīgs – no dažiem desmit centimetriem līdz 3-4 metriem. Zem smilšainajiem nogulumiem ir morēnas materiāls – mālaina smilts vai smilšains māls ar oļiem un akmeņiem. Šādi kārtaini nogulumi redzami atsegumos jūras stāvkrastos, tie ievērojamā veidā ietekmē krasta noskalošanās un nobrukšanas procesus. Zemes virskārtā mālaine nogulumi atsedzas vairākās vietās, tie veido it kā *salas* smilšainajā līdzenumā, kurās veidojas auglīgākas augsnes un ir labāki apstākļi lauksaimniecībai. Lielākās *salas* ir Pāvilostas un Sakas apkārtnē (Minde, Strante, Meņģi, Lavīži) un dienvidos no pilsētas (bij. Ostbakas lauki, Remši), kā arī pie Saraiķiem. Var domāt, ka tieši mālaino nogulumu izplatība, un līdz ar to iespēja nodarboties ar zemkopību vēsturiski noteica to, ka te pirms vairāk kā gadsimtiem izveidojās daudzās muižas un joprojām ir iespēja nodarboties ar lauksaimniecību.

Litorīnas jūra ir pēdējā no tagadējās Baltijas jūras attīstības stadijām, kas pastāvēja laikā pirms 7,6 tūkstošiem gadu līdz 3,5 tūkstošiem gadu, kad izveidojās tagadējā Baltijas jūra. Saprota, ka šajā ilgajā laikā vairākkārtīgi mainījās dabas apstākļi. Taču galvenais – Litorīnas jūras krastā jau atrodamas akmens laikmeta cilvēku apmetņu pēdas. Tāda ir arī Pāvilostas teritorijā – pazīstama kā valsts nozīmes kultūras piemineklis „Pāvilostas apmetne (Baznīckalns)”.

Litorīnas jūras krasta stāvā nogāze ir visai iezīmīgs reljefa elements Pāvilostas teritorijā. Vecās pilsētas teritorijā tā šķērso pilsētu no ziemeļu robežas līdz Baznīckalnam, bet Otrajā pusē – no Ostmalas un Meža ielas krustojuma gar Zeltenes ielu līdz pilsētas robežai tālāk mežā līdz Akmeņragam. Pašā Akmeņragā senā krasta līnija nav redzama, bet tā atsākās dienvidos no Ziemupes un tālāk turpinās Tosmares ezera virzienā, bet šajā posmā tā neveido reljefā izteiktu kāpli un dabā nav saskatāma.

Atraktīvi reljefa veidojumi ir nelielās graviņas, kas saposmo gan senās Litorīnas jūras krasta nogāzi, gan tagadējo jūras stāvkrastu, gan upju ieleju nogāzes.

Jaunākajos laikos smiltāju klajumos vējš sapūtis kāpas; arī pašreiz vietās, kur cilvēka darbības ietekmē bojāta zemes virskārtas augu valsts, veidojas smilts izpūtumu vietas jeb vējrāves.

Jaunāko laiku veidojums, kas atrodas nepārtrauktā mainībā, ir pludmale. Vietumis tā ir sausa, slīpa, smilšaina, vietām redzama rupja smilts (tādas pludmales reti sastop piekrastē). Pludmale te robežojas ar paskalotās priekškāpas krauju (tā ir 1-3 m augsta). Stāvkrasta posmā pludmale ir tikai 20-40 m plata, plakana, nereti mitra, vietām pie kraujas redzami oju un akmeņu klājumi.

Baltijas ledus ezera un līdzenumu Pāvilostas novada teritorijā sašķeļ upju – Tebras, Durbes, Sakas ielejas. Tās ir šauras, ne visai dziļas (maksimums ~ 8-10 metri), taču vietām ar terasēm, ar krastu kraujām upes līkumu jeb meandru galotnēs, kā arī ar sāngravām. Dažas no tām veidojušās vietās, kur kādreiz zemes meliorācijas nolūkā rakti grāvji, kas novadīja ūdeni uz upēm.

Savukārt Vērgales apkārtni, kas atrodas Rietumkurzemes augstienē, raksturo viegli paugurains reljefs, pārsvarā ar morēnu smilšmāla un mālsmilts nogulumiem. Kopumā šeit ir labi apstākļi lauksaimniecībai, tādēļ tas ir sen apgūts un izmantots apvidus.

Reljefa apstākļi dažādos veidos ir ietekmējuši cilvēku darbību. Piemēram, konstatēts, ka senākās apdzīvotās vietas (par tām liecina vien senkapi un pilskalni) atradušās vietās ar labākiem dabiskās drenāžas apstākļiem, un tikai pakāpeniski apdzīvojums paplašinājās uz nosacīti sliktākajām vietām. Līdzenumos daudzviet redzams grāvju tīklojums, bet vēlāk tās nomainīja segtās meliorācijas sistēmas. Sevišķi labi tas redzams Saraiķu-Ziemupes apkārtnē.

Lai gan Pāvilostas novada teritorijā augsnes erozija nav plaši izplatīta, tomēr tās iespējamība pastāv. Tādēļ īsa informācija par nogāžu slīpumu lomu erozijas procesu attīstībā. Uzskata, ka virszemes notece, kas ir galvenais erozijas procesu aģents, var veidoties uz nogāzēm, kuru slīpums ir vismaz 3°. Savukārt 10° slīpums ir robeža, no kuras augsnes erozijas var būt būtiska ietekme un nepieciešams pielietot gan agrotehniskus paņēmienus augšņu aizsardzībai, gan teritoriālus ierobežojumus, piemēram, stāvās nogāzes atstāt kā pļavas vai tur veidot meža pudurus, kas kopumā var uzlabot arī ainavas ekoloģisko situāciju.

Dažādo erozijas procesu attīstības riska vietu noteikšana attiecas uz zemes izmantošanas plānošanu.

2.2. KLIMATS

Novietojums jūras krastā nosaka visas novada teritorijas klimatisko apstākļu fonu. Te veidojies piejūras klimats – mitrs, ar salīdzinoši siltu ziemu un vēsu vasaru. Vidēji 179 dienas gadā šo vietu šķērso atmosfēras frontes (cikloni un anticikloni).

Ilggadīgā vidējā gaisa temperatūra ir +6,4 grādi, jūlija vidējā gaisa temperatūra ir +16,1 grādi un janvāra: -2,9 grādi. Absolūtais temperatūras minimums ir -34,1 grāds. Kā visur Baltijas jūras krastā, arī Pāvilostā ir salīdzinoši liels saulaino dienu skaits, bet vidējais miglains dienu skaits – 54.

Bez sala perioda ilgums 143-173 dienas. Sakas upes grīvā un piekrastē noturīga ledus sega parasti neveidojas. Īpaši bargās ziemās upes lejtece un jūras piekraste var aizsaldt janvāra vidū, un ledus sega var noturēties vairāk par mēnesi. Sniega sega vidēji veidojas janvāra sākumā, bet sairst – marta vidū. Bieži noturīga sniega sega neveidojas vispār.

Valdošie ir rietumu virziena vēji. Ziemā vērojami dienvidu-dienvidaustrumu vēji, bet pavasarī un vasaras sākumā – pieaug ziemeļu vēja, bet rudenī – rietumu un dienvidrietumu vēju atkārtojamība. Rudens mēnešos vēja ātrums sasniedz 5,6 m/sek. Gada vidējais dienu skaits ar stipru vēju (>17 m/sek.) ir 29. Pārsvarā ir ziemeļrietumu virziena vētras, tām pakļauta visa jūras piekraste.

Dažādos avotos atrodami dažādi dati par stipro vēju un vētru atkārtojamību, turklāt katrā atsevišķā gadījumā ir atšķirīga norāde uz raksturojamo laika posmu. Piemēram, vērtējumi 2001.g. (*Latvijas vides indikatoru pārskats*, 2001) ir šādi. „Pēdējai desmitgadei raksturīgi mierīgi laika apstākļi pretstatā iepriekšējam 15-20 gadu periodam, kad spēcīgas rudens-ziemas vētras bija vidēji katru otro gadu vai arī vairākus gadus pēc kārtas” (110.lpp.). Kā spēcīgākās Baltijas jūras krastā minētas 1992., 1993., 1999. gadu vētras, bet jau vēlāk (*Eberhards, Lapinskis*, 2008) – 2001. un 2005.g. vētras.

Vispārējā tendence: samazinās kopējais dienu skaits ar stipru vēju (>17m/sek.), samazinās gada vidējais vēja ātrums, bet palielinās stipro vēju un vētru atkārtojamība – 1-3 dienu ilgas postošas vētras gadā ar vēja ātrumu

28-31 m/sek. atkārtojas biežāk. Pieaug vētru enerģija (Eberhards, 2003), tādēļ arī jūras krasta noskalošanās intensitāte.

Klimata apstākļu dažādība atsevišķu apvidu robežās ir daudz lielāka, nekā to parāda vidējie rādītāji, un tas atkarīgs no vietējiem apstākļiem. Sevišķi jāreķinās ar reljefa apstākļiem, jo tie nosaka mikroklimatisko apstākļu dažādību un kontrastainību no vietas uz vietu, pat nelielos attālumos. Atkarībā no reljefa mainās, piemēram, vēja ātrumi. To parāda aprēķinātie vēja ātrumu izmaiņu koeficienti (ātrums atklātā līdzenā vietā pieņemts par 1): pauguru virsotnēs un nogāžu augšējās daļās koeficients ir 1,18 (vēja ātrums palielinās), bet līdzenumos starp mežiem vai pauguriem koeficients ir 0,82 (vēja ātrums samazinās, veidojas aizvēja efekts).

2.3. ŪDEŅI

Jūra apskalo Pāvilostas novada teritoriju, dažādos veidos to ietekmē, un ir neatņemams piekrastes ainavu vizuālais elements.

Ūdenslīmeņi jūrā bezvētru periodos mainās maz. Konstatēts (Pastors, 1994), ka diennakts plūdmaiņas jūrā ir 20-30 cm robežās (tā saucamās *seišas* – rodas atmosfēras spiediena maiņu dēļ), bet paisuma un bēguma ietekme izpaužas kā neregulāras līmeņu svārstības 10-13 cm robežās. Maksimālie vēja uzplūdu līmeņi jūras piekrastē bija 1967.g. oktobra vētras laikā, kad Pāvilostā līmenis sasniedza +169 cm. Prognozētais līmenis – vismaz 2 metri.

Taču galvenās neperiodiskās ūdens svārstības izraisa rietumu un ziemeļrietumu virziena vējš, it sevišķi – rudens un ziemas periodā. Vispirms – stiprais vējš sadzen ūdens masas piekrastē, ceļas arī ūdens līmeņi grīvās. Pēc tam sākas jūras viļņošanās ietekme, kas izpaužas kā krasta erozija jeb noskalošanās.

Vējviļņi atklātajā jūrā rudens-ziemas periodā var sasniegt 13 m augstumu, bet vasarā – 10,8m. Viļņu garums – no dažiem desmitiem līdz 100m. Viļņu ieskrējienu garums – saistās ar vēja virzienu un krasta konfigurāciju. Tas tad arī ietekmē jūras ārdošo spēku un nosaka noskaloto krasta posmu izvietojumu jūras piekrastē.

Novērojumi pagaidām neliecina par strauju relatīvā ūdenslīmeņa celšanos Latvijas piekrastē, ko varētu saistīt ar Pasaules okeāna vidējā līmeņa celšanos par 25 cm. Baltijas jūras piekrastē ūdenslīmeņa pieaugums nepārsniedz 8-15 cm. Taču prognozes mainās, ievērojot jaunākos novērojumus un pētījumus.

Pāvilostas novada galvenās upes ir Durbe un Tebra, kā arī to satekupe – Saka. Tai savulaik bija izšķiroša nozīme Pāvilostas kā vietas attīstībā, sākot no tālās senatnes. Vietvārds *Saka* tiek skaidrots kā ‘upes vai strauta atteka’ (Laumane, 1996.). Sakas upes garums – 6,8 km, baseina platība 1110 kvadrātkilometri (kopā ar abu satekupju baseiniem). Baseina robežas iziet tālu ārpus pilsētas teritorijas. 0,5% no baseina kopplatības aizņem urbanizētās teritorijas, 55,5% - lauksaimniecības teritorijas. Sakas upe pieder pie karpu upju tipa, bet pašreiz ūdens kvalitāte pārsniedz pieļauto piesārņojuma līmeni.

Sakas upes kritums līdz jūrai ir 3 metri, straumes vidējais ātrums 0,1 m/sek. Sakas platums grīvā ir 45 m. Pāvilostas ostas attīstības koncepcijā norādīts (1996), ka ekstremālo ūdens līmeņu nodrošinājums ir 2%, un tādā gadījumā ūdens līmenis Sakā var celties līdz 2,44 metriem. 1967.g.18.okt. izmēritais ūdens līmenis bija 1,69 metri. Savukārt, projekta atskaitē „Priekšlikumu izstrāde Nacionālā plāna plūdu risku novēršanai un samazināšanai” (2007., Valsts SIA “Vides projekti” sadarbībā ar SIA „Nāra”) atzīmēts, ka „Sakas upes grīvā un 6.8 km garumā līdz pat tās satekupēm Durbei un Tebrai, raksturīgi vēja radītie jūras ūdens līmeņa uzplūdi un atplūdi, kas izsauc ne tikai upes ūdens līmeņa svārstības ievērojamā posmā, bet ienes lielu masu jūras sāļā ūdens. Pie valdošajiem rietumu vējiem, kas parasti īpaši spēcīgi ir oktobrī un novembrī, ūdens līmeņa celšanās var sasniegt 2 m virs normālā jūras līmeņa”.

Tebras un Durbes upes, kam ir īpaša nozīme novada telpiskās struktūras veidošanā, sākas tālu no jūras un šķērso Rietumkurzemes augstieni dienvidaustrumu – ziemeļrietumu virzienā. Novada teritorijā upes tek pa Piejūras zemienes līdzenumu kā tipiskas, likumojošas līdzenumu upes.

Tebras upes kopējais garums 69 km, sateces baseina kopplatība – 555 km², kopējais kritums -89 m. Upes iztek no Rušķu ezera, kas atrodas dienvidos no Kalvenes stacijas. Pāvilostas novada teritorijā ir apmēram 1/3 no

Tebras upes garuma. Pēc ūdens kvalitātes mērķa tā pieder pie lašupēm, bet pašreiz tiek pārsniegts pieļaujamais piesārņojuma līmenis.

Durbes upe iztek no Durbes ezera, tās kopējais garums 47 km, Pāvilostas novada teritorijā – apmēram puse no garuma. Sateces baseina kopplatība – 502 km², kopējais kritums – 22 m. Novada teritorijā ieplūst lejpus Cīravas. Upe pieder pie karpu upju tipa. Lejtecē, pie satekas ar Tebras upi, tā ir dziļa, apmēram 40 m plata. Pēc nostāstiem, senā Sakas osta (kas aizbērtā 17. gs.) atradusies tieši satekas vietā.

Rīvas upe iztek no Vilgales ezera, tās kopgarums 53 km, baseina platība – 226 kvadrātkilometri, kopējais kritums – 66 m. Rietumkurzemes augstienes daļā plūst pa meliorētām lauksaimniecības zemēm, bet Piejūras zemienē lielākoties cauri mežiem. Upe pieder pie lašupju tipa.

Baltijas jūras piekrastē, Piejūras zemienē atrodas vairākas mazas upes, kuru tecējums garos posmos regulēts dažādos gados veiktajos zemju (lauksaimniecības, mežu) meliorācijas darbos. Turklāt, meliorācijas darbos izveidojās sarežģītas novadgrāvju sistēmas, tādēļ pašreiz nereti nav iespējams noteikt ne tikai kādas upes izteku, bet arī tecēšanas virzienu.

Piekrastes upes ir Rudupe (pie Akmeņraga), Griguļupe (pie Laikām), Bubieris (pie Saraiķu muižas), Kārļupīte (tās sākums – izrakts pag. gs. 30.gados, lai sagatavotu Ploces purva ziemeļu galu kūdras izstrādei), Lenkupe un Annas upe (kā robeža ar Grobiņas novadu). Tikai pašās lejtecēs redzami ieleju iegrauzumi, un tām ir upju izskats. Turklāt, visā piekrastē ir arī nelielas urgas, vietām – tie ir grāvji, kas ietek jūrā. Jāatzīmē, ka pirms Otrā pasaules kara visu piekrastes joslu no Ziemupes līdz Šķēdei klāja blīvs grāvju tīkls. Pašreiz to aizstāj meliorācijas sistēmas (nav redzamas) un novadgrāvju tīkls.

Gruntsūdens dziļums ir 0,7 līdz 4 metri no zemes virsmas, piekrastes joslā un gar upju ielejām – 2-4 metri. Tālāk no jūras Piejūras zemienes robežās gruntsūdens līmenis paaugstinās, atrodas 0,7 līdz 1 m dziļumā, un tur novērojami pārpurvošanās procesi.

Īpatnēja parādība, ar kuru jārēķinās plānojot saimniecisko darbību, ir t.s. *maldu gruntsūdeņi*. Tas nozīmē, ka vietas ģeoloģiskās uzbūves īpatnība – dažāda rupjuma un blīvuma nogulumu kārtojums – nosaka izteiktas gruntsūdens līmeņu maiņas vai nu pavasaros, vai arī lietus periodos.

Jāņem vērā, ka Pāvilostas teritorijā gruntsūdeņi vispār nav vai ir ļoti vāji (tas atkarīgs no ūdeņu dziļuma) aizsargāti no virszemes piesārņojuma, kas saistās ar visa veida saimniecisko darbību. Nav izslēgta savstarpēja ūdens apmaiņa – starp ūdensnesēju horizontiem, kā arī saldūdeņu apmaiņa ar Baltijas jūras ūdeņiem.

Attīstības plānošanas skatījumā īpaša nozīme ir informācijai par ūdeņu kvalitāti. Kompaktā veidā to sniedz *Ventas upju baseina apgabala apsaimniekošanas plāns 2010.-2015.gadam(2009)*, turpmāk tekstā – VUAP. Jānorāda, ka minētajā darbā tiek nodalīti t.s. *ūdensobjekti*, kas saistās ar upēm, ezeriem, jūru, bet kuru robežas ir konstruētas (pēc pieņemtiem kritērijiem), bet neatbilst administratīvajām un upju baseinu dabiskajām robežām.

Pāvilostas novada teritorija attiecināma uz šādiem ūdensobjektiem (pēc VUAP, 1. pielikums):

1. V012 – piekrastē Saraiķu – Ziemupes posms, līdz Pāvilostai;
2. V013 – Pāvilostas pilsēta;
3. V014 – Tebras upe;
4. V019 – Durbes upe;
5. V022 – Strantes – Ulmales krasta posms
6. V023 – Rīvas upe;
7. A – jūras ūdeņi krastā no Liepājas līdz Akmeņragam;
8. B – jūras ūdeņi krastā no Akmeņraga līdz Ventspilij (tālāk – līdz Kolkai).

Ūdensobjektu kopējais novērtējums ir šāds.

Ūdeņu ekoloģiskā kvalitāte (VUAP, 6.pielikums) atzīta kā laba Sakas, Durbes, Tebras un Rīvas upēm, bet kā vidēja – Bubierim. Taču pašreiz Sakas upe (karpu upes tips) un Tebras upe (lašu upes tips) pārsniedz kvalitātes mērķim nepieciešamo piesārņojuma līmeni.

Pēc punktveida un izklidētā piesārņojuma par 'būtiski ietekmētu' atzīts ūdensobjekts V012 - Saraiķu – Ziemupes posms, līdz Pāvilostai (VUAP, 12.pielikums).

Ņemot vērā upju morfoloģiskos pārveidojumus (Tebrā – mazais HES, Sakā – ostas būve), par 'būtiski ietekmētiem' atzīti ūdensobjekti V013 (Pāvilostas pilsēta) un V014 (Tebras upe). Atsevišķi atzīmēts ar jūras ūdeņu uzplūdiem saistītais risks Sakas upē, Pāvilostā, kur uzplūdums var sasniegt Tebras un Durbes sateku (VUAP, 12.pielikums).

Piekrastes ūdensobjekta A robežās atzīmēts 'plūdu apdraudējums piekrastes ūdensobjektos', bet ūdensobjekta B robežās – papildus tam, vēl 'būtiska punktveida piesārņojuma slodze'.

2.4.PIEKRASTE

Latvijas ilgtspējīgās attīstības stratēģijā līdz 2030.gadam (*Latvija 2030*) Latvijas jūras piekraste ir noteikta par nacionālo interešu telpu. 2011.gadā Ministru kabinets atbalstīja Piekrastes telpiskās attīstības pamatnostādnes 2011.-2017.gadam. Tajā par *piekrasti* tiek uzskatīta jūras un sauszemes saskares josla, kas ir īpatnēja (dabas procesi, resursi, cilvēku dzīvesdarbības, dabas un kultūras mantojums u.c.) un atšķiras no iekšzemes apvidiem. Atkarībā no mērķiem piekrastei kā teritorijai var noteikt dažādus platumus. Tādi ir noteikti, piemēram, Aizsargjoslu likumā (skat. turpmāk). Savukārt, attīstības plānošanas skatījumā jāņem vērā tas, ka piekraste nav autonomas, sevī noslēgts veidojums, bet gan saistīta gan ar tuvējo apkārtni, gan tālākiem apvidiem vai valstīm (ostas, jūras straumes u.c.). Tādēļ, vērtējot reģionu attīstību Latvijā (2011), kā atsevišķs reģions nodalītas piekrastes pašvaldības novadu un pilsētu robežās.

Pāvilostas teritorijas plānojuma kontekstā par *piekrasti* tiek uzskatīta jūras krastam piegulošā josla vismaz juridiski noteikto aizsargjoslu platumā. Tajā pat laikā, novietojums jūras krastā nosaka visa novada īpatnības, attīstības iespējas un ierobežojumus.

2.4.1. Uzbūve un procesi

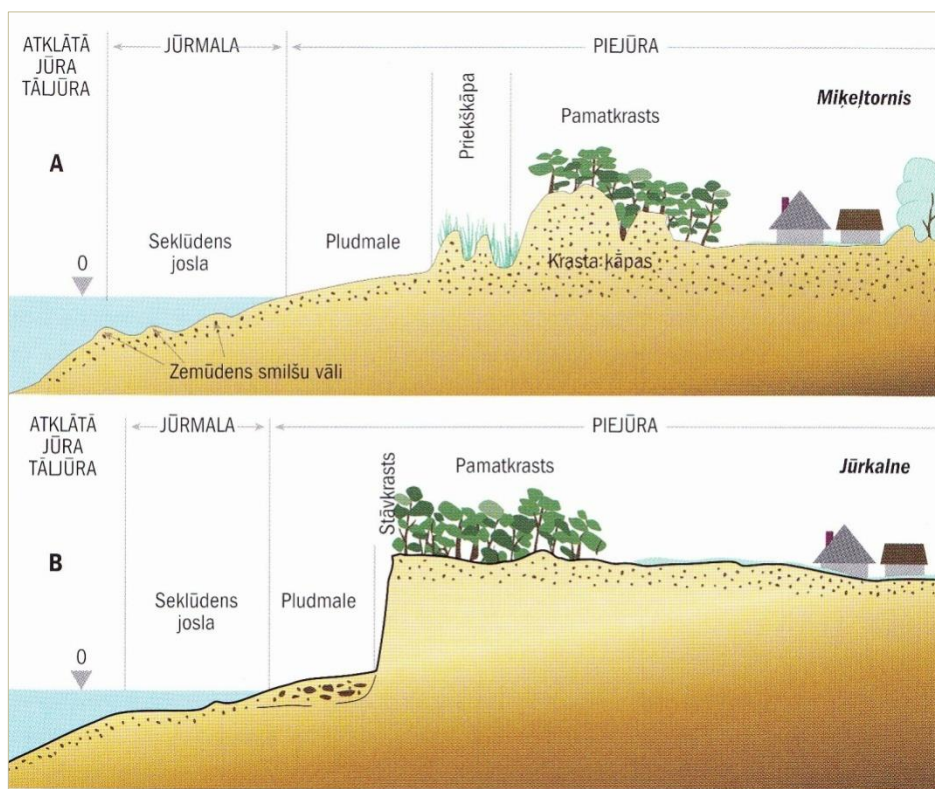
Parasti Piekrastē nodala trīs atšķirīgas joslas: (1) jūras seklūdens joslu (savās publikācijās G.Eberhards to sauc par *jūrmalu*, raugoties *no jūras puses*) vidēji līdz 6-10 m dziļumam, (2) sauszemes joslu jeb *piejūru* (Eberhards, 2004), (3) jūras un sauszemes aktīvo mijiedarbību josla – *pludmale*, kur nepārtraukti noris jūras viļņu, straumju un vēja darbība. Sadzīvīkā valodā pirmo joslu sauc par *jūras krastu*. Tādējādi nerodas pārpratumi, jo vārds *jūrmala* biežāk tiek lietots kā Piekrastes sinonīms, vai arī – tas nozīmē pilsētu Jūrmalu. Savukārt Piekrastes otro joslu sauc vienkārši par *piekrasti*, vai arī par *pamatkrastu*, it kā norādot uz zināmu stabilitāti, kas nepieciešama cilvēkiem.

Pēc atšķirībām ilgstošajos jūras krasta veidošanās procesos, kā arī pēc pašreiz vērojamiem procesiem, krasta uzbūves un vizuālajām iezīmēm, nodalāmi divēju tipu krasti(sk. 4.attēlu):

1. Pieauguma jeb akumulatīvais krasts; veidojas vietās, kur notiek smilšu masu uzkrāšanās, pludmalēs veidojas embrionālās un priekškāpas, notiek krasta kāpu veidošanās, un laika gaitā sauszemes josla paplatinās.
2. Noskalošanās jeb erozijas krasts, kur notiek krasta noskalošana, jeb nograušana; pludmale šajos krastos ir šaura (10-20 m), aiz tās seko stāvkrasta krauja.

Pāvilosta novada teritorijā nodalās vairāki atšķirīgi krasta posmi. Divi pārstāv noskalošanās jeb erozijas tipa krastus. Tie ir:

- **Strantes - Rīvas posms** (turpinās tālāk uz Jūrkalni līdz Sārņatei). Stāvkrasta augstums sasniedz 15-20 metrus, tas iegrauzts Baltijas ledus ezera līdzenumā. Kraujas uzbūve ir visai komplicēta, sastāv no morēnas materiāla, smilts un grants, atsegumos vērojamas iežu saguluma deformācijas. Ģeoloģiskās uzbūves īpatnības nosaka to, ka stāvkrastu pārveido ne tikai viļņošanās izraisītie nobrukumi vētras laikā, bet arī noslīdeņi, gravitācijas nobrukumi u.c. Stāvkrasta posms ir augsta riska teritorija, jo tur esošās senās lauku sētas gadsimtu laikā arvien vairāk pietuvojas jūras malai, bet jaunam (jau apzinātam?) riskam tiek pakļauti iecerētās jaunās apbūves objekti/vietas. Ar paaugstinātu riska pakāpi jārēķinās arī kājāmgājējiem, kas vēlētos nostāigāt krastu pa tauvas joslu.(sk.5.attēlu)

4.attēls.[kopija no G.Eberharda darba] Piekrastes tipi. [Avots:G.Eberhards, 2004.]

5.attēls. Stāvkrasta posms starp Stranti un Ulmali [I.Jekale,2012.]

- **Ziemupes – Šķēdes posms** atšķiras no iepriekš minētā – tas ir zemāks (līdz 10 metri), tikai vietām nedaudz augstāks (ziemeļos no Ziemupes); ģeoloģiskā uzbūve mainās pa nelieliem posmiem: vietām krasta kraujā atsedzas morēnas smilšmāls, bet vietām – to veido eolie (vēja sanestie) nogulumu, kas iezīmē Litorīnas laika

smiltājus vai senāko kāpu vietas. Arī šajā posmā laika gaitā noskalotas lauku sētas vai to ēkas vietās, kur tās bija tuvāk krastam.

6.attēls. Stāvkrasta posms pie Saraikšiem [I.Jekale,2012.]

Atsevišķi nodalās **Akmeņraga posms**, kas pārstāv pieauguma jeb akumulatīvo krasta tipu. Pludmalē redzami smilšaini un granšaini nogulumu, izveidojusies izteikta priekškāpa, kuras pret jūru vērsta nogāze tiek paskalota vētru laikā.

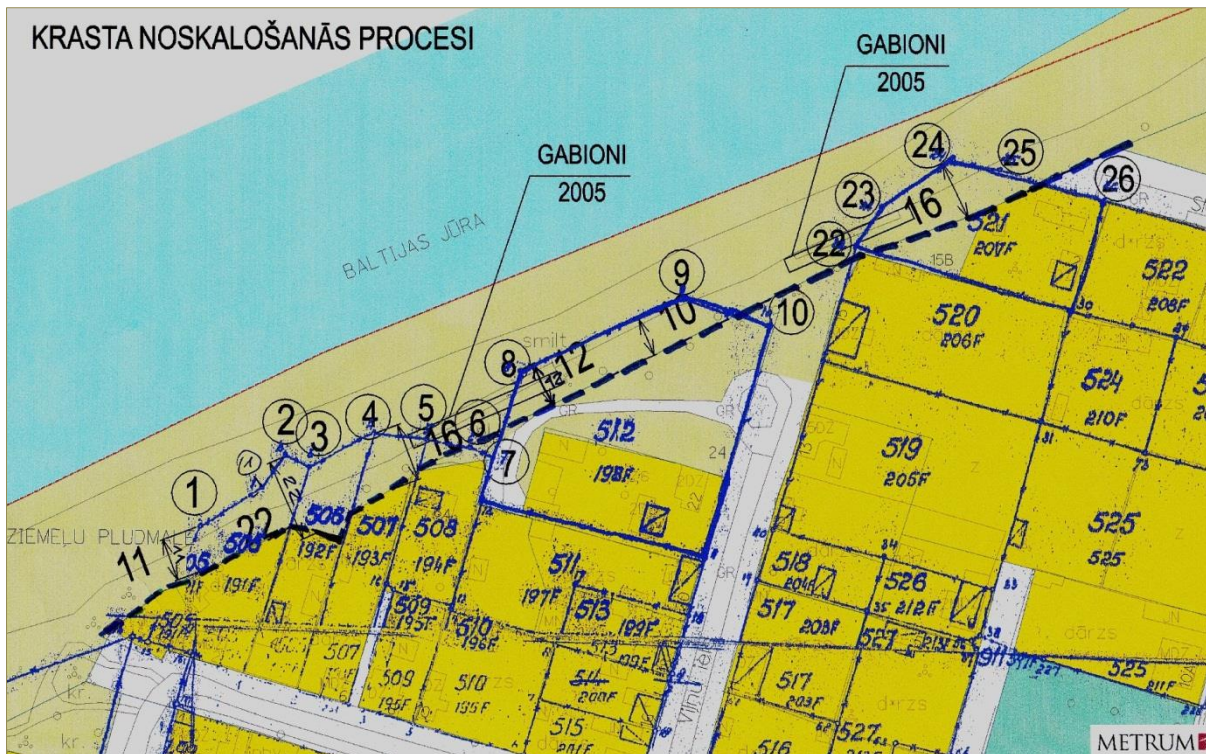
Arī **Pāvilostas pilsētas** (ar tuvējo apkārtni) posms ir nodalāms atsevišķi, jo tajā vienlaikus ar dabiskiem krastu attīstības procesiem spilgti izpaužas ostas, tās molu ietekme. Pāvilostas teritorijā ir izveidojušies divi krasi atšķirīgi jūras krasta tipi – dienvidos no moliem un ziemeļos no ostas moliem. Pirms dienvidu mola notiek smilts sanešu uzkrāšanās, jaunu priekškāpu veidošanās, bet aiz ziemeļu mola notiek krasta noskalošanās, stāvkrasta veidošanās. Smilts masu uzkrāšanās pirms ostas dienvidu mola notiek tādēļ, ka moli pārtrauc garkrasta smilts plūsmu jūrā, tā palēninās un daļa nogulsnejas piekrastē un veido sēres. Pēc tam bangošanās laikā smiltis izmet pludmalē, tādējādi radot apstākļus vēja darbībai – tas pūš smiltis sauszemes virzienā, un laika gaitā veidojas priekškāpas (smilšu vaļņi).

Vecākajām 2-3 metru augstajām priekškāpām jūras pusē piekļaujas jaunākās paaudzes priekškāpas. Šeit vērojamas visas kāpu aizzelšanas stadijas – no *baltās kāpas* līdz mežam. Visam priekškāpu masīvam ir izcila dabaszinātniskā un informatīvā vērtība, jo šeit uzskatāmi var redzēt dabas procesu norises jūras krastā, kā arī vērot piekrastes biotopu veidošanos un attīstību.

Pēc R. Knapa pētījumiem (1950,1965) pirmo 14 gadu laikā pēc molu pagarināšanas 1891.g. sauszeme pirms dienvidu mola pieauga par 80 metriem. Turpmākajos gados līdz 1929.g. būtiskas izmaiņas nenotika. Turpretim laikā no 1929.g līdz 2000. g. krasts vēl pieaudzis par 120-130 metriem (Eberhards, 2003.). Balstoties uz novērojumiem dabā un karšu analīzi, ir aprēķināts, ka laikā starp 1931./35. gadu un 1981./85. gadu Akmeņraga – Pāvilostas posmā jūras krasta pieauguma dominējošais ātrums gada laikā ir 0,4-0,5 m, bet maksimālais – 1,0 m (Eberhards, 2003.).

Ziemeļos no ostas moliem notiek pretējs process – krasta noskalošanās. Arī šis process attīstījies laika gaitā. G. Eberhards (2003) uzskata, ka laikā līdz pagājušajam gadsimta 30.-40. gadiem krasts tūlīņ aiz ziemeļu mola praktiski

neizmainījās. Pastiprināta krasta noskalošanās sākās pēc 1967. g. un 1969. g. postošajām vētrām, un turpinās joprojām. Pilsētas infrastruktūra tiek apdraudēta apmēram 600 m garā posmā. Kopumā pilsētas robežās notiekošā krasta erozija uzskatāma par **kritisku**, jo ir apdraudētas ēkas. (sk.7.attēlu) Šajā kontekstā Pāvilosta pieskaitāma paaugstināta riska vietām Baltijas jūras piekrastē.

7.attēls. Jūras krasta noskalošanās Pāvilostas pilsētā no 1925.- 2006.gadam.

Ar pārtrauktu līniju parādīts krasts 2006.gadā.

[Avots: Pāvilostas pilsētas teritorijas plānojums 2008. – 2020.gadam, Metrum, 2007.]

Stāvkrasta noskalošanās.

Jūras krasta noskalošanās procesi notikuši tūkstošiem gadu, par to liecina arī krasta paleogeogrāfija. V. Ulsts (1998) norāda, ka jūras tagadējā krasta veidošanās sākusies pirms apm. 2800 gadiem, pēc Litorīnas jūras atkāpšanās. Krasta procesi dažādos posmos laika gaitā mainījušies, bet Labraga ielīci (no Strantes līdz Sarnatei) ilgstoši notikusi un notiek pastāvīga erozija. Pēc R. Knapa domām, kopš šā laika jūras krasts atkāpies par 3 km. Par to varētu liecināt arī senākās, 16. un 17.gs. kartes, kurās blakus atpazīstamajiem vietvārdiem redzami arī tādi, kādu pašreiz nav. Kādā senākā Liepājas vēstures aprakstā atrasta ziņa, ka pie Šķēdes kādreiz bijusi baznīca, kas (tāpat kā Jūrkalnē) ieskalota jūrā. To piemin arī G. Eberhards (2003, 127.lpp.), atsaucoties uz P. Ludvigu. Proti, ka Šķēdē (apm. 10 km ziemeļos no Liepājas) 1580. gadā uz jūras krasta stāvējusi baznīca, 1707.g. – tās vairs nav bijis, bet 1838. g. jūrā tikko bija samanāmas baznīcas drupas.

Atsevišķos gadījumos jūras krasta atkāpšanos var noteikt, salīdzinot 19.gs. muižu kartes ar mūsdienu situāciju. Tomēr tas nav tik vienkārši (senās kartes, kaut arī pietiekami detālas, kardināli atšķiras no mūsdienu kartēm), un būtiskākais secinājums ir tāds, ka mainījušās ne tikai jūras krasta aprises, bet arī - ka krasts atkāpies nevienmērīgi, pat nelielos attālumos ir vērojamas lielas atšķirības. G.Eberhards (2003) raksta par krasta izmaiņu analīzi Ulmales muižā, apm. 2 km joslā. Tur kopš 19.gs. 60.gadiem (apm. 150 gadu laikā) jūras krasts atkāpies par 100-160 metriem.

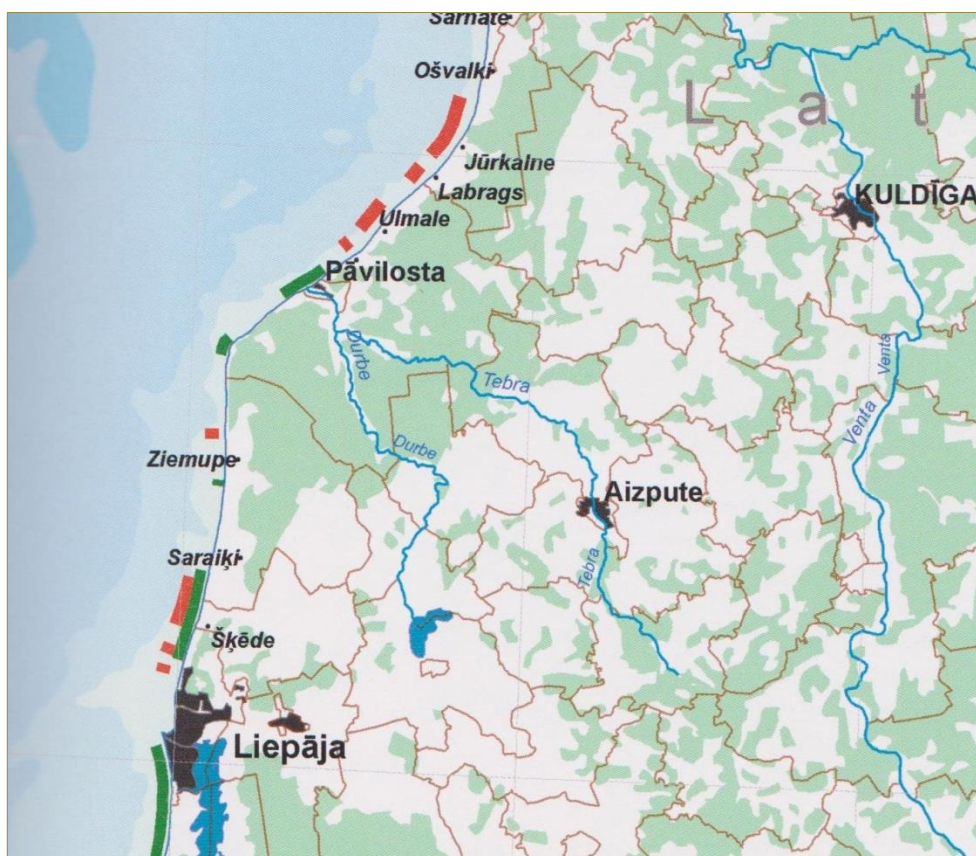
Kopējo priekšstatu par notikušajām jūras krasta izmaiņām sniedz G. Eberharda un J. Lapinska jaunākais darbs (2008), kurā pieejamā informācija apkopota kartēs. Vispirms, iegūstam priekšstatu par to, ka gadu gaitā nodalās posmi, kad vētru darbība nav aktīva un krasta erozijas procesi ir vāji izteikti vai nenotiek, kā arī pretēji – notiek biežas un stipras vētras, strauji noskalojas jūras krasts. Otrkārt, laika posmu vērtējums var būt atšķirīgs, laika ziņā atrodoties tajos, vai arī – pēc tam, nonākot citā posmā.

Par salīdzinājumu atskaites stāvokli pieņemti 20.gs. 80.gadi, izmantojot R. Knapa pētījumus par Baltijas jūras krasta stāvokli un dinamiku. Šajā laikā jūras krasta stāvoklis vērtēts kā stabils, bet jau iezīmēti iecirkņi, kur vērojama pastiprināta krasta erozija. Tie ir arī Strantes – Rīvas (būtībā – viss Labraga ielīcis) un Šķēdes – Ziemupes posmi Pāvilostas novada teritorijā. Akmeņraga posmā pastāv dinamiskais līdzsvars.

20.gs. 80.gadu beigās un 90. gadu sākumā situācija mainās, iezīmējas krasta iecirkņi (0,2 līdz 10 km gari), kuros notiek atšķirīgi krasta procesi, veidojas it kā lineāra mozaika. Šajā laikā iezīmējas krasta posmi, kuros notiek izteikta pamatkrasta erozija.

Kopējās Baltijas jūras krasta izmaiņas raksturotas divos etapos – (1) no 1935.g. līdz 1990.g., un (2) no 1992.g. līdz 2007.g. (atbilstīgi 7. un 11. karte pieminētajā darbā). Pirmajā etapā krasta izmaiņas mūs interesējošos krasta posmos bija šādas. Strantes – Rīvas posma lielākajā daļā krasts noskalots vidēji par 71-150 metriem, bet vietām – vēl vairāk. Šķēdes – Ziemupes posmā – krasts atkāpies vidēji par 31-70 metriem, tikai pie Ziemupes vairāk. Pāvilostas pilsētas teritorijā notikusi priekškāpas veidošanās dienvidos no ostas mola – krasts pieaudzis par 5–100 metriem. Akmeņraga posmā procesi aktivizējušies tikai pie paša raga – tā dienvidu spārnā notikusi smilts uzkrāšanās un krasta pieaugums (līdz 10 m), bet ziemeļu spārnā notikusi krasta erozija (atkāpšanās līdz 10 m).

Otrajā etapā notikušās jūras krasta pārmaiņas raksturotas pēc monitoringa (kopš 1992.g.) staciju datiem un novērojumiem dabā. Maksimālie stāvkrasta noskalojumi pa posmiem 15 gadu laikā svārstās 30-50 metru robežās, saglabājoties tiem pašiem pastiprinātās erozijas posmiem. Šķēdes – Ziemupes posmā krasta noskalošanās bijusi 10 metru robežās un mazāk.

8.attēls. Baltijas jūras Latvijas krasta ģeoloģisko procesu monitoringa staciju tīkls. Ar zaļu krāsu apzīmētās monitoringa vietas – pludmales un priekškāpu nivelēšana (profili) akumulatīvajos krasta posmos, ar sarkanu – stāvkrastu/krasta kāpnes erozijas mērījumi. [Avots: Eberhards, Lapinskis, 2008.]

Dažas ziņas par 21.gs. stiprākajām vētrām Baltijas jūras piekrastē:

- 2001.g. 1. un 15. novembra vētras Strantes – Rīvas posmā bijušas katastrofālas. Noskalošanās joslas platums nav norādīts, bet sniegtas ziņas par noskalošanās grunts apjomiem.

- 2005.g. 8. un 9. janvāra vētrā *Ervin Strantes* – Rīvas posmā mijušies posmi, kuros noskalošanās bijusi no vājas līdz ievērojamai. Krasts noskalots vidēji par 2-3, maksimāli 7 metriem.
- 2007.g. 15. janvāra vētras laikā Baltijas jūras piekrastē ievērojama un katastrofāla noskalošanās bija vērojama nelielos posmos – Bernātos, ziemeļos no Liepājas ostas, pie Strantes Ulmales.

Pēc krasta monitoringa datiem aprēķināta maksimālā jūras atkāpšanās vienas vētras laikā no 1992.g. līdz 2007.g. (17. karte Eberharda, Lapinska darbā). Strantes – Rīvas posmā tie ir 10 līdz 15 metri, Saraiķu – Ziemupes posmā – 5 līdz 8 metri. Protams, konkrētās vētras laikā no vietas uz vietu noskalotā krasta platums var mainīties.

Kopumā Baltijas jūras Kurzemes piekraste uzskatāma par **augsta riska** teritoriju, kurā notiek ievērojama, bet konkrētās vētrās – katastrofāla pamatkrasta noskalošana, tiek apdraudēta apbūve un infrastruktūras objekti.

Jūras krasta turpmākās attīstības prognozēšana var notikt tikai ar augstu varbūtīguma pakāpi, jo to ietekmē faktori un procesi, kas pakļauti citām likumsakarībām vai grūti paredzami *apriori* – zemes garozas svārstības, Pasaules okeāna ūdens līmeņa celšanās, globālās klimata izmaiņas, stipro vēju un vētru rašanās, garkrasta sanešu plūsmas izmaiņas u.c.

Vienkāršotu prognozi, kas ir arī uzskatāmāka un labāk saprotama, var būvēt, balstoties uz (1) iepriekšējiem novērojumiem un mērījumiem, un (2) pieņēmumu, ka turpmāk saglabāsies tādi pat nosacījumi kā līdz šim. Savā laikā tādu prognozi par krasta noskalošanos Jūrkalnē jau devis G.Eberhards (2003). Protī, sagaidāmā krasta atkāpšanās tuvāko 50 gadu laikā vidēji varētu būt ne mazāk kā 50 – 60metri, sasniedzot 120 – 150 metrus.

Vai cits variants. Zinot, ka vienas vētras laikā var noskaloties vidēji 10 līdz 15 metru plata krasta josla (skat. iepriekš) un ka stipras vētras atkārtos vidēji reizi divos gados, iegūstam šādus skaitļus. Nākamo 50 gadu laikā hipotētiski varētu notikt 25 vētras, un krasta josla maksimāli var būt noskalota par 250 m (ja vienā vētrā noskalo 10 m) vai 375 m (ja vienā vētrā noskalo 15 m). Tā ir informācija pārdomām.

Procesi smiltājos.

Smiltāji ir viena no raksturīgajām Piejūras zemienes iezīmēm. Praktiski tie ir visur, taču uzmanību piesaista vietās, kur senos laikos izveidojušās kāpas, vai arī – kur redzamas kailas, ar augiem nenosegtas, dzeltenas smiltis. Vislabāk tās var vērot pludmalē, kur arī pašreiz labi redzamas vēja darbības izpausmes – veidojas embrionālās kāpas (sīki smilšu sapūtumi pie dažādiem šķēršļiem, piemēram, pie zāļu puduriem) un priekškāpas.

Pāvilostas novadā plašie smiltāju līdzenumi klāti mežiem, bet pašā jūras piekrastē ir apvidi un vietas, kur smiltis, smiltāji nosaka ne tikai ainavu vizuālās īpatnības, bet arī ekoloģiskos un cilvēku dzīves apstākļus kopumā. Protams, tas ietekmē arī attīstības iespējas. Šādi apvidi ir pati Pāvilostas pilsēta, piekrastes josla Akmeņraga apkārtnē, no Pāvilostas pilsētas robežas līdz Ziemupei, šaurā joslā Saraiķu piekrastē apkārtnē, kas paplašinās Šķēdes apkārtnē, kur abpus Annas upītei saglabājušās īpatnējās *smiltāju saimniecības*, kuru aizsākums ir 19.gs. vidū.

Senākajos muižu laikos piekrastes smiltājos abpus Akmeņragam bija lielas zemnieku saimniecības, kurās tūrums aizņēma vien apmēram 10% no platības. Pārējās – ganības un pļavas. Zināms, ka smilts augsnes ir nabadzīgas, un to apstrādāšana un iekopšana nevienos laikos nav viegls process. Taču apstākļus smagākus padarīja tas, ka piekrastē nepārtraukti notika smilšu pārpūšana. Senākajos aprakstos (ne tikai par Ziemupi, Saraiķiem, Akmeņraga apkārtni) allaž minēts, ka smiltis apdraud ēkas un tūrumus. Tādēļ cilvēki meklēja un atrada veidus, kā pielāgoties dzīvei smiltājos. Viens no piekrastē biežāk satopamajiem paņēmieniem – nožogojumu veidošana ap sētām un laukiem. Piemēram, savos ceļojumos gar jūras krastu 20.gs. 30. gados V. Veldre (1991) Akmeņragā pie Bručiem – ‘veclaicīgām zemnieku mājām’ – redzēja: „Mājām visapkārt guleniski pīts zaru žogs, lai vējš no jūrmalas neaizputina pagalmu ar smiltīm”(38. lpp.).

Retāk sastopams paņēmieni Dienvidkurzemē, tajā skaitā arī Šķēdes apkārtnē, ir īpatnēja vaļņu-ieplaku sistēmas izveidošana. Ieplakās – tautas valodā tās sauc par *dumbieriem*, *aizjomiem* u.c. (Laumane, 1996) – bija dārzi, mājvietas, bet smilšu vaļņi ap tām radīja iespējamo drošību. Tādējādi izveidojās īpatnējās *smiltāju saimniecību* ainavas. No putna lidojuma tās izskatās kā šūnu raksts. Spilgts ainavas piemērs ir Jūrmalciems, taču ne mazāka

vērtība ir smiltāju saimniecību apvidum abpus Annas upītes ietekai (arī Medzes pagasta teritorijā, aiz Šķēdes kapiem).

Jāpiezīmē, ka vēl 20.gs. 30. gadu otrajā pusē sastādītajās zemes īpašumu kartēs (mērogā 1:5000) ir iezīmētas smiltāju platības Akmeņraga piekrastē, pie Ziemupes un Pāvilostas (skat. 7. sadaļu).

Jau 19. gs. trīsdesmitajos gados, pēc cariskās Krievijas valdības rīkojumiem un plāniem, sākās smiltāju nostiprināšanas darbi, pastāvēja arī *kāpu sargu* dienests. Vēstures avoti liecina, ka smiltāju nostiprināšanas darbi labāk veicās valsts (*kroņa*) muižās, bet privāto muižu īpašnieki tam pretojās. Tā vai citādi, smiltāju nostiprināšanas plāniem, kā arī to izpēti un kartēšanas un raksturošanas metodēm var būt ne tikai vēsturiska nozīme (LVVA, 183.f., 167.apr., 230.l.).

Smiltāju apmežošana turpinājās vēl pirmskara Latvijā, šajā laikā tika nodalīti t.s. *aizsargumeži*, galvenokārt uz kāpām un nostiprinātajos smiltājos.

Gadsimtu laikā veiktā smiltāju nostiprināšana tika uzskatīta par sasniegumu, un sevišķa loma šajā darbā bija mežkopjiem. Vienlaikus – tas ir piemērs, kā laika gaitā var izmainīties kādu darbību, to rezultātu nozīmes vērtējums. Proti, pašreiz biotopu aizsardzības skatījumā, klajo smilšaino kāpu nostiprināšanu uzskata par apdraudējuma faktoru (*Eiropas Savienības aizsargājamie...*, 2010.).

Pašreiz var apgalvot, ka vēja erozija – smilšu pārpūšana, jeb kā agrākajos aprakstos teikts – '*smilšu staiguļošana*' vairs nav aktualitāte. Tomēr ar tās iespējamību jārēķinās, jo nemainīgi palikuši divi galvenie faktori – vējš un smilts, smilšaino augšņu izplatība Piejūras zemienē, un it sevišķi pašā jūras krastā. Patiesībā smilts masu pārpūšana bija sākotnējais arguments jūras piekrastes aizsardzības pasākumu plānošanai 19.gs. 30. gados.

Vēl viena problēma. Bieži tiek jaukti divi jēdzieni (un parādības), proti, (1) *kāpas* kā reljefa forma, ko veido vēja sapūsta smilts, un (2) smiltāju aizzelšanas procesa stadijas, kas kā augu segas klasifikācijas vienības tiek lietotas biotopu aizsardzības politikā un praksē.

Otrajā gadījumā par *kāpu* tiek nosaukti arī smilšainie līdzenumi, ja tajos konstatēta viena vai cita dabiskās aizzelšanas pazīme. Savukārt, tās tiek nosauktas pēc valdošo augu aspekta, jeb redzamās krāsas veģetācijas periodā (baltās, pelēkās, brūnās, melnās).

Kā norādīja G. Eberhards (2003), nespēcīalīstīem (tīem, kas nav botānīkī) kāpu grupēšana pēc to sedzošo augu krāsas var radīt nopietnas problēmas. Ikdīenā rodas pārpratumi, jo daudzi vārdi zinātnīskos pētījūmos un sadzīvē tiek saprastī atšķīrīgi, bieži – balstotīes uz vīzuālajīem īespaīdīem. Piemēram, Pāvilostas 'pelēkā kāpa' nav kāpa reljefa formas nozīmē, tas īr līdzenums, bet tajā pārstāvēts attīecīgais *biotops*. Un vēl – īepīekš pīemīnētās *melnās kāpas* vīzuālī tiek uzverta kā *zaļas*, jo apaugušas ar mežu.

2.4.2. Aizsardzība

Vīsmaz kopš 19.gs. sākuma Baltījas jūras pīekrastē tīka nodalīti '*aizsargu meži*', kuru mērķīs bīja vēja erozījas apturēšana un *putošo smilšu* nostīprīnāšana. Daži faktī par senākajīem laīkīem:

- 1839.g. Kurzemes guberņas pārvalde nosaka 150 asu (1 ass=1,7-1,9 m, tātad – apmēram 255 - 285 m) platu aizsargjoslu, bet vīetām tā īr platāka.
- 19. gs beigās Kurzemes guberņas Iekšlīetu ministīrīja paziņo, ka pīekrastes josla īr stratēģīskī nozīmīgs objekts un 5 verstu (1 versts= 1,067 km, tātad 5,3 km) platumā aizlīegts fotografēt.

Pēc Latvījas valstīskās neatkarības īegūšanas agrārās reformas laīkā zemnieku saimniecībās pīekrastē pēc saskaņošanas ar meža dienestīem, tīka nodalīti konkrēti *aizsargu mežu nogabali*, bet īzveīdotajos valsts mežos to nodalīšanu paredzēja meža apsaimniekošanas plānī.

Padomju varas gados situācija krasi mainījās. Tā kā Baltījas jūras pīekraste bīja Padomju Savīenības ārējā, rīetumu robeža, tās aizsardzībai tīka pīevērsta īpaša uzmanība. **Pīerobežas zona** Latvījas pīekrastē tīka noteīkta posmā no Mērsraga līdz robežai ar Līetuvu. Tās īetvaros tīks nodalītas trīs atšķīrīgas joslas:

- 500 m plata drošības josla pašā jūras krastā. Bīja noteīkts laīks, no cīkiem līdz cīkiem cilvēkī drīkst atrastīes līedagā, 50 m plata josla katru vakaru tiek uzīrdīnāta, laī redzētu pēdas, ja kāds šķērso robežu;

- otrā josla bija 2 km plata, tajā kontroli nodrošināja robežsargu patruļa; visas darbības bija jāsaskaņo ar robežsardzi;
- trešās joslas platumu noteica robežsardze kopā ar ciema padomi, atkarībā no vietas apstākļiem; joslā drīkstēja iebraukt tikai vietējie iedzīvotāji, bet citas personas ar īpašām atļaujām; ārzemnieki drīkstēja iebraukt tikai izņēmuma kārtā, un tikai Liepājā un Ventspilī.

Vienlaikus pastāvēja arī piekrastes aizsargjoslas, kas tika nodalītas **dabas aizsardzības** nolūkā. Sākotnēji tika izmantota tāda pieeja, ka nodalīja konkrētus aizsargājamus piekrastes iecirkņus, bet pēc tam pārgāja uz vienlaidus joslas nodalīšanu, rēķinot attālumu no jūras malas. Tas bija vienkāršāk, bet vienlaikus piekrastes dabas aizsardzība kļuva neskaidrāka. Daži fakti:

- 1962.g. – gar piekrasti noteikta 600 m plata aizsargjosla, - 300 m sauszemē, 300 m jūras pusē, kā arī 1 km plata josla, kurā aizliegts veikt meža kailcirtes;
- 1977. g. un 1987.g. izdoti toreizējā Ministru kabineta noteikumi; tajos tāpat gar jūras krastu noteikta 1 km plata aizsargjosla, kā arī papildus josla 300 m sauszemes virzienā no jūras malas un 300 m – jūrā (zemūdens nogāze); tolaik par joslu robežu kalpoja ‘ūdens mala’; 1977.g. joslu aizsardzības nosacījumi bija iekļauti Ministru kabineta lēmuma tekstā, bet 1987.g. – apstiprināts īpašs nolikums;
- 1989. g., jau atmodas laikā, tika panākta piekrastes aizsargjoslas paplašināšana (ideja - līdz 5 km); motivācija – regulēt apbūvi, kā arī citā veidā it kā pārņemt tās aizsardzības/regulēšanas funkcijas, kas tika īstenotas pierobežas zonā.

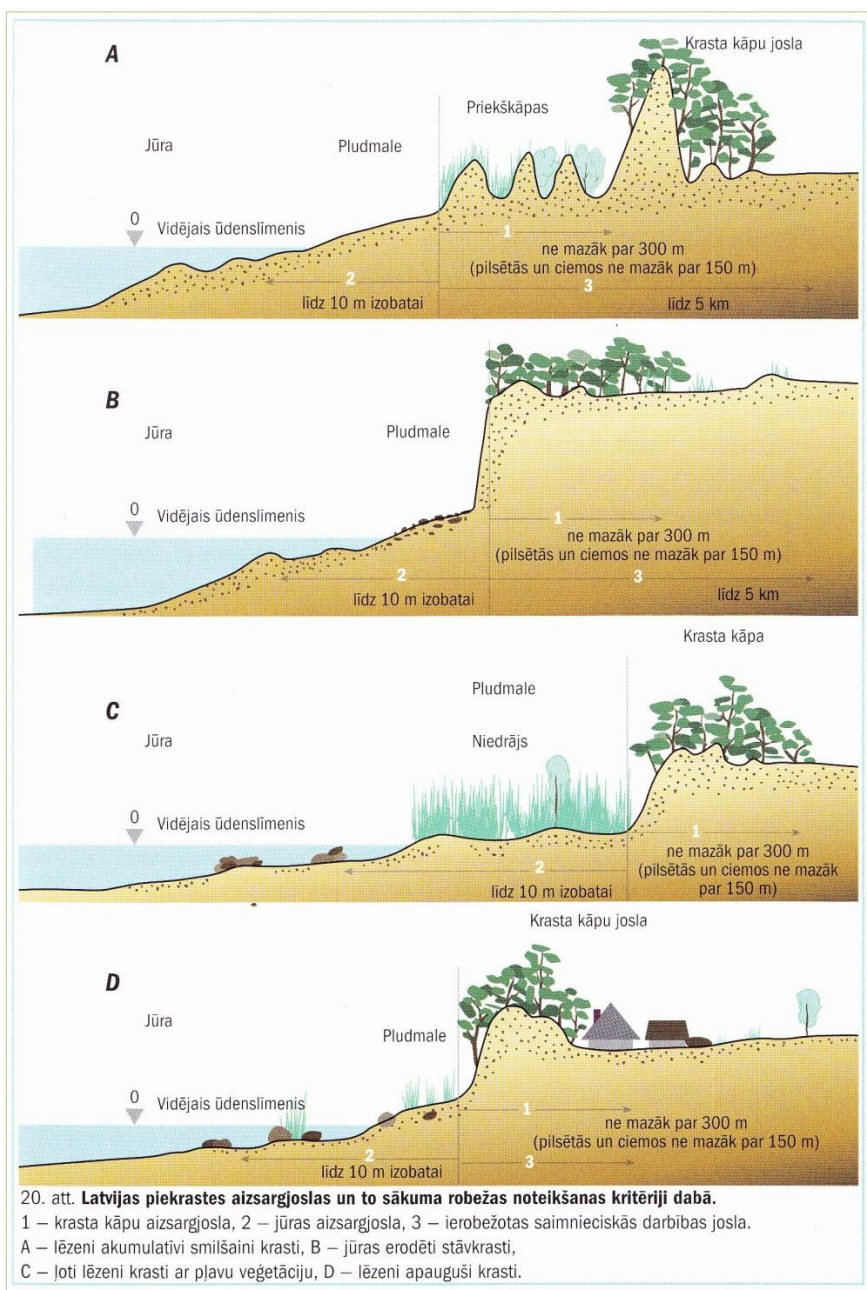
Pagājušā gadsimta 80.un 90. gadu mijā, pārejas laikā pirms valstiskās neatkarības atgūšanas, uzmanība tika pievērsta arī piekrastei:

- 1990.g. bijušās Latvijas PSR Ministru Padome pieņēma lēmumu – piekrastes aizsargjoslu noteikt atkarība no vietas apstākļiem 2-10 km platumā.
- Tika izstrādāta kopējā piekrastes joslas telpiskā struktūra (kā pamatojums dažādiem dabas aizsardzības nosacījumiem, ņemot vērā Piekrastes posmu dažādību); bija paredzēts izstrādāt dabas aizsardzības plānus, taču tas netika izdarīts (varbūt tas ir labi).

Pašreiz, kopš 1997.g. jūras Piekrastes aizsardzību regulē kopējais Aizsargjoslu likums (ar turpmākajiem labojumiem un papildinājumiem). Laika gaitā visvairāk diskutētais jautājums ir aizsargjoslu platumi(sk.9.attēlu), kā arī dažādie aizliegumi to robežās.

Pašreiz jūras piekrastes aizsargjoslu platumi tiek noteikti šādi: jūras aizsargjosla līdz 10 m izobatai (dziļumam), ieskaitot pludmali līdz vietai, kur sākas stabila augāja sega (tā var būt priekškāpa pludmalē). Pēc tam – 300 m ‘krasta kāpu’ (šādā formulējumā – arī vietās, kur kāpu nav, bet ir erozijas procesiem pakļautais stāvkrasts) aizsargjosla, un tālāk līdz 5 km platumam – ‘ierobežotas saimnieciskās darbības josla’. Turklāt, atbilstīgi Zvejniecības likumam (1995.), tiek noteikta arī 20 m plata tauvas josla, ar saviem nosacījumiem. Teritorijas plānojuma gadījumā tas var nozīmēt, ka uz vienu un to pašu vietu attiecas atšķirīgi noteikumi.

Kopš 2003.g. 300 m platā josla tiek noteikta tikai ārpus apdzīvotajām vietām, bet apdzīvoto vietu (pilsētu un ciemu) robežās – tās platumam ir 150 m. Tas atļāva labāk regulēt piekrastes aizsardzību jau esošo pilsētu un ciemu robežās, bet pavēra ceļu citam procesam, proti, Piekrastes pašvaldību teritoriju plānojumos parādījās kilometriem gari *ciemi* (to kontūras), kur ciemu nekad nav bijis. Ciemu robežas tika apstiprinātas atbilstīgi likuma nosacījumiem. Vienīgi – netika pildīts nosacījums, ka ir vēsturiski radusies koncentrēta apbūve. Neizpildās arī šobrīd noteiktie kritēriji, ka jāņem vērā ‘vēsturiskā apdzīvojuma struktūra’ un ‘ir izveidota attiecīga infrastruktūra’. Patiesībā notikusi jaunās apbūves veidošana ar atvieglotiem noteikumiem (tuvāk jūrai!), bet ar paaugstinātu riska pakāpi. Sevišķi tas sakāms par stāvkrasta posmiem, kur būtībā katras vētras laikā izmainās aizsargjoslas platumam, tā faktiski nespēj neko (cilvēkus, ēkas u.c.) aizsargāt (skat. iepriekš).

9.attēls.[kopija no G.Eberharda darba] Piekrastes aizsargjosla un tās robežas noteikšana dabā. [Avots: G.Eberhards, 2004]

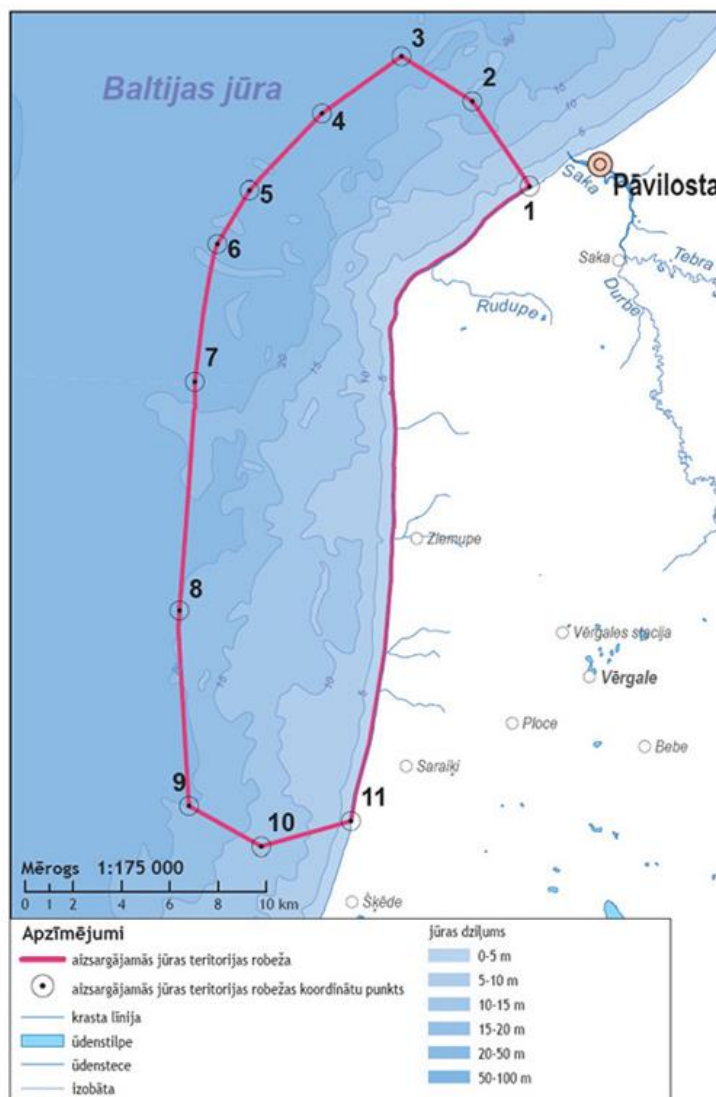
Iespējams, ka situāciju varētu mainīt, ja tiesību aktos tiktu diferencēts aizsargjoslu platums ne tikai apdzīvotajās vietās un ārpus tām, bet arī stāvkraustu un akumulācijas krastu posmos. Tas atļautu precīzāk definēt dažādos nosacījumus, ne tikai aizliegumus, bet arī nepieciešamās darbības (vismaz vadlīniju veidā).

Tāpat precizējumi būtu nepieciešami attiecībā uz ierobežotās saimnieciskās darbības joslu. Pašreiz Piekrastē notiek aktīvi attīstības procesi (saimnieciskā darbība) – apbūve, atpūtas saimniecība, jaunas ražotnes, vēja parki utt., tādēļ grūti paskaidrot cilvēkiem, kādā nolūkā šī josla noteikta. Turklāt – Piekrastes telpiskās attīstības pamatnostādnēs (2011.- 2017.g.) noteikts, ka „prioritārais uzdevums Piekrastes ilgtspējīgās attīstības nodrošināšanai ir piekrastes infrastruktūras attīstīšana, ievērojot ilgtermiņa prognozes par klimata pārmaiņu ietekmi un ainaviskās vērtības”(citēts, 9.lpp.).

2.5. ZVEJNIECĪBA

Pāvilostas novada jūras piekraste zvejniecības attīstības skatījumā ir vidēji vērtīgs apgabals, kur sastopamas sājūdens zivis: plekstes, reņģes, salakas un vimbas, kā arī ceļotājzivis (Baltijas lasis, taimiņš, nēģis). Iespējama akmens plekstes, plekstes, reņģes un brētliņu rūpnieciskā zveja. Tas pats attiecas uz ceļotājzivīm – vimbām, zandartiem, salakām.

Būtiski, ka šeit zemūdens virsmas uzbūve noteikusi tādas biotopu veidošanās apstākļus, kas vietu ļauj vērtēt kā nozīmīgu Baltijas reņģes un brētliņas nārsta un mazuļu uzturēšanās vietu, arī kā Eiropas zuša dzīvotni. Tādēļ 2010.g. starp Akmeņragu un Pāvilostu izveidota aizsargājamā jūras teritorija (25829 ha). (sk.10.attēlu)

10.attēls. Aizsargājamā jūras teritorijas „Akmeņrags”, izveidota 2010.gadā.

[Avots: Ministru kabineta 05.01.2010. noteikumi Nr.17]

Zvejniecība kā nodarbošanās Baltijas jūras piekrastē visos laikos bijusi it kā pašsaprotama lieta, tomēr dažādos laikos cilvēku dzīves ritmā tā izpaudās dažādi. Tas pats sakāms zvejniecības kā profesionālas nodarbes attīstību un ekonomisko nozīmi. Tādēļ nepieciešams neliels ieskats vēsturē.

Cariskās Krievijas laikā Baltijas provinču likums attiecībā uz Kurzemi (*Zvejniecība*, 1911, 2333. lpp.) noteica, ka „jūra nav neviena cilvēka vai iestādes privāts īpašums, bet atļauta ikkatra brīvai izmantošanai, ar nelieliem izņēmumiem”, tādēļ piekrastē zvejot bija tiesības arī tiem, kas nedzīvoja vai kam nepiederēja zemes jūras krastā. Viņi drīkstēja uzvilkt savas laivas uz krasta, izžaut tīklus un zvejas rīkus. Gar piekrasti stiepās „brīvs klajums piekrastes zvejai”. Vidzemē situācija bija atšķirīga – tur izņēmuma tiesības piederēja zemes īpašniekiem

– muižniekiem, proti, tiesības zvejojot jūrā līdz 3 verstu attālumam no krasta. Citiem zvejniekiem tiesības sākās tālāk, aiz 3 verstīm.

Brīvākie noteikumi Kurzemes krastā veicināja to, ka piekrastē saradās bezzemnieki, kas sāka nodarboties ar zvejniecību, sākumā bieži kā palīgi, maksājot vienīgi mājokļa īri. Vēlāk, 20.gs. 20.-30.gados šī situācija ietekmēs agrārās reformas gaitu.

Zvejniekus un zvejniecību 19.gs. stingri uzraudzīja robežsardze. Katrai zvejnieka laivai bija plāksnīte ar robežsardzes korpusa nodaļas vārdu, konkrētā seduma nosaukumu, pie kura piederēja zvejnieks, ar tā kārtas numuru (pēc saraksta). Pēc 1904.g. ziņām, Pāvilostas novada piekraste ietilpa divās robežsardzes korpusa nodaļās:

- *Pavlovas* nodaļa, kurā ietilpa šādi iecirkņi: Feliksberģe (Jūrkalne), Ulmale, Pavlovska (tagad – Pāvilosta) un Šteinorte (Akmeņrags);
- *Liepājas nodaļa* (neskaitot pilsētu), kurā ietilpa šādi iecirkņi: Zemone (Ziemupe), Medzene (Medze), Liepāja un Pērkone.

Pirmajā nodaļā reģistrēto laivu skaits ir 262, īpašnieku skaits – 246. Otrajā nodaļā atbilstīgi 255 un 255.

Novērojumus un iespaidus par zvejniecību un zvejniekiem Kurzemes piekrastē jau Latvijas neatkarības laikā, 30. gados apraksta V. Veldre (1991). Apraksti par konkrētajām vietām atļauj daudz labāk saprast to īpatnības, kā arī izvērtēt vēlāko pārmaiņu gaitu. Skaidrāks priekšstats rodas par apdzīvojumu, un tas var būt pamats, lai turpmāk nepieturētos pie mīta, ka visgarām Kurzemes piekrastei vienmēr bijuši zvejnieku ciemi.

Piemēram, par Akmeņragu rakstīts šādi: „No visa redzams, ka Akmeņraga ļaudīm gandrīz visas domas pievērstas zemei un par jūru viņi runā visvairāk tikai kā par mēslu devēju. Zināms, viņi prot arī zvejojot, un, kad vajag, tad iet jūrā labprāt, bet, ka zveja viņiem būtu liels peļņas avots, to vis nevar teikt. Viņi pa lielāki daļai zvejo tikai savu tiesu jeb, kā bieži saka, pakodām”(38.lpp.). Ejoj tālāk uz Pāvilostu, krastā redzētas 4 laivas.

Vēl piemērs – par Ulmali: „Augšā lauki un mājas. Laukos daudz akmeņu. Vietām pat redzami krauti akmeņu žogi. Katrās mājās ir vismaz pa vienam zvejniekam, jo kurš gan ies pirkt zivis par naudu, kad var pats tās par velti smelt no jūras?”(44. lpp.).

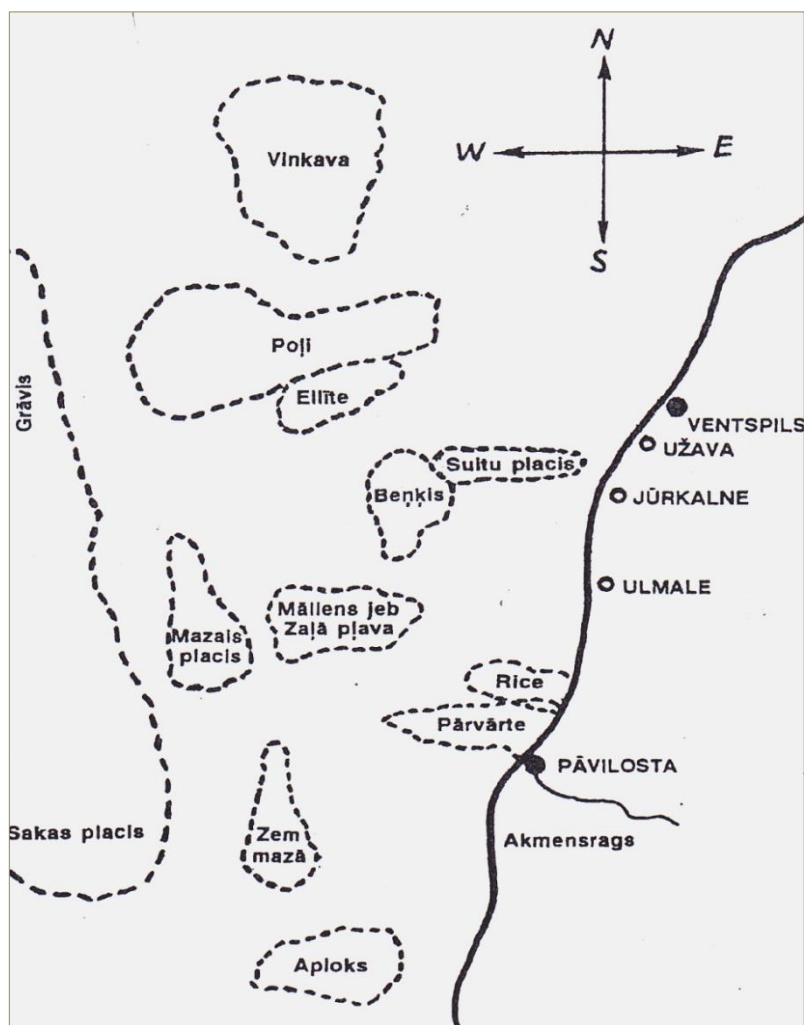
Vēsturiskas liecības par kādreizējiem valgumiem jeb sedumiem jūras krastā ir atrodamas B. Laumanes (1996) darbā. Ziņas par Pāvilostas novadā teritoriju apkopotas 1.tabulā. Jāpiezīmē, ka minētie nosaukumi ir piekrastes zemnieku saimniecību mājvārdi, vai citu atpazīstamu vietu nosaukumi (skola, krogs u.c.).

1. tabula. Valgumi/sedumi Pāvilostas novada piekrastē (avots: B. Laumane, 1996).

Piekrastes posms/vieta	Valguma/seduma nosaukums
Ulmale	Muldas, Ataru, Ēcenieku, Jēča, Valcenieku, Jotiku
Ziemupe	Laika, Aužeļa, Ķīca, levangas, Mazās muižas, Kapu, Kroga, Skolas, Vecvagaru, Rūguma
Šķēde	Lenkas

Savukārt informācija par seno zvejvietu nosaukumiem jūrā var liecināt ne tikai par vietām, kurp devās zvejnieki, bet arī par to, ka savā ziņā jūra bijusi klātesoša cilvēku dzīves daļa. (sk.11.attēls)

Pēc Latvijas valstiskās neatkarības iegūšanas tika noteikts, ka ikkatram Latvijas pilsonim ir tiesības zvejojot jūrā, bet jūras zvejas kārtību nosaka un krasta lietošanas noteikumus izdod Zemkopības ministrija.

11.attēls.Senie pāvilostnieku zvejas rajoni.[Avots:Laumane, 1996.]

1921.g. tika uzsākti zemes ierīcības darbi jūrmalas joslā, un noteica, ka pirmām kārtām zeme iedalāma zvejniekiem – arodniekiem, bet pārējie zemes pieprasītāji varēs iegūt zemi no atlikušajām kultivētajām zemēm. Tā kā zemes izrādījās maz, jau 1922.g. noteica, ka saimniecību zemju paplašināšanai jūrmalas joslā var izmantot mežus, atskaitot *aizsargu mežus*. Saskaņā ar 1926.g. instrukciju, zvejniekiem – arodniekiem zemi vajadzēja piešķirt 3 km platā joslā no jūras krasta, bet pie upju ietekām (Sakas upe)josla bija 5 km plata un tikpat gara. Par reālo situāciju, kāda tā veidojās agrārās reformas laikā Pāvilostas novada pagastos, rakstīts iepriekš. Šeit tikai atzīmēsim, ka Ulmales pagastā izdalīja 2 zvejnieku saimniecības, pašā Pāvilostā – nevienu, jo tās iedzīvotāji nodarbojās ar zvejniecību, bet Ziemupes – Saraiķu piekrastē – 15 saimniecības. Iespējams, ka vēlāk notikušas kādas izmaiņas, ko var izsekot pēc citiem avotiem.

1928.gadā (*Miezis*, 1929) zvejnieku – arodnieku skaits piekrastē no Jūrkalnes līdz Šķēdei bija 87 (ieskaitot Pāvilostu), bet zvejnieku, kam tā ir blakus nodarbošanās, - 159. Laivu kopskaits – 182. Taču bija atšķirības pa atsevišķiem zvejas rajoniem. Piemēram, lielākā nozveja bija Pāvilostas – Akmeņraga iecirknī, mazākā (40 reizes mazāka) nozveja – Jūrkalnes – Ulmales rajonā, kur bija tikai 56 vasaras laivas. Savukārt motorlaivas – tikai Pāvilostas – Akmeņraga zvejas rajonā (pavisam 9). Šajā rajonā arī lielākie inventāra zaudējumi, kā arī 5 noslīkuši (novembrī) zvejnieki. Vēsturiska informācija par jūras mēslu vākšanu: Jūrkalnes – Ulmales rajonā savākti 70 vezumi, Pāvilostas – Akmeņraga – 3113, bet Ziemupes – Šķēdes rajonā 280 vezumi. Lielā mērā šie dati atspoguļo piekrastes posmu uzbūves objektīvās atšķirības.

Vēl jāatzīmē, ka vērojumi Kurzemes piekrastē V. Veldri (1991) jau pagājušā gadsimta trīsdesmitajos gados vedināja uz domām, ka piekrastē zveja koncentrēsies Ventspilī, Liepājā un Pāvilostā.

2.6. ATPŪTAS SAIMNIECĪBA

Atpūtas saimniecība ietver sevī visus atpūtas un tūrisma nodarbību veidus, kā arī tiem nepieciešamo nodrošinājumu (iekārtotas un labi uzturētas atpūtas nodarbību vietas, apmešanās iespējas, informācija, nepieciešamie pakalpojumi u.c.) un pārvaldību.

Pašreiz Pāvilostas novadā atpūtas saimniecība attīstījies tikai fragmentāri. Tā neveido tādu vienotu sistēmu, kas varētu kalpot par stimulu gan uzņēmējdarbībai, gan visa novada, it īpaši Pāvilostas pilsētas attīstībai kopumā. Turklāt par atpūtu un tūrismu pārsvarā runā, raugoties vairāk no potenciālā piedāvājuma puses. Piemēram, mums ir *tas* un *tas* (jūra, liedags, upe, viesu mājas u.c.), ko cilvēks var izmantot atpūtai, ja viņš ierodas Pāvilostā. (sk.12.attēlu)

Tātad, var teikt, ka atpūtas saimniecība pašreiz ir ekstensīvās attīstības stadijā. Tomēr, ja viens no novada attīstības virzieniem ir tieši atpūtas saimniecība, tad neatliekami veidojama tās stratēģija, lai nodrošinātu piedāvājuma daudzveidību, drošumu, plūsmu un slodžu regulēšanu, dabas un kultūras vērtību saglabāšanu (kas ir galvenais Pāvilostas novada pievilksanas spēks).

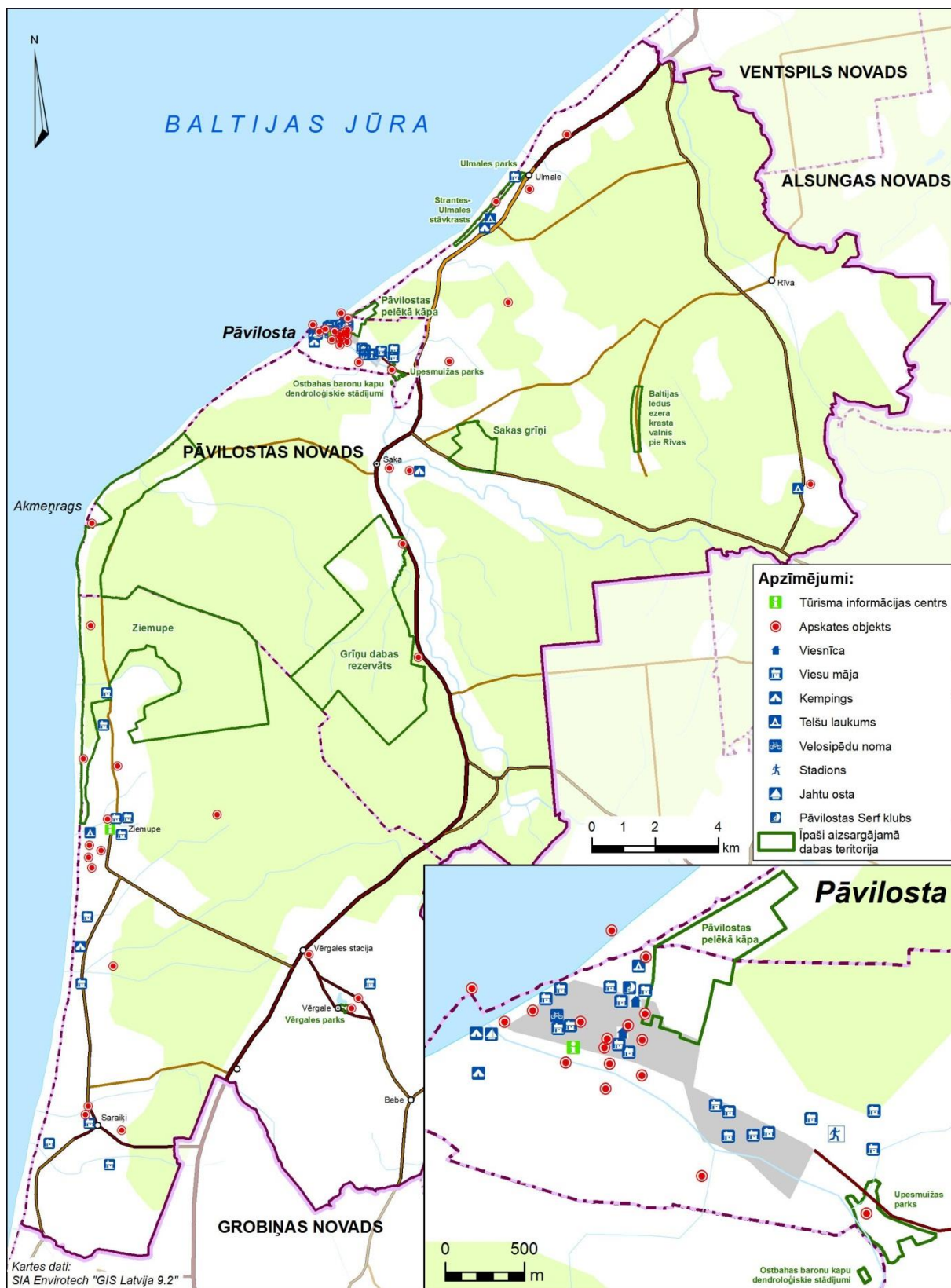
Tāpat jāreķinās ar to, ka būs cilvēki, kas izvēlēsies kādu vietu novadā (Pāvilostu, Ziemupi u.c.) kā vienīgo atpūtas vietu un apmetīsies tajā uz kādu laiku, kā arī cilvēki, kam vietas novada teritorijā būs tikai pieturvietas ceļojumā gar jūras krastu vai no Ventspils uz Liepāju (un pretēji). Tādējādi, jābūt ļoti dažādam piedāvājumam – dažādām mītnu un nodarbību vietām un iespējām, labai informācijai un pakalpojumiem.

Atpūtas saimniecības stratēģija paredz izveidot sistēmu, kurā sasaistīti šādi elementi:

- iekārtotas nodarbību/atpūtas vietas dabā ar nepieciešamo aprīkojumu (takas, telšu vietas, skatu laukumi, jūra un upe, pludmale ar *Zilo karogu* kā kvalitātes zīmi, u.c.);
- organizētas/vadītas nodarbības – dažādas demonstrācijas, treniņi, nometnes, semināri, pētījumi (par dabas aizsardzību un kultūras mantojuma aizsardzību), tajā skaitā, ar gidem un instruktoriem;
- atpūtas/tūrisma uzņēmumi, t.sk. viesu mājas, moteļi, *mācību poligoni* dabā, treileru laukumi u.c.;
- atpūtas saimniecības lielā infrastruktūra – ielas un ceļi, auto stāvvietas, sporta laukumi un halle, tenisa laukumi, spēļu laukumi, velosliņi, zirgu izjādes vietas, masu pasākumu laukumi;
- informācijas infrastruktūra – zīmes dabā, stendi, internets, bukleti un kartes;
- aprūpes sistēma – drošības kontrole, atkritumu saimniecība, slodžu kontrole, monitorings, aprīkojumu remontu u.c.

Lai Pāvilostas novads, it sevišķi tā piekrastes josla, varētu pēc iespējas pilnīgāk izmantot priekšrocības, ko tam devusi daba un kultūrvēsture, jāizstrādā koncepcija, kas atbildētu uz vienu jautājumu – kā labāk ne tikai atpūtniekiem, tūristiem un attīstītājiem, bet arī vietējiem iedzīvotājiem izstāstīt stāstus par Piekrastes dabu un cilvēkiem, par vērojamiem procesiem, par konkrētām vietām (Akmeņrags, Ziemupe, Pāvilosta, Saka, Strante u.t.t.), par to attīstības gaitu gadsimtu garumā, par nozīmīgām dabas un kultūras mantojuma vērtībām.

Piemēram, tas varētu būt stāsts par kāpām, tajā skaitā – par pelēkajām, to veidošanos, aizvelšanu u.t.t. Tā būtu alternatīva uzskatam, ka *pelēkās kāpas* aizsardzības nepieciešamība pilsētas robežās ir ierobežojums attīstībai, jo ar laiku tā var kļūt par attīstības veicinātāju. Turklāt būtībā Vecā Pāvilosta un *pelēkās kāpas* ir visai cieši sasaistītas gan telpiski, gan attīstības skatījumā.

12.attēls. Atpūtas saimniecība Pāvilostas novadā. [J. Skudra, 2012]

2.7.LAUKSAIMNIECĪBAS ZEMES – EKOLOĢISKAIS SKATĪJUMS

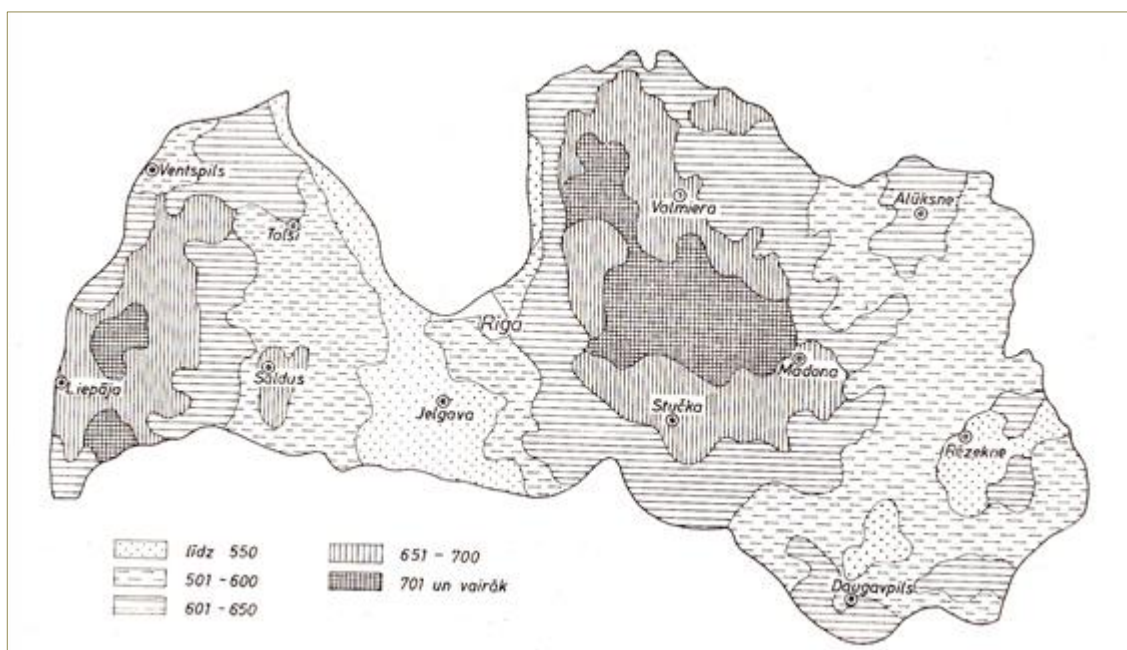
Lauksaimniecība un mežsaimniecība ir divas tradicionālās saimniecības nozares, kas Pāvilostas novadā, tāpat kā visā Latvijā, jau gadsimtiem ilgi pastāv un attīstās atbilstīgi dažādiem laikiem. Novada īpatnība ir tāda, ka tā teritorija, atskaitot Vērgales-Bebes apvidu, atrodas smilšainajā Piejūras zemienē, kur pašreiz lielās platībās dominē mežs. Novada teritorijā nodalās vairākas lauksaimniecības (un apdzīvojuma joslas) – gar upju ielejām (Tebrā, Durbe, Saka), gar jūras krastu (Strantes-Ulmales posms, Šķēdes-Ziemupes posms), kā arī atsevišķi kompakti masīvi – Vērgales un Bebes apkārtnē un Pievīkās.

Lauksaimniecības zemes.

Lauksaimniecības zemju kvalitāti un lauksaimniecisko ražošanu kopumā būtiski ietekmē dabas apstākļi. Vispirms, tie ir klimatiskie apstākļi un zemes virsmas reljefs kopā ar virskārtas nogulumu sastāvu, kas dažādos veidos ietekmē augsnes veidošanos, tās īpašības, teritoriālo izplatību un izmantošanas iespējas.

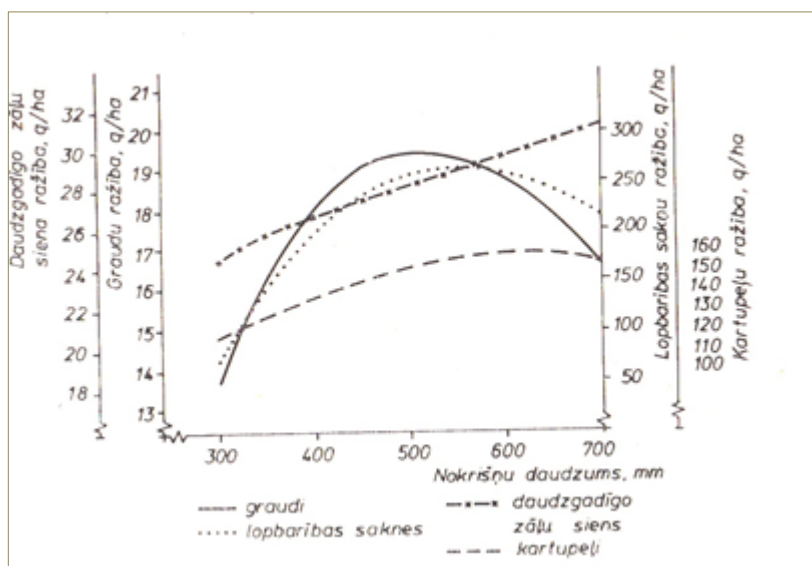
Vispirms, par klimatu, precīzāk – meteoroloģiskajiem apstākļiem. Lauksaimniecībai nozīmīgākie ir mitrums (nokrišņu daudzums) un siltums. Uzmanību saista A. Boruka (1982) jau agrāk izstrādātā metode, kas nosauktos faktoros atļauj raksturot teritoriāli, citā griezumā, nekā tas tiek darīts tradicionāli, balstoties uz novērojumu datiem atsevišķos punktos. Turpmākajā tekstā izmantotas A. Boruka izstrādātās kartes, aprēķini un vispārējie secinājumi.

Pēc aprēķiniem (izmantojot datu apstrādes faktoranalīzi un daudzfaktoru regresijas analīzi) konstatēts, ka no visiem klimatu raksturojošiem datiem lielākā nozīme ir gada nokrišņu daudzumam (mm) un aktīvo temperatūru summai virs 10⁰C. To kopējā nozīme ir diezgan liela, jo izskaidro 10-29% no ražības, 5-14% no pašizmaksas un 4-14% no darbietilpības variācijām.

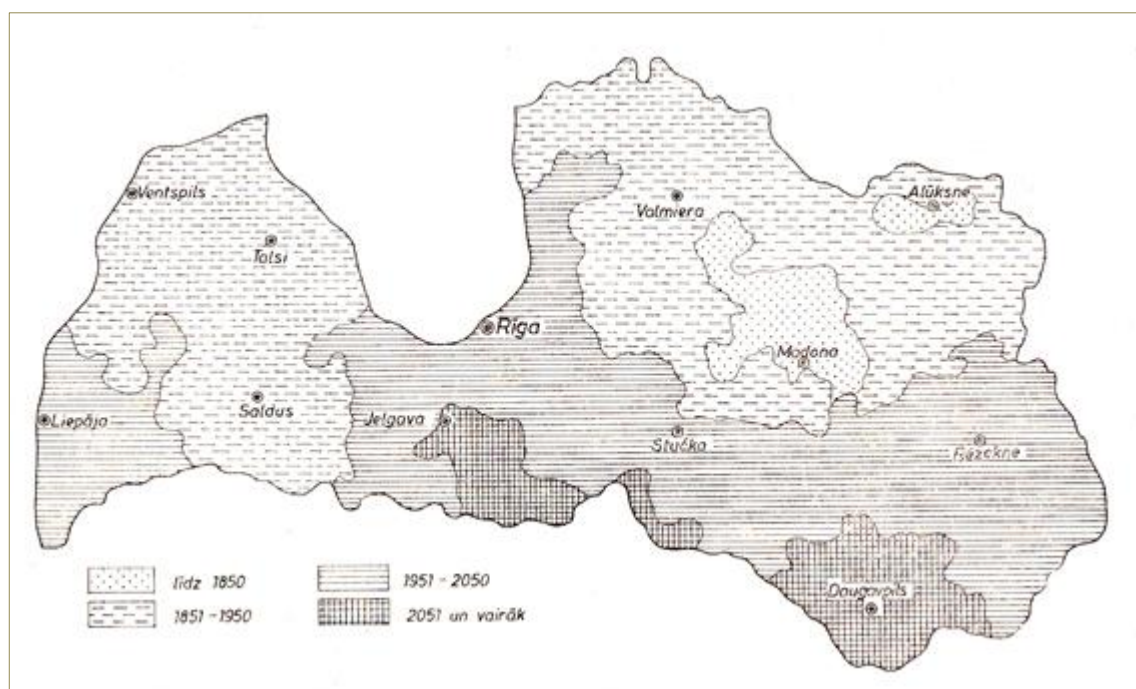
13.attēls. Nokrišņu daudzums (mm) gadā Latvijas teritorijā [Avots: A. Boruks, 1982.]

13. attēlā redzams nokrišņu daudzuma sadalījums Latvijas teritorijā. Jāpievērš uzmanība tam, ka Rietumkurzemes augstienes rietumu nogāzē ir paaugstināts nokrišņu daudzums, salīdzinājumā ar pārējo Kurzemi. Tas nozīmē, ka augstiene, pat ar savu relatīvi nelielo pacēlumu virs jūras līmeņa, veido pirmo barjeru jūras vēju ceļā, un tur izkrīt lielākais nokrišņu daudzums. Kā redzams, tas ir tuvs nokrišņu daudzuma rādītājiem Vidzemes augstienē, ko uzskata par Latvijas nokrišņiem bagātāko rajonu.

14.attēls.Nokrišņu daudzuma (mm) gadā ietekme uz kultūraugu ražību [Avots:A.Boruks, 1982.]

14. attēlā parādīta gada nokrišņu daudzuma ietekme uz kultūraugu ražību.

15.attēls.Aktīvo temperatūru summas (virs +10⁰C)Latvijas teritorijā [Avots:A.Boruks, 1982.]

15.attēls parāda aktīvo temperatūru summas (virs +10 Celsija grādi) sadalījumu Latvijas teritorijā. Kā redzams, Liepājas apriņķa teritorija izdalās uz Kurzemes fona kā relatīvi siltākais apvidus, tas gan attiecas uz kultūraugu augšanas apstākļiem.

Otrs nozīmīgais dabas faktors ir reljefa apstākļi. Lielos vilcienos – tās ir divas krasi atšķirīgās Liepājas rajona daļas, kas īpaši labi nodalās Pāvilostas un kaimiņos esošā Grobiņas novada teritorijā. Tās ir Rietumkurzemes augstiene un Piejūras zemiene. Savukārt, to robežās novērojami atšķirīgi reljefa apstākļi. Piejūras zemiēnē – pārsvarā plakani līdzenumi, ar nelielu kritumu jūras virzienā, kas noteica lielo pārmitro augšņu īpatsvaru un meliorācijas nepieciešamību, kad notika pāreja uz lielražošanu. Savukārt Rietumkurzemes augstienē pārsvarā ir nolaidenas nogāzes, viļņoti līdzenumi un tikai atsevišķi pauguraini masīvi. Pāvilostas novadā relatīvi vairāk saposmots reljefs ir Vērgales un Bebes apvidū, kur virsmas absolūtie augstumi sasniedz 50 m virs jūras līmeņa (pie Pāvilostas tie ir 5-8 m).

Kopumā – reljefa apstākļi nosaka gan augšņu segas dažādību, mikroklimata veidošanos, un galu galā kopumā – ekoloģisko apstākļu dažādību, to maiņas nelielos attālumos un nereti arī lielu kontrastainību.

Nedaudz par zemes virskārtas jeb augšņu mehānisko sastāvu. Tā ietekme it kā vispārzināma: smilts augsnes ir sausākas, ūdenscaurlaidīgākas un siltākas (bet var būt arī citādi), māla augsnes – blīvākas, ūdenscaurlaidīgas, vēsākas. Tomēr tas ir tikai vispārējs ieskaits, jo patiesībā viss ir sarežģītāk. Vispirms, praksē lieto vairākas mehāniskā sastāva gradācijas, proti, tās ir māls – smilšmāls – mālsmilts – smilts, bet atsevišķos gadījumos tās papildina ar tādu raksturojumu, kā *viegls* vai *smags*. Reālo dažādību viena nogulumu sastāva ietvaros var radīt vietas apstākļi – akmeņainība (sevišķi morēnas nogulumos), karbonātu saturs morēnā vai karbonātisko pamatiežu tuvums augsnes virskārtai, grants materiāls u.c. apstākļi. Konstatēts, ka augsnes mehāniskais sastāvs dažādus kultūraugus ietekmē atšķirīgi.

Ne mazāk svarīga ir reljefa apstākļu tiešā ietekme uz lauksaimniecisko ražošanu. Lielākā ietekme ir nogāžu slīpumiem – tie nosaka augsnes erozijas iespējamību un intensitāti, kā arī ietekmē lauksaimniecības mašīnu izmantošanu. Otrs faktors – reljefa formu (pauguru, ieplaku) lielums un konfigurācija, kas nosaka augšņu mozaīku veidošanos un tāpat kā iepriekš – ietekmē lauksaimniecības mašīnu izmantošanu.

Dabas apstākļu nosacīto atšķirību izlīdzināšana un lielu, tehnikai piemērotu lauku veidošana bija padomju varas gados veiktās vienlaidus zemes meliorācijas galvenais uzdevums. Tomēr prakse parādīja, ka lielajos laukos tomēr saglabājās atšķirības, piemēram, dažādo augšņu gatavība apstrādei pavasaros iestājās dažādos laikos, sējumi sadīga un arī raža nogatavojās dažādos laikos. Gadu gaitā daudzviet meliorētajās zemēs it kā atgriezās agrākā dažādība, kas no jauna ietekmē zemes izmantošanu, lauksaimniecisko ražošanu.

Šķiet, ka vēja erozija – smilšu pārpūšana, jeb kā agrākajos aprakstos teikts – '*smilšu staigulošana*' pašreiz vairs nav aktualitāte. Tomēr ar tās iespējamību jārēķinās, jo nemainīgi palikuši divi galvenie faktori – vējš un smilts, smilšaino augšņu izplatība Piejūras zemienē, un it sevišķi pašā jūras krastā. Patiesībā smilts masu pārpūšana bija sākotnējais arguments jūras piekrastes aizsardzības pasākumu plānošanai 19.gs. 30. gados. Jāpiezīmē, ka vēl 20.gs. 30. gadu otrajā pusē sastādītajās zemes īpašumu kartēs (mērogā 1:5000) ir iezīmētas smiltāju platības Akmeņraga piekrastē (skat. 50.att.), pie Ziemeļupes un Pāvilostas.

Dažādo erozijas procesu attīstības riska vietu noteikšana attiecas uz zemes izmantošanas plānošanu.

Klimata apstākļu dažādība atsevišķu apvidu robežās ir daudz lielāka, un to nosaka vietējie apstākļi. Vērā ņemama augsnes mehāniskā sastāva ietekme uz temperatūru, sevišķi vasarā, – smilts augsnes siltākas par mālainajām par 1-1,5 pat 2 grādiem. Visaukstākās ir meliorētās kūdrainās augsnes, 0,5 līdz 1 m dziļumā temperatūra ir par 3-4 grādiem zemāka nekā smilts augsnēs.

Lokālo klimata apstākļu dažādības dēļ rūpīgi jāizvēlas vietas dārziem – ņemot vērā reljefu, nogāžu orientāciju pret debess pusēm un garumu, *aukstuma ezeru* veidošanās iespējas u.tml. Labākais veids, kā pasargāt dārzus no vējiem, ir aizsargstādījumu veidošana, ņemot vērā valdošo vēju un aukstā gaisa noplūšanas virzienus. Vērtīga ir lauku sētu vēsturiskā pieredze – veidot egļu stādījumus dārzu rietumu – ziemeļrietumu pusē (to vietumis var redzēt ainavā), tas ir, valdošo vēju ceļā.

2.8. MEŽS UN MEŽSAIMNIECĪBA

Bieži uzskata, ka Latvijas meži ir dabiskā ainava. Taču arī meži nes ilgstošas cilvēka darbības pēdas un to attīstība notiek, piedaloties cilvēkam. Savulaik mežos līsti līdumi, to vietās atkal ataudzis mežs, vēlāk meža apsaimniekošana kļuva mērķtiecīga, izveidojās mežsaimniecība. Mežs kā dabas veidojums un dabas sistēmas elements laika gaitā ir ieguvis papildus nozīmi – tas ir nozīmīgs resurss, par kura izmantošanu un apsaimniekošanu katrā laika posmā atbildīgi cilvēki.

Vispārējos vilcienos par mežainuma veidošanos Pāvilostas novada teritorijā. Piejūras zemienes smilšainajos un pārmitrajos līdzenumos mežs pastāvējis ilgstoši. Līdz agrārajai reformai pag. gs. 20.-30. gados lielie meža masīvi piederēja muižām (Ulmale, Saliena, Ziemeļupe, Medze), bet reformas laikā tie tika ieskaitīti jaunizveidotajā valsts mežu fondā. Protams, agrārās reformas laikā meža zemes izmantoja kā rezervi jaunizveidotajai valsts mežu fondā. Protams, agrārās reformas laikā meža zemes izmantoja kā rezervi jaunizveidotajai valsts mežu fondā. Protams, agrārās reformas laikā meža zemes izmantoja kā rezervi jaunizveidotajai valsts mežu fondā. Protams, agrārās reformas laikā meža zemes izmantoja kā rezervi jaunizveidotajai valsts mežu fondā. Protams, agrārās reformas laikā meža zemes izmantoja kā rezervi jaunizveidotajai valsts mežu fondā.

egļu meži, to kvalitāte laika gaitā ir palielinājusies dažādos laikos veiktās meža meliorācijas rezultātā. Vienlaikus – izveidojušies jauni meža tipi, kādu nebija agrāk, nosacīti dabiskajos apstākļos.

Vietām – it sevišķi Akmeņraga apkārtnē un Grīņu apvidū, mežs ieauga laikā pēc Otrā pasaules kara, kad tika iekārtota bijušās PSRS robeža un noteikta pierobežas josla (skat. 7.sadaļu). Vēl pirms kara tur bija tūrumi, ganības, mājvietas. Pašreiz šajā apvidū lielākās platībās meži ir sasnieguši ciršanas vecumu.

Lielo vētru laikā mežos notiek un ir notikušas vējgāzes, it sevišķi atzīmējamās 1967.g. 18.oktobra un 1969.g. 2. novembra vētras. Pēc tā laika vērtējumiem, meža postījumi bija katastrofāli, tie pilnībā izmainīja meža fonda struktūru, it īpaši cirsmu fondu, kā arī pārtrauca ‘mežsaimniecības normālu attīstību’. Vējgāzēm bija tālejošas sekas, ne tikai attiecībā uz mežu apsaimniekošanu, bet arī sociālajā jomā.

Kopējā mežu platība novadā ir 33057,2 ha (Valsts meža dienesta dati) jeb 80,7% no teritorijas kopplatības. Mežu platība Sakas pagasta teritorijā ir 23305,4 ha, bet Vērgales pagastā – 9566,3 ha, un mežainums atbilstīgi 73% un 50%.

Meža ģeogrāfiskā struktūra (visa mežu platība):

- Valsts – 48,1%
- Pašvaldība - ~1%
- Privātģeogrāfijā – 51%
- Juridiskās personas –pieaug to skaits.

Pašreiz mežu apsaimniekošanu Piekraštē ietekmē dažādi dabas aizsardzības nosacījumi (aizsargjoslas, īpaši aizsargājamās teritorijas). Pāvilostas novada teritorijā izveidojusies šāda situācija. Pēc meža statistikas datiem (2010), dažādiem dabas aizsardzības mērķiem pakļauta puse – 50% no visas meža platības, tajā skaitā 10% īpaši aizsargājamās teritorijas (dabas rezervāts, dabas liegumi un pieminekļi), un 33% ierobežotās saimnieciskās darbības josla gar Baltijas jūras krastu.

Pāvilostas pilsētas turpmākās attīstības skatījumā liela nozīme ir mežiem, ne tikai pilsētmežiem (meži pilsētas robežās), bet arī tuvējās apkārtnes mežiem, kas kopumā veido vienotu segumu. Piepilsētas mežu (aizsargjosla ap pilsētām) platība ir 336 ha. Tieši pilsētas robežās – 185,55 ha (Zaļkalna mežs, ‘Raķešu mežs’). Atsevišķu puduru veidā meži saglabājušies agrāk lauksaimnieciski izmantotajās platībās, pašreiz – atmatās.

Pilsētas teritorijā ierobežotas iespējas ekonomiski nozīmīgas mežsaimniecības attīstībai, jo meži pakļauti vairākkārtējiem aizsardzības nosacījumiem, un galvenā nozīme ir meža sociālajai un ekoloģiskajai funkcijai. Jau pašreiz Zaļkalna mežs tiek izmantots kā mežaparks, un tāda funkcija tam plānojama arī perspektīvā (atbilstīgi saimniekošanas paņēmieni un labiekārtojumi). Tas pats sakāms par ‘Raķešu mežu’ pilsētas Otrajā pusē.

2.9. INFRASTRUKTŪRA

Jebkurā administratīvā vienībā infrastruktūra kalpo dažāda veida pakalpojumu, sākot no sadzīves vajadzību apmierināšanas – ūdens, kanalizācijas, apgaismošanas, atkritumu savākšanas, sabiedriskā transporta u.c., līdz ekonomisko attīstību veicinošo – transporta, sakaru, tostarp elektronisko sakaru – nodrošināšanai tās teritorijā.

Saskaņā ar LR likumu “Par pašvaldībām” pašvaldības savas teritorijas robežās nodrošina galvenokārt komunālos pakalpojumus – siltumapgādi, ūdensapgādi/novadi, notekūdeņu attīrīšanu. Var tikt nodrošināti arī atsevišķi ekonomisko attīstību veicinoši pakalpojumu veidi – dažāda veida transporta un atsevišķi sakaru pakalpojumi.

Teritorijas plānojuma izstrādāšanas kontekstā apzināti sekojoši infrastruktūras veidi: transporta infrastruktūra; komunālā infrastruktūra: siltumapgāde, ūdensapgāde, kanalizācija; elektronisko sakaru tīkli un objekti; meliorācijas sistēmas. Plašāka informācija sniegta Pāvilostas novada attīstības programmā 2012.- 2018.gadam.

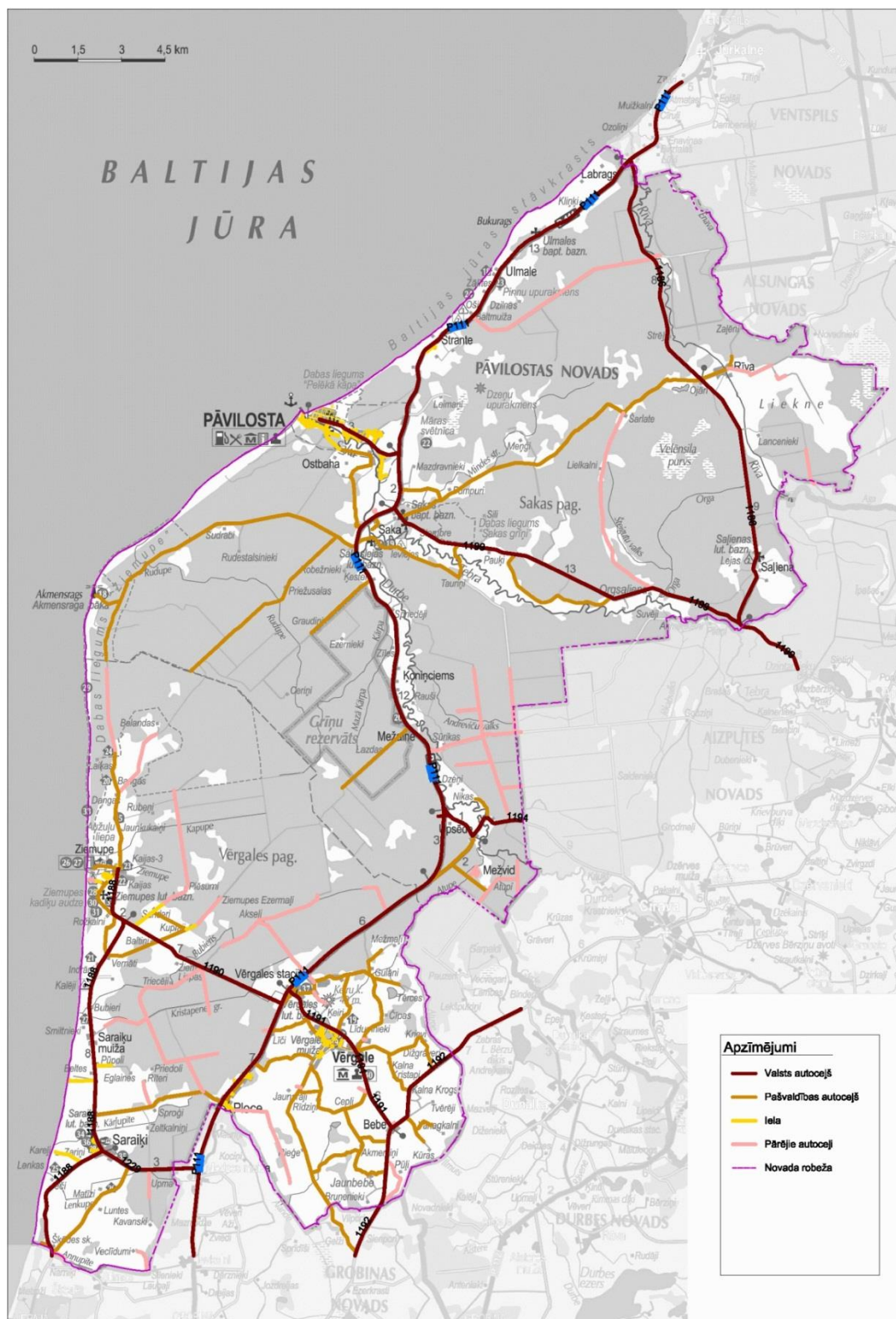
Ceļi un ielas

Pāvilostas novadu šķērso valsts reģionālais autoceļš P111 Ventspils (Leči) – Grobiņa, kura kopgarums ir 95,5 km. Šis autoceļš savieno Ventspili un Liepāju. Saskaņā ar Attīstības programmā sniegto informāciju, vidējā satiksmes intensitāte diennakts laikā kopš 2006.gada pieaugusi vairāk kā par 20%. Valsts autoceļu tīklu novadā redzams 16.attēlā.

Pāvilstas novadā ir 5 vietējas nozīmes autoceļi ar kopējo garumu 64,2km: V1186 Labrags – Rīva – Sarkanvalks, V1190 Vērgale–Ziemupe, V1191 Zemgaļi–Vērgale, V1199 Aizpute–Saka, V1187 Pievedceļš Pāvilstai.

Pašvaldības autoceļu kopgarums ir 128,78 km, kas sevī ietver B, C un D uzturēšanas klases autoceļus, no kuriem vidēji 97% ir grants ceļi, bet 3% - ar asfalta segumu.

Novadā nav ierīkoti celiņi vai atdalītas joslas pie gājēju ietvēm vai brauktuvēm speciāli velosipēdu satiksmei. Tajā pašā laikā Pāvilstas novads ir ietverts Eirovelo projektā, kas paredz izveidot vienotu velo ceļu tīklu.

16.attēls. Valsts autoceļu tīkls novada teritorijā. V.Salienieks, 2012.

Osta

Pāvilostas osta ir viena no septiņām mazajām ostām Latvijā un vienīgā, kura atrodas pie Baltijas jūras. Ostas teritorijas kopplatība ir 17,1 ha, tai skaitā sauszeme - 11,8 ha, kurā norit komercdarbība, zvejniecība un saimnieciskā darbība, kā arī atrodas dzīvojamās mājas un citas teritorijas. Ostas platība nodota valdījumā ostas pārvaldei. Pāvilostas SIA „ZEJA „Rietumu krasts” jahtu piestātnei ir piešķirts Zilā Karoga sertifikāts.

Pāvilostas osta tiek izmantota nelielu zvejas kuģu apstrādei un stāvēšanai. Ostas teritorijā atrodas zivju apstrādes rūpnīca, telpas izejvielu un produkcijas uzglabāšanai. Ostā ir iespējams veikt nelielu kuģu remontu. Sakas upes kreisais krasts ir iznomāts privāto uzņēmējam SIA „ZEJA „ Rietumu krasts”. Šeit izbūvēta jahtu piestātne ar aptuveni 30 jahtu vietām, slīps jahtu vai kuteru ielaišanai ūdenī, vai izceļšanai krastā, jahtu un kuteru ziemošanas iespēja, izbūvēts kempings ar desmit gultas vietām un konferenču zāli. 2006. gada vasarā atvērta ūdens transporta degvielas uzpildes stacija

2010. gadā pilnībā rekonstruēti Pāvilostas ostas moli, atjaunotas vēsturiskās bākas molu galos un veikti ostas akvatorija padziļināšanas darbi līdz 4.5 metru dziļumam. Pašlaik Ziemeļu mola garums ir 287,0 metri, Dienvidu mola – 297,5 metri.

Ostā ir 6 piestātnes. Dziļums pie piestātnēm svārstās 2.5 līdz 4 m robežās, kas ļauj ostā ienākt kuģiem ar maksimālo iegrimi 3.5 m. Maksimālai atļautais kuģa garums – 70 metri.

Gan vēsturiski, gan telpiski osta un pilsēta, īpaši, Vecā Pāvilosta, ir cieši saistītas.

Komunālā saimniecība

Ūdensapgāde

Pāvilostas novadā centralizētā ūdensvada pakalpojumus var saņemt 6 blīvi apdzīvotās vietās, - Pāvilostā un 5 ciemos – Vērgalē, Ziemupē, Saraiķos, Plocē, Bebē. Pašreizējos Sakas pagasta ciemos: Sakā, Rīvā, Strantē, Ulmalē, Saliēnā, Ogrsaļienā nav ūdensvadu tīkli.

Pāvilostas novadā dzeramā ūdens vajadzībām izmanto pazemes ūdeņus. Dzeramais ūdens pilnībā tiek nodrošināts no pazemes ūdens resursiem. Tie tiek iegūti no Gaujas ūdens horizonta.

Latvijas vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centra datu bāzes uzskaitē Pāvilostas novadā ir 91 urbumi, no kuriem ekspluatēti tiek 14 urbumi. Lielākā daļa urbumu ir pašvaldības pārziņā, daļa urbumu ir uzņēmumu, individuālo lietotāju pārziņā. Novadā ir 69 neapsaimniekoti urbumi (skatīt Attīstības programmu).

Pāvilostā ar centralizētas ūdensapgādes pakalpojumiem nodrošināti aptuveni 600 iedzīvotāji. Pāvilostas pilsētā ūdensapgādes tīklu kopgarums ir 6,68 km. Ūdensvada cauruļvadi ir no tērauda, polietilēna un ķeta. Vidējais ūdens patēriņš Pāvilostas pilsētā mēnesī ir 2337 m³.

Pāvilostas pilsētas ūdens apgādi nodrošina 2 dziļurbumi. 2006. gadā ERAF projekta “Ūdenssaimniecības attīstība Sakas novada Pāvilostas pilsētā ” ietvaros tika uzbūvēta atdzelžošanas iekārtas, tika veikta jaunu artēzisko urbumu ierīkošana, izbūvēts jauns ūdensvads. Projekta otrajā kārtā 2009. gadā un trešajā kārtā 2012.gadā tika rekonstruēti un jaunizbūvēti ūdensapgādes tīkli, un uzstādītas ūdens skaitītāju akas.

Atdzelžošanas process notiek spiediena filtros, kuri ir papildīti ar speciālām smiltīm. Notiek reģenerācija un dzelzs izgulsnējas, pēc 5 dienām nogulsnes tiek izskalotas. Smilts darbojas arī kā filtrējošs materiāls ūdens duļķainības samazināšanai. Filtru skalojamais ūdens tiek novadīts uz NAI. Pēc atdzelžošanas stacijas ūdens no Torņa ielas urbumiem tālāk tiek padots uz ūdens torni, tālāk ar sūkņa palīdzību ūdens tiek padots uz centralizēto ūdensvadu. Ūdens tiek izmantots sadzīves un ražošanas vajadzībām, kā arī privāto lopu dzirdināšanai. 1999.gada 13.decembrī Valsts ģeoloģijas dienestā ir izstrādāta derīgo izrakteņu (pazemes ūdeņu) atradnes pase. Abiem urbumiem stingrā režīma aizsargjoslas rādiuss - 10 m, bakterioloģiskā aizsargjosla nav nepieciešama un ķīmiskā aizsargjosla 173 ha.

Ūdens apgādē Sakas pagastā tiek izmantoti virszemes un pazemes ūdeņi. Pazemes ūdeņos ir paaugstināts dzelzs saturs, kas ir raksturīga parādība arī citos Latvijas reģionos. Iedzīvotāji savām vajadzībām dzeramo ūdeni ņem no artēziskajiem urbumiem un privātajām gruntsakām.

Vērgales pagasta centralizētas ūdensapgādes pakalpojumi ir pieejami 350 (jeb 78%) Vērgales, 120 (jeb 30%) Saraiķu un 80 (jeb 38%) Ziemupes ciema iedzīvotāju. Tā kā ūdensvada tīkli ir izbūvēti vēl 70.-tajos gados, tie ir sliktā stāvoklī, nav nodrošināta nepārtraukta ūdens padeve un ir nepietiekama pieejamība ūdens sadales tīkliem, ūdensapgādes sistēmu nepieciešams daļēji rekonstruēt.

Vērgales pagasta teritorijā esošajiem ciemiem ūdensapgādi nodrošina: 3 artēziskie urbumi un 1 ūdenstornis Vērgalē, 1 artēziskais urbums un 1 ūdenstornis Saraiķos, 2 artēziskie urbumi un hidrofors (tornis ir slēgts) Ziemupē, 2 artēziskie urbumi un 2 hidrofors Plocē.

2010.gada ERAF līdzfinansētajā projektā „Ūdenssaimniecības attīstība Vērgales pagasta Vērgales, Saraiķu un Ziemupes ciemos” ietvaros tika uzsākti un ūdensapgādes tīklu būvniecības un rekonstrukcijas darbi. Projekta īstenošanas rezultātā tiks veikta ūdensapgādes tīklu rekonstrukcija Vērgalē, Saraiķos un Ziemupē. Vērgales ciemā tika jaunizbūvēti ūdensapgādes tīkli, rekonstruēti esošie urbumi un izbūvēti jauna artēziskā aka.

Kanalizācijas sistēma

Centralizētā kanalizācijas sistēma ir Pāvilostas pilsētā un Vērgales pagasta ciemos: Vērgalē, Saraiķos, Ziemupē un Plocē, bet Sakas pagasta ciemos centralizētas kanalizācijas pakalpojumi netiek sniegti.

Pāvilostas pilsētas centralizētā kanalizācijas sistēma apkalpo 68% iedzīvotājus un aptuveni 90% komercuzņēmumu un iestādes. Vērgales pagastā centralizētās kanalizācijas pakalpojumi ir pieejami 76% Vērgales, 27% Saraiķu, 33% Ziemupes un 24% Ploces ciema iedzīvotājiem.

Sadzīves notekūdeņi no apdzīvotajām vietām galvenokārt tiek savākti kanalizācijas sistēmā, novadīti uz notekūdeņu attīrīšanas iekārtām un pēc attīrīšanas ūdenstecēs vai ūdenstilpnēs.

Pāvilostas pilsētā kanalizācijas tīklu kopgarums ir ~8 km. Pāvilostas notekūdeņu attīrīšanas iekārtas BIO 2 x 75 izbūvētas un nodotas ekspluatācijā 2010.gadā. Tās paredzētas notekūdeņu bioloģiskajai attīrīšanai. Iekārtas sastāv no divām identiskām un sāniski novietotām iekārtām „BIO-75”. NAI iekārtas atrodas apmēram 200 m attālumā no Pāvilostas jaunā centra. Notekūdeņu attīrīšanas iekārtu rezervuāri atrodas atklātā laukumā, NAI jauda 150 m³/dnn un tās sastāv no: 2 septiķiem rupjo piemaisījumu atdalīšanai, pārsūkņēšanas stacijas, aerotēnkiem ar ieplūdes jeb denitrifikācijas zonu, aktivācijas jeb aerācijas zonu un suspensijas dzidrinātāja jeb otrreizējā nostādinātāja zonu, attīrīto ūdeņu novadīšanas sistēmas. Tās atrodas Jaunā Ciemā pie savrupmāju dzīvojamu māju kvartāla Krasta ielā, Sakas upes labajā krastā. Sadzīves un ražošanas notekūdeņi 24770 m³/gadā tiek novadīti caur Pāvilostas NAI Sakas upē.

Vērgales ciema kopējā kanalizācijas sistēma ir ar pārsūkņēšanas stacijām un tipveida notekūdeņu attīrīšanas iekārtām BIO-100 ar projektēto jaudu 100 m³/dnn. Kanalizācijas sistēma izveidota, lai novadītu sadzīves notekūdeņus no daudzdzīvokļu mājām, privātmājām, skolas, bērnudārza, pagasta pārvaldes un citām iestādēm.

Vērgales kanalizācijas ūdeņu savākšanas sistēmas kopējais garums ir ~4700 m. Kanalizācijas tīkli izbūvēti no keramikas un ķeta caurulēm, spiedvadi – no tērauda caurulēm.

Saraiķu ciemā kanalizācijas sistēma izveidota, lai novadītu sadzīves notekūdeņus no daudzdzīvokļu mājas, privātmājām (~77 cilvēki) un iestādēm (~ 14 cilvēki). Realizējot ERAF ūdenssaimniecības projektu „Vērgales pagasta ūdenssaimniecības un kanalizācijas sistēmas atjaunošana un izbūve Vērgales, Ziemupes, Ploces un Saraiķu ciemos” 2010.- 2011.g. ciemā tika likvidēts smilts – grants filtrs un BIO 100, un izbūvētas jaunas notekūdeņu attīrīšanas iekārtas – biobloks-areotēns BIO M-75 ar projektēto jaudu 75 m³/dnn. Attīrītie notekūdeņi caur notekūdeņu savākšanas akām ieplūst Kārļupītē.

Projekta ietvaros tika nomainīta daļa vecās ūdensvada un kanalizācijas trases, izbūvēts jauns spiedvads un sūkņu stacija, rekonstruēta galvenā pārsūkņētava. Saraiķu kanalizācijas ūdeņu savākšanas sistēmas kopējais garums ~ 9 km.

Ziemupes ciemā kanalizācijas sistēma izveidota, lai novadītu sadzīves notekūdeņus no daudzdzīvokļu mājas, privātmājām (~70 cilvēki) un iestādēm. Realizējot ERAF ūdenssaimniecības projektu „Vērgales pagasta ūdenssaimniecības un kanalizācijas sistēmas atjaunošana un izbūve Vērgales, Ziemupes, Ploces un Saraiķu ciemos” 2010.- 2011.g. ciemā tika likvidēts smilts – grants filtrs un izbūvētas jaunas notekūdeņu attīrīšanas

iekārtas – biobloks-areotensks BIO M-50 ar projektēto jaudu 50 m³/dnn. Attīrītie notekūdeņi caur paraugu ņemšanas aku noplūst Ziemupē.

Izbūvējot jaunu pašteses kanalizācijas tīklu, spiedvadu un sūkņu staciju, pie notekūdeņu attīrīšanas ietaisēm tika pieslēgta Ziemupes ciema ziemeļu daļa. Tika arī nomainīti vecie ūdensvada un kanalizācijas tīkli. Ziemupes kanalizācijas sistēmas kopējais garums – 1200 m.

Plocē notekūdeņus attīrīšanai novada smilts – grants filtrā. Kanalizācijas tīklu kopgarums - ~520 m.

Novada teritorijā daļai iedzīvotāju pie mājām ir sava sadzīves kanalizācijas notekūdeņu izsmeļamās bedres. No šīm sadzīves kanalizācijas notekūdeņu izsmeļamām bedrēm sadzīves kanalizācijas notekūdeņus, galvenokārt, pašvaldības komunālais uzņēmums savāc un nogādā uz notekūdeņu attīrīšanas iekārtām.

Siltumapgāde

Pāvilostas novada centralizētā apkures sistēma ir Pāvilostas pilsētā un Vērgales pagasta ciemos: Vērgalē, Saraiķos, Ziemupē. Sakas pagastā centralizētas apkures sistēmas nav. Novada teritorijā pārsvarā ir lokālā apkure. Arī ražošanas, sabiedriskie un komercobjekti izmanto lokālās apkures sistēmas.

2.10.DABAS AIZSARDZĪBA

Šajā gadījumā ir runa par to dabas aizsardzības sektoru, kas saistās ar valsts politiku, ar dažādiem tiesību aktiem. Tās ir divas jomas - biotopu un sugu aizsardzība, kā arī īpaši aizsargājamās dabas teritorijas.

2.10.1. Biotopi

Biotopu pieeja dabas aizsardzībā īpašu nozīmi ieguvusi saskaņā ar Eiropas Padomes direktīvu *Par dabisko biotopu, savvaļas faunas un floras aizsardzību* (92/43/EEC), kas vienkāršā versijā tiek saukta par *Biotopu direktīvu*. Šajā gadījumā galvenā uzmanība tiek pievērsta augu sabiedrībām –*biotopiem* un dzīvnieku sugu *dzīvotnēm*, kas izveidojušās noteiktos dabas apstākļos, pastāvot cilvēka un dabas mijiedarbībā. Biotopu pieeja nosaka pašreizējos priekšstatus par dabas aizsardzību, kas izveidojušies sabiedrībā. Taču tā ir pamatā arī valsts politikas izpausmēm, piemēram, ietekmē dabas aizsardzības tiesisko pamatojumu (likumu un noteikumu saturu), kā arī īpaši aizsargājamo teritoriju mērķu motivāciju un praktisko aizsardzību.

Latvijā 2000.gadā pieņemts *Sugu un biotopu aizsardzības likums*. Savukārt aizsargājamo biotopu un sugu saraksti apstiprināti ar atbilstīgiem Ministru kabineta noteikumiem: *Noteikumi par Latvijā sastopamo Eiropas Savienības prioritāro sugu un biotopu sarakstu* (Nr.153, 2006.g.), *Noteikumi par īpaši aizsargājamo biotopu veidu sarakstu* (Nr. 421, 2000.g.).

Pāvilostas novada teritorijā īpaša interese ir par piekrastes biotopiem. Pēc stāvokļa dabā 2004.g., gan tikai 300 m platajā aizsargjoslā, tie aprakstīti un kartēti *Life-Nature* projekta „Piekrastes biotopu aizsardzība un apsaimniekošana Latvijā” ietvaros. Tā ir tipoloģiskā jeb klasifikācijas pieeja – tiek nosaukts biotopa tips, bet katra reālā biotopa izpausmes (platība, konfigurācija, stāvoklis, pārstāvniecības pakāpe u.c.) nosaka eksperti un dod savu novērtējumu. Eksperti tiek pieaicināti tiesību aktos noteiktajos gadījumos, it sevišķi, kad attīstības mērķu vārdā tiek plānotas kādas darbības vai jaunu objektu izbūve. Biotopu novērtējums var izrādīties izšķirošs, tādēļ nereti nepieciešami teritoriāli plašāki, ārpus viena konkrētā īpašuma, vērtējumi.

Piekrastē izdalīti šādi Eiropas Savienības aizsargājamo biotopu tipi (Eiropas Savienības aizsargājamie biotopi Latvijā. Noteikšanas rokasgrāmata.2010). Iekavās doti biotopu kodi pēc Eiropas Savienības un Latvijā lietotās klasifikācijas, atbilstīgi, piemēram, 3180/2.1.15). Biotopiem ar zīmi* ES ir noteikts prioritāras aizsardzības statuss.

- Embrionālās kāpas (2110/B.2.1.1).
- Priekškāpas (2120/ B.2.1.2).
- *Ar lakstaugiem klātas pelēkās kāpas (2130/2.2.1.1).
- *Pelēkās kāpas ar sīkrūmu audzēm (2140/daļēji 2.2.1.2.,F.7.10).
- Pelēkās kāpas ar ložņu kārklu (2170/B.2.2.1.2.).
- Mežainas jūrmalas kāpas (2180/daļēji F.1.1.).
- Mitras starpkāpu ieplakas (2190/B.3, daļēji vēl citi).

Jāņem vērā, ka biotopu tipi ir klasifikācijas vienības, bet dabā tās veido kādas noteiktas platības, pat ļoti sīkas (detalizācijas pakāpe!), visbiežāk atkarībā no vietas apstākļiem veido telpiskas mozaikas. Tās ir interesantas kā veselums.

Pāvilostas novada teritorijā ir četri atšķirīgi *pelēkās kāpas* biotopu areāli, kuros labi redzamas iepriekš nosaukto biotopu telpiskās mozaikas.

1. Pāvilostas pilsētas ziemeļu daļā, starp jūras krastu un apbūvi, kur tas veidojies uz Baltijas ledus ezera un Litorīnas jūras smilšaino līdzenumiem, ietverot krasta nogāzi un gravas. Šajā vietā vēl pirms 20-30 gadiem bija atklātas smilts laukumi. 2007.g. izveidots dabas liegums.
2. Pāvilostas pilsētā, t.s. Otrajā pusē, starp jūras krastu un Vētras ielu, kur pēdējos simts gados izveidojies dažāda vecuma priekškāpu komplekss, un uzskatāmi redzamas dažādas smiltāju aizvelšanas stadijas (no *baltās* kāpas līdz priežu mežam). Šajā vietā bija ierosināts veidot mikroliegumu (vai izveidotā lieguma *filiāli*).
3. Pāvilostas pilsētā, *Raķešu meža* laucēs (valsts meža 75.kvartāls), kas atrodas ārpus 300 m piekrastes aizsargjoslas.
4. Ziemupes dabas liegumā, tā piekrastes joslā.

Savukārt mežaino jūrmalas kāpu biotopi pārstāvēti tikai nelielā areālā dienvidos no Pāvilostas. Tos novada teritorijā var uzskatīt par retiemi, jo lielajās platībās mitrajos, smilšainajos Piejūras zemienes līdzenumos sastopami mitrie un purvainie meži.

Life-Nature projektā dots arī piekrastes joslas teritorijas zonējums pēc divām pazīmēm – pēc (1) bioloģiskās vērtības un (2) izmantošanas rakstura. Tā kā zonējumu kritēriji izriet no konkrētā projekta mērķiem un priekšstatiem, piemēram, par ainaviskajām vērtībām Piekrastē, par atpūtas procesa pārvaldību, un atbilst izvēlētajam pētījuma mērogam, tad teritoriju plānojumos izstrādāto zonējumu var izmantot tikai kā orientieri.

Taču biotopi veido uz zemes virsmas nepārtrauktu klājumu, tādēļ reālā daudzveidība ir daudz lielāka, to nosaka arī parastie, bieži un lielākās platībās sastopamie biotopi. Ārpus lielajiem meža masīviem sastopami šādi biotopi, kuriem ES ir noteikts prioritāras aizsardzības statuss:

- *nogāžu un gravu meži (9180/daļēji F.1.4.,F.1.6. u.c.) – sastopami upju ielejās (piemēram, Sakas upes ielejā);
- *sugām bagātas atmatu pļavas (6270/E.2.2), pašreiz to nosaukums mainīts –'sugām bagātas ganības un ganītas pļavas'; sastopamas Pāvilostas teritorijā, Cīruļu ainavā, Sakas upes ielejas malā, bet var būt arī pārējo upju ielejās un neapstrādāto lauksaimniecības zemju platībās stāvkrasta posmā.

Ja biotopu nodalīšana balstās uz tipoloģisko un klasifikācijas pieeju, tad otrs biotopu un dzīvotņu aizsardzības veids – mikroliegumu veidošana – balstās uz teritoriālo pieeju. To nosaka 'Mikroliegumu izveidošanas, aizsardzības un apsaimniekošanas noteikumi' (MK 45. noteikumi, 2001). Teritorijas plānojuma 1.redakcijas pilnveidošanas laikā, - ar 01.01.2013. stāju stājušies spēkā jauni, 18.12.2012. Ministru kabineta noteikumi Nr.940 „Noteikumi par mikroliegumu izveidošanas un apsaimniekošanas kārtību, to aizsardzību, kā arī mikroliegumu un to buferzonu noteikšanu”. Tomēr informācija par mikroliegumiem praktiski nav pieejama, tā glabājas speciālās datu bāzēs ar ierobežotu pieejamību. Tiek uzskatīts, ka ziņas par konkrētajiem mikroliegumiem var izmantot kaitnieciskos nolūkos. Tomēr – šādā veidā sabiedrībai, un cilvēkiem, kuru īpašumos noteikti mikroliegumi, tiek liegta iespēja reāli piedalīties to aizsardzībā.

Lielākā mikroliegumu daļa izveidota valsts mežu zemēs. Pāvilostas novada teritorijā izveidoti 15 mikroliegumi, to platības mainās diapazonā no 0,1 ha līdz 89,2 ha, tai skaitā:

- Īpaši aizsargājamām sugām: 1 – ārstniecības brūnvalītei, Virdžīnijas ķekarpapardei, grīņu sārtenei, baltmuguras dzenim un melnajam stārķim, 2 – jūras ērglim;
- Īpaši aizsargājamiem biotopiem: 5 – skuju koku meža biotopam, 2 – citu lapu koku meža biotopam.

2.tabula.Mikroliegumi Pāvilostas novadā, LVĢMC dati, 2012.

Nr. Datu bāzē	Pagasts	Atrašanās vieta (kvartāls/nogabali)	Platība
363	Sakas pagasts	113.,109./3.,4.,14.	8,9 ha
365	Sakas pagasts	218.,217.,202./1.,2(1),7.,9(1),4.,27.,-30.	45,2 ha
367	Sakas pagasts	113.,109./2.,3.,5.,12.,13.	17,1 ha
368	Sakas pagasts	92./13.	3,0 ha
374	Sakas pagasts	325./1.	2,5 ha
736	Sakas pagasts	1.,31.,22.,23./4.-7.,14.-18.,31.-33.,1.,2.,1.-4.,9.-22	89,2 ha
1055	Sakas pagasts	26./14.	2,0 ha
1104	Sakas pagasts	1./31.	0,1 ha
1861	Sakas pagasts	39.,17./4.-7.,11.,13.,9.d.,16.d.,17.d	29,8 ha
1915	Sakas pagasts	55.,56/5.-7.,9.,11.-13.,16.-18.	24,9 ha
2018	Sakas pagasts	308./11.,14.,15.,16.	9,8 ha
34	Vērgales pagasts	1./2.	2,0 ha
85	Vērgales pagasts	153./12.-18.,21.-24.,26.-29.	27,7 ha
369	Vērgales pagasts	426./1.-4.	15,7 ha
370	Vērgales pagasts	177./1.-16.	55,7 ha

2.10.2. Īpaši aizsargājamās teritorijas

Pāvilostas novada teritorijā atrodas šādas īpaši aizsargājamās dabas teritorijas.

1. Grīņu dabas rezervāts, Natura 2000 teritorija, platība 1454,9 ha. 2011.g. stājies spēkā „Grīņu dabas rezervāta likums”, ir savi noteikumi un izstrādāts individuālais dabas aizsardzības plāns.
2. Dabas liegums „Ziemepe”, Natura 2000 teritorija, platība 2458 ha. Izstrādāts dabas aizsardzības plāns, bet nav individuālo noteikumu.
3. Dabas liegums „Sakas grīņi”, Natura 2000 teritorija, platība 170 ha. Izstrādāts dabas aizsardzības plāns, bet nav individuālo noteikumu.
4. Dabas liegums „Pāvilostas pelēkā kāpa”, Natura 2000 teritorija, platība 42,5 ha. Izstrādāts dabas aizsardzības plāns un individuālie aizsardzības un izmantošanas noteikumi.
5. Aizsargājamā jūras teritorija „Akmensrags”, Natura 2000 teritorija, izveidota 2010.g. (MK noteikumi Nr.17 „Noteikumi par aizsargājamām jūras teritorijām”), platība 25829 ha, izveidota zemūdens rifu un dzīvotņu aizsardzībai, kā arī ūdensputnu populāciju aizsardzībai, kas pēc raksturlielumiem atbilst starptautiski nozīmīgas vietas kritērijiem.

Bez tam Pāvilostas novada teritorijā ir divi ‘ģeoloģiskie un ģeomorfoloģiskie pieminekļi:

- Baltijas ledus ezera krasta valnis pie Rīvas, noteikts 1962.g., platība 49,5 ha;
- Strantes – Ulmales stāvkrasts (nepilnu 3 km garumā), noteikts 1962.g., platība 34,2 ha.

Pāvilostas novada teritorijā ir vairāki seni stādījumi pie bijušajām muižām, kas atbilst ‘aizsargājamo dendroloģisko stādījumu’ kategorijai (20.03.2001. Ministru kabineta noteikumi Nr.131 „Noteikumi par aizsargājamiem dendroloģiskiem stādījumiem”). Tie ir:

- Ulmales parks, platība 3,8ha;
- Vērgales parks, platība 5,1 ha;
- Ostbakas baronu kapu dendroloģiskie stādījumi;
- Upesmuižas parks, platība 7,5 ha.

Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju izvietojumu skatīt 19.attēlā

Pāvilostas novada teritorijā ir 40 aizsargājamie dižkoki, visvairāk – ozoli (17) un liepas (11).

3. KULTŪRVĒSTURISKAIS APSKATS

3.1. KOPSKATS

Pāvilostas novada teritorijas apdzīvojuma un ainavu veidošanās gaitas vēsturiskais fons raksturots 4. un 5. sadaļā. Tādēļ šeit atzīmēsim tikai tos aspektus, kas saistās ar kultūras pieminekļu aizsardzības praksi Latvijā, kā arī ar vienotā dabas un kultūras mantojuma vietām (ainavu koncepcijas satvarā tās pārstāv dažādus kultūrainavu tipus).

Vēsturiskā skatījumā iespējams nodalīt vairākus laika posmus, kas atstājuši ievērojamas pēdas šodienas ainavu struktūrā, kā arī šodien par *kultūras pieminekļiem* atzīto veidojumu vai objektu teritoriālā izvietojumā, priekšstats par to *nozīmi*.

Vispirms, tas ir senvēstures posms, par kuru informāciju var iegūt senajos rakstu avotos, arī teikās, bet konkrētās vietās – arheoloģiskos izrakumos. Tieši uz šo laiku attiecas lielākais kultūras pieminekļu skaits, arī Pāvilostas novadā.

Kurzemes vēsturē, tās telpiskās struktūras un vietu attīstībā, nozīmīgi laika posmi ir Kurzemes hercogistes laiks (1562. g. – 1795.g.) un nedaudz vairāk nekā gadsimtu – Kurzemes guberņas laiks cariskās Krievijas sastāvā. Kaut arī muižas pastāvēja jau agrākos gadsimtos, kopumā šos 355 gadus var nosaukt par *muižu laikiem* (skat. turpmāk, 4. un 5. sadaļa), kad muižu kā teritoriju zemes struktūra atstāja noteicošu ietekmi uz apdzīvojuma un ainavu veidošanos. Joprojām pastāv senie centri, senās lauku ainavas un zemnieku saimniecības ar saviem mājvārdiem, parādot vietvārdu īpašo kultūrvēsturisko nozīmi. Uz muižu laikiem attiecas ievērojama kultūras pieminekļu daļa, kas vairumā gadījumu koncentrējas muižu centros, baznīcās, kapsētās u.c. kādreiz nozīmīgās vietās.

Protams, izšķiroša nozīme tautas attīstībā bija Latvijas valstiskās neatkarības iegūšanai. Taču laiks līdz tās zaudēšanai bija pārāk īss, tādēļ par spilgtākajām laika zīmēm var uzskatīt laukos – jaunsaimniecības, jaunas apdzīvotas vietas (piemēram, Ploces strādnieku ciems), bet pilsētās – ēkas, kas jau atbilda citiem arhitektūras stiliem.

Pēc tam sekoja padomju varas gadi, kas bija garāks laika posms (50 gadi) nekā neatkarīgās Latvijas posms, un arī tā ietekmēm pašreiz ir kultūrvēsturiska nozīme.

Īsumā par Pāvilostas novadu. Cilvēku apmetnes Piekrastē sāka veidoties senās Litorīnas jūras krastā pirms vairākiem tūkstošiem gadu. Tā laika liecinieks ir senā akmens laikmeta apmetnes vieta – „Baznīckalns” (Valsts aizsardzības Nr. 1381) Pāvilostas pilsētas teritorijā, virs reljefā saskatāmās Litorīnas jūras krasta kāples. Vēsturnieks E. Mugurēvičs (1980) par nozīmīgu vietu uzskata Ūķu senkapus pie tāda pat nosaukuma upītes ietekas Sakā. Tie varēja būt senā Sakas novada centra kapi. Apbedījumi kapos notikuši vēl 20.gs. sākumā.

E. Mugurēvičs (1980) uzskata, ka apvidū saglabājušās vietējo iedzīvotāju lauka apmetnes, kas liecina par to, ka laika gaitā attīstoties, apdzīvojums bijis nepārtraukts. Lielākajā daļā no 13.- 14. gs. dokumentos minētajiem ciemiem vēlāk novietojās muižas – Stembre, Upesmuiža, Saliens, Strante, Saraiki, Ziemepe. 13. gs. minēts Upsēdes ciems, bet datējumi attiecas arī uz 11.gs.

Vēlāk, ar 17.gs. datējami kapi Baltijas ledus ezera krasta valnī pie Šarlotes pusmuižas. Kopš 17.gs. apbedījumi notikuši Ulmalē, Akmeņragā, Upsēdē, Upesmuižā, Strantē un Saliēnā (pie ūdensdzirnavām un Orgās).

Kopš 17. gs., bet it sevišķi kopš 19. gs. sākuma – parādās kartes un plāni, kas ļauj pietiekami korekti salīdzināt dažādu laiku informāciju tajā skaitā – apdzīvojuma un par ainavu veidošanās iezīmēm.

Vēsturnieks E. Dunsdorfs (1984) apraksta tā saucamo Stuarda karti, kas sastādīta 1702. g. kara vajadzībām. Komentāros pie tās ir ziņas par muižām, kas pastāvējušas kopš 13. gs 50. gadiem (Ulmalē, Sakenhauzena jeb Sakas pilsmuiža, Ostbaka, Vērgale, Bebe, Ziemepe).

Nedaudz vēlāk – 1747. g., bet jau daudz tuvāk šodienas attēlojumiem, izdota t.s. Barnikela Kurzemes karte (sk. 17.attēls).

17.attēls.Kurzemes piekraste 1747.g. – fragments no Barnikela Kurzemes kartes.[Avots: LNB kartogrāfijas nodaļa]

Bet situāciju jau 19. gs. sākumā, tas ir – pēc pievienošanas Krievijas impērijai, parāda 1846. g. izdotā Kurzemes pārskata karte (sk.18.attēls). Tajā redzams atpazīstamais lielo meža masīvu izvietojums, ceļi – gar tiem krogi, kā arī muižu un pusmuižu vietas, kas arī lielākoties redzamas šodien (tiesa, izmainītā veidā).

Par muižu kā teritoriju zemju struktūru runāts turpmāk (4.sadaļa). Šeit tikai atzīmēsim, ka tā būtiski noteica zemes reformas iznākumu pēc Latvijas valstiskās neatkarības iegūšanas pagājušā gadsimta 20.-30. gados. Proti, muižu zemes (kas pārgāja valsts zemes fondā) sadalīja *jaunsaimniecībām*, bet pastāvošās *sensaimniecības* nostiprināja savu statusu (atsevišķos gadījumos ar platību regulēšanu) un tika nosauktas par *vecsaimniecībām*. senās *saimniecības*, *vecsaimniecības*, kuru vietvārdi ir nozīmīgas vēstures zīmes, uzskatāmi par mantojumu.

18.attēls.Kurzemes piekraste19.gs.40.gados – fragments no G.A.Reihera Kurzemes pārskata kartes.
[Avots: LVVA, 6828.f., 2.apr., 24.l.]Piezīme: ar sarkanu krāsu iezīmēti muižu un pusmuižu centri.

Balstoties uz Pāvilostas novada apdzīvojuma un ainavu attīstības vēstures pētījumiem, novada teritorijā nodalītas vietas un ainavas, kas uzskatāmas par vienotā dabas un kultūras mantojuma vietām. Detāliskāka informācija ar motivācijām atrodama 4. un 5. sadaļā, tādēļ šeit tikai to uzskaitījums.

1. Strantes – Ulmales stāvkrasts – sena, Latvijai unikāla lauku kultūrainava.
2. Akmeņraga ainava – pašreiz vizuāli uztverama kā meža ainava, bet vēsturiski – tā ir *pagātnes* lauku ainava. Cilvēkiem, kas šeit zemes reformas laikā atguvuši īpašumus, tā ir šodienas, reālā ainava. Ainavas galvenā vērtība – tā ir konkrēts stāsts par 20.gs. notikumiem jūras piekrastē.
3. Grīņu ainava – arī tā ir *pagātnes* ainava, pašreiz kalpo par papildinošo teritoriju divām īpaši aizsargājamām teritorijām: Grīņu dabas rezervātam un Ziemupes liegumam.
4. Smiltāju saimniecību ainava – atrodas pašā jūras krastā, Šķedē (pie Annas kapiem), tās veidošanās sākums - 19.gs. vidū.
5. Pāvilosta un apkārtnē – kā sena pilsēta (Vecās Pāvilostas plānojums), ar dabas un urbanizācijas procesu mijietekmēm.

6. Apdzīvojuma veidošanās vēstures vietas:

- a. Sakas centrs – kā sens centrs: pilskalns, mūra pils vieta, muiža, baznīca;
- b. Vērgales ciems – sens centrs (muižas, kolhoza, pagasta centrs);
- c. Ploces ciems –20.gs. sākuma strādnieku ciems;
- d. 19.gs beigās iedalīto sīksaimniecību josla pie Saraiķiem.

Mantojuma vietu nodalīšana automātiski nenozīmē to, ka turpmāk tās saglabājamās muzeja vai īpaši aizsargājamas teritorijas statusā. To uzturēšanā un turpmākajā attīstībā joprojām galvenā loma ir un būs cilvēka darbībai, vietējiem iedzīvotājiem.

3.2. KULTŪRAS PIEMINEKĻI

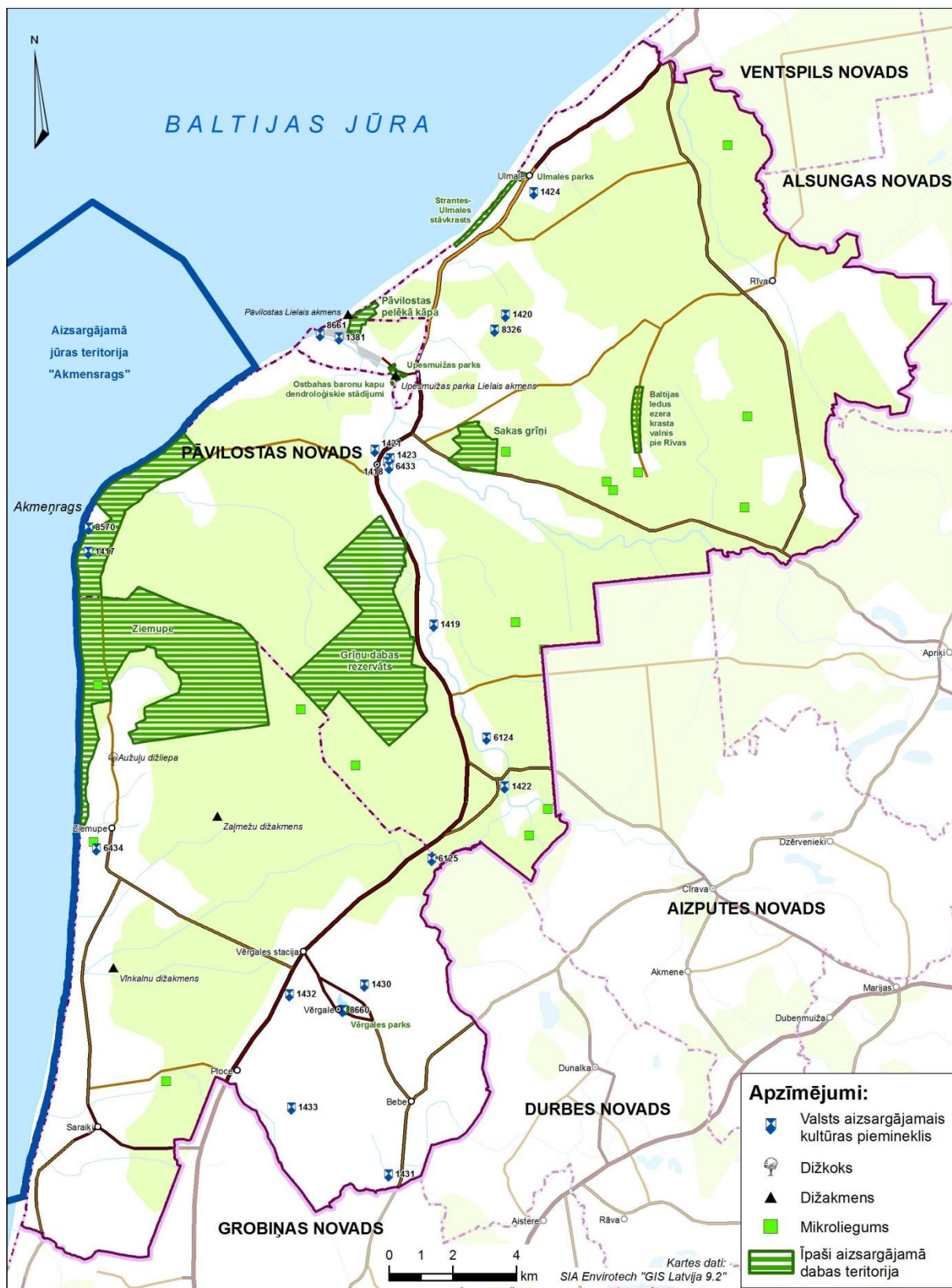
Pāvilostas novadā atrodas 24 valsts aizsargājami nekustamie kultūras pieminekļi, to starpā 16 valsts nozīmes un 8 vietējās nozīmes(sk. 3.tabulā un 19.attēlā).

3.tabula. Valsts aizsargājami nekustamie kultūras pieminekļi.
[Avots: Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija, 2011.]

Aizs. Nr.	Vērtības grupa	Pieminekļa veids	Pieminekļa nosaukums Atrašanās vieta	
1381	Valsts nozīmes	Arheoloģija	Pāvilostas apmetne (Baznīckalns)	Pāvilosta, Dzintaru iela
8661	Vietējās nozīmes	Arhitektūra	Bijusī Pāvilostas Loču māja ar laivu novietni un Sakas upes krasta bruģi	Pāvilosta, Dzintaru iela 1
1418	Valsts nozīmes	Arheoloģija	Sakas pilskalns	Sakas pagasts, Durbes un Tebras satekā
1419	Valsts nozīmes	Arheoloģija	Elka kalns – pilskalns	Sakas pagasts, pie Apeņiem, Durbes upes krastā
1420	Valsts nozīmes	Arheoloģija	Dzeņu upurakmens – kulta vieta	Sakas pagasts, pie bij. Dzeņiem
1421	Valsts nozīmes	Arheoloģija	Ķuķu senkapi	Sakas pagasts, pie Ķuķupītes ietekas Sakas upē

1422	Valsts nozīmes	Arheoloģija	Lašu senkapi	Sakas pagasts, pie Lašiem
1423	Valsts nozīmes	Arheoloģija	Sakas viduslaiku pils	Sakas pagasts, pie Lejaszemniekiem, Tebras upes labajā krastā
1424	Valsts nozīmes	Arheoloģija	Piņņu upurakmens – kulta vieta	Sakas pagasts, pie Piņņiem
1417	Vietējās nozīmes	Arheoloģija	Akmeņraga bākas viduslaiku kapsēta	Sakas pagasts, Akmeņragā pie bākas
8326	Vietējās nozīmes	Arheoloģija	Maznodupju akmeņu konstrukcija	Sakas pagasts, pie Maznodupjiem un Priedēm
6124	Valsts nozīmes	Arhitektūra	„Niku” dzīvojamā māja	Sakas pagasts, Nikās
6433	Valsts nozīmes	Arhitektūra	Sakas luterāņu baznīca	Sakas pagasts, Saka
3849	Valsts nozīmes	Māksla	Kancele	Sakas pagasts, Saka, Sakas luterāņu baznīcā
8570	Valsts nozīmes	Industriālais	Akmeņraga bākas tornis	Sakas pagasts, Akmeņraga bāka
1430	Valsts nozīmes	Arheoloģija	Elka kalns – pilskalns	Vērgales pagasts, pie bij. Elkiem
1433	Valsts nozīmes	Arheoloģija	Ošenieku senkapi	Vērgales pagasts, pie Ošeniekiem
1431	Vietējās nozīmes	Arheoloģija	Bruņenieku senkapi (Zviedru kapi)	Vērgales pagasts pie Bruņeniekiem
1432	Vietējās nozīmes	Arheoloģija	Mazkalnu viduslaiku kapsēta	Vērgales pagasts pie Mazkalniem, Grobiņas – Ventspils šosejas labajā pusē
6434	Valsts nozīmes	Arhitektūra	Ziemupes luterāņu baznīca ar žogu	Vērgales pagasts, Ziemupe

				
6125	Vietējās nozīmes	Arhitektūra	„Mazkažu” dzīvojamā ēka	Vērgales pagasta „Mazkažos”
8660	Vietējās nozīmes	Arhitektūra	Vērgales muižas pils	Vērgales pagasts, Vērgale, skolas ēka
un Vērgales bij. muižas pilī esošie valsts nozīmes mākslas pieminekļi				
3860	Valsts nozīmes	Māksla	Cilnis fasādē un rozetes (2)	Vērgales pagasts, Vērgale, bij. Vērgales muižas pilī
3861	Valsts nozīmes	Māksla	Cilnis fasādē un rozetes (2)	Vērgales pagasts, Vērgale, bij. Vērgales muižas pilī

19.attēls. Aizsargājamās dabas teritorijas un objekti, kultūras pieminekļi Pāvilostas novadā. [J.Skudra, 2012]

4. IEDZĪVOTĀJI UN APDZĪVOJUMS

4.1. IEDZĪVOTĀJI

4.1.1. Iedzīvotāju skaits

Viens no nozīmīgākajiem raksturlielumiem, ko izmanto dažādos veidos – pārskatiem par situācijas maiņām, to tendencēm, prognozēm, dažādiem aprēķiniem, teritoriālo vienību savstarpējai salīdzināšanai (sākot no pagasta līdz valstij) ir *iedzīvotāju skaits*. Nereti iedzīvotāju kopskaits ir kritērijs, kas nosaka pašvaldības iespējas piedalīties kādos projektos vai iesaistīties programmās utt.

Iedzīvotāju skaita izmaiņas notiek dažādu faktoru ietekmē, tādēļ dažādu demogrāfisko prognožu izstrāde ir visai sarežģīts process. Vispirms – nepieciešami labas kvalitātes izejas dati, pēc tam – dažādu aprēķinu metožu pārzināšana un dažādos veidos iegūto datu savstarpēja verifikācija. Kopš 2003. gada Latvijā tika ieviesta dzīvesvietas deklarēšanās sistēma, kas nomainīja agrāko pieraksta sistēmu. Tas ietekmē dažāda laika datu salīdzināšanas iespējas un liek izmantot dažādas matemātiskās metodes.

Demogrāfisko prognožu varianti rāda, ka arī turpmāk Latvijā strauji palielināsies iedzīvotāju vidējais vecums. Pētījumi rāda, ka iezīmējas izmaiņas pilsētu un lauku iedzīvotāju vidējā vecuma rādītājos. Ja padomju varas gados pilsētnieki bija jaunāki nekā laucinieki, tad tagad pilsētnieki jau ir vecāki. Tomēr pati brīdinošākā prognoze attiecas uz darbaspējas vecuma iedzīvotāju skaita samazināšanās tendenci.

Prognožu aprēķini rāda, ka turpināsies iedzīvotāju skaita samazināšanās visos Latvijas reģionos. Visstraujāk tas notiks Latgalē, iespējams, arī Rīgā, bet iedzīvotāju skaits palielināsies Pierīgā, galvenokārt uz iekšējās migrācijas rēķina.

Laikā kopš 2000.g. sākuma līdz 2005.g. sākumam pastāvīgo iedzīvotāju skaits tagadējā Pāvilostas novada teritorijas pagastos palielinājās robežās līdz 2% (pēc Kurzemes reģiona stratēģijas datiem). Vēlākajos gados iezīmējas iedzīvotāju skaita samazināšanās negatīvā dabiskā pieauguma dēļ. Laikā no 2006. g. līdz 2011.g. visā Pāvilostas novadā iedzīvotāju skaits samazinājās par -6,5% (*Reģionu attīstība Latvijā, 2010*).

Pilnīgāko priekšstatu par iedzīvotāju skaitu un teritoriālo izvietojumu sniedz tautskaišu materiāli, jo tie balstās uz vispārēju aptauju (taču ar korekcijām, kas izriet no dažādu reģistru datiem). Jāņem vērā, ka tautskaites materiālus var izmantot dažādiem aprēķiniem, kas palīdz dziļāk atklāt apdzīvojuma specifiku kādā konkrētā pašvaldībā vai apvidū.

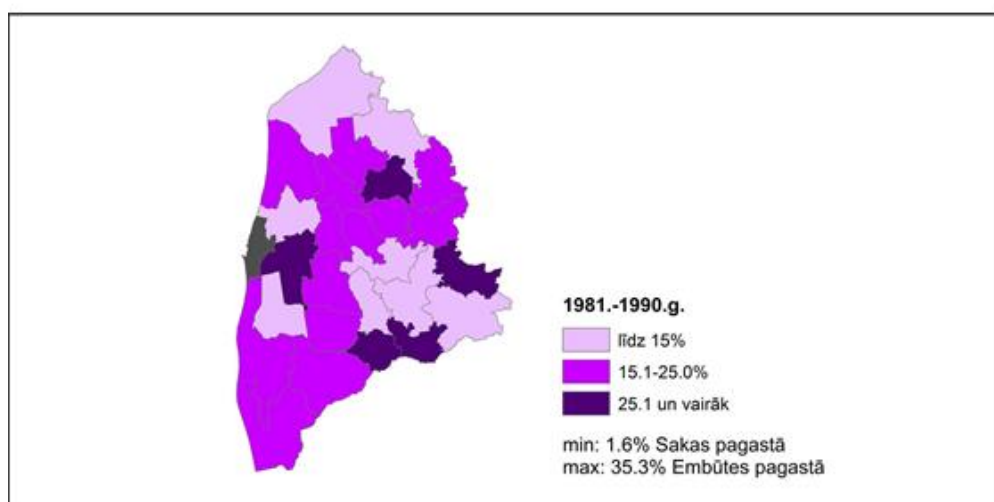
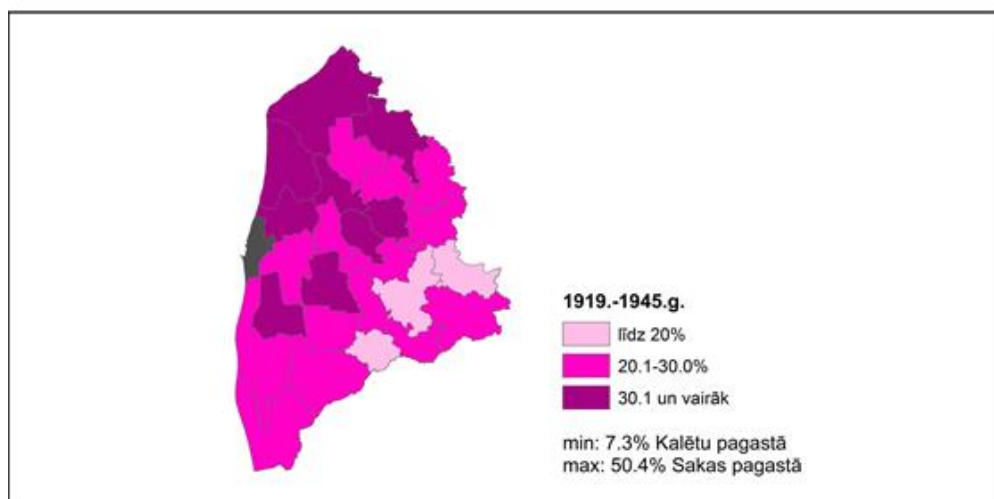
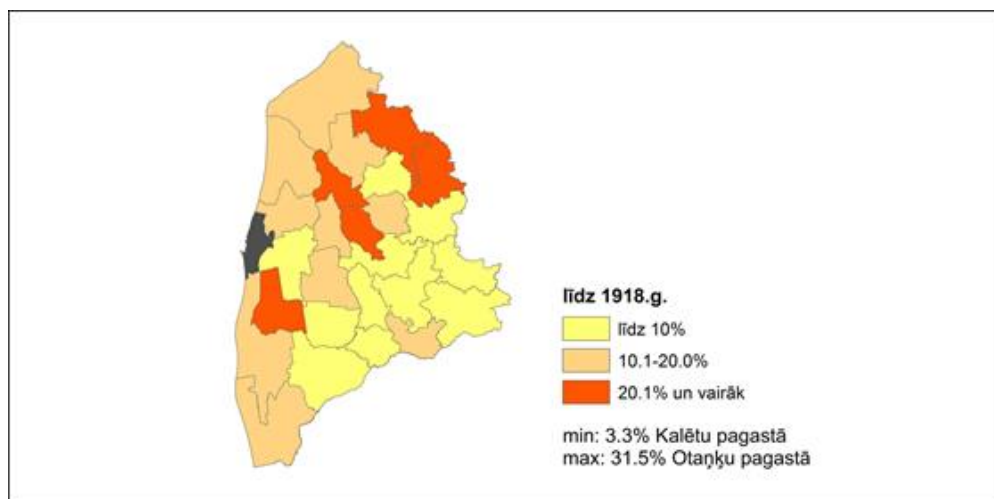
Kā jau minēts, valsts statistika sniedz ziņas par iedzīvotāju kopskaitu pa administratīvi teritoriālām vienībām. Attīstības plānošanas kontekstā par īpašu problēmu kļūst iedzīvotāju skaita (un struktūras) sadalījums pašvaldības teritorijā, piemēram, novada iekšienē, tā centrā/centros un nomalēs, kā arī saistībā ar citām teritoriālās struktūras iezīmēm (piemēram, mežu masīvu izvietojums, upju ielejas, lielie ceļi, lielo pilsētu tuvums u.c.).

Iedzīvotāju teritoriālo sadalījumu vēsturiski lielā mērā noteica apdzīvojuma veidošanās gaita. 20.gs. redzamākās atšķirības radās pēc muižu zemju sadalīšanas agrārās reformas laikā, kad atsevišķos areālos veidojās jaunsaimniecības un tika celtas jaunas ēkas, radot blīvāku apdzīvojumu. Taču jāņem vērā, ka būtiskākas pārmaiņas apdzīvojuma teritoriālajā struktūrā ienesa padomju varas gadi, it sevišķi laiks, kad tika īstenota lauku pārveidošanas politika (lauksaimniecības zemju meliorācija un masīvizāciju, viensētu likvidēšanu un iedzīvotāju pārceļšanu uz ciemiem).

Lai gūtu vispārēju priekšstatu par pašreizējā iedzīvotāju skaita saistību ar dažādos laikos celtiem mājokļiem (tas ir plašāks jēdziens, ietver ne tikai lauku sētas, bet arī dzīvokļus), izmantojām Latvijas 2000.g. tautskaites materiālus. Mūs interesē tā iedzīvotāju daļa (%-tos), kas mājā pirms Otrā pasaules kara celtajos mājokļos, jo tas ļauj spriest arī par to kvalitāti. Turklāt, līdz 1918.g. celtie mājokļi visticamāk varētu būt vecsaimniecības, bet līdz Otrajam pasaules karam celtie mājokļi – varētu būt vairumā jaunsaimniecības. No padomju varas gadiem izvēlējamies laiku no 1971. līdz 1990.g., kad lauku pārveidošanas politika tika īstenota visaktīvāk. 2000. g. dati vēl nepilnīgi atspoguļo situāciju jaunu mājokļu celtniecībā pēc valstiskās neatkarības atgūšanas. Tomēr interesi

piesaista fakts, ka laikā no 1991.g. līdz 1995.g. celtajos mājokļos Liepājas rajonā lielākais iedzīvotāju skaits parādās Grobiņas pilsētā (7,2%), kā arī Nīcas (4,8%) un Grobiņas (3,6%) pagastos. Pāvilostā minētais rādītājs ir 0,1%, Sakas un Vērgales pagastos atbilstīgi 1,5 un 2,2 %

Kopējā informācija par situāciju Liepājas rajonā redzama 20.attēlā, bet situācija tagadējā Pāvilostas novadā – 4.tabulā. Dati aprēķināti pēc Latvijas 2000. g. tautskaites materiāliem (*Latvijas 2000. gada...*, 2002). Pēdējās tautskaites materiāli dos iespēju salīdzināt datus laika griezumā un spriest par iedzīvotāju sadalījuma strukturālajām pārmaiņām.

20.attēls. Dažādos laikos celtajos mājokļos dzīvojošo īpatsvars 5 no iedzīvotāju kopskaita Liepājas rajona pagastos. Aprēķināts pēc 2000.g. tautskaites materiāliem.

4.tabula.Iedzīvotāju skaita(%)sadalījums dažādos laikos celtajos mājokļos Pāvilostas novadā 2000.g. Aprēķināts pēc Latvijas 2000. gada. tautskaites materiāliem, 2002.

N.p.k.	Pašvaldība	Iedzīvotāju skaits 2000.g.	Mājokļu skaits	Iedzīvotāji(%) mājokļos, kas celti		
				līdz 1918.	1919 – 1945	1971-1990
1.	Pāvilosta	1228	454	13,1	17,0	42,2
2.	Sakas pag.	680	249	14,9	50,4	7,3
3.	Vērgales pag.	1549	509	11,5	31,8	33,4

Kā redzams, Pāvilostas pilsētā vairums iedzīvotāju mājokļu celtajos mājokļos, bet Sakas pagastā – 1919.-1945.g. celtajos mājokļos. Vērgales pagastā aina ir izlīdzinātāka. Taču jāatzīmē, ka novadā relatīvi maza nozīme ir līdz 1918.g. celtajiem mājokļiem.

Atzīmējama vēl viena būtiska problēma, kas ietekmē gan attīstības plānošanu, gan iedzīvotāju uzskaiti un informāciju par iedzīvotāju teritoriālo sadalījumu pašvaldības teritorijā. Tā saistās ar ciemu robežu noteikšanu, bet plašāk – ar paša jēdziena *ciems* lietošanu. Lielā mērā šāda situācija izveidojusies tādēļ, ka ciemu nodalīšanas process balstās uz atšķirīgiem tiesību aktiem, kam katram ir savs mērķis. Domājams, ka katrā atsevišķā pašvaldībā šis jautājums ir jāneregulē, ņemot vērā gan apdzīvotuma veidošanās vēsturi, gan jaunākās attīstības tendences.

Apdzīvoto vietu nodalīšana lielos vilcienos joprojām balstās uz J. Turlaja un G. Tiliņa (1998) pētījumu, un lielākā daļa no tiem ciemiem, kas atrodami viņu sarakstos, ir minēti arī Pāvilostas novada pašvaldības lēmumos par ciemu statusu un nosaukumu piešķiršanu, par adresācijām un to maiņām. Tādēļ tika salīdzināti dati par iedzīvotāju skaitu 1989.g., kas izmantots J. Turlaja un G. Tiliņa darbā, ar aktuālajiem datiem 2011.g. (skat. Pāvilostas novada attīstības programma 2012.-2018.gadam), par pamatu ņemot jaunāko ciemu sarakstu. (sk. 5.tabulu).

5.tabula.Iedzīvotāju skaits Pāvilostas novada ciemos.

Ciems, pilsēta	1989.g.*	2012.g.	Piezīmes
Pāvilosta	1299	1114	pilsēta
Sakas pagasts			
Ķoniņciems	nav minēts	4	nav ciemu, ir skraja viensētu apbūve
Labrags	nav minēts	18	
Mežaine	nav minēts	11	
Orgsaliena	12	4	
Rīva	119	81	ciemi, neskaidra teritorija
Saka	168	191	
Strante	nav minēts	41	nav ciemu, ir skraja viensētu apbūve
Ulmale	75	63	
Upsēde	34	17	
Vērgales pagasts			
Ploce	130	148	ciems
Saraiķi	180	324	ciems, neskaidra teritorija
Vērgale	446	517	ciems
Ziemupe	99	187	ciems, neskaidra teritorija

*Turlajs, Milliņš, 1989

Kamēr nav skaidrības par nosaukto ciemu teritoriālajām aprisēm, nav pamata izdarīt spriedumus par to, kā vērtēt tabulas skaitļus. Turklāt, plānošanas skatījumā būtiskāka ciemu pazīme varētu būt to funkcijas, nevis

lielums pēc iedzīvotāju skaita (kas mainās laikā). Turpmāk plānošanas procesā uzmanīgi jāizvērtē ciema kā apdzīvotas vietas aprises, konfigurācija, apdzīvojuma raksturs un iespējas, kā arī jānodrošina saprotama un viegli lietojama adresācijas sistēma, kas attiecas uz viensētās dzīvojošajiem.

Iedzīvotāju koncentrēšanās ciemos aizsākās padomju varas gados, kad tā laika plānos tika noteikti t.s. perspektīvie ciemi, kuru attīstība tika īpaši veicināta, un uz kuriem pārcēla iedzīvotājus no likvidētajām viensētām. Lai gūtu priekšstatu par iedzīvotāju koncentrēšanās pakāpi, pēc J.Turlaja un G.Milliņa datiem tika aprēķināta tā iedzīvotāju daļa, kas mājo ciemos (no kopējā saraksta izvēlēti ciemi ar iedzīvotāju skaitu 75 un vairāk). Liepājas rajona laukos aprēķinātais rādītājs ir 56%, Sakas pagastā – 47%, Vērgales pagastā – 49%. Pašreiz koncentrācijas pakāpes rādītāji mainījušies, jo t.s. mazajos ciemos relatīvi vairāk sarūk iedzīvotāju skaits. Proti, Sakas pagastā iedzīvotāju koncentrācija ciemos ir 44%, bet Vērgales pagastā – 61%.

4.1.2. Par iedzīvotāju migrācijas procesiem

Iedzīvotāju migrācija ietekmē iedzīvotāju skaitu kopumā, kā arī tā izmaiņas ģeogrāfiskā skatījumā, un galu galā – ietekmē attīstības procesus. Tas attiecas gan uz pašvaldībām kopumā, gan uz atsevišķām vietām, kas laika gaitā, bez cilvēku klātbūtnes (kas uzturēja vidi un ainavu) it kā dilst, ļaujot aizaugt tīrumiem. Tomēr, runājot par migrāciju, sabiedrībā nereti ar to saprot/domā galvenokārt ārvalstu migrāciju – izbraukšanu uz citām valstīm, vai arī sagaidāmo imigrāciju.

Statistikā par migrantiem uzskata tos iedzīvotājus, kas mainījuši dzīvesvietu savas pašvaldības teritorijā. Taču migrācijas pētījumos šo jēdzienu paplašina, uzskatot par migrantiem arī tos, kas mainījuši dzīvesvietu ārpus savas sākotnējās pašvaldības robežām (*Darbspēka...*, 2007, 133.lpp.). Aptaujas parādīja, ka konkrētajā dzīvesvietā kopš dzimšanas dzīvo 10% iedzīvotāju, vairāk par 10 gadiem – 50,6%.

Demogrāfijas speciālistu (*Krišjāne, Bauls, 2005*) pētījumi rāda, ka dominējošā loma migrācijas procesos ir iekšzemes migrācijai. Laika gaitā arī tās izpausmes mainījušās. Laikā no 1993. līdz 2002. g. raksturīgas bija iedzīvotāju plūsmas no pilsētām uz laukiem, kas veidoja apmēram 30% no visa valsts iekšējās migrācijas apjoma. Atgriešanās laukos bija saistīta ar īpašumu atgūšanu, ar jaunām cerībām. Kā vērtē demogrāfisko procesu pētnieki, tas bija pārmaiņu perioda fenomēns. Vēlāk izrādījās, ka šim migrācijas virzienam bija pagaidu raksturs. Sociālie un ekonomiskie apstākļi noteica to, ka sākās aizplūšana no nomaļu apvidiem, pat reģioniem uz lielajām pilsētām, bet visvairāk uz Rīgu.

Kā jau minēts, jaunā iedzīvotāju dzīvesvietas reģistrēšanās kārtība ietekmē arī migrācijas procesu izvērtēšanu. Pētnieki uzskata, ka visbiežāk jaunajās dzīvesvietās neregistrējas jaunieši, bet biežāk registrējas to iedzīvotāju grupu pārstāvji, kas atkarīgi no dažādu sociālo pabalstu un palīdzības saņemšanu dzīvesvietā.

Latvijā kopumā visaktīvāk migrācijas procesos iesaistās lauku iedzīvotāji (*Krišjāne, Bauls, 2005*). Laukos dzīvo 31% no iedzīvotāju kopskaita, bet viņu veidotās migrācijas plūsmas ir 40% no kopējās iekšzemes migrācijas. Konstatēts, ka republikas pilsētās apm. 50% no iebraucējiem nāk no laukiem. Savukārt rajonu centru pilsētas zaudē iedzīvotājus.

Kurzeme veido vienu migrācijas reģionu, kurā ir divas republikas pilsētas – Liepāja un Ventspils, kas savā veidā organizē migrācijas plūsmas. To raksturošanai izmantotās metodes (*Krišjāne, Bauls, 2005*), parāda, ka Liepāja veido noturīgas migrācijas plūsmas ar apkārtējām pilsētām – Aizputi, Grobiņu, Pāvilostu, Durbi, Priekuli, Skrundu. Laikā no 1995.-2004.g. Liepājā migrācijas saldo (starpība starp izrakstīto un pierakstīto iedzīvotāju skaitu) bija 81, bet Liepājas rajonā saldo bija negatīvs: -1537. Migrācijas intensitāte (apgrozījums uz 1000 iedzīvotājiem) atbilstīgi bija 21,7 un 44,3. Tas nozīmē, ka Liepājas rajona ietvaros notiek nozīmīgas migrācijas plūsmas (*Ušackis, 2005*). Jāpiezīmē, ka Latvijā lielākā migrācijas intensitāte bijusi Ventspils rajonā – 59,4.

Kopējā iedzīvotāju migrācijas procesā nozīmīga loma ir svārstmigrācijai, taču par to ziņas var iegūt vienīgi lokālos pētījumos. Jāapsver iespēja veikt šādus pētījumus Pāvilostas novadā, ņemot vērā Liepājas tuvumu un jau pašreiz vērojamas urbanizācijas tendences tai tuvējos pagastos.

Visai interesanta informācija par migrācijas procesu ietekmi atrodama Ž. Krūzmētras promocijas darbā (2011). Viņa pētījusi lielo pilsētu un apkārtējo lauku apvidu mijiedarbību, tajā skaitā arī migrācijas procesus. Mēs

pievērsām uzmanību Liepājai un Liepājas rajonam, koncentrējoties uz Pāvilostas un blakus esošo Grobiņas novadu.

Savā pētījumā Ž. Krūzmētra ap lielajām pilsētām izdala 2 zonas – pirmo, kas aptver tuvējos pagastus, un otro, kas ir pārējā rajona teritorija. Liepājas rajonā pirmā zona aptver Medzes, Grobiņas, Otaņķu, Nīcas un Gaviezes pagastu teritorijas, bet Pāvilostas pilsēta, Sakas un Vērgales pagasti ietilpst 2. zonā. Visi migrācijas aprēķini notiek šo zonu satvarā. Daži piemēri. Laikā no 2005. līdz 2008.g. Liepājas rajona 1. zonā kopējais iedzīvotāju skaita pieaugums bija -0,5%, un 2. zonā – -5,9%, bet migrācijas rezultātā – atbilstīgi 1,2% un -4,3%. Kopējās iedzīvotāju skaita izmaiņas pa zonām ir šādas: +106 pirmajā zonā un -798 otrajā zonā. Atšķirības ir acīmredzamas. Jāpiezīmē, ka nodalītās pirmās zonas aprises sakrīt ar daudzos citos darbos nodalītajām Liepājas ietekmes zonas aprisēm.

4.2. APDZĪVOJUMS

4.2.1. Ievadam

Apdzīvojums – ar šo vārdu parasti saprot dažādās cilvēku dzīves vietu formas (viensētas, ciemi u.c.), to izvietojumu kādā teritorijā, kā arī citus raksturlielumus, kas katrā atsevišķā pašvaldībā var būt nozīmīgi plānošanas skatījumā. Ideālā variantā – ar katru no apdzīvojuma formām saistās kāds noteikts iedzīvotāju skaits, arī funkcijas. Bet ne tikai – arī cilvēku dzīves vide, dzīvesveids. Pašreiz iedzīvotāju skaits pašvaldībās tiek fiksēts ciemos, kuriem nereti pievienota kāda lauku teritorija ar viensētu apdzīvojumu, taču uz to nav norādes. Par problēmām, kas saistās ar ciemu robežu noteikšanu un adresācijas vienību aprīšu noteikšanu runāts iepriekš.

Tomēr joprojām praktiski nav informācijas par īsto lauku apdzīvojumu, proti, par **viensētām**. Savā veidā tajās dzīvojošo īpatsvaru parāda aprēķini par iedzīvotāju koncentrēšanos ciemos (skat. iepriekš). Tomēr tie ir tikai pētnieciskiem nolūkiem veikti aprēķini, kas vienlaikus atspoguļo ne tikai padomju varas gados īstenoto apdzīvojuma pārveidošanu, bet arī lauku urbanizācijas procesu.

Mūsu dienās galvenā interese apdzīvojuma sakarā saistās ar **ciemu klasifikāciju**, turklāt, pievērsot uzmanību to lielumam pēc iedzīvotāju skaita. Tomēr teritorijas plānojuma sakarā ciemi vērtējami kā **vieta**, un tādēļ lielāku nozīmi iegūst citas pazīmes, proti, novietojums (pret ceļiem, dabas objektiem – jūru, upēm u.c.) un konfigurācija. Tas ļauj lietišķāk izvērtēt katra konkrētā ciema reālās attīstības iespējas un ierobežojumus. Īpaši svarīgi tas ir gadījumos, kas ciemi tiek ielānoti vietās, kur vēsturiski ciemu nav bijis, bet gadsimtiem ilgi pastāvējis izkliedētais viensētu apdzīvojums, bet zvejniecība bija blakus nodarbošanās, galvenokārt savām vajadzībām. Teiktais attiecas uz iepriekš ielānotajiem ciemiem Pāvilostas novada teritorijā – gar jūras krastu stāvkrausta posmā – Strante, Ulmale, kā arī Saraiķos un Ziemupē.

Tā kā turpmākās apdzīvojuma attīstības un plānošanas kontekstā sagaidāmas diskusijas, nepieciešamas vēl dažas piezīmes par **ciemiem** vēsturiskajā skatījumā.

Vēsturiski latviešu valodā lietoti divi atšķirīgi jēdzieni – *ciemats* un *ciems*. Pirmais no tiem lauku sētas nozīmē, bet otrais – sētu grupas vai kopas nozīmē (KV, 1921; LKV, 1927). Savukārt padomju varas gados ciemus kā kompakta apdzīvojuma vienības nosauca par *ciematiem*, bet vārdu *ciems* attiecināja uz administratīvi teritoriālu vienību – ciema padomi (skat. iepriekš). Pašreiz sadzīvē abi jēdzieni visai bieži tiek lietoti kā sinonīmi, vien attiecībā uz kompaktās apbūves vietām.

Bieži dzirdēts uzskats, ka Kurzemes jūras piekrastē dominējošā nozīme bijusi ciemiem, turklāt – zvejnieku ciemiem. Taču tas attiecas tikai uz piekrasti Dienvidkurzemē (dienvidos no Liepājas) un Ziemeļkurzemi (uz ziemeļiem no Ventspils). Savukārt krasta posmā no Ventspils līdz Liepājai (precīzāk – Šķēdei) ārpus Pāvilostas un padomju varas gados plānotajiem un izbūvētajiem kolhozu/sovhozu centriem pastāvējis un pastāv joprojām viensētu apdzīvojums. To nosaka gan vēsturiskie, gan dabas apstākļi.

4.2.2. Apdzīvojuma veidošanās vēsture

Lielos vilcienos apdzīvojuma izmaiņas laikā saistās ar vēstures gaitas pavērsieniem. Tāpat kā visā Latvijā, pietiekami skaidri nodalās šādi posmi:

- muižu laiki,
- Latvijas valstiskās neatkarības laiks (starp abiem pasaules kariem),
- padomju varas gadi,
- mūsdienas – pēc valstiskās neatkarības atjaunošanas.

Par pašu senāko apdzīvojumu ne tikai Pāvilostas novada teritorijā, bet visā Latvijā, liecina senvietu – pašreiz lielākoties kultūras pieminekļu izvietojums. Par to runāts 3. sadaļā, un šeit to neatkārtosim.

Muižu laiki

Muižas uzskatāmas par vienu no senākajām apdzīvojuma mezglu vietām. Jau kopš 13. gadsimta rakstu avotos un senajās kartēs minētas vēl tagad Pāvilostas novadā atpazīstamie muižu centri vai to vietas – Vērgale, Ulmale, Pievīkas, Saliēna, Ostbaka, Saka pilsmuiža, Upesmuiža, Ziemupe. Protams, gadsimtu gaitā muižas kā ekonomiskas vienības pārveidojās, taču muižu centri saglabājušies to senajās vietās. Senāko laiku aprakstos atrodamas norādes, ka muižas atgādina nelielas pilsētiņas, acīm redzot, daudzo ēku, parku un apkārtējo koku puduru dēļ.

Muižu centros savā laikā koncentrējās ievērojams iedzīvotāju skaits, turklāt laika gaitā dažādu apstākļu ietekmē tas ir mainījies. Piemēram, 1859.g. Aizputes apriņķa apdzīvoto vietu sarakstā (LVVA, 412.f., 2.apr.,4.l.) atrodam, ka Upesmuižā (centrā) dzīvoja 41, bet Ostbakā – 38 cilvēki. Strantē šajā laikā dzīvoja 4 cilvēki, bet 1914.g. – jau 55. Līdzīgi arī Ulmalē – 12 cilvēki 1859.g. un – 66 cilvēki 1914.g. Ievērojams cilvēku skaits koncentrējās tuvu novietotajās muižās ap Saku: Sakas pilsmuižā – 56, Mindē – 41, Stembrē – 34 cilvēki.

Jau vēlāk, 1914.g. (LVVA, 416.f.,1.apr.,405.l.) Pāvilostā (tolaik Paulshāfena) dzīvoja 1144 cilvēki, un atzīmēts, ka apmēram 300 cilvēki atrodas tālos jūras braucienos. Robežsargu postenī dzīvoja 24 cilvēki, bet Akmeņraga bākā – 13 cilvēki.

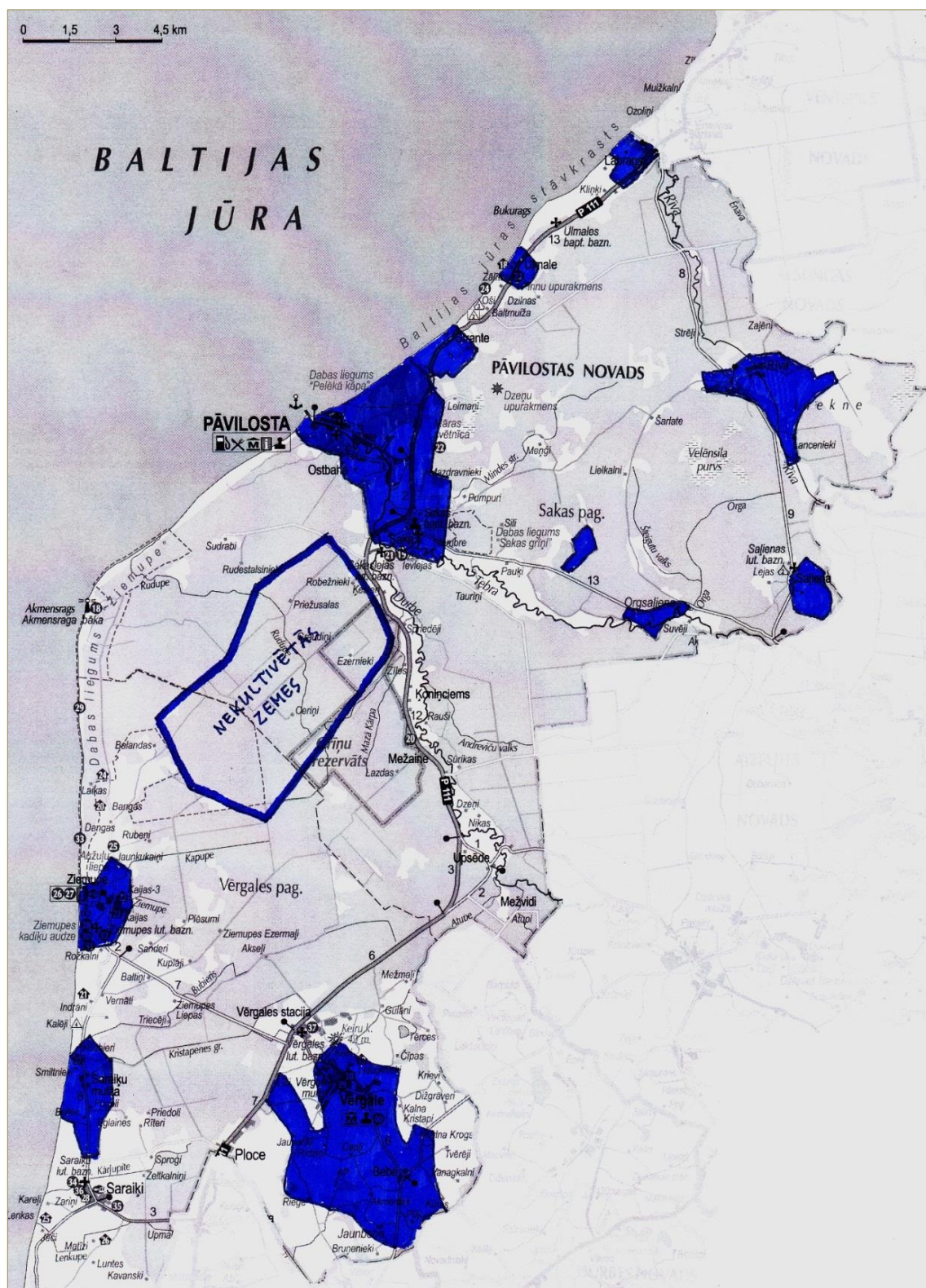
Muižu centriem 20.gs. laikā bija dažāds liktenis. Agrārās reformas laikā daļa no muižu centriem palika bijušo īpašnieku īpašumā, vien ar stipri samazinātu zemes platību. Piemēram, Upesmuižas īpašniekam zemi iedalīja Stembres muižā. Taču daudzi muižu centri tika sadalīti dažādiem īpašniekiem – jaunsaimniekiem, piemēram, Saraiķu muižas centrs, kā arī Upesmuižas un Ostbakas centrs tagadējā Pāvilostā. Relatīvi nedaudzi muižu centri tika paredzēti *kulturālām vajadzībām* – iekārtoja skolas, paraugsaimniecības u.c., kā Vērgalē un Ziemupē.

Padomju varas gados muižu centri tika ievērojami pārmainīti (pamesti, pieblīvēti ar dažādām ražošanas ēkām u.c.), vai arī mērķtiecīgi iekļauti jauno kolhozu/sovhozu centru apbūvē, piemēram, kā Vērgales muižas centrs.

Pāvilostas novadā labāk saglabājušies Vērgales, Ostbakas un Ziemupes muižu centri (ilgstoši pildījuši dažādas aktuālas funkcijas), fragmentāri (kā vieta, ar atsevišķām ēkām, parku vai koku puduriem) saglabājušies Upesmuižas, Strantes, Ulmales, Saliēnas, Pilsmuižas un Bebes muižu centri.

Muižu teritorija dalījās divās daļās – (1) tiešās muižas zemes, galvenokārt ap muižas centru, un (2) zemnieku zemes, kurās ilgstoši pastāvēja zemnieku saimniecības. Pēc muižu zemju sadalīšanas materiāliem agrārās reformas laikā (skat. 21.attēlu) izzīmēti muižu zemju areāli, kā arī Upesmuižas un Ziemupes t.s. *nekultivēto zemju* areāls, kas vēsturiski saukts par Grīņiem. Lielos vilcienos, tā ir izejas situācija vēlākajam apdzīvojuma veidošanās procesam. Proti, muižas zemes vēlāk, pēc Latvijas valstiskās neatkarības iegūšanas, tika sadalītas jaunsaimniecībās, bet zemnieku zemēs – nostiprinājās vecsaimniecības. Detalizētāka informācija par apdzīvojuma un ainavu veidošanos dažādās vietās Pāvilostas novadā atrodama 6. sadaļā.

Kā jau minēts, pašreiz ir maz informācijas par zemnieku sētām, par viensētu apdzīvojumu kopumā. Tādēļ interesi var radīt 1859.g. dati, kas atrodami Aizputes apriņķa (tajā neietilpst Vērgales un Saraiķu muižas) apdzīvoto vietu sarakstā. Pavisam šajā teritorijā (aptuveni agrākie Sakas, Ulmales un Ziemupes pagasti) bija 173 zemnieku saimniecības ar kopējo iedzīvotāju skaitu 2462, turpretī muižu centros kopumā bija 498 iedzīvotāji. Pārsteidzošs šodienas skatījumā liekas cilvēku skaits vienā zemnieku saimniecībā. Proti, tas bija robežās no 10 līdz 17. Salīdzinājumam – 2000.g. (aprēķināts pēc tautskaites materiāliem) māsaimniecībās Pāvilostas pilsētā vidēji bija 2,7 cilvēki, Sakas pagastā – 2,7 cilvēki un Vērgales pagastā – 3 cilvēki.

21.attēls. Muižu zemju areāli un 'nekultivēto zemju' areāls. [Avots: muižu sadalīšanas materiāli, 20.gs. 20.-30.gadi]A.Melluma, 2012

Par to, kādas varēja izskatīties senās lauku sētas, kāda bija to apbūve, fragmentārus datus var iegūt no muižu dalīšanas lietās esošajiem ēku aprakstiem. Pāvilostas novadā visplašākā informācija bija par Upesmuižu, kas teritoriāli bija lielākā muiža ar daudzām rentes saimniecībām muižas zemēs. Dažādos pieejamos sarakstos minētas gan *mājas* (kā sēta), gan *būdas* (arī kā sēta). Citos pagastos Dienvidkurzemē sīkās saimniecības sauktas par *nameļiem*, bet Ziemeļkurzemē par *mazmājām*. Taču tas nenozīmē, ka tur bija sabūvētas būdas šodienas izpratnē. Ar vārdu 'būda' tolaik saprata gan saimniecības sociālo tipu (sīksaimniecība), gan arī valdošos ēku apmērus. Gan *mājās*, gan *būdās* dzīvojamās ēkas sauktas par *istabām*.

Upesmuižas sadalīšanas lietā esošie saraksti ļāva izdarīt šādus secinājumus. Aprakstītajās *būdās* (pavisam 31) pārsvarā bija divas vai trīs ēkas, taču ir būdas, kur ēku skaits ir lielāks – sešas, septiņas, pat astoņas. Tas ir vietās, kur bija muižas kalpu mājas, vai arī kādas senākas pusmuižas vai muiža (piemēram, Akmeņraga tuvumā – Rudes muiža). Par ēku izmēriem ir visai skopa informācija, tādēļ pieminēsim tikai ziņas par *istabu* izmēriem *būdās*. Vidējais (no 31) *istabas* lielums ir 13,0 metri garumā un 6,6 metri platumā, bet maksimālais atbilstīgi 21,7 metri reiz 9,0 metri (Steistera būda), minimālais – 7,0 metri reiz 4,0 metri.

Vecajā Pāvilostā redzamas līdzīga izmēra ēkas, kas ir vienas no senākajām. Tādēļ minētajiem skaitļiem ir informatīva nozīme, jo var palīdzēt pieņemt dažādus lēmumus, kas saistās ar vērtību noteikšanu, ar vecpilsētas aizsardzību/uzturēšanu.

Situāciju tagadējā Pāvilostas novada teritorijā un ar to vēsturiski saistītajās apvidos, kāda tā bija muižu laikos, pirms Pirmā pasaules kara, labi atspoguļo Prūsijas Kartogrāfiskās nodaļas 1917.g. izdotās topogrāfiskās kartes mērogā 1:100000. Var teikt, ka kartēs redzams lauku apdzīvojums, kāds tas bija pirms Latvijas neatkarības iegūšanas, pirms lielās agrārās reformas. Tādēļ šīs kartes izmantotas par sākuma informāciju lauku apdzīvojuma pamatelementa – zemnieku saimniecību, lauku sētu – teritoriālo pārmaiņu analīzei (skat. turpmāk).

Agrārā reforma 20. gs. 20.-30. gados

Kopā ar Latvijas valstiskās neatkarības iegūšanu, agrārā reforma bija vēsturisks notikums, kas kardināli ietekmēja cilvēku dzīvi, izmainīja apdzīvojuma raksturu un ainavu. Mēs pievērsīsimies tikai vienam reformas aspektam, kas saistās ar lauku apdzīvojumu.

Muižu sadalīšana sākās ar to, ka muižu zemes (piemēram, 21.attēlā iezīmētos areālos) tika ieskaitītas valsts zemes fondā. Pēc tam tās tika sadalītas jaunsaimniekiem, tiem, kas katrā konkrētā pagastā bija iesnieguši savus pieprasījumus pēc zemes. Seno zemnieku saimniecību – tās turpmāk sauca par *vecsaimniecībām*– īpašnieki nostiprināja savas saimniecības, bet atsevišķos gadījumos to zemes platības tika samazinātas. Laika gaitā izveidojās situācija, ka vidēji vecsaimniecību īpašumā bija lielākas platības, salīdzinājumā ar jaunsaimniecībām (to platība vidēji 18-20 ha). Daudzviet no muižu zemēm tika piešķirti piegriezumi sīksaimniecībām.

Daudzviet zemes pieprasītāju skaits bija visai liels. Kurzemē tas bija vērojams tajos apvidos, kur bija daudz bezzemnieku, piemēram, muižās ap Liepāju. Daudzviet bija jūtams zemes trūkums, tādēļ zemes tika iedalītas arī izcirtumos. Tie bija gan kara gadu izcirtumi, gan izcirtumi muižu mežos vēl 19.gs. beigās un 20.gs. sākumā, jo kokmateriāli bija nozīmīga eksporta prece. Rakstītos avotos atrodams apzīmējums - ‘celmāju jaunsaimnieki’. Daudzviet no meža zemēm piegriezta zemes gabalus sīksaimniecību paplašināšanai. Tas notika arī Vērgales un Ziemupes muižu zemēs.

Zemes pieprasītāju struktūra un skaits Liepājas apriņķī bija šāds (Skujenieks, 1927):

- rentnieki – 536
- graudnieki – 5
- laukstrādnieki – 1013
- amatnieki 140
- rūpnieki, tirgotāji – 10
- brīvo profesiju pārstāvji – 42
- pārējie – 53
- nezināmi – 92

Kopējais zemes pieprasītāju skaits – 1891, tajā skaitā lielākā daļa – 1554 ir zemkopji arī pirms reformas (rentnieki graudnieki, laukstrādnieki). Īpaša uzmanība pievēršama lielajam laukstrādnieku skaitam, kas faktiski bija bezzemnieki. Reālo sākotnējo informāciju par iedalītajām zemēm konkrētajās vietās var iegūt no muižu dalīšanas lietām, kas glabājas arhīvā. Jānorāda, ka laika gaitā, līdz pat pag. gs. 30.gadu beigām notika dažādas īpašumu robežu korekcijas, dalīšana vai apvienošana, pirkšana un pārdošana. Tas ir visai dinamisks process, tādēļ kopainu var iegūt tika no oficiālajiem statistikas datiem (lauksaimniecības skaitīšana, tautas skaitīšana).

Agrārās reformas rezultāts bija tāds, ka faktiski izveidojās divas jaunsaimniecību grupas – ar un bez ēkām. Pirmajā grupā bija vai nu agrākās muižu rentes saimniecības (nereti to ēkas sadalīja starp vairākām

saimniecībām – vienā sētā vairāku īpašnieku ēkas), vai arī jaunsaimnieki saņēma kādas ēkas no muižas ēkām (gan centrā, gan kalpu mājās u.c.). Vidēji Latvijā 13% no jaunsaimniecībām bija bez ēkām.

Kāda aina veidojās tagadējā Pāvilostas novada teritorijā un tuvumā, par to var liecināt 6.tabulā apkopotie dati no muižu sadalīšanas dokumentiem (kopējā atsauce par konkrēto lietu adresēm LVVA krājumos ir izmantoto avotu sarakstā).

6.tabula. Jaunsaimniecības ar un bez ēkām, skaits (pēc muižu sadalīšanas lietām LVVA).

Muiža	Kopskaits	Ar ēkām	Bez ēkām	Piezīmes
Vērgales pagasts				
Bebe	41	18	23	1 dīķsaimniecība
Vērgale	57	21	36	16 amatn. un 7 laukstrādnieku saimn.
Saraiķi	32	14	18	Arī zvejnieku saimn. bijušās Medzes muižas zemēs
Ziemupe	20	11	9	5 amatn. saimn., zaldātu zemes
Sakas pagasts				
Upesmuiža	111	69	42	7 amatn. saimn.(4 bezēkām)
Ulmale	31	26	5	
Labrags	34	18	16	3 amatn.saimn. ar ēkām
Lavize	5	2	3	
Saliena	12	6	6	
Kopā	343	185	158	
	100%	54%	46%	

Upesmuižas zemes sadalītas vēl diviem mērķiem, kādu nebija citām muižām. Vispirms, tika izdalīti zemes gabali Pāvilostas miesta paplašināšanai: 282 apbūves gabali bez ēkām, 13 vasarnīcu gabali, 123 sīkdārzsaimniecības bez ēkām un 5 – ar ēkām. Otrkārt, nekultivētajās Grīņu platībās tika izdalītas zemes 182 jaunsaimniecību veidošanai (bez ēkām).

Kā redzams, jaunsaimniecību bez ēkām vidēji ir stipri vairāk nekā vidēji Latvijā. Turklāt muižās atšķiras to skaits un koncentrēšanās vietas, kas atkarīgs gan no muižas kopplatības, gan no muižu zemju platības un areāla aprisēm. Piemēram, lielo jaunsaimniecību ar ēkām īpatsvaru (62%) Upesmuižas zemēs var skaidrot ar daudzo muižu skaitu (kas bija nonākušas vienā īpašumā) un ar lieliem ēku resursiem, ar iespējām iedalīt jaunsaimniecībām tos muižu īpašumus, kas agrāk bija iznomāti.

Pāriet no tabulās apkopotās informācijas uz teritoriālo atļauj kartes. Šajā gadījumā varam pieņemt, ka pag. gs. 30.gados izdotās Armijas štāba topogrāfiskās kartes mērogā 1:75000 pietiekami adekvāti, salīdzinājumā ar iepriekš minēto 1917. g. karti, atspoguļo jau agrārās reformas efektu. Proti, kartēs ir vairāk apdzīvoto vietu, tās ir it kā piepildījušās. Tādēļ šīs kartes izmantotas apdzīvojuma teritoriālās dinamikas analīzei (skat. turpmāk).

1935. gadā, jau neatkarīgās Latvijas laikā, veiktajā tautas skaitīšanā tika izdalītas 7 apdzīvoto vietu grupas: muižas, vecsaimniecības, jaunsaimniecības, mazmājas (šajā grupā ietilpst agrāk par būdām, nameļiem sauktās sīkās saimniecības), kalpu mājas, skolu mājas, un pārējās (piemēram, mežsarga mājas u.c.). Tas nozīmē, ka šajā klasifikācijā ievērotas gan senākās, pārmantotās apdzīvojuma pazīmes, gan arī jaunās, uz nākotni vērstās (*jaunsaimniecības*).

Agrārās reformas rezultāti atspoguļojas 1935. g. tautas skaitīšanas materiālos (Salnais,1936). Informācija, kas attiecas uz apdzīvojuma raksturojumu mūs interesējošajā apvidū, apkopota 7.tabulā.

7.tabula. Apdzīvotās vietas ar dzīvojamām ēkām ar Pāvilostas novadu saistītajos pagastos 1935.g. (pēc: Salnais, 1936).

Pagasts	Kopējais apdzīv. Vietu skaits	Muižu dzīvoj.ēkas	Vecsaimn.	Jaunsaimn.	Mazmājas, amatn.saimn	Skolu ēkas	Citas
Cīravas	220	1	56	118	20	1	24
Sakas	550	1	53	240	41	3	212
Ulmales	147	1	44	74	14	1	13
Vērgales	250	6	51	105	72	1	15
Ziemupes	168	0	35	36	89	1	7

Jānorāda, ka 7.tabulas skaitļi vairs neatspoguļo situāciju bijušo muižu robežās. Tādēļ nav pamata nekādiem salīdzinājumiem, vienīgi – tie atklāj dažas teritoriālas pazīmes, kuras nevar izskaidrot bez īpašiem pētījumiem. Piemēram, kā izskaidrot mazmāju koncentrēšanos Sakas, Cīravas un Vērgales pagastos, vai relatīvi mazo jaunsaimniecību skaitu Ziemupes un Ulmales pagastos.

1935.g. statistikas dati netiešā veidā liecina par tā laika dzīves līmeni. Praktiski visās apdzīvotajās vietās bija petrolejas apgaismojums, dzeramo ūdeni ieguva no akām, tualetes atradās ārpus ēkām. Atzīmēsim vēl, ka ūdens sūkņi bija tikai nedaudzām apdzīvotām vietām, piemēram, Vērgales pagastā – 33, Sakas pagastā – 22 un Ulmales pagastā -1.

Vēl jāatzīmē, ka lielākajā daļā no apdzīvotajām vietām mājāja viena ģimene. Tikai nedaudzos gadījumos dzīvoja tikai viens cilvēks, visvairāk – Sakas pagastā 24 apdzīvotās vietās.

Padomju varas gadi

Padomju varas gadi iezīmējas ar zemes nacionalizāciju, pāreju uz cita veida saimniekošanu, kolhozu un sovhozu veidošanu. Laika gaitā realizētā politika ietekmēja arī lauku apdzīvojumu. Pirmo triecienu deva 1941.g. un 1949.g. deportācijas, kā arī pierobežas režīma ieviešana Baltijas jūras piekrastē. Vēl 1990.g., valstiskās neatkarības atgūšanas priekšvakarā, spēkā bija mērķis – atbrīvot piekrasti no vietējiem iedzīvotājiem.

Zemes izmantošanas iespējas lielā mērā noteica tas, ka pag. gs. 60. gados zirgu vilkmes spēku nomainīja traktori, un to izmantošanu apgrūtināja zemes gabalu sadalījums, kāds tas vēsturiski bija izveidojies zemnieku saimniecībās. Tādēļ bija nepieciešama zemes meliorācija, kas pēc saviem mērogiem pilnībā atšķīrās no agrāk, vienas saimniecības robežās (to vairs nebija).

Pag. gs. 70.-80.gados tika izvirzīti divi lieli politiski mērķi, kas būtībā bija lauku pārveidošanas mērķi. Pirmais – lauku iedzīvotājus koncentrēt ciemos, lai to dzīves līmeni tuvinātu pilsētām. Taču – lai to izdarītu, bija nepieciešams likvidēt pašas viensētas. Otrais mērķis – radīt nosacījumus industriālajai lauksaimnieciskajai ražošanai. Tādēļ zemju meliorācija patiesībā nozīmēja mitruma apstākļu regulēšanu un liela mēroga zemju masivizāciju, resp., lielu tīrumu masīvu izveidošanu.

Vienlaikus tas nozīmēja arī ko citu – krasas izmaiņas cilvēku dzīvē, dzīvesveida izmaiņas, kultūras mantojuma iznīcināšanu vai nivelēšanu, lauku ainavas krasu pārveidošanu (mierīgās attīstības laikos pārmaiņas notiek lokalizēti, to kopējais efekts parādās ilgākā laikā).

Pāvilostas novada teritorijā lieli meliorēto zemju masīvi (tos pašreiz sadala dabā neredzamās atgūto īpašumu robežas) redzami Vērgales pagasta augstienes daļā un piekrastē – Saraiķos un Ziemupē, bet Sakas pagastā – ap Saku, Salienu, Pievīkām. Jāpiezīmē, ka zemju meliorācijai nebija tikai vizuālais efekts (kā tas var likties pašreiz), bet tika radītas nepārtraukti darbojošās (zem zemes!) sistēmas, kas arī mūsdienu apstākļos prasa nepārtrauktu uzraudzību.

Pēc vēstures pētnieku vērtējuma (*Strods*, 1992), meliorācijas rezultātā Latvijā viensētu skaits samazinājās par vairāk nekā 50%. Atsevišķos apvidos, kurus skāra Otrā pasaules kara darbība, skaitlis varētu būt lielāks.

Pēc Otrā pasaules kara mērķtiecīgi tika uzsākta tradicionālā lauku apdzīvotuma pārveidošana arī plānojot jaunas lauku apdzīvotas vietas – ciematus. 1960.-1980-os gados izstrādāja reģionālās plānošanas projektus – attiecīgā administratīvā rajona plānojumus, kuros paredzēja stingri hierarhiska apdzīvotuma tīkla izveidi, ieviešot lauku apdzīvoto vietu dalījumu perspektīvajās un neperspektīvajās. Otrajās tika aizliegta jebkāda jauna būvniecība, tādējādi nolemjot tās pakāpeniskai izdzīšanai. Savukārt, perspektīvās apdzīvotās vietas pēc nozīmes iedalīja: lauksaimnieciskās un nelauksaimnieciskās, kur lauksaimnieciskās nozīmes ciemati tika sadalīti galvenajos un palīgcīmatos. Šiem ciematiem tika noteiktas kategorijas (I, II, III), atbilstīgi kurām normēja mājokļu, publiskās un tehniskās infrastruktūras objektu klāstu.

Šajos reģionālajos plānos tika projektētas perspektīvo kopsaimniecību robežas, noteikts ciematu (tikai perspektīvo) un ražošanas centru, kā arī iedzīvotāju teritoriālais izvietojums, ņemot vērā paredzēto konkrētās kopsaimniecības specializāciju. Tas nozīmēja, ka ražošanas intereses bija galvenās, kurām tika pakārtota turpmākā apdzīvotuma struktūras attīstība. Kopsaimniecības kļuva arī par galvenajām ciematu izbūves realizētājām. Bez tam reģionālie plānojumi bija saistoši izstrādājot ciematu plānojuma un apbūves projektus. Kā atzīmēts Direktīvajos norādījumos par „Latvijas PSR lauku apdzīvoto vietu plānojuma un apbūves projektēšanas etalona” (1969.g.) papildināšanu (stājās spēkā 25.03.1971.) „atkāpe no rajonālā plānojuma bez attiecīga pamatojuma nav pieļaujama.”

Šobrīd šī iepriekšējā laika centralizētās plānošanas liecinieki ir lielākās apdzīvotās vietas gan Pāvilostas novadā, gan arī citviet Latvijā. Informācija, kuru plānojuma izstrādes pētījumos ieguvām par novada ciemiem (agrākajiem plānotajiem ciematiem), raksturo Pāvilostas, Vērgales un Saraiķu kā lielāko novada apdzīvoto vietu veidošanos, to aprises un saglabātās iekšējās struktūras īpatnības (arī deformācijas) līdz šodienai. Šie iepriekšējie ciematu plānošanas materiāli sniedz arī informāciju par tā laika plānošanas paņēmieniem, ļauj šodien izvērtēt šo plānu realizāciju un nozīmi telpiskajos pārveidojumos.

Taču mēs arī zinām, ka paralēli šiem ciematiem pastāvēja arī citas apdzīvotas vietas pie fermām, ražošanas centri, brigāžu centri u.c., kuriem bija nozīme kopsaimniecību ražošanas procesā un joprojām vairāk vai mazāk strukturāli un funkcionāli deformētā veidā tie ir šodienas apdzīvotuma sastāvdaļas.

Pāvilosta.

Pēckara gados Pāvilostas ciemats kļuva par zvejnieku kolhoza „Dzintarjūra” centru. Pēc 1955.gadā izstrādātā zvejnieku ciemata „Dzintarjūra” projekta (sk.22.attēlu), atsevišķi no vēsturiskās daļas, dienvidaustrumu virzienā gar Dzintaru ielu, Sakas upes labajā krastā tika plānota jauna dzīvojamā un sabiedriskā zona. Šajā projektā plānoto iedzīvotāju skaits bija 1400 cilvēki. Šodien šo Pāvilostas daļu iedzīvotāji dēvē par Jauno ciemu.

Ciemata daļas kopplatība bija 34,38 ha, no kuriem 5,25 ha paredzēta administratīvi saimnieciskajam centram, 3,42 ha – divstāvu dzīvojamo ēku apbūves zonai, 5,74 ha – parkam un zaļumu joslai, 8,10 ha – ielām un laukumiem, 11,87 ha – „individuālo būvētāju zonai ar augļu dārziem”. Ciematam plānoja centralizētu ūdensapgādi un kanalizācijas sistēmu.

Projektā tika iecerēts, ka vairākstāvu dzīvojamās mājas līdzās sabiedriskajām ēkām veidos jaunā projektētā ciemata centrālo rajonu. Katrai vairākstāvu dzīvojamai ēkai paredzēja zemes gabalu 0,23 ha platībā. Individuālās dzīvojamās mājas plānoja būvēt jaunā ciemata dienvidrietumu malā pie Sakas upes. Katrai individuālajai dzīvojamai mājai tika noteikts 0,12 ha liels zemes gabals. Projektā norādīts, ka visas dzīvojamās mājas jāceļ kā 2-stāvu ēkas pēc tipa projektiem ar 12, 18 un 26 dzīvokļiem, vai arī kā divstāvu un trīsstāvu individuālās dzīvojamās mājas.

1955.gadā izstrādātajā plānā sabiedriskās celtnes tiek grupētas ap centrālo laukumu ar pārvaldes ēku centrā. Sabiedriskajā sektorā paredzēja virkni ēku arī ar noteikta lieluma zemesgabalu katrai no tām. Klubam 450 vietām tika iecerēts rezervēt zemes gabalu 1,10 ha platībā; skolai 340 vietām – 1,5 ha platībā, pārvaldes ēkai – 0,20 ha, viesnīcai, ēdnīcai un veikalam – 0,23 ha, pastam un komunālo pakalpojumu iestādei – 0,23 ha, bērnu dārzam 96 vietām – 0,60 ha, bērnu sīlei 780 vietām – 0,45 ha, aptiekai un poliklīnikai – 0,25 ha, invalīdu namam 48 vietām – 0,25 ha.

Nedaudz sāņus no galvenā laukuma plānoja novietot ugunsdzēsēju depo ar zemes gabalu 0,23 ha platībā, auto garāžas ar zemes gabalu (0,40 ha), maizes ceptuvi (0,23 ha), pirti un veļas mazgātavu (0,28 ha). Sporta stadionu iecerēja Sakas upes kreisajā krastā, kuram līdzās atrastos peldētava.

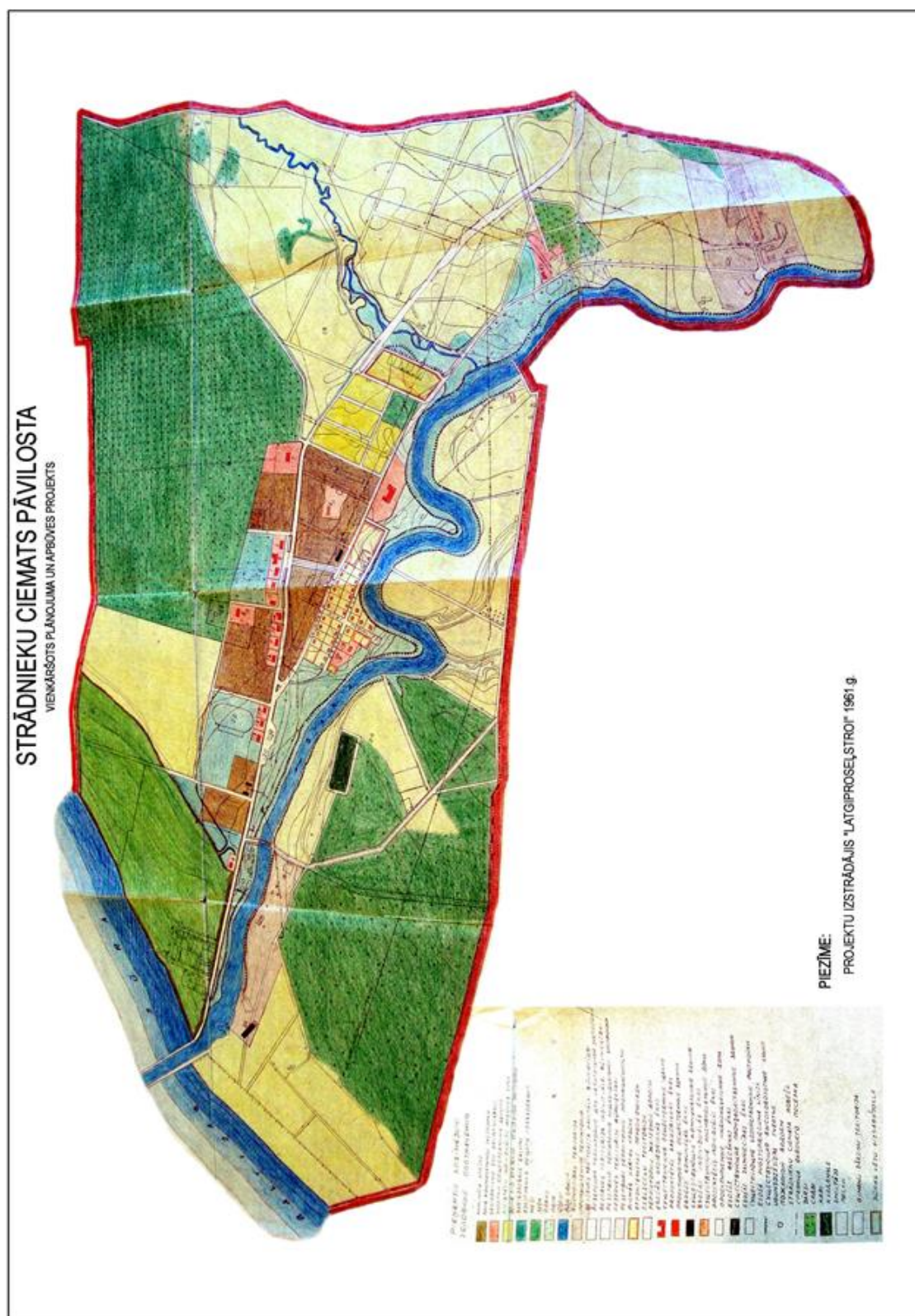
Plānā atzīmēts, ka galvenās ielas un projektētās ielas jāapstāda ar lapu kokiem: liepām, ozoliem, kļavām, atsevišķās vietās paredzot dzīvžogu joslas. Apstādījumu josla tika plānota arī gar Pāvilostas–Kursas dzelzceļa līniju (pašlaik – Dzelzceļa iela). Projektā norādīts, ka ēkas atdalāmas ar dzīvžogiem 1,2 m augstumā vai arī ar latu žodziņiem.

22.attēls. Zvejnieku ciemata „Dzintarijūra” projekta (1955) plāna materiāla fragments.
[Avots: Pāvilostas muzeja fondi; Foto: V. Salenieks, 2007.]

1961.gadā institūtā „Latgiproseļstroj” („Laukuprojekts”) izstrādāts nākamais ģenerālplāns zvejnieku kolhoza „Dzintarijūra” ciematam. (sk.23.attēls)Iedzīvotāju skaits 1961.gadā bija 1012 cilvēki. Šis plāns paredzēja iedzīvotāju skaita pieaugumu līdz 4000. (Ģenerālplāns 1983–2010, 18.lpp.) Ciemata apbūve tika plānota aiz viena kilometra piekrastes aizsargjoslas starp ziemeļos esošo meža masīvu (Zaļkalna mežs) un Sakas upi. Šajā plānā pilsētas vēsturiskā daļa tika likvidēta, apzīmējot šo vietu kā zaļo zonu. Kā galvenā transporta iela tika plānota jauna iela bijušās dzelzceļa trases vietā. Šodien tā ir Dzelzceļa iela. Uz ziemeļiem no šīs plānotās ielas apmēram 800 metru attālumā gar meža masīvu tika plānoti ciemata un tā piegulošā rajona apkalpes objekti.

Kā atzīmēts 1983.gadā izstrādātajā Pāvilostas ciemata ģenerālplānā (18.lpp.), galvenie šī 1961.gada ģenerālplāna trūkumi ir nepamatoti palielināts iedzīvotāju skaits plāna aprēķina periodā, pilsētas vēsturiskās daļas (pilsētas plānojuma un apbūves kultūras vērtības) likvidēšana, telpiski organizēta centra neparedzēšana. Reizē kā šī plāna pozitīvie risinājumi atzīmēta jaunas ielas paredzēšana bijušā dzelzceļa vietā un jaunu dzīvojamās apbūves (komunālās un individuālās) kvartālu plānošana.

23.attēls. Ģenerālplāna zvejnieku kolhoza „Dzintarjūra” ciematam (1961) materiāla fragments.
Avots: Pāvilostas muzeja fondi; Foto: V. Salenieks, 2007.

1981.gadā institūtā „Latgiproseļstroji” („Laukuprojekts”) izstrādāts ģenerālplāns mazstāvu dzīvojamām mājām rajonā starp meža masīvu un Orgu (Malduguņu strautu), lai izbūvētu kolhoza „Centība” dzīvojamās mājas un kultūras-pakalpojumu objektus Pāvilostas ciematā. 1980-to gadu sākumā šajā rajonā, ko šodien iedzīvotāji dēvē par „līvānietēm”, uz 1200 m² lieliem zemes gabaliem tika uzbūvētas Līvānu tipa mājas ar saimniecības ēkām.

1983.gadā institūtā „Latgiprogorstroji” („Pilsētprojekts”) izstrādāts ģenerālplāns Pāvilostas pilsētciematom. Tas plānoja Pāvilostas attīstību laika periodā no 1983. līdz 2010.gadam, paredzot pirmo būvniecības kārtu līdz

1993.gadam. 1983.gadā Pāvilostas ciemats ar 1300 iedzīvotājiem ir apkalpes centrs tuvākajai apkārtni ar 1100 iedzīvotājiem. 1983.gadā ciemata kopējā teritorija ir 637 ha, no kuriem 25% ir pilsētas apbūves un koplietošanas zemes, 20% lauksaimniecībā izmantojamās zemes, 16% kāpu zona un Sakas upes ieleja, 38% mežs.

Ģenerālplānā tiek izdalītas trīs raksturīgās pilsētciemata daļas: 1) ciemata vēsturiskā daļa, 2) jaunais dzīvojamais un pakalpojumu rajons pie Sakas upes aiz Baltijas jūras 1 km krasta aizsargjoslas, 3) Upesmuižas rajons, kas novietots bijušā muižas teritorijā, ietverot Upesmuižas parku un bezalkoholisko dzērienu rūpnīcas teritoriju. Kā šo atsevišķo pilsētas daļu apvienojošais elements ir Sakas upes ieleja un galvenā Dzintaru iela.

Šajā ģenerālplānā galvenie telpiskās struktūras un teritorijas izmantošanas risinājumi ir:

- Vēsturiskā pilsētciemata daļa, kas tajā laikā ir pilsēt būvniecības pieminekļi, pilnībā saglabā ortogonālo ielu un šīs daļas laukumu struktūru, apbūves līnijas un raksturu, paredzot neapbūvēto laukumu apbūvi gar Smilšu ielas dienvidu pusi un teritorijas inženiertehnisko labiekārtošanu. Kā obligāta prasība tiek noteikta atklāto ielu perspektīvu saglabāšana uz jūras un upes pusi.
- Vēsturiskajam centram ziemeļos piegulošā kāpu teritorija un Sakas upes kreisā krasta piekrastes zona tiek noteiktas kā piekrastes aizsargjoslas.
- Jaunais dzīvojamās apbūves rajons paredzēts gar ciemata ziemeļos esošo mežu (Zaļkalna mežu) un Sakas upi, paplašinoties gar Orgas strauta labo krastu, pirmajā kārtā plānojot apbūvēt teritoriju, kur iesākta 3-4 stāvu dzīvojamo māju būvniecība. Starp mežu un Orgas labo krastu paredzēta kolhoza „Centība” individuālo dzīvojamo māju un saimniecības ēku apbūve. Arī Orgas kreisajā krastā rezervēja zemes individuālajai dzīvojamai apbūvei, kuras Pāvilostas iedzīvotāji tajā laikā izmantoja kā sakņu dārzus.
- Teritorija starp vēsturisko centru un jauno dzīvojamo rajonu noteikta kā pilsētciemata centrs, kurā paredzēja jaunu tirdzniecības un pakalpojumu objektu, kultūras nama 450 vietām, administratīvo iestāžu, autoostas un autostāvvietu būvniecību.
- Ciemata dienvidu daļas teritorija, kas robežojas ar Liepājas–Ventspils dzelzceļu un Upesmuižas parku, plānota kā ciemata ražošanas un noliktavu zona. Šajā zonā jau atradās Liepājas rajona starpkolhozu apvienības bezalkoholisko dzērienu rūpnīca.
- Paredzēja likvidēt autotransporta kustību Upesmuižas parkā, kas jau tajā laikā ir valsts aizsardzībā, un tam blakus esošajā Dzintaru ielas posmā.
- Sakas upes kreisajā krastā pie upes plānots zvejnieku kolhoza „Boļševiks” saimnieciskais sektors.
- Lai sakārtotu transporta kustību, iecerēts izveidot jaunu ielu pa bijušā dzelzceļa trasi (pašlaik – Dzelzceļa iela), Dzintaru ielas posmā no Parka ielas līdz Upesmuižas parka austrumu robežai – kā ielu gājējiem un velobraucējiem, jaunu tiltu pāri Sakai teritorijā uz dienvidiem no Upesmuižas parka, kas savienotu Liepājas–Ventspils autoceļu ar Sakas upes kreisā krasta teritorijām.
- Sakas upes ieleja, kas ģenerālplānā atzīta par Pāvilostas zaļumu sistēmas mugurkaulu un rekreācijas telpu, saglabāta kā pļavu parka teritorija, kuru iespējams izmantot ganībām.

Ģenerālplānā paredzēja Pāvilostas 150 ha lielu meža teritoriju (Zaļkalna mežu) izslēgt no ciemata robežām, plānojot jauno ciemata ziemeļu robežu. Pēc šādiem robežu grozījumiem ciemata teritorija kļuva 487 ha liela.

Pēc 2.pasaules kara pilsētas attīstību ietekmēja vēl viens būtisks faktors – padomju armijas objektu klātbūtne pilsētas teritorijā. Tā lielā mērā noteica plāna zonējumu, atstājot teritorijas, kas saistītas ar armiju, sīkāk neraksturotas (visas armijas objektu teritorijas plānos tika parādītas kā zaļumu zonas).

Vērgale.

Vērgales ciemats pēckara periodā tika veidots bijušā muižas centra vietā. Pirmais zināmais plāns Vērgalei bija Latvijas PSR Liepājas rajona perspektīvās saimniecības „Vērgale” plānojuma un apbūves zonējuma shēma – izstrādāta 1967.gadā Latvijas PSR Republikāniskais Zemes ierīcības projektēšanas institūtā „Latgiprozem”, autore Z.Ērgle. (sk.24.attēlu)

24.attēls. Saimniecības „Vērgale” plānojuma un apbūves zonējuma shēma, 1967.g.

Kolhoza „Ļeņina ceļš” ciemata Vērgale nākamajā plānojuma un apbūves projektā (1975. – Latvijas PSR Lauksaimniecības ministrijas Republikāniskais zemes ierīcības projektēšanas institūts „Latgiprozem”(sk. 25.attēlu) teritorijas izvēles aktā (18.01.1974.) raksturojot ciemata teritoriju, sniegtas šādas ziņas:

- tā brīža dzīvojamā platība: komunālās ēkās 584 m², individuālās ēkās 350 m²;
- sabiedriskās un galvenās ražošanas ēkas:1.8-gadīgā skola bij. Vērgales muižas ēkā 160 skolēniem (perspektīvā izmantos kā internātsk.), internāta ēka 20 v. (perspektīvā izmantos kā sakaru nodaļu), veikala ēka 2 pārdevējām (nojaucama), kluba ēka 150 v. (Rekonstruējama – klubs), kantora ēka 130 m² (izmantos kā medpunktu)
- ciematā ir divas artēziskās akas centrā
- centralizēta kanalizācijas sistēma ciematā nav, - no 12 – dzīvokļu mājas pagaidu kanalizācijas vads uz zivju dīķi
- pastāvoši ūdensapgādes tīkli nav.

Teritorijas sanitārais raksturojumā rakstīts, ka dīķī nevar peldēties.

Projektēšanas uzdevumā (apstiprināts Liepājas rajona Darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejā 25.02.1974.) ciemata plānošanai norādīts, ka saskaņā ar Liepājas administratīvā rajona lauksaimniecības rajona plānojuma shēmu perspektīvā saimniecība sastāv no saimniecībām: k-zs „Ļeņina ceļš” un k-zs „Pirmrindnieks” (daļa). Iedzīvotāju skaits perspektīvās saimniecības teritorijā uz ģenerālo perspektīvi galvenā ciematā Vērgale paredzēts 1010 (1974.gadā – 200 iedzīvotāji) . Uz ģenerālo perspektīvi 2-3 stāvu komunālās ēkās jāizvieto 60 % iedzīvotāju, pārējos 40%-viengimeņu, dvīņu un rindu ēkās Jaunprojektējamo apbūves gabalu lielums viengimenes, dvīņu un rindu ēku celtniecībai jāparedz no 300 m² līdz 1200 m² vienai ģimenei. Pirmā kārtā paredzēts 18 – dzīvokļu mājas, veikala – ēdnīcas, bērnu dārza, mehānisko darbnīcu celtniecība.

25.attēls. Kolhoza „Leņina ceļš” ciemata Vērgale plānojuma un apbūves projekts, 1975.g.

Ciematics plānots 74,6 ha platībā.

Plānojuma un apbūves projekta paskaidrojuma rakstā, raksturojot pastāvošā būvfundu, sniegti ieteikumi tā perspektīvai izmantošanai:

- bijušās Vērgales muižas pils – tagad 8 – gadīgā skola 160 skolēniem. Kad uzcelt jaunu skolas ēku, esošo izmantos kā internātu;
- internāta ēka, kur atrodas arī medpunkts, pasts, komunālo pakalpojumu punkts. Perspektīvā šo ēku izmantos kā sakaru nodaļu un krājoksi;
- veikala ēka – perspektīvā šī ēka nojaukama (ēkai sienas – ķieģeļu, dakstiņu jumts, amortizācija 80 %).
- kluba ēkā 150 vietām, ciema padome, bibliotēka un piena pieņemšanas punkts. Pēc rekonstrukcijas šo ēku izmantos kā klubu un bibliotēku;
- kantora ēka – perspektīvā izmantojama kā medpunkts;
- smēde – oriģināla ēka, kuru pēc rekonstrukcijas var izmantot kā muzeju;
- mehāniskās darbnīcas – 4 nos. traktoru remontvietām – perspektīvā nojaukama. Mehāniskās darbnīcas cels mehāniskā sektorā;
- komunālā dzīvojamā sektorā atrodas 12 – dzīvokļu dzīvojamā ēka, kura nodota ekspluatācijā 1971.gadā.
- individuālajā dzīvojamā sektorā atrodas četras jaunas viendzīvokļu ēkas;
- mehāniskā sektorā atrodas apsildāma autogarāža 12 vietām;
- noliktavu sektorā atrodas graudu kalte ar jaudu 8-10 t/ stundā, 1200 t graudu uzglabāšanai.

Projektā ir rēķināta dzīvojamai zonai nepieciešamā platība, ņemot vērā uzdevumu un tā laika normatīvus. Ir arī sabiedrisko un komunālo iestāžu aplēse un to apbūves gabalu platības.(sk.8.tabulu)

8.tabula. Sabiedrisko un komunālo iestāžu aplēse

	Aplēses norma	Aprēķinātais lielums	Apbūves gabala lielums (ha)
Ciema padome (paredzēta vienā ēkā ar saimniecības kantori)	-	1 elem.	0,3
Saimniecības kantoris	-	„	
Sakaru punkts	-	„	0,3
Klubs (rekonstruējot esošo kluba ēku)	200 v. Uz 1000iedz.	202 v. Skat.zālē	0,5
Bibliotēka(paredzēta kluba ēkā)	Uz 1000 iedz. 3800 sēj.	3838	0,5
Bērnu dārzs un mazb. Nov.	70-90 v. Uz 1000 iedz.	91 v.	0,5
8-gad.skola (esošā 8-gad.skola 160 vietām)	150 – 200 sk. Uz 1000 iedz.	202 sk.	1,7
Skolas internāts (perspektīvā paredzēts skolas ēkā)	-	50 sk.	0,5
Medpunkts (tuvākā slimnīca atrodas Pāvilostā 30 km))	-	1 elem.	0,3
Veikali: a) pārtikas preču (ietilpst tirdzniecības centrā) b) rūpniecības preču (ietilpst tirdzniecības centrā)	3 pārd. Vietas uz 1000 iedz. 3 pārd. Vietas uz 1000 iedz.	3 pārd.vietas 3 pārd.vietas	0,7
Ēdnīca (tirdzn.centrā)	70 v. Uz 1000 iedz.	71 vieta	
Telpas iebraucējiem (viesnīca) (tirdzn.centrā)	3-5 v. Uz 1000 iedz.	5 vietas	
Komunālo pakalpojumu punkts (tirdzn.centrā)	-	1 elem.	
Pirts(paredzēts izvietot uz viena apbūves gabala ar pirmās kārtas katlu māju)	10 v. Uz 1000 iedz.	10 v.	0,3
Garāžas individ. automaš. un motocikl.	20-30 automaš., 50 mot. uz 1000 iedz.	30 aut. 51 mot.	0,4
Sporta laukums	-	1 elem.	1,5
Parks	-	1 elem.	4,0
Artēziskā aka	-	1 elem.	1,0
Centrālapkures katlu māja (divas centrālapkures katlu mājas – centrālā pie mehāniskā sektora, pirmai kārtai komunālā sektorā)	-	1 elem.	0,4

Autori norāda, ka ciemata „Vērgale” plānojuma un apbūves arhitektoniskā kompozīcijā par pamatu ņemts – ‘jaunceļamo apbūvi funkcionāli saliedēt ar bijušās Vērgales muižas centra veco apbūvi un to organiski iekļaut apkārtējā dabas ainavā.’ Tas iecerēts veikt ar šādiem risinājumiem:

- Jaunceļamās sabiedriskās ēkas veidos ar bij.muižas ēkām vienotu noslēgtu laukumu, kuru iekļauj sabiedriskie zaļumi – augļu dārzs, apstādījumi, parks. Vērgales ciemata arhitektoniskās ainavas veidošanā liela nozīme ir esošiem ūdens baseiniem – Vērgales dīķiem, kanālam.
- Ciemata celtniecība attīstīsies uz austrumiem, dienvidiem un ziemeļrietumiem no sabiedriskā centra.
- Individuālā apbūve ciematā projektēta divos masīvos,- viens no sabiedriskā centra uz dienvidiem, otrs uz austrumiem. Individuālās apbūves sektorā atrodas septiņas individuālās mājas.
- Ražošanas zona projektēta divos masīvos (mehāniskais un noliktavu sektors) ciemata austrumu daļā paralēli individuālās apbūves sektoram.
- Ciemata teritorijā ir liels bij.muižas parks ar retu koku sugām. Parkā daudz vērtīgu koku un koku grupu. Nepieciešama parka rekonstrukcija – izveidot sanitāro cirti, papildināt stādījumus, iekārtojot jaunus un savedot kārtībā esošos ceļus.

- Plānojuma un apbūves shēmas izstrādāšanas laikā ciematā bija daļēji izveidots centralizēts ūdensvads. Tā teritorijā atrodas divas artēziskās akas, bet perspektīvā dzeramo ūdeni iegūs no dārza artēziskās akas.
- Plānojuma un apbūves shēmas izstrādāšanas laikā ciematā nav izbūvēts centralizēts kanalizācijas vads. 12 – dzīvokļu un 8 – dzīvokļu mājas kanalizācijas ūdeņus pagaidām ievada dīķī. Ciematam ir izstrādāts kanalizācijas sistēmas projekts.

Plānojuma un apbūves shēmā parādīti tikai galvenie zaļumu masīvi un to funkcionālais zonējums, minot, ka ciemata apzaļumošanai tiek izstrādāts projekts.

Recenzijā par projektu arhitekts Ģ.Āminis atzīmē kā pilnīgi atbalstāmu paskaidrojuma rakstā formulēto autores pamatdomu – „jaunceljamo apbūvi funkcionāli saliedēt ar bij. Vērgales muižas centra veco apbūvi”, jo līdz šim esošo ēku izmantošana un jaunā ciemata pirmo ēku celtniecība „gājusi visumā pieņemamā virzienā – vērtīgais apbūvē un ainavā samērā maz cietis un var tikt izmantots kā kompozīcijas pamats jaunajam ciematam.”

Tomēr pats priekšlikums, kas grafiski parādīts, recenzentaprāt ir pretrunā ar formulēto ideju: „Transporta shēmas risinājums ir krasā pretrunā ar telpisko ideju, veidot noslēgtu sabiedriskā centra laukumu. Bez tam – vēsturiski vērtīgais šajā ciematā tomēr ir ansamblis – vecās muižas centrs ar parku un dīķi. Mūsu uzdevumam vajadzētu būt – atjaunot un saglabāt ansambļa vienotību, pašu ansambli pielāgojot mūsdienu vajadzībām, nevis nostiprināt uz neatgriešanos tā sašķeltību.

Komunālās apbūves kvartāls izvietots klajā laukā pakalnā – ainaviski nozīmīgā vietā. No ceļa pāri šim pauguram paveras plašs skats. Pirmās kārtas apbūves un it sevišķi pirmās kārtas katlu mājas izvietojums pie spēkā esošajiem tipa projektiem un celtniecības un ekspluatācijas kvalitātes liek šaubīties par iespēju, ka pakāpeniski celtniecības gaitā apbūve vienmēr organiski papildinās ainavu. Liekas, ka tieši otrādi – tiks sabojāta atkal viena lauku ainava un cilvēki būs spiesti ilgu laiku dzīvot klajā vietā. Vismaz tādu ievirzi dod esošā un piesaistamā dzīvojamās mājas, kā arī katlu mājas, garāžas un kūtiņu izvietojums”.

Ģ.Āminis apstrīd arī autores priekšlikumu attīstīt galveno individuālās apbūves kvartālu ZA valdošo vēju virzienā no galvenās katlu mājas un līdzās mehāniskam sektoram.

Recenzijā secināts, ka projekts „nedod pamatotu ievirzi vēsturiskā mantojuma pareizai izmantošanai un ciemata funkcionālā plānojuma ziņā dod virspusīgus priekšlikumus. Šādas pieejas var būt vēsturisku un kultūras vērtību degradēšana un jauno vērtību zema kvalitāte. Šis projekts ir pilsētībūvniecības kičs – īstas mākslas putas.”

Atbildē ekspertīzes slēdzienam autori norāda, ka esošais dīķis ir ierīkots zivju audzēšanai un nav piemērots peldēšanai, tāpēc ciematā ir nepieciešams baseins peldēšanai, kuru paredzēts ierīkot zaļumu zonā netālu no artēziskās akas, kura nodrošinās baseinam tīru ūdeni.

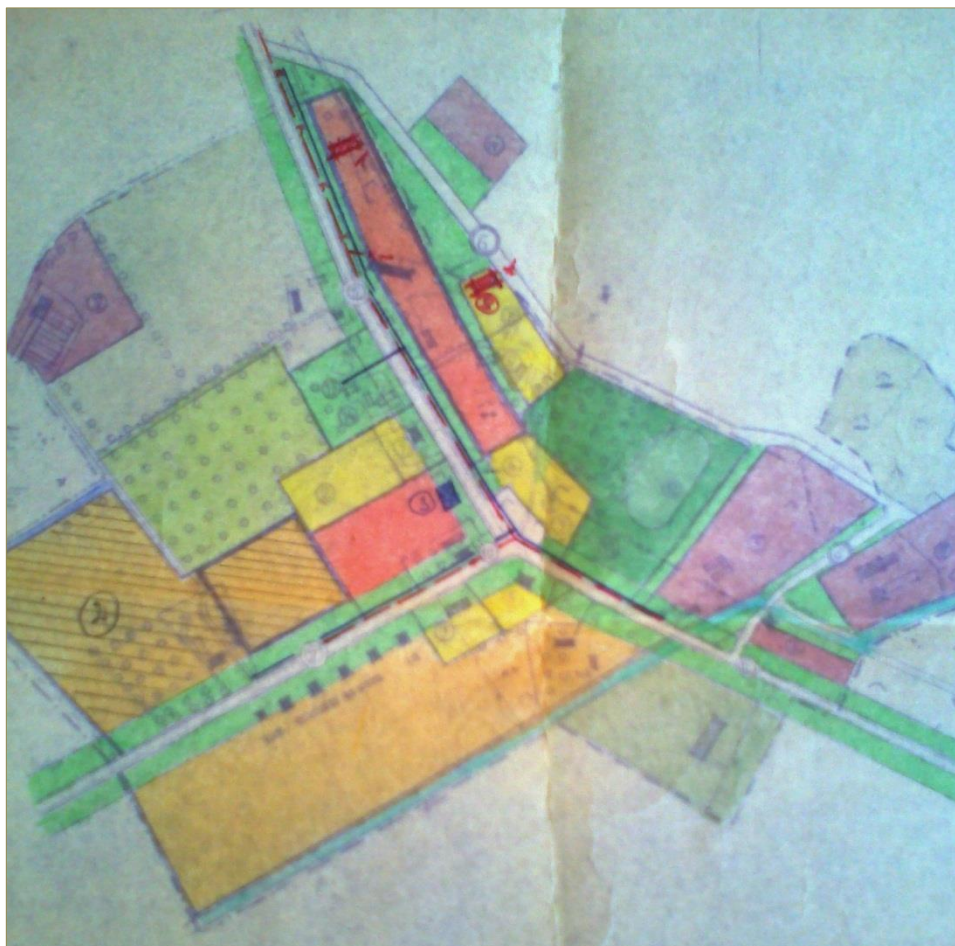
Liepājas rajona darbaļaužu deputātu padomes izpildu komiteja 16.05.1974. ar lēmumu Nr.120 „Par Liepājas rajona kolhoza „Leņina ceļš galvenā ciemata „Vērgale” plānojuma un apbūves projekta apstiprināšanu” apstiprina šo projektu.

1983.g. Liepājas rajona Tautas deputātu padomes izpildkomiteja lūdz Valsts celtniecības lietu komitejai un Lauksaimniecības ministrijai saskaņot papildus teritoriju individuālajai apbūvei divos zemes gabalos 6,0 ha un 5,6 ha platībā, nebūvējot tās augļu dārzā, kur dzīvojamā apbūve bija paredzēta 1975.g. plānā. Tika paredzēts būvēt „Līvānu” ēkas, kas šobrīd arī ir īstenojies.

Jāatzīst, šiem iepriekš izstrādātiem plāniem bijusi paliekoša nozīme Vērgales ciema šodienas telpiskās struktūras veidošanā.

Saraiķi.

Vienīgais mums zināmais tā laika plāns (sk.26.attēlu)Saraiķiem izstrādāts 1973.gadā Latvijas PSR Lauksaimniecības ministrijas Republikāniskais zemes ierīcības projektēšanas institūts „Latgiprozem”. Tolaik Saraiķi tika dēvēti kā perspektīvās saimniecības „Kopdarbs” lauku apdzīvotā vieta Kopdarbs.

26.attēls.Perspektīvās saimniecības „Kopdarbs” lauku apdzīvotā vieta Kopdarbs plānojuma un apbūves projekts, 1973.g.

Teritorijas izvēles un apsekošanas aktā (24.08.1972.) raksturota tā laika situācija perspektīvā ciemata teritorijā:

- dzīvojamā platība: komunālās ēkās 250 m², individuālās ēkās 150 m²;
- teritorijā atrodas: veikals (jauns), kantoris (amortiz. 40%), kalte 8 t/st. (jauna);
- esošo artēzisko aku – nav;
- ir izbūvēts kanalizācijas vads no 12 – dzīvokļu mājas uz novadgrāvi ārpus lauku apdzīvotās vietas robežām;
- pastāvoši ūdensapgādes tīkli nav;
- pastāvošas siltumtrases nav;
- lauku apdzīvotās vietas teritorija – nomeliorēta.

Uzdevumā projektēšanai (apstiprināts Liepājas rajona Darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejā 27.09.1972.) noteikts, ka saskaņā ar Liepājas administratīvā rajona lauksaimniecības rajona plānojuma shēmu perspektīvā saimniecība ir k-zs „Kopdarbs” un lauku apdzīvotā vieta „Kopdarbs” klasificēta II grupā. Iedzīvotāju sadalījums perspektīvās saimniecības teritorijā uz ģenerālo perspektīvi (1980.): Kopdarbs – 650 (1970. – 67 cilvēki) un Ziemeļe – 260. Uz ģenerālo perspektīvi 2-3 stāvu komunālās ēkās paredz izvietot 60 % iedzīvotājus, pārējos 40% - viengimeņu, dvīņu un rindu ēkās. Pirmā kārtā paredzēta 12 – dzīvokļu un 18 – dzīvokļu māju celtniecību.

Projekta paskaidrojuma rakstā minēts, ka lauku apdzīvotās vietas teritorijā divi sabiedriskie augļu dārzi un lieli koki pie individuālajām mājām, esoša kantora ēka (perspektīvā izmantos kā medpunktu) veikals, 12 – dzīvokļu māja, individuālās ēkas, kalte, mehāniskās darbnīcas, siltumnīcas (lauku padzīvotās vietas rietumu pusē, kas aizņem 1,2 ha lielu platību, kas tiks saglabātas arī perspektīvā). Atzīmēts arī – lauku apdzīvotās vietas „Kopdarbs” bērni apmeklē 8.gadīgo skolu Vērgalē (15 km), vidusskolu Grobiņā (16 km).

Atbilstīgi plānotā ciemata kategorijai tiek paredzētas arī sabiedriskās un komunālās iestādes(sk.9.tabulā)

9.tabula. Sabiedrisko un komunālo iestāžu aplēse

Iestāde	Aplēses norma	Apkalpes zona	Aprēķinātais lielums
Sakaru punkts		Persp. saimn.terit.	1
Saimniecības kantoris ar skatītāju zāli		„	
Bibliotēka(paredzēta kantora ēkā)	Uz 100 iedz.	„	5200 sēj.
Bērnu dārzs – mazb. nov.	50-70 v. Uz 1000 iedz.	Lauku apdz. vieta	45 vietām
Medpunkts (patreizējā kantora ēkā)		Persp. saimn.terit.	1
Ēdnīca	70 v. Uz 1000 iedz.	„	45 vietām
Komunālo pakalpojumu punkts (paredzēts patreizējā kantora ēkā)		„	
Pirts(izvietot uz viena apbūves gabala ar centrālās apkures katlu ēku)	10 v. Uz 1000 iedz.	Lauku apdz. vieta	7 v.
Garāžas individuālajām automašīnām un motocikliem	10 automaš., 30 mot. uz 1000 iedz.	„	7 maš. 20 mot.
Šķūnis ugunsdzēsības inventāram (mehāniskā sektorā)		Persp.saimn. terit.	1

Projektā kā lauku apdzīvotās vietas arhitektonisko kompozīcijas pamats norādīta jau esošā apbūve un ceļu tīkls. Galvenie projekta risinājumi (sk.26.attēlu):

- Individuālā apbūve paredzēta divos masīvos gar autoceļu Liepāja – Kopdarbs, iekļaujot jau esošo individuālo apbūvi.
- Lauku apdzīvotās vietas centrā pie parka, autoceļu krustpunktā paredzēts administratīvais un sabiedriskais centrs ar sabiedrisko laukumu. Sabiedriskajā laukumā plānots kolhoza kantoris ar skatītāju zāli un ēdnīca.
- Esošais veikals atrodas autoceļa otrā pusē pie komunālā sektora. Bērnu dārzs projektēts pie sabiedriskā augļu dārza.
- Parks aiz sabiedriskā centra veidosies uz esošā sabiedriskā augļu dārza pamata.
- Sporta celtnu komplekss projektēts lauku apdzīvotās vietas parka teritorijā.
- Projekta izstrādāšanas laikā ciematā nebija centralizēta ūdensvada un dzeramo ūdeni ieguva no šahtu akām. Dzīvojamās un ražošanas zonas apgādei ar dzeramo ūdeni projektēta viena artēziskā aka ar sūkņu staciju un ūdenstorni.
- Projekta izstrādāšanas laikā lauku apdzīvotai vietai izvēlēta teritorijā nebija arī centralizētas kanalizācijas sistēmas. Lauku apdzīvotās vietas projektā risinātas tikai principiālas kanalizācijas iespējas, kanalizācijas ūdeņu mehānisko attīrīšanas ierīču aptuvens izvietojums un ūdens izvades vietas.

Vēlāk – 1979.gadā bērnu dārza un komunālās apbūves vietā izstrādātas parcelācijas individuālām dzīvojamām mājām aiz veikala – 16 jauni apbūves gabali katrs 1200 m² platībā. 1981.gadā papildus parcelācija apbūves gabaliem ciemata dienvidrietumos.

Ulmale.

Ulmale 1967.gadā bija Kolhoza „Zvaigzne” perspektīvais palīgciamats ar esošo apbūvi muižas ēkās: kantori, komunālo dzīvojamo ēku, veikalu, sakaru nodaļu, klubu, noliktavu.

Ciematu plānojuma un apbūves projektu materiāli liecina, ka par perspektīvajiem ciematiem sākotnēji tika izvēlēti pēc iedzīvotāju skaita un funkcionālās nozīmes ļoti dažādas apdzīvotās vietas (bijušie muižu centri, vecsaimniecības, atsevišķas šo vietu saimniecības ēkas u.tml.).

Nenoliedzami šo iepriekšējo plānošanas dokumentu īstenošana atstājusi pēdas šodienas apdzīvojuma struktūrā kopumā un arī katrā konkrētajā apdzīvotā vietā.

Taču visos zināmos gadījumos ciemati (šodienas – ciemi)tika plānotas kā kompakta apdzīvotas vietas attiecīgi ar cilvēku koncentrāciju, kas izraisīja dzīvotņu, transporta, ražotņu un citu urbāno elementu koncentrāciju. To izbūvi realizēja kopsaimniecības. Pēc to veidošanās, telpiskās struktūras un funkcijām tās ir ļoti atšķirīgas lauku apdzīvotas vietas, kas atspoguļo apdzīvojuma attīstības gaitu un apdzīvoto vietu dažādību novadā.

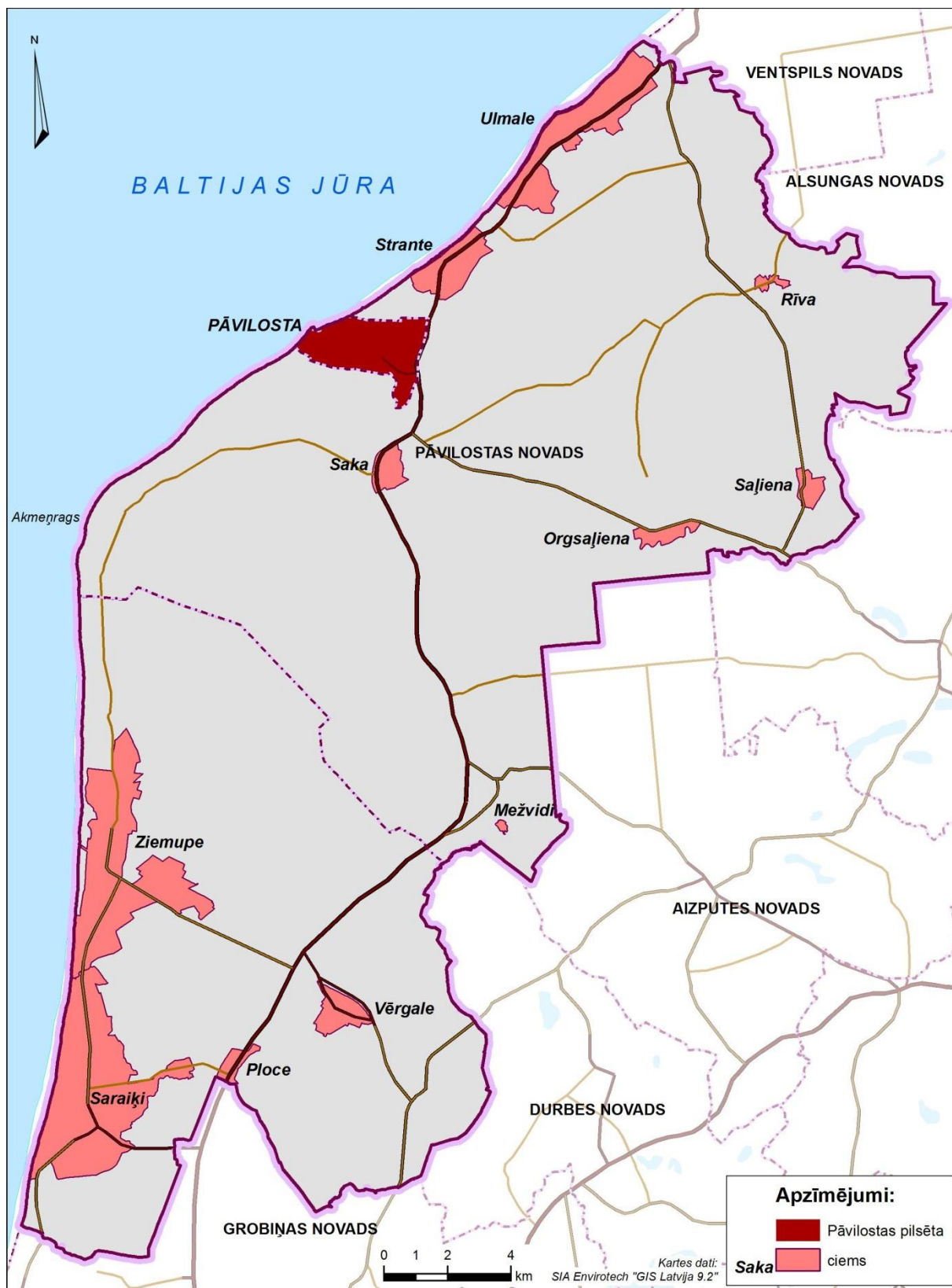
Mūsdienas

Tās sākās ar Latvijas valstiskās neatkarības atgūšanu un tai sekojošo zemes reformu, tas ir, zemes īpašumu atgūšanu. Tas bija sarežģīts un pietiekami ilgstošs process, turklāt vienlaikus attīstījās zemes tirgus, it sevišķi jūras piekrastē. Pašreiz redzamais rezultāts ir liels zemes īpašumu sadrumstalojums, tajā skaitā, ir daudz īpašumu, kas sadalīti sīkos, apbūvei domātos gabalos. Daži piemēri parādīti turpmāk, 6. sadaļā.

1990 –tos gados pavērsienu apdzīvojuma struktūras attīstībā radīja Latvijas neatkarības atjaunošana, kas veicināja valsts pārvaldes sistēmas maiņu, pāreju uz tirgus ekonomiku, privātīpašuma atjaunošanu, plānošanas decentralizāciju, vietējās pašvaldības lomas palielināšana savā teritorijā u.c. Savas teritorijas attīstības plānošana kļūst par vietējās pašvaldības pienākumu un atbildību. Kā zinām, tas ir bijis sarežģīts uzdevums, īpaši apdzīvojuma attīstības plānošanā. Pateicoties normatīvajam regulējumam un praktiskajām pieejām plānošanas jautājumu risināšanā, plānošanas praksē, faktiski nostiprinājusies zemes izmantošanas plānošana, kas vērsta uz konkrētas zemes vienības izmantošanas plānošanu, vairāk vai mazāk izpildot tās īpašnieka vai citas ieinteresētās personas vēlmes. Līdz ar to teritorija netiek plānota kā veselums – telpisko struktūru kopums, bet fragmentāri, neņemot vērā konkrētās teritorijas situācijas īpatnības. Šī situācija atspoguļojas arī Pāvilostas novadā, analizējot tās teritoriālo vienību: Pāvilostas pilsētas, Sakas un Vērgales pagastu spēkā esošos teritorijas plānojumus.

Pašreizējie spēkā esošie novada teritorijas plānojumi tā atsevišķām teritoriālām vienībām – Pāvilostas pilsētai, Sakas un Vērgales pagastiem izstrādāti pirms novada izveidošanas. Šajos plānojumos ir priekšlikumi turpmākajai apdzīvojuma attīstībai Pāvilostas pilsētas vai konkrētā pagasta teritorijā. Īpaši jāatzīmē ieplānotie ciemi jūras piekrastē Sakas un Vērgales pagastā. (sk.27.attēlu) Strantes un Ulmales ciemos Sakas pagastā, kā arī Saraiķu un Ziemupes ciemos Vērgales pagastā iecerēts iekļaut ļoti plašas lauku teritorijas, iezīmējot tajās dažāda veida apbūves teritorijas. Arī ārpus plānotajiem ciemiem paredzētas plašas apbūves teritorijas, īpaši savrupmāju apbūvei. Par šo plānojumu risinājumiem turpmāk 6. un 7.sadaļā.

Vēl joprojām ir pamats teikt, ka turpinās pārmaiņu laiks. Tas attiecas gan uz lauksaimniecības politiku, kas atkarīga no kopējās Eiropas Savienības politikas, gan apdzīvojuma attīstības politiku, it sevišķi – jūras piekrastē, tepat Latvijā.

27.attēls.2007.gada teritorijas plānojumos plānotie ciemi Pāvilostas novadā. [J.Skudra, 2012]

Kopskats: apdzīvojuma izmaiņas laika gaitā

Jau iepriekš atzīmējām divas informatīvi nozīmīgas kartes, kas ļauj detāliskāk pētīt lauku apdzīvojumu, tā izmaiņas laika gaitā, jo tajās attēlotas viensētas.

Situāciju pirms valstiskās neatkarības iegūšanas un agrārās reformas izraisītajām pārmaiņām raksturo Prūsijas Kartogrāfiskās nodaļas 1917.g. izdotās topogrāfiskās kartes mērogā 1:100.000. Savukārt situāciju agrārās reformas beigu posmā, pag. gs. 30. gados, pietiekami labi parāda Armijas štāba topogrāfiskās kartes mērogā 1:75000. Mūsdienu situācijas raksturošanai izmantotas topogrāfiskās kartes mērogā 1:50000. Tās atspoguļo lauku apdzīvojuma izmaiņas, kas notika padomju varas gados, un notiek pašreiz.

Viensētu blīvuma noteikšanai izmantota *Kernela blīvuma funkcija*, kura aprēķina parametra blīvumu katrā rastra šūnā, izveidojot radiālu zīmējumu (to veica J. Skudra). Rezultātā iegūtas 3 kartes(28., 29., 30.att.), kas nosacītā veidā, ar krāsu intensitātes palīdzību parāda viensētu blīvumu un tā izmaiņas turpat 100 gadu laikā. Tādējādi mēs varam labāk saprast, kā politiskie un ekonomiskie faktori ietekmē cilvēku dzīvi, līdz ar to – apdzīvojuma izmaiņas. Viensētu apdzīvojuma skatījums laika gaitā tuvināti ļauj spriest par to, kuri apvidi novada robežās uzrāda apdzīvojuma sarūkšanas jeb dilšanas pazīmes, kā arī – kuri uzrāda koncentrēšanās tendences.

Salīdzinot kartes redzams, ka Pāvilostas novadā nodalās divējādi areāli: vieni, kas laika izmaiņās visai maz (tikai to aprīsi it kā *pulsē*), un otrie – kas laika gaitā uzrāda dilšanas pazīmes, vai arī – pazūd, jo zudušas tur esošās viensētas.

Pie pirmajiem pieder jūras piekrastes stāvkrasta posms Sakas pagastā, Sakas – Pāvilostas areāls un josla gar Liepājas – Ventspils ceļu (arī – Durbes upi), kā arī – Vērgales pagasta augstienes daļa (bijušās Vērgales un Bebes muižas zemes), kā arī jūras piekraste Saraiķos un Ziemupē. Jāpiezīmē, ka pēdējā pieminētajā areālā labi parādās pag. gs. agrārās reformas efekts, proti, saplūduši agrāk mazāk vai vairāk izolētie apdzīvojuma areāli ap muižām, kā arī redzams paplašinājums ziemeļu daļā, agrāk nekultivētajās zemēs.

Par otrā tipa areāliem. Vispirms, uzmanību piesaista Akmeņraga areāls (vēl 19.gs. sākumā šeit bijusi Rudes muiža, un apvidu sauc par Rudeniekiem), kur vēl 20.gs. sākumā bijis viensētu apdzīvojums, bet laika gaitā tas nodzisis (pierošanas režīms, deportācijas u.c.). Turklāt, padomju varas gados visas agrāko saimniecību zemes bija ieskaitītas valsts meža fondā. Par dzīstošiem areāliem uzskatāma Tebras upes ieleja, kā arī kādreizējie muižu centri – Saliena, Rīva (Pievikas).

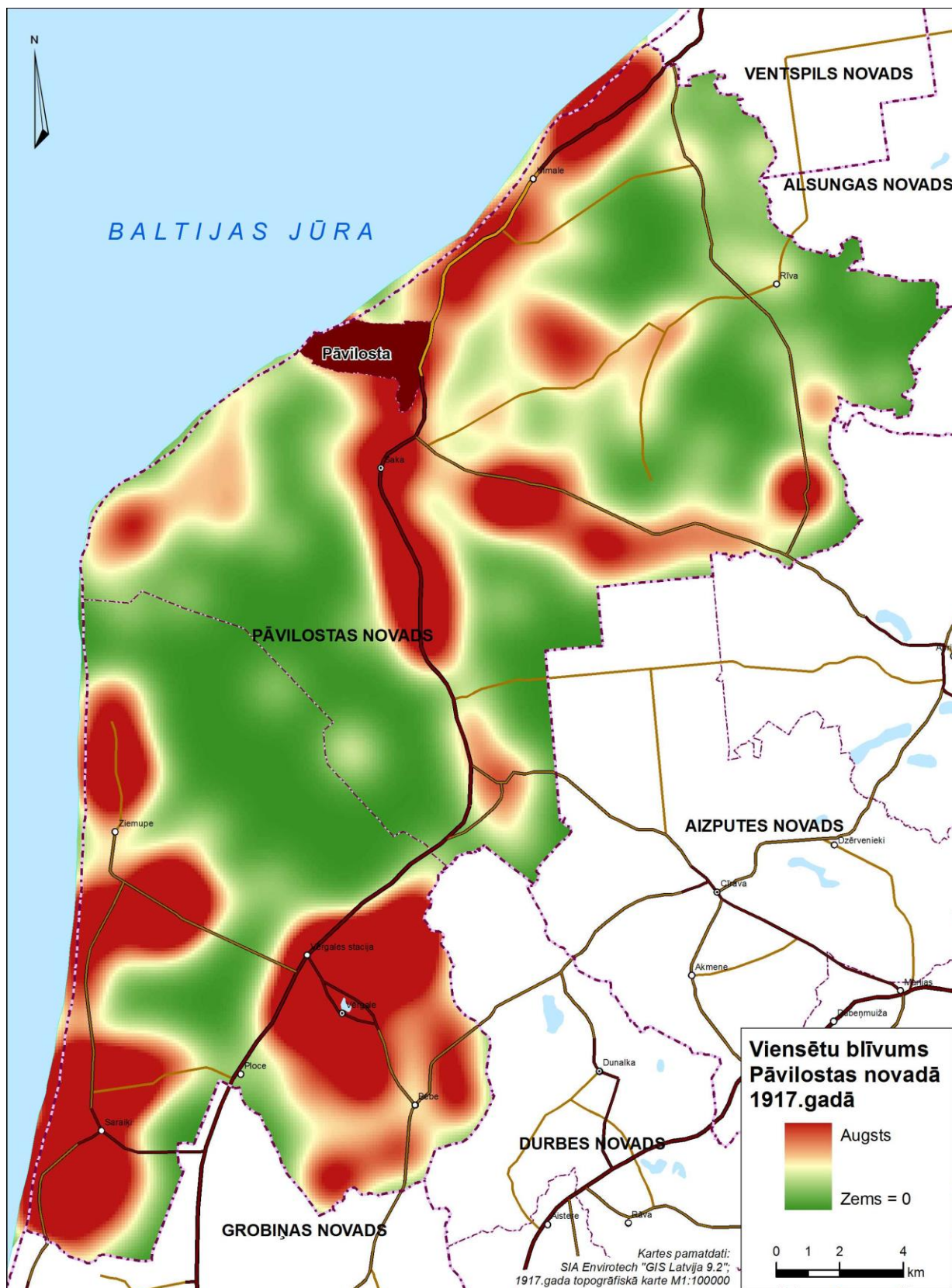
Viensētu apdzīvojuma izmaiņas laika gaitā tuvināti ļauj spriest par to, kuri apvidi novada robežās uzrāda apdzīvojuma sarūkšanas jeb dilšanas pazīmes, kā arī – kuri uzrāda koncentrēšanās tendences. Turklāt – iegūstam priekšstatu par ainavu izmaiņām, jo neapdzīvotajās vietās, ja vien to zemes nav iznomātas un tiek apstrādātas, sagaidāma zemju pārkrūmošanās un apmežošanās.

Kopsavilkums

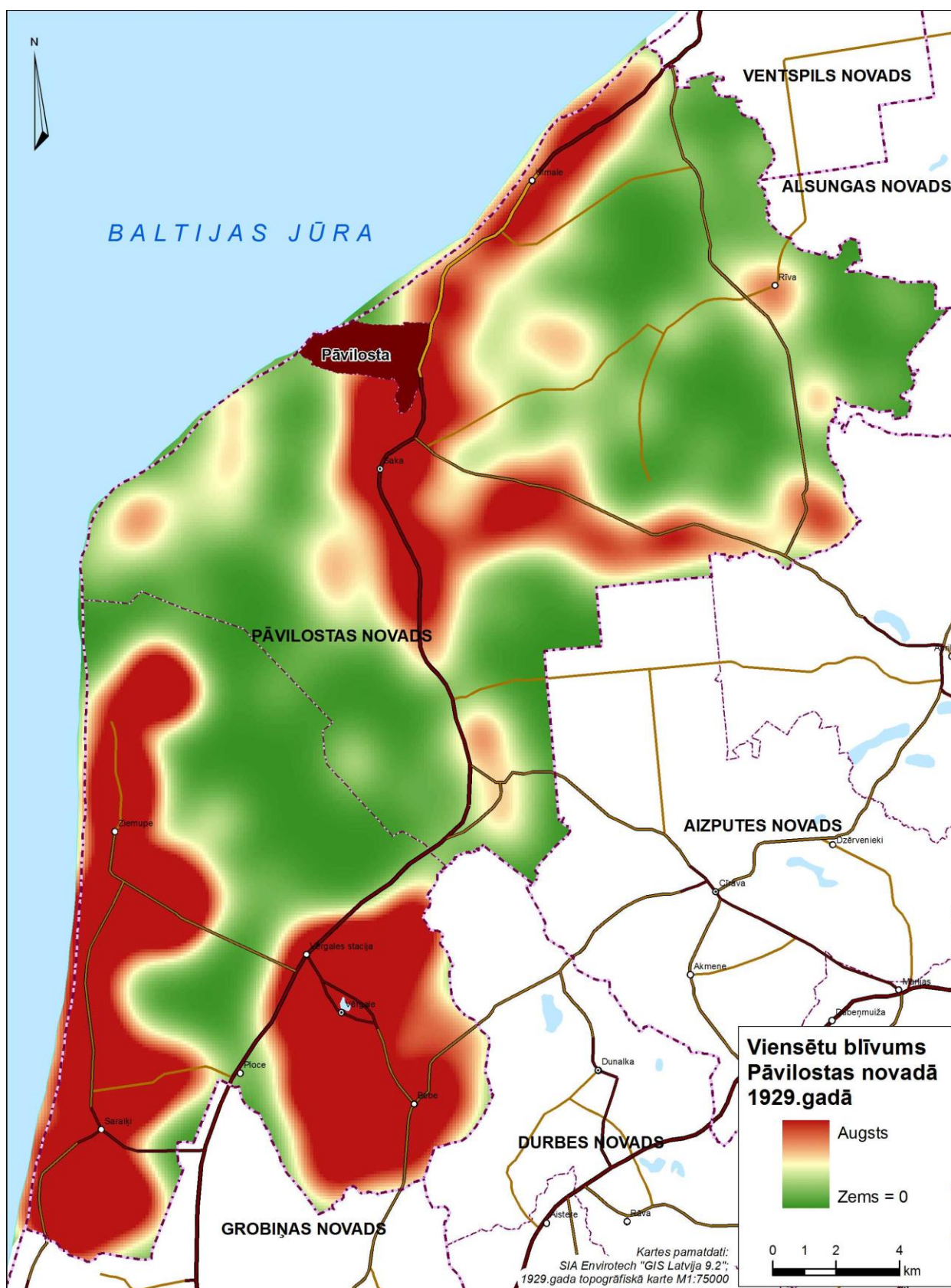
(1) Iesakām apsvērt iespēju veidot pašvaldībai savu, lokālo iedzīvotāju statistikas sistēmu, kas nepieciešama attīstības plānošanas vajadzībām. Atšķirībā no vispārējās statistikas, kas attiecināta uz administratīvi teritoriālajām vienībām, pašvaldībā iespējams veidot teritoriālo statistiku. Pirmais nosacījums – nodalīt pašvaldības robežās viegli atpazīstamus apvidus/teritorijas, kas turpmāk var kalpot par aktuālās informācijas ieguves, glabāšanas un apstrādes vienībām. Iespējams, ka tās var būt adresācijas teritorijas, kas aptver ciemus (kā kompaktas apbūves un iedzīvotāju koncentrēšanās vietas) un viensētu apdzīvojumu. Šīs lokālās statistikas teritorijas var izveidot pašvaldības teritorijas plānojuma satvarā.

(2) Nepieciešams izvērtēt pašreiz noteikto ciemu funkcijas, teritoriālās aprīsi, kā arī vides stāvokli (ietverot ainavisko vidi) un nozīmi novada turpmākās attīstības scenārijos.

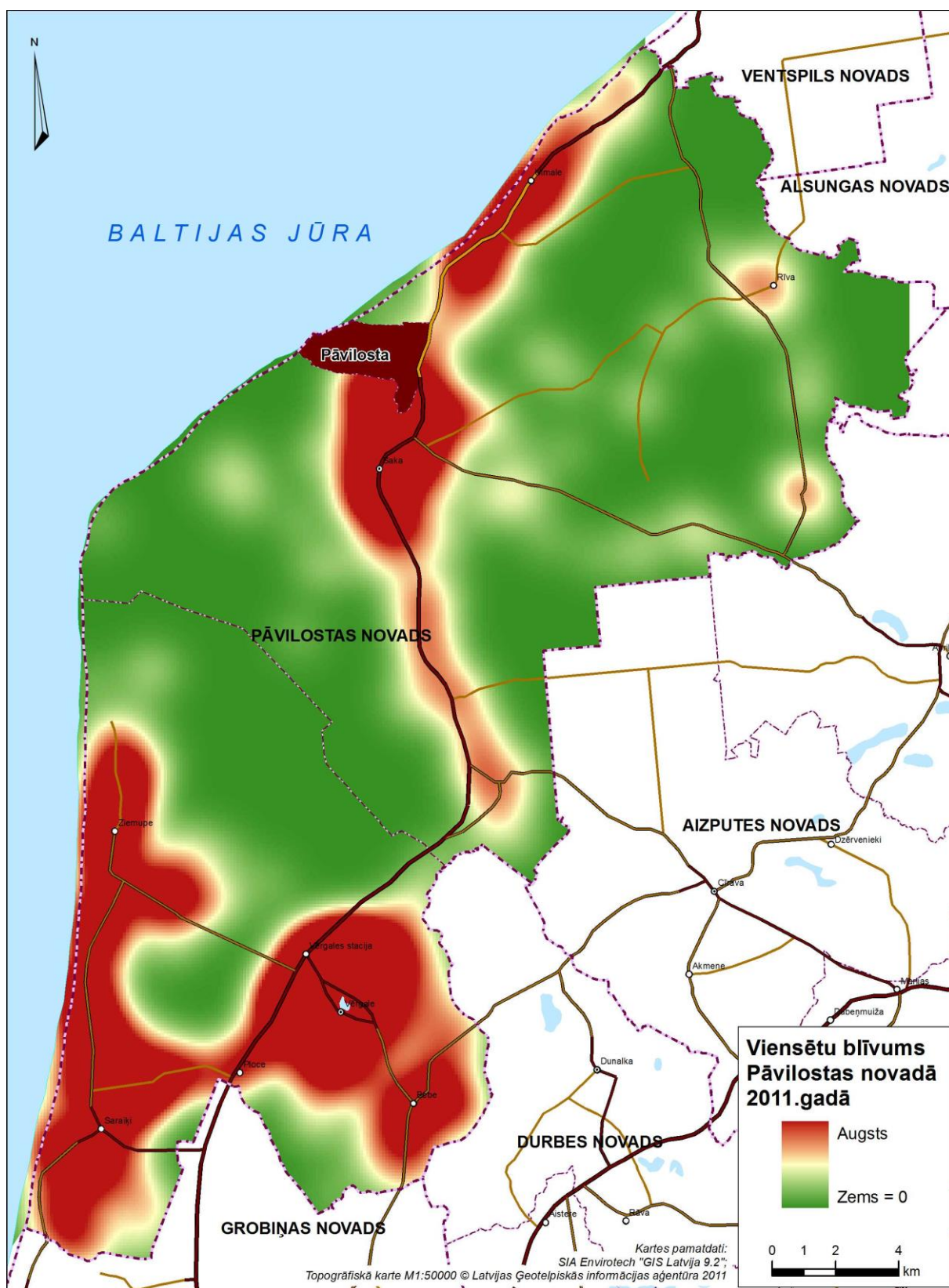
(3) Iesakām apsvērt iespējas izveidot lokālo sistēmu iedzīvotāju migrācijas procesu novērošanai novada iekšienē (skat. iepriekš 1. punktu). Tas var dot plānošanai nepieciešamo informāciju, piemēram, par dzīvošanai pievilcīgām vietām novada teritorijā, par izglītības un darba iespējām u.c. . Tas nav neiespējami, jo pašvaldībās parasti zināšanas par notikumiem un cilvēkiem ir lielākas, nekā to rāda statistika. Turklāt, tā sniedz informāciju ar novēlošanos, jo tiek apstrādāta ar dažādām metodēm.

28.attēls. Viensētu blīvums un teritoriālā dinamika laikā kopš 1917.g. līdz mūsu dienām (1917.)[A.Melluma, J.Skudra]

29.attēls. Viensētu blīvums un teritoriālā dinamika laikā kopš 1917.g. līdz mūsu dienām (1917.)[A.Melluma, J.Skudra, 2011.]

30.attēls. Viensētu blīvums un teritoriālā dinamika laikā kopš 1917.g. līdz mūsdienām (1917.)[A.Melluma, J.Skudra, 2011.]

5. PĀVILOSTAS NOVADA AINAVAS

Ceļotājiem pirmos iespaidus par ainavām sniedz redzētais. Ko viņi saskata Pāvilostas novadā? Varbūt pašreiz visai maz, jo vizuālie iespiedi rodas, vien braucot pa ceļiem vai viesojoties Pāvilostā, Vērgalē, Ziemupē un Saraiķos. Tā kā novads pieder pie Piejūras novadiem, tad spēcīgāko vilkmi rada tieši jūra, jūras krasts. Tas attiecas gan uz īslaicīgiem vasaras atpūtniekiem, gan tiem, kas vēlas piekrastē būvēt savas mājas. Vienlaikus jāatzīmē, ka sabiedrībā kopumā valda romantizēta attieksme pret piekrastes ainavu, var teikt, ka tā ir spēcīgāka, nekā zināšanas par piekrasti, tās īpatnējo dabu, procesiem (vējš, vētras, jūras krasta noskalošanās), un vēl mazāk – par cilvēkiem un notikumiem šajā vietā vēstures laika gaitā.

Zināms, ka ainavas veidojušās cilvēku un dabas mijiedarbībās ilgā laikā, un katrā vietā šis process noritējis atšķirīgi, radot arī atšķirīgas ainavas. Ainavas vienmēr bijušas apdzīvotas, tās ir uzturējusi cilvēku darbība. Savā ziņā ainavas atspoguļo cilvēku, atsevišķu dzimtu vēsturi. Tādēļ pārskats par novada ainavām var palīdzēt nostiprināt, atjaunot vai veidot piederības sajūtu vietām, kurās mājō cilvēki. Tās var būt arī savdabīgs attīstības resurss.

Tradicionāli ainavu izpēti un raksturojumu saista ar tūrismam plānošanu, kā informācijas avotu vispārējiem aprakstiem, parādot ainavu kā citu – redzēt vēro objektu fonu, sevišķi orientējot uz skaisto. Taču šajā darbā mēģināts parādīt iespējamo pieeju – kā pētīt ainavas plānošanas vajadzībām, ne tikai *ainavu plānošanas*, bet kopējās attīstības plānošanā pašvaldības teritorijā.

Tāpat kā visā Latvijā, Pāvilostas novada teritorijā (un ainavās!) vērojamas padomju gadu un pirmo atjaunotās neatkarības gadu ietekmes un pēctiekmes. Arī tas ir ainavu veidošanās apstākļu fons, turklāt tas ir vieglāk uztverams (jo saskatāms) un ietekmē sabiedrības priekšstatus par ainavām, to vērtībām un nozīmi mūsdienu sabiedrībai un konkrētiem cilvēkiem. Tikai dažas no pēdējo 50 gadu ietekmēm.

- Ainavu vērtējumos dominē *skats no malas* (tūristi, ceļotāji, sabiedrisko organizāciju pārstāvji, plānotāji u.c.), bet mazāka loma ir vietējo iedzīvotāju viedokļiem un attieksmēm. Lielā mērā to var skaidrot ar iedzīvotāju sastāva izmaiņām un padomju varas gados realizēto lauku politiku, kas pamatos sarāva organisko saiti starp cilvēkiem un vietām, kurās viņi mājō.
- Izmainījusies vai zudusi *darbība*, kas gadsimtu gaitā veidoja un uzturēja konkrētas ainavu telpas; sevišķi tas sakāms par lauku ainavām. Gadsimtu gaitā lauku ainavas uzturēja daudzu saimnieku individuālā darbība, bet padomju varas gados to nomainīja kolektīva, plānota darbība. Pašreiz notiek it kā atgriešanās sākotnējā situācijā – tikai lielu zaudējumu un dziļu pārmaiņu fonā.
- Izmainījies iedzīvotāju sastāvs, vispirms – padomju varas gados, tagad – atgūstot īpašumus; ienācējiem no citiem apvidiem nav atmiņu par vietām, kurās viņi tagad mājō.
- Mainījušās un mainās vietu nozīmes – veidojas jauni centri un jaunas nomales, un kā sekas – pamestas vietas, drupas (agrāk tās sauca par *tukšainēm*).

5.1. PAR AINAVĀM

Joprojām mūsu sabiedrībā valda dažādi priekšstati par ainavām, dažādi saprotot arī pašu vārdu *ainava*. Visbiežāk *ainavu* saprot kā *skatu* (atspoguļo attiecības starp skatītāju un apkārtni), arī kā *izjūtu* (emocijas, impulss jaunradei, relaksācija), retāk – kā *telpu* (satvars dažādiem procesiem un parādībām, mijiedarbībām starp dabu un cilvēku, attīstībai), kā *stāvokli* (tas, ko redzam, nedomājot par izcelsmes gaitu), ainava kā *process* (uzmanības lokā tās veidošanās vēsture un nākotne).

Cilvēku uzskatos un attieksmēs dabiski un pieļaujami ir dažādi skatījumi. Tomēr gadījumos, kad runa ir par dažādām prakses jomām, piemēram, par attīstības plānošanu vai dabas aizsardzību, nepieciešams kāds stingrāks, vienojošs pamats. Kopš Latvija pievienojusies Eiropas Ainavu konvencijai (EAK, 2007.), plānošanā un citās prakses jomās ieteicams balstīties uz vārda *ainava* skaidrojumu EAK. Proti - „*ainava nozīmē teritoriju tādā nozīmē, kā to uztver cilvēki un kas izveidojusies dabas un/vai cilvēku darbības un mijiedarbības rezultātā.*”

Būtiskais šajā formulējumā ir tas, ka vienkopus minētas trīs lietas: (1) ainava kā teritorija/telpa, (2) cilvēku uztvere šodien, bet tās var būt arī atmiņas, (3) dabas un cilvēka mijiedarbība kā ainavas tapšanas un pastāvēšanas nosacījums.

Ar dažādām ainavu izpratnēm saistās plašs jautājumu loks, taču dažas atziņas ir visai būtiskas kopsakarībā ar ainavu plānošanu.

(1) Cilvēka darbība gadsimtu gaitā veidojusi šodien redzamās ainavas, tādēļ ir pamats īpaši pievērsties tieši dažādajām cilvēka darbībām, to veidiem, kas tradicionāli turpinās no gadsimta uz gadsimtu, veidojot savas ainavas, saucim tās par *darbības ainavām* (piemēram, lauku ainava saistīta ar zemes izmantošanu un apdzīvojamību, u. tml.). Cilvēka darbība turpmākajos laikos arī uztur ainavas, tādēļ dažādos plānos patiesībā jāorientējas uz šodienas un nākotnes *darbībām*, kas nepieciešamas vai nu ainavu uzturēšanai, vai jaunu ainavu attīstībai. Vienlaikus tas nozīmē, ka cilvēki ir ainavas daļa, kaut arī viņu loma dažādos laikos izpaudusies un izpaužas dažādi.

(2) Ainavas var skaidrot kā *procesu*, turklāt divējādi – kā vispārējo ainavu vēstures gaitu, un – kā konkrētas ainavas (vietas) attīstības gaitu. Zināms, ka ainavu attīstības process nav lineārs, laika gaitā izlīdzināts, ka krasu politisko, ekonomisko un sociālo pārmaiņu laikos mainās arī ainavu attīstības nosacījumi, veidojas jaunas attiecības starp cilvēku un ainavu. Tādēļ var teikt, ka laika gaitā mijas dažādi ainavu *stāvokļi*. Katrā jaunā attīstības posmā ainavās notiek laikam raksturīgās pārmaiņas, vai arī veidojas *jaunas ainavas*. Tas noticis agrāk un notiek pašreiz.

(3) Par ainavām varam runāt vispārīgā veidā – kā par nepārtrauktu ainavu klājumu, kā tēlu, kurā robežām nav nozīmes. Bet plānošanas mērķiem no klājuma jāizdala ainavu areāli, kas ir gan telpas, gan teritorijas (kartogrāfiskā skatījumā). Tādā izpratnē ainavas ir reāli saistītas ar vietām, tātad, ar vietvārdu, un atspoguļo ilgstošas cilvēka un dabas mijiedarbības izpausmes šajā konkrētajā vietā.

(4) Tāpat vispārīgā veidā – visas ainavas ir *vērtība*, jo tās atspoguļo Latvijas vai kāda konkrēta apvidus dabu, vēsturi, un ir galvenais piederības sajūtas nosacījums. Un atkal – plānošanas mērķi izvirza savas prasības. Proti, ja runa ir par reālām, konkrētām ainavām, tad tikpat konkrēti jāizvērtē un jānosaka to *nozīme* – attiecībā pret nacionāliem vai lokāliem mērķiem, pret dabas un kultūras mantojuma aizsardzības mērķiem, attiecībā pret ainavu attīstības procesiem utt. *Nozīme* ietekmē plānošanas lēmumus, it sevišķi – plānotās rīcības.

5.2. AINAVU VEIDOŠANĀS UN ATTĪSTĪBAS POSMI

Ainavas veidojušās un attīstījušās gadsimtu gaitā, tās pastāvējušas vienlaikus ar apdzīvojamības veidošanos un zemes izmantošanu. Taču process nav bijis vienmērīgs. Dažādu apstākļu ietekmē ainavu attīstības gaitā notikuši lūzumi (kari, politiskās un ekonomiskās situācijas maiņas u.c.), kas ietekmējuši ainavu attīstības turpmāko gaitu. Balstoties uz vēsturisko informāciju un ainavu izpēti materiāliem, Latvijas ainavu klājuma attīstībā nodalāmi vairāki posmi. Tomēr tos nevar (un nevajag) strikti norobežot, jo jaunais vienmēr rodas vecā ietvaros, kā arī realitātē novērojamas dažādas pēcietekmes, pat pēc ilgāka laika.

Nodalītie posmi apskatīti 4.sadaļā, raksturojot apdzīvojamības veidošanos laika gaitā. Tādēļ šeit papildus atzīmēsim tikai to, kas attiecas uz ainavām, ainavu vēsturi.

(1) *Muižu laiki* no 15.-16. gs, bet skaidrāk – no 18./19.gs mijas līdz zemes reformai brīvās Latvijas apstākļos pagājušā gadsimta 20.-30.gados. Šajā laikā blakus muižu centriem pastāvēja zemnieku saimniecības, kuru izpirkšana *par dzimtu* sākās 19.gs. vidū (vēlāk tās nosauks par vecsaimniecībām), izveidojās ceļu tīkls, sabiedriski nozīmīgu ēku izvietojums. Būtiska nozīme bija tam, ka muiža kā teritorija (nevis tikai centrs, kā to uztveram tagad) sastāvēja no divām vai trim atšķirīgām daļām: bija muižas zemes, zemnieku zemes (ar sētām), kā arī meža zemes. Vēlāk tas ietekmēs ainavu attīstību tādējādi, ka muižu zemes 20.gs. tiks sadalītas jaunsaimniekiem. Būtībā šajā laikā pamatvilcienos izveidojās Latvijas apstākļiem raksturīgās, labi atpazīstamās ainavas, gan tipoloģiski, gan teritoriālās izpausmēs.

(2) *Latvijas valstiskās neatkarības laiks* – sākās pēc Pirmā pasaules kara un neatkarības pasludināšanas 1918. gadā. Ainavu attīstības kontekstā izšķiroša nozīme bija zemes reformai: notika jaunsaimniecību veidošanās, sadalot muižu zemes, kā arī vecsaimniecību nostiprināšanās. Vecsaimniecību un jaunsaimniecību skaita un

kopējo platību attiecības dažādās vietās bija visai atšķirīgas (skat. 4.sadaļas 7.tabulu.). Jaunsaimniecību veidošanās ietekmēja ainavu tādējādi, ka veidojās jaunas lauku sētas, paplašinājās aramzemes platības, daudzviet – uz mežu rēķina. Muižu centru liktenis bija visai atšķirīgs, un to var redzēt vēl šodien (daudzviet par tām liecina tikai saglabājušās saimniecības ēkas vai to drupas). Šajā laikā notika saimnieciskās darbības uzplaukums, kas atspoguļojās arī lauku ainavas veidos.

(3) *Padomju varas gadi* sākās ar lieliem lūzumiem – Otro pasaules karu un Latvijas neatkarības zaudēšanu. Šī laika būtiskākā ietekme ir zemes nacionalizācija, kam sekoja kolektivizācija, zemnieku saimniecību robežu nojaukšana, vēlāk zemes masveida meliorācija un lauku sētu nojaukšana. Sekojot politiskajām nostādnēm (izlīdzināt atšķirības starp pilsētām un laukiem), notika jaunu ciemu veidošana, lai varētu koncentrēt iedzīvotājus centros. Palielinājās urbanizācijas ietekme, auga pilsētas, bet lauksaimniecības zemju platības samazinājās. Būtiskākās ietekmes ainavās ir divējas. Pirmā – meliorēto zemju masīvu vietās veidojās plašas, klajas lauku ainavas, kurās vairs nebija daudzo sīko ainavas elementu (savrupi koki vai koku grupas, alejas, ežmalas u.c.) un galvenais – kādreizējo lauku sētu. Tā veidojās visai vienvēidīgas jeb unificētas ainavas, kas dažādās Latvijas vietās it kā izdzēsa reģionālās vai vietējās īpatnības, kultūras mantojumu. Otrā ietekme – lauku sētu *pazušana*, kuras cēlonis bija ne tikai zemes meliorācija, bet arī citi apstākļi (dzīve pierobežas zonā, pārcelšanās uz pilsētām u.c.). Pretējais process lauku sētu izzušanai bija iedzīvotāju koncentrēšanās centros. Pēc pagājušā gadsimta 90to gadu ziņām, centros dzīvo vairāk par 50%, bet dažos rajonos – 70-80% iedzīvotāju, tikai nedaudzos to īpatsvars ir 40% robežās.

(4) *Mūsdienas* – laiks pēc Latvijas valstiskās neatkarības atgūšanas. Arī tas bija krass lūzums, kas ietekmē ainavu turpmāko attīstību, vietām mainot tās virzienu uz renaturalizāciju, tas ir, dabas apstākļu atjaunošanos, kuras pirmais vēstnesis mūsu apstākļos ir krūmi. Būtiskākais notikums – īpašumu denacionalizācija un jaunā zemes reforma. Tā notiek uz lielu demogrāfiskās situācijas izmaiņu fona: laukos dzīvo vairs tikai ~ 30% no iedzīvotāju kopskaita pret ~ 70% pirms kara. Kā liecina tā laika dati, vairums zemes pieprasītāju dzīvoja Rīgā, daudzi – citās valstīs, kur bija atraduši mājvietas pēc Otrā pasaules kara. Bija izmainījies lauksaimnieciskās ražošanas veids, un pēc reformas it kā vajadzēja atgriezties pirms kara pastāvošajā viensētu jeb individuālo saimniecību sistēmā. Ne tikai tas – laika gaitā bija parādījušās jaunas lauku funkcijas (tūrisms un atpūta, dabas aizsardzība, otrais mājoklis u.c.). Kopumā – joprojām Latvijas laukos notiek dažādas ainavu izmaiņas, turklāt visai atšķirīgi dažādās vietās. Par to var pārliecināties katrs.

Pašreizējā ainavu telpiskajā struktūrā atspoguļojas visu iepriekš minēto attīstības etapu iezīmes, un uz tām projicējas tās izmaiņas (to pazīmes, izpausmes u.c.), kas raksturīgas pēdējiem desmit – piecpadsmit gadiem, tajā skaitā – dabas aizsardzība, ainavu saglabāšanas un attīstības motīvi. Proti, tādā veidā izpaužas dažādu Eiropas Savienības vai starptautisku dokumentu (direktīvas, konvencijas, vadlīnijas, plāni u.c.) ietekme, kas pauž kopējās, globālās pārmaiņas vērtību sistēmā, attieksmi pret dabas un kultūras mantojumu.

Izvērtējot padomju varas gados notikušās ainavu pārvērtības, jāatzīst, ka lielākā nozīme bija zemju vienlaidus meliorācijai, it sevišķi pagājušā gadsimta 80. gados, kad tā vienlaikus ar ciemu veidošanu kļuva par politisku uzdevumu. Gan meliorācijas objektu teritorijas, gan tolaik veidotos ciemus (kādreizējo kolhozu un sovhozu centrus) redzam kā šodienas ainavas veidola pašsaprotamu daļu, neatkarīgi no to vērtējuma. Interesanti šķiet tas, ka pašreiz klajās, pārskatāmās meliorētās ainavas tiek uztvertas kā estētiska vērtība. Tātad – tās pēdējo paaudžu laikā atzītas un pieņemtas, kaut gan meliorācijas darbu aktivizēšanās laikā sabiedrībā bija asi protesti pret koku izciršanu un lauku sētu nojaukšanu.

Pašreizējās paaudzes dzīvo ainavās vai vietās, kas vēl ļoti uzskatāmi parāda nu jau aizgājušā laika zīmes. Īpaši tas sakāms par apdzīvojuma centriem – ciemiem, to telpisko struktūru un veidolu. Visam tam varētu nepievērst uzmanību, taču padomju varas gadu mantojums (bieži – mūsu dienās it kā nevajadzīgs, kam var nepievērst uzmanību) konkrētās vietās nereti ierobežo turpmāko attīstību, kā arī mazina dzīvojamās vides kvalitāti (arī tas var ietekmēt attīstību). Iespējams, izstrādājot novada attīstības stratēģiju, padomju varas gadu mantojumu (tā dažādajās izpausmēs) būtu jāizvērtē detālāk, īpaši pievēršot uzmanību tam, kādas ir vai/var būt šī mantojuma ietekmes (esošās, sagaidāmās). Tas varētu palīdzēt zīmēt skaidrāku nākotnes ainu.

5.3.NOVADA AINAVAS

5.3.1. Pieejas

Kā jebkurā vietā Latvijā, Pāvilostas novadā ainavu veidošanos nosaka divi *lielie faktori* – daba un vēsture, kas darbojas vienlaicīgi, turklāt pastāvot vēl trešajam faktoram – *laikam*. To jau iepriekš parādīja ainavu attīstības posmu īsa apskats.

Dabas apstākļu un ilglaicīgās cilvēka darbības ietekmē veidojas kopējais ainavu klājums, kurā var saskatīt gan kopējas sakarības, gan dažādību, noteiktu situāciju atkarīgos. Tas ir pamats, lai runātu par dažādiem ainavu tipiem.

Ja balstāmies uz dabas apstākļiem, tad nodala dabas jeb ģeogrāfiskās ainavas, ja uz dabas un cilvēka mijiedarbībām laika gaitā, tad runa ir par darbības ainavām.

Savukārt cita pieeja nepieciešama konkrētu teritoriju izpētes gadījumos, it sevišķi, ja tie notiek prakses vajadzībām (attīstības vai teritoriju plānošana, dabas aizsardzība u.c.). Tad izšķirīgi svarīgi ir konkrētās vietas/vietu apstākļi, kas nosaka telpisko diferencēšanos jeb dažādību no vietas uz vietu. Tieši šī telpiskā dažādība, kas pietiekami viegli saskatāma dabā, ir pamats tam, lai nodalītu reālas ainavu telpas, saistot tās ar vietvārdiem.

Vienlaikus ar ainavu kā telpu/teritoriju izpēti, pievērsta uzmanību ainavu *vizuālajai struktūrai*. Katrā atsevišķā ainavu telpā to nosaka savi, vien šai vietai un tur mājamo cilvēkiem nozīmīgi apstākļi. Tomēr ir vietas, kas uz kopējā fona izceļas ar savu atšķirību – gan īpašu dabas apstākļu dēļ, gan kā ainava kopumā, kā vienotais dabas un kultūras mantojums. Šajā gadījumā formāliem ainavu (skaistuma) vērtējumiem nav nozīmes, jo patiesībā jebkura vieta ir/ vai var kļūt skaista. Tas ir atkarīgs gan no cilvēku uztveres, gan no tā, kāda nozīmes konkrētai ainavai tiek piešķirtas.

Šajā sakarā interesē radīja informācija par pagastu *dabas jaukumiem* (tā tolaik rakstīja), kas atrodama pagājušā gadsimta 30. gadu izdevumos (A. Maldupa pagastu apraksti, LKV informācija u.c.). Daži piemēri.

Medzes pagasta (citās robežās) aprakstā pieminēta Saraiķu Rožu birzs, Vērgales pagastā – parks, Ziemupes pagastā – Jūrmala. Sakas pagastā – Upesmuižas parks, kā arī upju ielejas: Tebras krasti starp Kāvužu un Stembres mājām, Durbes upes krasti pie Caurkalnu mājām. Savukārt Ulmales pagasta aprakstā pieminēta jūrmala ‘ar klinšveidīgiem krastiem’.

Par Šķēdi V. Veldres 20. gs. 30. gadu ceļojuma piezīmēs (1991) rakstīts: „Kāpu meža te nav. Jūrmalā pie kāpām ir smilšains klājums, apaudzis ar dažiem retiem kārkļu puduriem. Tur ap mājām viens otrs stādīts koks un ceriņkrūms” (33. lpp.).

Bet par redzēto ainavu stāvkrasta posmā pie Strantes kāds ceļotājs (Gustav Sodofssky, 1906) raksta: „Pāri ziedošajam sarkanā āboliņa laukam [...] saredzama debeszila, mirdzoša jūras josla, pāri kurai slīd tumšāki zili mākoņi” (*tulkots no vācu valodas, A.M.*). Tā jau ir pagātnes ainava, bet aprakstā pieminētās alejas pagaidām vēl redzamas.

5.3.2. Ainavu tipi un veidi

5.3.2.1. Dabas ainavas

Latvijas apstākļos ainavu tipoloģijas lielā mērā balstās uz reljefa apstākļiem, kas ir spēcīgs faktors un nosaka gan ekoloģiskās, gan vizuālās ainavu īpatnības, gan arī cilvēka dzīves un darbības iespējas.

Pēc reljefa apstākļiem tipoloģiski, vispārīgā veidā nodalāmas šādas ainavas.

- Plaši pārstāvētās: tās ir (1) līdzenumu ainavas un (2) pauguraiņu ainavas, kas Latvijas teritorijā veido ainavisko fonu.
- Lokālās, ģeogrāfisko apstākļu nosacītās: tās ir (3) upju ieleju (Latvijas apstākļiem vidējo un lielo) ainavas, (4) ezeraiņu ainavas, (5) purvaiņu, (6) jūras piekrastes ainavas.

Konkrētā situācija Pāvilostas novada teritorijā ievērojami atšķiras no Latvijas ainavu kopainas. Teritoriāli dominē Piejūras zemienes līdzenumi, pārsvarā ar smilšainiem nogulumiem un pārmitri, un tikai atsevišķās vietās zemes virskārtu veido seno jūru pārskalota akmeņaina morēna. Šajā līdzenumā, arī atkarībā no senajās jūrās notikušajiem procesiem, vietām izveidojušies nelieli purvi, bet lielākās platībās redzams mežu klājums.

Pauguraines, pārsvarā ar lēzenām nogāzēm, redzamas tikai tajā Vērgales pagasta daļā, kas atrodas paceltajā Rietumkurzemes augstienes nogāzē.

Liela nozīme novada teritorijas telpiskās struktūras veidošanā ir lineārajiem veidojumiem – jūras piekrastei un upju ielejām. Par jūras piekrasti detāliskāk jau runāts 2. sadaļā, tādēļ šeit tikai par upju – Tebras, Durbes un Sakas ielejām. Uz apkārtējo līdzenumu fona gar upju ielejām veidojas labāk drenētas joslas, kurās kopš seniem laikiem pastāvējuši tīrumi un mājjuoši cilvēki. Pašreiz situācija ir mainījusies, par to liecina 4. sadaļā atrodamās kartes (sk. 28., 29., 30.attēlu)

Dabas ainavām doti brīvi izvēlēti vietvārdi, mēģinot saistīt ar noteiktu, atpazīstamu vietu vai apvidu. Taču turpmāk vietvārdu izvēle precizējama, rēķinoties ar sadzīvē lietotajiem.

Nodalītās dabas ainavas parādītas 31.attēlā, to numerācija sakrīt tekstā un kartē:

- upju ielejas – (1) Tebra, (2) Durbe, (3) Saka;
- jūras piekraste – (5) Stāvkrasts, (7) Ziemupes krasts un (6) Akmeņraga krasts;
- (8) Grīņu ainava;
- (9) senjūras līdzenumi;
- (10) Vērgales ainava.

3.2.2.Darbības ainavas

Cilvēka darbības izpausmes ir otra viegli atpazīstamā pazīme, kas atspoguļo ainavu veidošanās gaitu. Šajā gadījumā runa ir par senajiem un gadsimtu laikā praktiski nepārtrauktajiem darbības veidiem. Neņemot vērā dažādo tehnoloģiju izmaiņas laika gaitā, tos var uzskatīt par *primārajiem* darbības veidiem. Tie ir šādi.

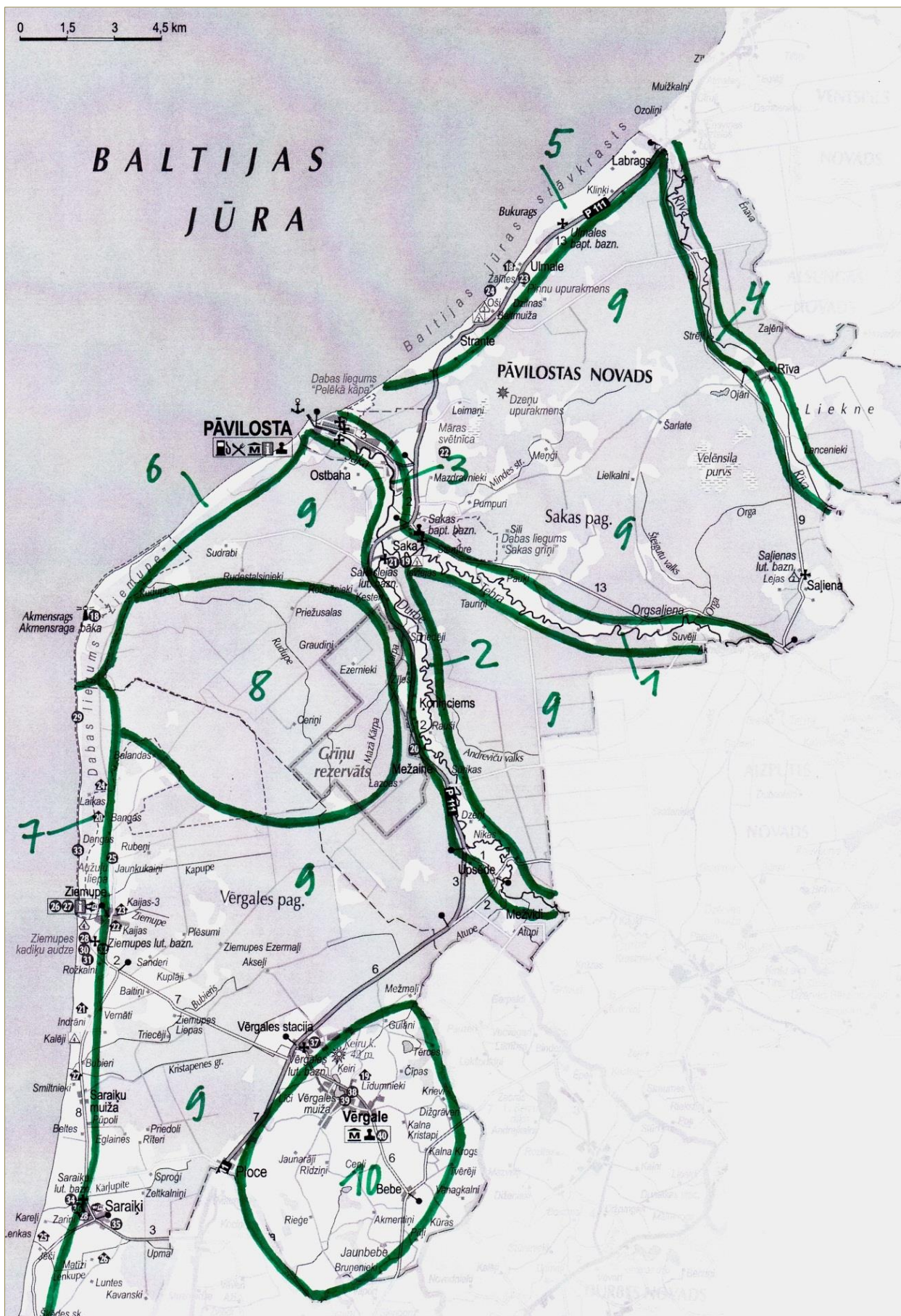
1. Teritoriālie jeb lielākās platībās īstenotie – lauksaimniecība un mežsaimniecība, kas laika gaitā noteikuši lielo ainavu telpu aprises, kā arī izvietojumu Latvijas teritorijā kopumā, un it īpaši pārskatāmā veidā Pāvilostas novadā.

2. Lokalizētie darbības veidi, kas noris vēsturiski pārmantotās vietās vai mērķtiecīgi izvēlētajās vietās: tā ir pilsētība, atpūtas saimniecība, rūpniecība.

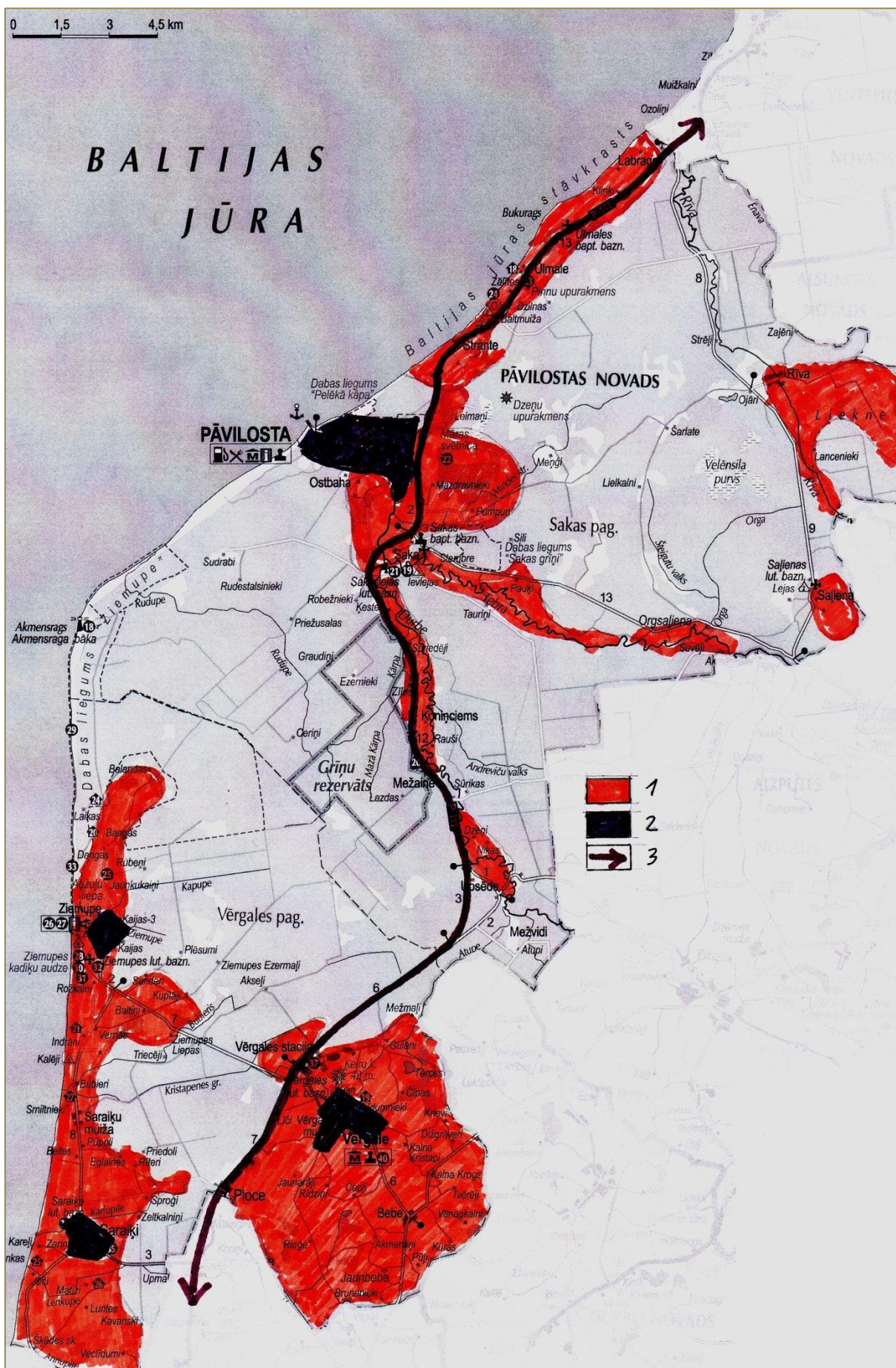
Laika gaitā cilvēka darbība attīstījusies un lokalizējusies kādās noteiktās vietās, teritorijās, veidojot *darbības jeb funkcionālās ainavas*. Sprotams, ka šis process notiek atšķirīgi uz dažādo dabas ainavu fona, taču ir kopējās, vienojošās pazīmes, kas ļauj runāt par darbības ainavu tipiem. Atsaucoties uz iepriekš rakstīto par ainavu veidošanās posmiem, jāpiezīmē, ka veidošanās notiek ilgā laikā, mainoties līdzsvarotas attīstības posmiem (pastāv atbilstība starp saimniekošanas veidu un dažādiem nosacījumiem) un krasiem lūzumiem (kari, politiskās un ekonomiskās situācijas maiņas u.c.), kas pēc laika noved pie jaunas līdzsvarotības veidošanās.

Pāvilostas novada teritorijā labi nodalās darbības ainavu – mežu, lauku, urbānās, lineāro transporta maģistrāļu – telpas (sk.32.attēls). Jāņem vērā, ka konkrētu ainavu areālu robežas laika gaitā ir mainījušās uz vienu vai otru pusi, taču kopumā tie ir ilglaiņi.

Tajā pašā laikā – darbības ainavas var uzskatīt par uzkrātajiem resursiem, jo tajās ieguldīts daudz paaudžu darbs un līdzekļi (zemes kultivēšana, meliorācija, mežu apsaimniekošana, dzīves vides veidošana un uzturēšana utt.). Tādēļ darbības ainavu nodalīšanai ir liela nozīme pašvaldību attīstības telpisko stratēģiju izstrādē. Īsumā par tām resursa nozīmē.

31.attēls. Dabas ainavas Pāvilstas novadā. [A.Melluma, 2012.]

32.attēls.Darbības ainavas Pāvilostas novadā.

1 – lauku ainavas; 2 – urbānās ainavas; 3 – transporta maģistrāļu ainava, pelēkais fons – mežu ainavas. A.Melluma, 2012.

(A) *Lauku ainavas.*

Attīstības iespējas: lauksaimniecība, tajā skaitā ekoloģiskā un alternatīvā, lauku tūrisms, dabas tūrisms, dabas un kultūras mantojuma saglabāšanas paraugobjektu veidošana.

Problēmas: vides kvalitātes uzturēšana, tajā skaitā, zemju, ūdeņu, mežu kvalitātes un ilgtspējības uzturēšana/atjaunošana, nelabvēlīgo dabas procesu attīstības ierobežošana vai novēršana, ainavas telpiskās struktūras uzturēšana/veidošana atbilstīgi ekoloģiskām un bioloģiskās daudzveidības saglabāšanas prasībām, saimnieciskās darbības regulēšana upju un ezeru piekrastes aizsargjoslās, estētiski augstvērtīgo ainavu saglabāšana/uzturēšana, skatu vietu pieejamības nodrošināšana, iekārtojamo atpūtas vietu un teritoriju izmantošanas intensitātes regulēšana.

(B) *Meža ainavas.*

Attīstības iespējas: mežsaimniecība, tajā skaitā nenoplicinošā, ekoloģiskā izglītošana, dabas tūrisms, aizsargājamo dabas teritoriju apsaimniekošana, medības, dažādi sporta veidi.

Problēmas: meža ilgtspējības uzturēšana, bioloģiskās daudzveidības uzturēšana un saglabāšana, meža izmantošana, ņemot vērā tā daudzās funkcijas, izmantošanas slodžu regulēšana, meža vides saglabāšana, īpaši aizsargājamo dabas objektu un biotopu saglabāšana/apsaimniekošana.

(C) *Urbānās ainavas.*

Pāvilostas novadā pārstāvētas ar Pāvilostu un tās tuvējo apkārtni, kā arī ar lielākajiem ciemiem, kas lielos vilcienos veidojušies padomju varas gados – Vērgali, Saraiķiem, Ziemupi. Īpaša novada attīstības problēma ir ielānotie lineārie, kilometriem garie *ciemi* tiešajā jūras krastā, kuru attīstības iespējas pašreiz lielākoties saistītas ar apbūves iecerēm un zemes tirgus agrāko apjomu atjaunošanos, bet mazāk – ar dažādu nodarbošanās veidu attīstību. Turpretim Pāvilostas attīstība saistāma ar ostas attīstību, kā arī vēl sākuma stadijā esošo atpūtas saimniecību.

Galvenās *attīstības problēmas* saistās ar vides kvalitātes saglabāšanu, piesārņojuma novēršanu, apstādījumu un parku saglabāšanu/kopšanu/veidošanu, antropogēno slodžu regulēšanu un normēšanu, kultūras mantojuma saglabāšanu, tajā skaitā pilsētvidē. Īpaša problēma Pāvilostas novadā ir jūras krasta noskalošanās, kas ir vērā ņemams riska faktors gan attiecībā uz jauno apbūvi, gan uz tūristu/atpūtnieku pārvietošanos gar stāvkraustu. Nepieciešams izstrādāt riska kontroles sistēmu, jo spēkā esošie Aizsargjoslu likuma nosacījumi šo jautājumu nerisina.

(D) *Rekreācijas ainavas.*

Pāvilostas novadā pašreiz tās vēl ir Piekrastes un lauku ainavu sastāvdaļa, atsevišķas vietas (sētas, viesu mājas, takas, mazās atpūtas vietas u.c.). Plašākas teritorijas, kurās noteicošais attīstības faktors būtu tūrisms un atpūta, vēl nav izveidojušās/izveidotas. Tas varētu būt papildus attīstības stimuls, taču prasa dažādu interešu saskaņošanu.

(E) *Transporta koridoru ainavas.*

Tās ir saistītas ar autoceļiem, dzelzceļiem un citām līnijveida būvēm, un reāli tās ir platākas, nekā formālās ceļu aizsargjoslas. Tās ir lineāras un izteikti specifiskas ainavas, kuru ietekmi var vērtēt gan pozitīvi, gan negatīvi. Tieši tādēļ ir lietderīgi pievērst uzmanību transporta koridoriem plānošanas skatījumā.

Atsevišķs ainavu tips ir tiesiskās jeb juridiski noteiktās ainavas – lielās *īpaši aizsargājamās teritorijas*, attiecībā uz kurām spēkā ir īpaši likumi un noteikumi, kā arī individuālie dabas aizsardzības un apsaimniekošanas plāni. Tiem pakļauti šajās teritorijās dzīvojošie, vai arī tie, kas izmanto šo teritoriju resursus (meži, zeme). Pāvilostas novadā lielās aizsargājamās teritorijas ir Grīņu rezervāts un Ziemupes dabas liegums.

Īpašs ainavas tips Kurzemei ir *jūras piekraste*, kas gan tieši neatbilst darbības ainavām iepriekš aprakstītā veidā, bet ietver sevī gan ģeogrāfisko, gan darbību ainavu pazīmes, turklāt tās ir tik cieši savstarpēji vienotas, ka iespējams nodalīt īpašos piekrastes ainavu tipus. šeit runāsim par piekrasti plašāk, jo attīstības skatījumā nevajadzētu aprobežoties ar administratīvām robežām (kā zināms, tās mainās un tās var izmainīt).

Raksturīgās pazīmes: atrašanās jūras krastā, pastiprinātā/tiešā jūras ietekmē (liels vēja ātrums, krastu noskalošanās vētrās, smilšu uzkrāšanās un pārpūšana), tajā gar krastu savstarpēji mijas lauku kultūrainavas, arī blīvi apdzīvotu vietas (pilsētas, lauku ciemi) un cilvēka darbībā maz pārveidotu posmi, vērojama īpatnēja biotopu daudzveidība, bagāts un unikāls kultūras mantojums, kā arī – pastāv ierobežojumi, kas saistās ar likumā noteikto piekrastes aizsargjoslu un tās izmantošanas noteikumiem.

Attīstības iespējas: krasta zvejniecība, ar ūdeni saistītie sporta un atpūtas veidi, jahtu ostu attīstība, lauksaimniecība, tajā skaitā netradicionālā, atpūtas un tūrisma objektu veidošana/apsaimniekošana, ekoloģiskā tūrisma attīstība, dabas un kultūrvides saglabāšanas paraugobjektu veidošana un demonstrēšana.

Problēmas: vides kvalitātes saglabāšana, piekrastes aizsargjoslas nosacījumu ievērošana; augstais jūras krasta noskalošanās risks; pieaugošā urbanizācijas ietekme un *ciemu* plānošana pašā jūras krastā (samazināts aizsargjoslas platums); smilts masu "ceļošanas" novēršana; apdzīvoto vietu aizsardzība no vēja ietekmes; biotopu, aizsargājamo teritoriju saglabāšana, atpūtas un apmeklējumu vietu iekārtošana; kultūras mantojuma un īpatnējo ainavu elementu saglabāšana un attīstība jaunos apstākļos. Īpaša problēma ir krastu noskalošanas riska novērtēšana, jo tā saistāma ar apdrošināšanu pret risku, kā arī ar zemes vērtības noteikšanu.

5.3.2.3. Ainavu nozīmes

Attīstības plānošanas nolūkā var nodalīt ainavu areālus pēc to *nozīmes*, piemēram, atbilstīgi nacionālā vai reģionālā līmenī uzstādītajiem mērķiem, nosauktajām vērtībām, vietējo iedzīvotāju viedokļiem vai novada attīstības stratēģijas uzstādījumiem. Izmantojot EAK nostādnes, tiek nodalītas *ikdienas ainavas* un *īpašas nozīmes* ainavas, jeb *īpašas nozīmes ainavu* areāli.

Ainavu nozīmes izvērtēšanu praksē nedaudz sarežģī tas, ka konkrētā vietā dzīvojošās paaudzes ainavu veidošanās procesos piedalījušās fragmentāri. Daudzviet senajās ainavās mājo ienācēji no citām vietām, vai arī tajās ir citur mājotie īpašumi, par kuru izmantošanu var būt visdažādākās vīzijas. Turklāt dzīve un darbs laukos un pilsētās ir mainījies. Rodas jauni attīstības mērķi, jaunas saimniekošanas iespējas, kas tā vai citādi ietekmē ainavas, to uzbūvi, arī vizuālo veidolu. Tādēļ plānošanas skatījumā būtiski, kā tiek saprasta ainava – kā attīstībā un mainībā esošs veidojums, kas nes sevī dažādu laiku un paaudžu zīmes, vai pretēji – kā dotums, stāvoklis, stabila situācija, arēna šodienas darbībai.

Ikdienas ainavas – tās ir visas cilvēku apdzīvotās un izmantotās ainavas, kurās joprojām norisinās mijiedarbības starp dabu un cilvēku, un kuras uztur vai tālāk veido cilvēka darbība. Šajās ainavās valda pašiniciatīva, tikai vispārējo prasību līmenī pastāv normas vai ierobežojumi, kas lielākoties attiecas uz *labās saimniekošanas prakses* prasībām. Citiem vārdiem sakot, tās varētu būt vietas, kurās realizējas *ainavas kultūra*, kā aktīva attieksme pret ainavu šodien, bet ar domu par nākotni (atstāt ainavu kā mantojumu nākamajām paaudzēm).

Tās ir Latvijas un arī Pāvilostas novada fona – mežu un lauku – ainavas, kurās noris cilvēku dzīve un darbība, kurās glabājas nozīmīga dabas un kultūras mantojuma daļa, tikai tās nav nonākušas valsts tiesiskās aizsardzības interešu lokā.

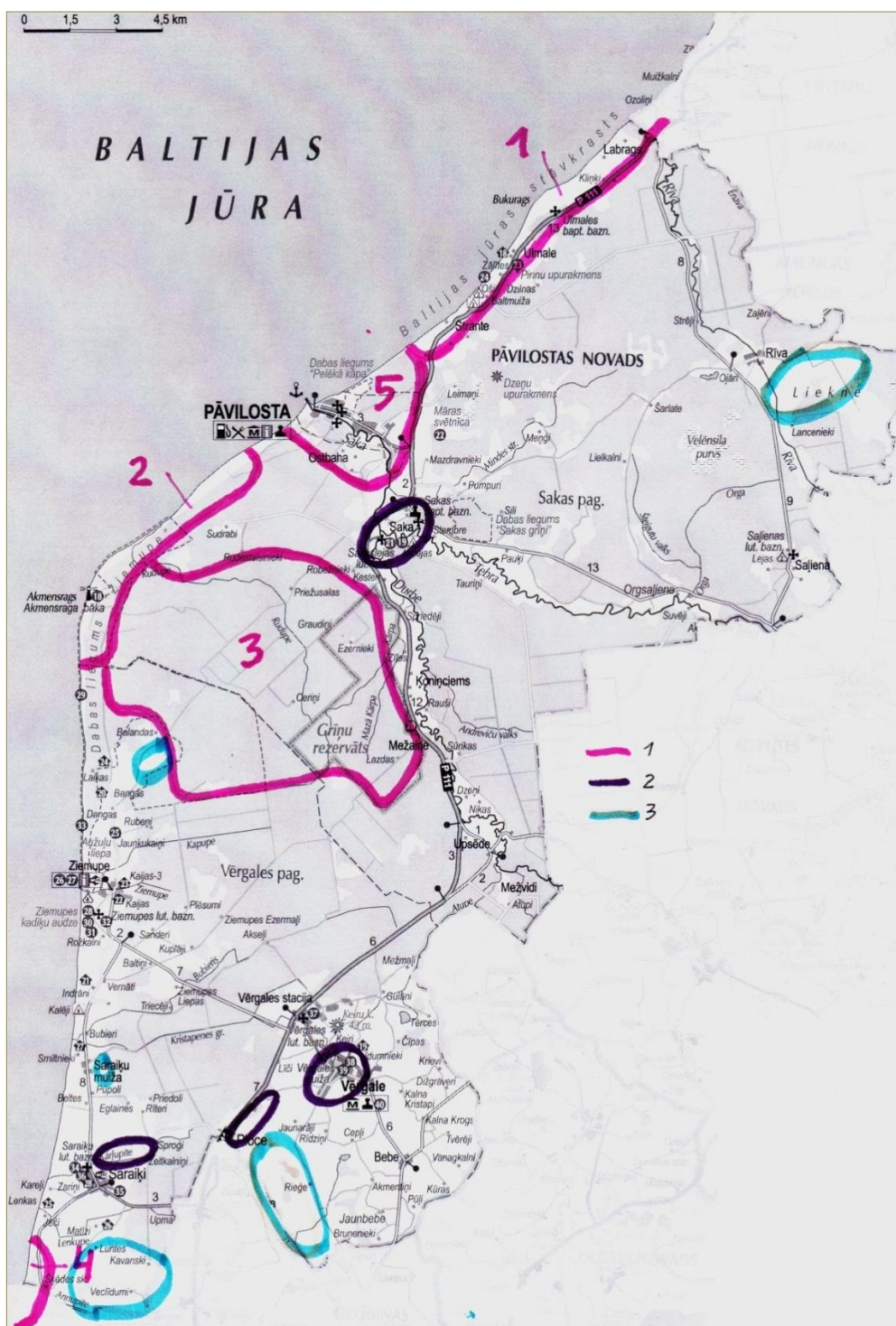
Īpašas nozīmes ainavas. To nodalīšanas pamatojums balstās uz novada teritorijas reālo ainavu struktūras, vēstures un stāvokļa izpēti, uz sabiedrībā atzītām vērtībām, cilvēku atmiņām, nākotnes plāniem. Atkarībā no tā, kāda nozīme ir konkrētiem ainavu areāliem novada attīstības plānos, nodalāmas *kultūrvēsturiskās, jaunās un bojātās* ainavas. Visām ainavām ir nozīme vietu attīstībā (ainavas – tās ir vietas un otrādi), vizuālā tēla veidošanā, cilvēka un vietas saiknes veidošanā, nostiprināšanā un atjaunošanā.

- (1) Kultūrvēsturiskās ainavas** atspoguļo lauku ainavu veidošanās vēsturi kopš muižu laikiem, un senāk, dažādo faktoru ietekmi, vizuālās struktūras veidošanos, tās saikni ar dziļākajiem ainavu procesiem. Atšķirībā no ikdienas ainavām, īpašas nozīmes ainavās cilvēku darbību var ietekmēt tas, kādi ir katra konkrētā ainavu areāla nodalīšanas mērķi, ar tiem saistītās specifiskās darbības (kas nebija tajos laikos, kad ainavas tapa).
- (2) Jaunās ainavas** veidojas katrā ainavu attīstības procesa lūzuma brīdī uz agrāko ainavu fona, un to veidošanās iekšējā nepieciešamība saistīta ar sociālo un ekonomisko apstākļu maiņām, jaunām prasībām un iespējām, ko piedāvā katrs jaunais ainavu attīstības etaps. Tās neveidojas vienlaidus, savās spilgtākajās izpausmēs tās ir lokalizētas. Piemēram, jaunsaimniecību veidošanās areāli pēc pagājušā gadsimta 20.-30to

gadu zemes reformas, meliorētās ainavas pagājušā gadsimta 80tos gados, atpūtas saimniecības, *plavu ciemi* pašreiz.

- (3) *Bojātās ainavas* – tas ir atsevišķs gadījums (savā ziņā tās arī ir jaunas), tās rodas vietās, kur redzama cilvēka darbības sarūkšana (*dilstošās* vietas). Vai arī vietās, kur vērojamas jaunu darbības veidu agresīvākas izpausmes uz mantoto ainavu fona, it sevišķi, ja tām ir arī mantojuma pazīmes. Tomēr – katra situācija, katra vieta vērtējama atsevišķi, turklāt lielākoties bojātās ainavas teritoriāli ir nelielas, saistās ar konkrētām vietām.

Pāvilostas novada teritorijas izpēte, gan dabā, gan pēc dažādiem avotiem, ļauj nodalīt šādas konkrētās ainavu telpas pēc to nozīmes. (sk. 33.attēls)

33.attēls. Īpašas nozīmes ainavas Pāvilostas novadā. 1 – kultūrvēsturiskās (numerāciju skat. tekstā); 2 – apdzīvojuma vēsturei nozīmīgas vietas; 3 – jaunās ainavas. A.Melluma, 2012.

Kultūrvēsturiskās ainavas.

1. Jūras Stāvkrasts – sena kultūrainava, šaura josla jūras malā (tās lielākais platums tikai vietām sasniedz 1 km); īpatnējie apstākļi – novietojums un iespēja pāri klajajiem laukiem un seno viensētu puduriem saskatīt jūru, padara ainavu unikālu Latvijai. Vienlaikus ainava ir ļoti jutīga gan pret dabas stihijām (krasta noskalošana biežajās vētrās, augstā riska pakāpe), gan pret šodien vērojamām cilvēka darbības izpausmēm (lauku ainavas transformācija apbūves/urbānā ainavā).
2. Akmeņraga ainava – pašreiz uztverama kā meža ainava, bet vēsturiski, vēl līdz Otrajam pasaules karam tā bija apdzīvota lauku ainava. Pašreiz vizuāli to var vērtēt kā pagātnes ainavu (it kā tas, kas bijis, nav bijis, jo mēs to neredzam), bet patiesībā šeit saglabājušās senās ainavas *pēdas* zemes īpašumu struktūrā. Cilvēkiem, kas šeit zemes reformas laikā atguvuši īpašumus, tā ir šodienas, reālā ainava. Ainavas galvenā vērtība – tā ir konkrēts stāsts par 20.gs. notikumiem jūras piekrastē. Kopumā – tā ir informatīva nozīme, kas svarīga visai sabiedrībai.
3. Grīņu ainava – arī tā ir pagātnes ainava, taču tās nozīme šodien ir plašāka, jo kalpo par papildinošo teritoriju divām īpaši aizsargājamām teritorijām: Grīņu dabas rezervātam un Ziemupes liegumam. Viss Grīņu apvidus kopumā ir nozīmīgs dabas procesu, cilvēka un dabas mijiedarbību izpētes objekts.
4. Smiltāju saimniecību ainava – atrodas pašā jūras krastā, Šķēdē (pie Annas kapiem), tās veidošanās sākums – 19.gs. vidū, kad Pērkones muižas regulēšanas laikā te iedalīja zemi bezzemniekiem un muižu kalpiem. Raksturīgā iezīme – smilšu vaļņi, kas norobežo nelielas iepļakas, kurās bijušas ēkas un iekopti dārzi. Vēl tagad redzami ceriņu krūmi, ogulāji, atsevišķas ābeles.
5. Pāvilosta un apkārtnē – kā sena pilsēta (Vecās Pāvilostas plānojums), ar savu, attīstības gaitu, senā un jaunā savienojumiem, dabas un urbanizācijas procesu mijietekmēm. Par pilsētas ainavām iepriekšējā plānojumā (skatīt. Pielikumā)
6. Apdzīvojuma veidošanās vēstures vietas:
 - Sakas centrs – kā sens centrs: pilskalns, mūra pils vieta, muiža, baznīca;
 - Vērgales ciems – ar attīstības vēsturi: veidojies muižas centrā, kādreiz kolhoza centrs, pagasta centrs;
 - Ploces ciems – 20.gs. sākuma strādnieku ciems pie Ploces kūdras fabrikas;
 - 19.gs beigās iedalītās sīksaimniecības – pie Saraiķiem – īpatnējs zemes sadalījums un ēku izvietojums.

Šīm ainavām ir vienotā dabas un kultūras mantojuma nozīme, bet tas automātiski nenozīmē, ka tās ņemamas valsts aizsardzībā (dažādos statusos). Būtiskais nosacījums – tās nevajag uzskatīt par tādām, kuru attīstība ir beigusies šajā brīdī, kad atzīta to īpašā nozīme, un ka turpmāk tās saglabājamās muzeja vai īpaši aizsargājamas teritorijas statusā. Ainavu pastāvēšanā un turpmākajā attīstībā joprojām galvenā loma ir un būs cilvēka darbībai, vispirms tai, kuras ietekmē ainava veidojusies. Būtu vēlams, lai īpašas nozīmes ainavām tiktu izstrādāti lokālie jeb tematiskie ainavu plāni.

Jaunās ainavas.

To veidošanās saistāma ar jaunajiem darbības veidiem, kas attīstās novada teritorijā. Teritoriāli un pēc vizuālās ietekmes atraktīvākās jaunās ainavas veidojas apvidos, kur jau ir un turpmāk būs *vēja parki*. Gan vizuālo, gan ekoloģisko, gan tīri cilvēcisko – emocionālo, fizioloģisko vēja parku ietekmi nevar ierobežot ar tiesiski noteiktajām aizsargjoslām. Tādēļ jauno ainavu areālu aprises ir plašākas, rēķinoties ar vizuālās uztveres iespējām. Turklāt jāņem vērā, ka vēja parku un iepļānotās jaunās apbūves dēļ ievērojami pārmainīsies visa Saraiķu-Ziemupes piekraste. Vērgales pagasta augstienes daļā tas notiks Rieģes ainavā, kas ir iezīmīga līnija nogāzē uz Ploces-Ālandes ieleju.

Lauku un meža ainavu fonā kā neliela apjoma (neveido kopīgus areālus) jaunās ainavas veidojas pie brīvdienu mājām un kempingiem. Taču par tādām var kļūt medību saimniecības, kā arī iekārtotie atpūtas parki.

Bojātās ainavas.

Pašreiz pārsvarā tās ir lokālas vietas, ko var parādīt teritorijas plānojumā, norādot uz nepieciešamajām darbībām. Lielāks bojāto ainavu areāls nodalīts Sakas ciemā (bijušās Mindes muižas centra vietā), kur ainavā uzkrājušās dažādas saimnieciskas ēkas, vēl no muižu laikiem. Otrs areāls – Pāvilostas pilsētas robežās, t.s. Spirtnīcas apvidus. Pēc sava novietojuma tie ir perspektīvi attīstības areāli, tādēļ turpmāk nepieciešams palielināt to vērtību un nozīmi. Pirmais solis – ainavu sanācības pasākumi (ko grūti risināt, jo jārēķinās ar daudziem un sadrumstalotiem īpašumiem).

6. PAŠREIZĒJĀ PLĀNOŠANAS PIEREDZE

Būtiskus nosacījumus jebkuram jaunam plānošanas procesam rada spēkā esošie plānošanas dokumenti. Jau iepriekš minēts, ka novada teritorijā katrai tā teritoriālai vienībai – Pāvilostai, Sakas pagastam un Vērgales pagastam līdz novada izveidošanai 2008.gadā bija izstrādāti teritorijas plānojumi, kas no jauna apstiprināti 2009.gadā.

6.1.TERITORIJAS PLĀNOJUMI

6.1.1. Sakas pagastam

Sakas pagasta plānojuma izstrāde tika uzsākta 2003. gada 12. augustā saskaņā ar Ministru kabineta 2000. gada 5. decembra noteikumiem Nr. 423 „Noteikumi par teritorijas plānojumiem”.

2005. gada 23. februārī Sakas novada dome pieņēma lēmumu turpināt Sakas pagasta teritorijas plānojuma izstrādi atbilstoši Ministru kabineta 2004. gada 19.oktobra noteikumiem Nr. 883 „Vietējās pašvaldības teritorijas plānošanas noteikumi”.

Sakas novada dome 2007. gada 27. decembrī apstiprināja Sakas novada Sakas pagasta teritorijas plānojuma ceturto redakciju kā galīgo redakciju. Tā Teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumus un grafisko daļu izdeva kā saistošos noteikumus Nr. 12 „Sakas novada Sakas pagasta teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumi”. 2008. gada 10. janvārī tika publicēts paziņojums laikrakstā „Latvijas Vēstnesis”, un 2008. gada 11. janvārī saistošie noteikumi stājās spēkā.

Plānojuma izstrādātāji atzīmē, ka tā izstrādē „tika piesaistīta jauno arhitektu grupa un plānojums visos tā etapos tika analizēts Rīgas Tehniskās universitātes Arhitektūras fakultātes mācību procesā, piedaloties Reģionālās Arhitektūras akadēmijas pārstāvjiem. Iegūtās atziņas ir pielietotas formulējot specifiskus teritorijas izmantošanas nosacījumus un leģendu.”

Plānojumā noteikts Sakas novada teritorijas attīstības mērķis: „radīt līdzsvarotu dabas, apdzīvotuma un saimnieciskās darbības telpu, kas apvieno piekrastes un kontinentālās daļas vienotā vides pamatstrukturāi pakļautā sistēmā, saglabājot neskartas dabas vērtības sabiedrībai šobrīd un nākamajām paaudzēm un nodrošinot to pieejamību organizētā ainavu sistēmā.”

Pamatnostādnes

Plāna izstrādātāji norāda, ka plānošanā tika izmantota ‘vizuāli telpiskās plānošanas metode’, nosacīti pieņemot, ka teritorijas plānojums gala rezultātā veido ainavu un ir savdabīgs ainavu plāns. Ar šādu pieeju tika iecerēts „pievērst uzmanību unikālajām dabas vērtībām un potenciālam, ko nedrīkst pazaudēt himēriskā zemes tirgus un ekonomisko faktoru ietekmē.”

Kā vērtības, kas raksturo teritoriju atzīti:

- „*piejūras atklātie skati*” – unikāla vieta Baltijas jūras piekrastē;
- „*novada apdzīvotās vietas – Akmensrags, Strante, Ulmale, Bukurags, Labrags piejūras teritorijā, Rīva, Saļiena, Orgsaļiena, Saka novada kontinentālajā daļā. Tās ir vietas ar viensētām un saviem īpašajiem vietas zīmoliem, orientieriem – kuģiem ceļu rāda Akmensraga bāka, Strantes un Ulmales piejūras muižu paliekas iezīmē esošo apdzīvoto vietu struktūru piekrastē, Bukurags ir sākums buru sporta attīstībai, graudu kalte un muižas paliekas Labragā, ūdenstilpne pamestā Rīvas grants karjera atradnēs, Saļienas baznīca un muižas komplekss, Orgsaļienas ūdensdzirnavas, savukārt Sakas baznīca un muižas ēkas ir novada centrālā telpa*”;
- „*ceļš starp ostu pilsētām, Liepāju un Ventspili, ir nozīmīga saikne un veido būtisku piejūras ainavas komponenti. Ceļš iezīmē arī svarīgu robežšķirtni starp novada piejūras un kontinentālo daļu, teritorija būtībā tiek sašķelta divās daļās*” ;
- „*zaļās joslas – valki, mežaudzes, kas aizved līdz jūrai un palīdz apvienot abas novada daļas*”;
- „*tradicionālā piejūras, upju, mežu ainavu telpa*”.

Autori norāda, ka attīstības vietas un virzieni tika apzināti un tālāk plānoti pēc sekojošiem galvenajiem principiem:

- Dabas pamatnes faktori un eksistējošās īpaši aizsargājamās dabas teritorijas tika papildinātas – iestrādāta teritorijas pieejamība, līdzsvarā ar aizsargājamām telpām.
- Vēsturiskā apdzīvotuma struktūra pieņemta par pamatu blīvāko apdzīvoto vietu veidošanai.
- Veicināts kontinentālais attīstības virziens, lai atslogotu piekrastes daļu un “izkliedētu” lineāro autoceļu P111 Ventspils (Leči) – Grobiņa ietekmi.
- Saglabāti un īpaši izcelti zaļie koridori ap dabiskajām ūdenstecēm, kas saista piekrasti ar mežu masīviem dziļumā.
- Izveidotas īpašas atklāto telpu apsaimniekošanas teritorijas, ko pamato ainavas uztveres skatu struktūra.
- Palielināti gruntsgabalu minimālie lielumi un samazināti iespējamie apbūves blīvumi ūdeņu krastos un mežu ielokos, lai saglabātu publisko pieejamību un ainavas mērogu.

Risinājumi

Autoruprāt, piedāvātais teritorijas plānojums ir „optimālais novada attīstības mērķa risinājums, ņemot vērā teritorijas esošās situācijas un iespējamās attīstības vērtējumu.”

Tiek atzīts, ka, veidojot teritorijas plānoto (atļauto) izmantošanu un jaunu parcelācijas koncepciju, svarīgākais ir:

(1) Līdzsvarot attīstības ieceres un objektīvas ainaviskās vērtības, piejūras teritorijā saglabājot iespējami neskartu vidi, tikai šai teritorijai raksturīgu atklātu ainavu kā visai sabiedrībai pieejamu, apsaimniekotu objektīvu vides vērtību, un, atslogojot piekrastes daļu, - kontinentālajā teritorijā attīstīt intensīvākas apbūves teritorijas;

(2) Paredzēt vienotu piekrastes un kontinentālās daļas infrastruktūras veidošanu: esošās apdzīvotās vietas – Stranti, Ulmali (iekļaujot Bukuragu un Labragu), Rīvu, Orgsajienu izdalīt kā ciemus, „lai noteiktu precīzas intensīvākas attīstības zonas, veidot Pāvilostas pilsētu un Sakas ciemu kā novada centru, saistot piekrastes un kontinentālo daļu kopīgā attīstības modelī ap vienojošo – Sakas upes ainavu telpu”.

Teritorijas attīstības koncepcija.

Tā ir aprakstīta teritorijas plānojuma paskaidrojuma rakstā. Plāna izstrādātāji atzīmē, ka šī koncepcija ir saistīta ar vizuāli telpisku skatījumu. Norādīts, ka tiek saglabātas „atklātās ainavas ekspozīcija Baltijas jūras piekrastes un upju baseinu atklātās ainavas ekspozīcija”, „akcentējot skatus uz jūru un upju ielejām atsevišķos ceļu posmos, starp kuriem organizējama apbūve, maksimāli izslēdzot lineāras, mehāniskas kompozīcijas.”

Baltijas jūras krasta saglabāšanai Teritorijas plānojuma ietvaros paredzēts:

- Publiskas pieejas (takas) stāvkrastam un jūrai gar valkiem un blīvām mežaudzēm – dabiskām robežšķirtnēm;
- Zaļie koridori no jūras līdz meža joslai;
- Baltijas jūras krasta kāpu aizsargjosla (300+ m) ārpus ciemu robežām;
- Baltijas jūras krasta kāpu aizsargjosla (150 – 500 m, līdz valsts autoceļam Ventspils (Leči) – Grobiņa) ciemu robežās respektējot gan īpaši aizsargājamus biotopus, gan esošo apbūvi, nekopējot mehānisku krasta līniju 150m attālumā, bet veidojot priekšnoteikumus lokveida, dabiskām turpmākās retinātās apbūves kompozīcijām.
- Vizuāli pamatotas atklāto ainavu telpu uzturēšanas teritorijas.
- Ievērtēts valku reljefs, to dinamiskās ieteku piltuves un abrāzijas risku zona (tomēr plānojumā tā netiek parādīta).

Tūrisma un darījumu teritorijas plānotas lai veicinātu teritorijas publiskumu un ekonomisko atdevi viens no būtiskākajiem teritorijas atļautās (plānotās) izmantošanas veidiem.

Lineārās infrastruktūras – koncepcijas ietvaros ciemu koplietošanas ceļi tiek dēvēti par lokiem, jo tie apvieno un ietver plašākas teritorijas un veido pamatu noslēgtai kompozīcijai. Svarīga ir šo ceļu savstarpējā saistība, iespēju robežās likvidējot strupceļu sistēmu, kas iedibinājusies zemes reformas rezultātā.

Plānotie ciemi.

Atsaucoties uz likumu "Par Latvijas Republikas administratīvo teritoriju izveidošanu un apdzīvoto vietu statusa noteikšanu" (1991), ir noteiktas Ulmales, Strantes, Orgsaļienas, Saļienas, Rīvas, Sakas ciemu robežas, ievērtējot arī papildus faktoros – sekojot vēsturiskajam apdzīvojuma un vietu atpazīstamības tīklam (respektējot vietvārdu!) ar izdalītu „kompaktu, intensīvas attīstības zonu, atslogojot pārējo teritoriju un radot labvēlīgus priekšnoteikumus infrastruktūras attīstībai un kvalitātei”.

Teritorijas plānojumā konkrēto ciemu robežas pamatojuma kritēriji ir:

- iedzīvotāju attīstības priekšlikumi un iesniegumi, kuros izteikta vēlme veidot apdzīvotu apbūves teritoriju – ciemu;
- apbūves, kultūrvēsturiskās un antropogēnās ainavas elementu esamība (piem., eksistējošās viensētas, Strantes, Ulmales muižas komplekss, Saļienas baznīca un muiža, Sakas baznīca, pilskalns u.c.);
- loģiskas/ dabiskas robežšķirtnes – jūra, ceļš, valsts mežs;
- zemes gabalu parcelācijas struktūra.

Tajā pašā laikā teritorijas plānojuma Vides pārskatā (2006) atzīmēts, ka „plānojumā nav atrodams detalizēts pamatojums un analīze piedāvāto ciemu izveidei un robežu noteikšanai, kā vienīgā atsauce, uz ko tiek balstīta šāda izvēle, tiek minēti zemes īpašnieku iesniegumi.”(21.lpp.)

Norādot likuma "Par Latvijas Republikas administratīvo teritoriju izveidošanu un apdzīvoto vietu statusa noteikšanu" (1991) 11.pantu - „ciemu kategorijā var ieskaitīt lauku apdzīvotās vietas, kurās ir vēsturiski radusies koncentrēta apbūve un pastāvīgie iedzīvotāji” (likuma 11.panta redakcija, kas spēkā Vides pārskata galīgās redakcijas sagatavošanas brīdī – līdz 25.10.2006., pēc tam likuma pants tiek papildināts, norādot, ka koncentrēta apbūve var tikt arī plānota), atzīmēti arī tādi lauku apdzīvotās vietas indikātorrādītāji: kapsēta, kultūras iestādes, pasta nodaļa, baznīca ar savu draudzi u.tml.

Īpaši Piekraustes ciemu – Ulmales un Strantes (tobrīd arī Akmensraga ciema) izveide analizēta minētajā Vides pārskatā. Jaunā Ulmales ciema robežās iekļautas apdzīvotās vietas: Labrags, Bukurags un Ulmale. „Līdz ar to Ulmales ciema robežas tiek izstieptas vairāk kā 5 km garumā”. (23.lpp.) Lai gan Vides pārskatā atzīts, ka Ulmalē pastāv koncentrētas apbūves teritorijas, teritorijas plānojuma paskaidrojuma rakstā atzīts, - „Saka, Ulmale ir skrajciemi – viensētu grupas bez kompakta apbūves” un „Strantes un Ulmales piejūras muižu paliekas iezīmē esošo apdzīvoto vietu struktūru piekrastē.”

Vides pārskatā Strante vērtēta kā apdzīvota vieta, kas veidojusies muižas ietekmē. „Tomēr mūsdienās šeit novērojama visai minimāla esošā apbūve (ar 38 pastāvīgajiem iedzīvotājiem), kas vairāk uzskatāma par vasaras vai brīvdienu mājām. Tāpat šeit nav sastopami jebkādi citi elementi, kas liecinātu, ka ciema robežās iekļautā teritorija ir kompakta apdzīvota vieta.”(23.lpp.)

Vides pārskatā secināts, ka teritorijas plānojums faktiski paredz Piekraustes teritoriju „par vienu lineāru ciemu 10 km garumā ar pārtraukumu, ko veido daļa no pieminekļa „Strantes – Ulmales stāvkrasts.” (sk.44.attēlu 7.sadaļā).Tajā pat laikā plānojumā kā paplašinātu ciemu robežu noteikšanas iemeslu norāda Aizsargjoslu likuma nosacījumu, „ka ārpus ciemu teritorijām Baltijas jūras krasta kāpu aizsargjoslā pieļaujama tikai palīgēku būve pie esošajām dzīvojamām ēkām, līdz ar to izslēdzot iespēju jebkādu tūrisma, rekreācijas vai darījumu objektu veidošanai.” Taču teritorijas plānojumā lielākās teritorijas jaunizveidotajos ciemos plānotas savrupmājām. Atsevišķās vietās tiek iezīmētas dažādas krāsas zonas jaunām publiskām ēkām (plānojumā sauktām – darījumu iestādēm). Starp šīm un ap šīm teritorijām paredzētas „atklāto telpu uzturēšanas teritorijas (ar burtu apzīmējumu TA)”.

Plānojuma izstrādātāji ciema struktūras pamatā iesaka „punktveida jeb polāro kompozīciju, kas pie jebkura attīstības scenārija izslēdz lineāru risinājumu – nepārtrauktas, blīvas apbūves situāciju (piem., Lapmežciema vai Saulkrastu struktūru). Punktveida kompozīcijas pamatprincips ir koncentrēt perspektīvo apbūvi vienkopus, savukārt pārējā teritorijā apbūves, infrastruktūras zonas izkliegt jeb attīstīt pēc mozaikveida principa.”

Vadoties pēc šī principa, jaunajai apbūvei plānotajos Strantes un Ulmales ciemos (arī teritorijā starp tiem) noteiktas rindas, kuras plānojuma grafiskajā daļā nav uztveramas kā rindas, bet gan nosacītas teritorijas, kas

vienlaikus var atrasties gan jūras krastā, gan arī autoceļa Ventspils – Grobiņa iekšzemes pusē (piemēram, Savrupmāju dzīvojamā apbūve 1.rindā). Šis noteiktās vienas izmantošanas teritorijas jeb rindas (ar dažādām krāsām un nosaukumiem kartē) atšķiras tikai ar nosacījumiem jaunveidojama zemes gabala minimālajai platībai, apbūves blīvumam un zemes gabala minimālajai fronteī jeb robežas garumam. Piemēram, Savrupmāju dzīvojamo māju apbūves 1.rindā DzS-1 jaunveidojamā zemes gabala minimālā platība noteikta 4 ha, bet Savrupmāju dzīvojamo māju apbūves 2.rindā DzS-2 – 2 ha. Apbūves blīvums attiecīgi – 2 % un 3 %. Tas Vides pārskatā vērtēts pozitīvi.

Taču pievēršama uzmanība Teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumos noteiktajam, ka „savrupmāju celtniecībai transformējama tikai zemes daļa zem ēkām, pagalmiem un piebraucamajiem ceļiem ar kopējo transformējamo platību ne lielāku par 3500 m² visos DzS veidos.”(6.6.punkts). Tajā pašā laikā saskaņā ar apbūves blīvuma definīciju – procentos izteikta zemes gabala apbūves laukuma attiecība pret tā platību (2.5.punkts) nenosaka no transformējamās platības – 3500 m², bet gan no zemes gabala kopējās platības – 4 ha, 2 ha utt. Tas nozīmē, - 4 ha zemes gabalā uz 3500 m² var būtēt ēkas ar kopējo apbūves laukumu 800 m², 2 ha zemes gabalā uz 3500 m² – ēkas ar kopējo apbūves laukumu 600 m² u.tml.

Piekrastes ciemu plānojuma fragmentu skatīt 44.attēlā 7.sadaļā. Tas parāda arī lielo plāna apzīmējumu – izmantošanas veidu dažādību. Lielākoties tās ir plānotās teritorijas apbūvei, izņemot dažādās krāsās attēlotās mežu teritorijas, bet arī tās var dalīt apbūvei. Bet par to turpmāk.

Plānojuma izstrādātāji norāda, ka „ciemu centrā ceļu struktūra tiek veidota pēc radiālas kompozīcijas principa – veidojot iekšējās ceļu cilpas, kā arī radot iespēju apiet ciemam apkārt (radot kompaktu struktūru ar attīstības iespējām kontinentālās daļas virzienā. Pēc iespējas samazināti koplietošanas ceļu pieslēgumu skaits autoceļam Ventspils (Leči) – Liepāja u.c. lielākiem Sakas novada ceļiem. Ulmales ciemam ieskicēta perspektīvo ceļu attīstības shēma, kas, protams, attīstāma detālplānojuma līmenī.”

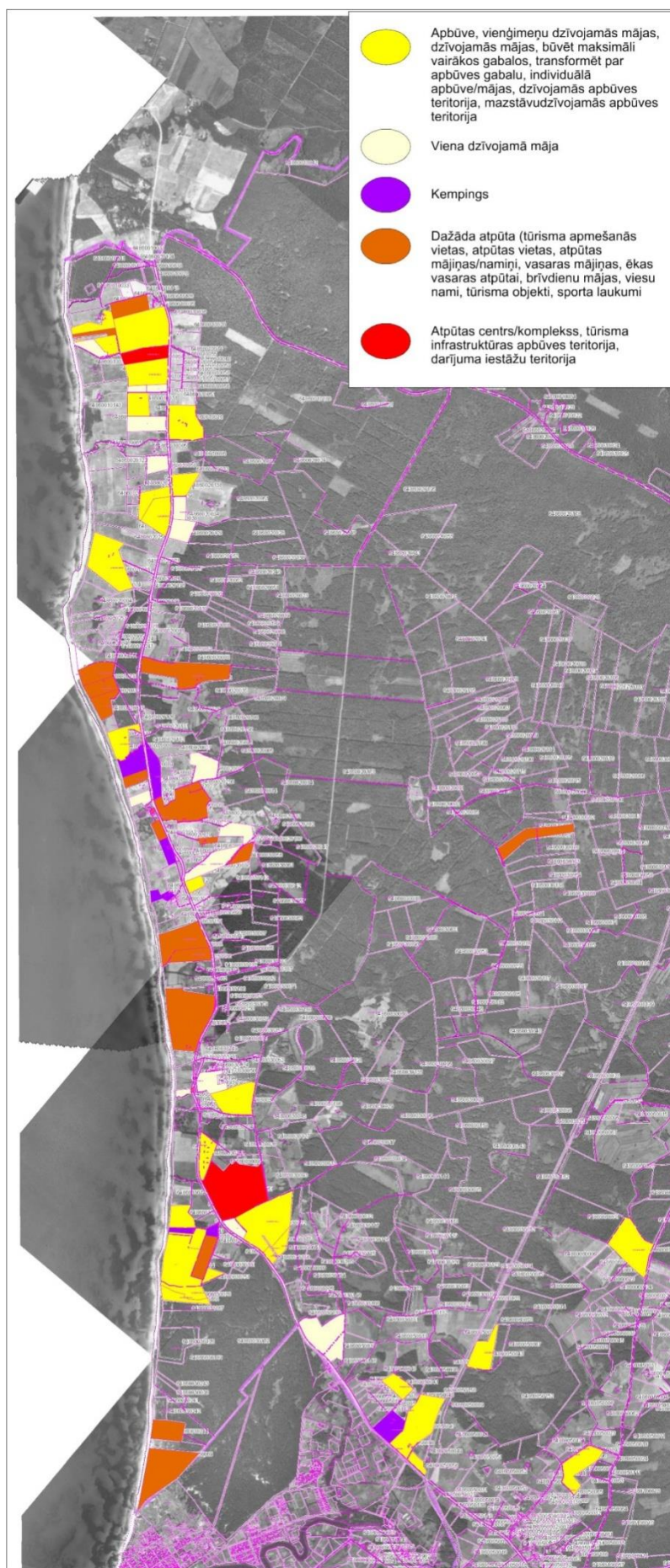
Taču Vides pārskatā norāda, ka „teritorijas plānojumā netiek risināti jaunizveidoto ciemu infrastruktūras jautājumi un tas var radīt potenciālas ar piesārņojumu saistītas vides problēmas. Iespējama negatīva ietekme uz pazemes ūdeņu kvalitāti un antropogēnā slodze var intensificēt erozijas procesus, kuru rezultātā iespējama Baltijas jūras krasta līnijas virzīšanās sauszemes virzienā. Tomēr šīs ietekmes būtiskumu nav iespējams izvērtēt. Jāatzīmē, ka notekūdeņu attīrīšanas iekārtas darbojas Pāvilostas pilsētā. Savukārt jaunajos ciemos NAI (notekūdeņu attīrīšanas iekārtas) nav un netiek plānotas.”(21.lpp.).

Analizējot plānojuma ietekmi uz piekrastes ainavu, Vides pārskata izstrādātāji atzīst, - „lai gan piekrastes ainavas saglabāšana plānojumā izvirzīta kā galvenais mērķis, tomēr plānojums var atstāt būtisku ietekmi tieši uz pagasta ainaviskajām vērtībām (Latvijas nacionālajām vērtībām – piezīme I.J.). ..piekrastē paredzamais apbūves teritoriju pieaugums, viennozīmīgi mazinās ainavisko vērtību.”(24.lpp.)

Vides pārskatā arī brīdina par ietekmi uz stāvkrasta posmu. „Jaunu apbūves u.c. izmantošanas teritoriju paredzēšana zemesgabalos, kas tieši robežojas ar stāvkrastu, var atstāt kumulatīvi negatīvu ietekmi. Pie tam turpinoties esošajiem erozijas procesiem var tikt apdraudētas uzbūvētās ēkas ilgtermiņa laika posmā. Erozijas procesu rezultātā samazināsies arī pašlaik noteiktais krasta kāpu aizsargjoslas platums.”(25.lpp.) Vides pārskatā ietekmes samazināšanai piekrastes teritorijā ierosināts „atsevišķās vietās Ulmalē un Strantē, kur ceļš pieiet tuvāk kā 300 m līdz jūrai, paplašināt krasta kāpu aizsargjoslu līdz šosejai un tādejādi nepieļaujot apbūvi starp šoseju un jūru, lai maksimāli saglabātu neskarto jūras piekrastes ainavu.”(30.lpp.) Ne krasta procesu risku posmi, ne arī ieteikumi aizsargjoslas paplašināšanai plānojumā nav atspoguļoti.

Par Starnes un Ulmales vēsturiskās attīstības gaitu, no jauna plānoto ciemu teritoriālajām aprisēm, plānotās jaunās apbūves koncentrāciju un apjomiem, kā arī dabas procesiem jūras piekrastē u.c. tiek apskatītas paskaidrojuma raksta citās sadaļās.

Lai gan uzsverta privātā investora nozīme konkrētajos plānojuma risinājumos, piemēram, teritorijas plānojuma sabiedriskās apspriešanas laikā saņemto attīstības priekšlikumi ir piesaistīti kadastra kartei, rezultātā ietverot plānotajās ciemu teritorijās attīstības kodolus. Bet tajā pašā laikā jāatzīmē, ka izpēt, piemēram, Sakas pagasta plānojuma 2.redakcijas laikā saņemtos iesniegumus, kuru ieceres shematiski attēlotas mūsu 34.attēlā un salīdzinot ar šo konkrēto vietu plānoto atļauto izmantošanu, otrā atšķiras.

34.attēls.Sakas pagasta teritorijas plānojuma (2007)2.redakcijai pievienoto iesniegumu attēlojums Strantes – Ulmales posmā.

Teritorija ārpus ciemiem.

Plānojuma autori norāda – „Uz dienvidiem no Pāvilostas līdz Vērgales pagastam attīstības teritorijas netiek paredzētas..., atstājot novada dienvidu daļā maksimāli neskartas zaļās teritorijas (Grīņu rezervāts, Ziemupes dabas liegums)...., bet ņemot vērā Akmeņraga pievilcību, atrašanās vietu un rezervēto teritoriju dabas lieguma „Ziemupe” robežās, kā arī degradēto PSPR armijas teritoriju sanāciju, pielāgojot tās jaunam pieprasījumam, Akmeņraga kā apmeklētāju kodola attīstība ir pamatota.”

Attiecībā uz Akmeņraga attīstības iespējām rakstīts: „Respektējot ieinteresētās sabiedrības viedokli galīgajā redakcijā netiek paredzēts Akmeņraga ciems, līdz ar to jebkāda būvniecības iespēja izteiktā tūristu un citu mērķa grupu (burātāji, zemūdens nirēji, makšķernieki) pieprasījuma nodrošināšanai arī nav tiesiski iespējama. Akmeņraga nākotnes perspektīva skatāma turpmākajos plānošanas etapos kā teritorijas plānojumu grozījumi.” Akmeņraga apkārtnē tiek padziļināti pētīti šajā plānojuma izstrādē. Bet par to citās sadaļās.

Jāatzīmē, ka teritorijas plānojumā ārpus ciemiem parādītas lielas „Mežsaimniecībā izmantojamās teritorijas” (ZM), kur papildus mežsaimnieciskai darbībai jebkurā vietā (izņemot likumos noteiktos aprobežojumus) „zemes gabalos ar platību ne mazāku par 3 ha atļauta viensēta, pansija, viesu māja, sporta un atpūtas objekts, dzīvnieku novietne, dzīvoklis kā palīgizmantošana, atklāta sporta būve kā palīgizmantošana, labiekārtota tūrisma taka kā palīgizmantošana” (Teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumi - 6.2.2.punkts).

Tāpat blakus šīm „mežsaimniecībā izmantojamām teritorijām” paredzētas ļoti plašas savrupmāju dzīvojamās apbūves teritorijas (DzS), nosaucot tās šādi: Savrupmāju dzīvojamās apbūves teritorija 4.rinda, Savrupmāju dzīvojamās apbūves teritorija mežaudžu ielokā, Savrupmāju dzīvojamās teritorijas ciema klajumā, Savrupmāju apbūves teritorija upju ielokā 1.rinda, Savrupmāju dzīvojamās apbūves teritorija upju ielokā 2.rinda, Savrupmāju dzīvojamās apbūves teritorija ciema centrs. Pēdējai nosauktā vietām pat neatrodas jaunizveidoto ciemu robežās. Tas arī attiecināms uz savrupmāju dzīvojamās apbūves 4.rindu ārpus plānoto Strantes un Ulmeles ciema robežām. Šīs iepriekš nosauktās teritorijās atšķiras tikai ar Teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumos noteiktajām jaunizveidojamo zemes gabalu platībām robežās no 3500 m² līdz 1 ha un maksimālo apbūves blīvumu – no 4-10 %.

Satversmes tiesas spriedums par Sakas pagasta teritorijas plānojuma daļām.

2011. gada 12.maijā lietā Nr. 2010-56-03 „Par Pāvilostas novada domes 2009. gada 24. septembra saistošo noteikumu Nr. 9 „Par Pāvilostas novada teritorijas plānojumiem” sadaļas, ko veido Sakas novada domes 2007. gada 27. decembra saistošo noteikumu Nr. 12 „Sakas novada Sakas pagasta teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumi” grafiskā daļa „Teritorijas plānotā (atļautā) izmantošana”, ciktāl tā attiecas uz Zaļkalna meža daļām un dabas liegumam „Ziemupe” piegulošā Akmeņraga meža daļām, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 115. pantam”.

Zemes draugu prasība:

1. *Uzskata, ka Sakas pagasta teritorijas plānojums, ciktāl tas attiecas uz Zaļkalna meža daļām un dabas liegumam „Ziemupe” piegulošā Akmeņraga meža daļām, neatbilst Latvijas Republikas Satversmes 115. pantam.*
2. *Apstrīdētajās teritorijās noteikti šādi teritorijas plānotās (atļautās) izmantošanas veidi:*
 - (1) *Zaļkalna mežā – mežsaimniecībā izmantojamās teritorijas, tūrisma un rekreācijas teritorijas, kā arī tūrisma un rekreācijas teritorijas krasta kāpu aizsargjoslā. Uzskata par nelikumīgi uzbūvētu „Kurzemes sētu”, kur šāds (tūrisma un rekreācijas teritorijas krasta kāpu aizsargjoslā) plānotās (atļautās) teritorijas izmantošanas veids noteikts, lai panāktu nelikumīgi uzbūvētās „Kurzemes sētas” legalizāciju.*

(2) *Dabas liegumam „Ziemupe” piegulošajā Akmeņraga mežā – mežsaimniecībā izmantojamās teritorijas un lauksaimniecībā izmantojamās teritorijas.*

Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka Sakas pagasta teritorijas plānojuma grafiskajā daļā apstrīdētajām teritorijām noteiktie plānotās (atļautās) izmantošanas veidi, kā arī TIAN šiem veidiem paredzētie nosacījumi neatbilst Satversmes 115. pantā nostiprinātajām pamattiesībām uz labvēlīgu vidi, jo tiek apdraudētas nozīmīgas vides vērtības, ainavas un vietējo iedzīvotāju dzīvesveids.

Pieteikuma iesniedzēja attiecībā uz dabas liegumam „Ziemepe” piegulošā Akmeņraga meža daļām konstitucionālajā sūdzībā sniegusi pamatojumu vienīgi tam, kāpēc Satversmes 115. pantam neatbilst mežsaimniecībā izmantojamo teritoriju plānotās (atļautās) izmantošanas nosacījumi, taču nav iebildusi pret lauksaimniecībā izmantojamo teritoriju plānotās (atļautās) izmantošanas nosacījumiem. No konstitucionālās sūdzības izriet: Pieteikuma iesniedzēja apstrīd tieši to, ka dabas liegumam „Ziemepe” piegulošajās mežsaimniecībā izmantojamās teritorijās tiek pieļauta apbūve.

Līdz ar to Sakas pagasta teritorijas plānojums izvērtējams attiecībā uz tām dabas liegumam „Ziemepe” piegulošā Akmeņraga meža daļām, kurās teritorijas plānotā (atļautā) izmantošana ir mežsaimniecībā izmantojamās teritorijas.

3. Iedzīvotāji esot maldināti, jo Sakas pagasta teritorijas plānojuma grafiskās daļas kartē, kurā noteikta teritorijas plānotā (atļautā) izmantošana, dabas liegumam „Ziemepe” piegulošās teritorijas iezīmētas zaļā krāsā, apzīmējot ar to mežsaimniecībā izmantojamās teritorijas. Savukārt TIAN šajās teritorijās paredzot arī apbūvi, kas pēc būtības nav raksturīga mežsaimniecībā izmantojamām teritorijām.

Paredzot meža zemes transformēšanas un apbūves iespējas dabas liegumiem „Pāvilostas pelēkā kāpa” un „Ziemepe” piegulošajās teritorijās, tiek radīta būtiska ietekme uz minētajām īpaši aizsargājamām dabas teritorijām, kas turklāt ir Eiropas nozīmes aizsargājamās dabas teritorijas (turpmāk – Natura 2000 teritorijas).

Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka Sakas pagasta teritorijas plānojums apstiprināts bez pienācīgas pārliecinātības, vai tas negatīvi neietekmēs dabas liegumus „Pāvilostas pelēkā kāpa” un „Ziemepe”.

Satversmes tiesa atzina par pretiesisku:

(1) Sakas pagasta teritorijas plānojuma daļu, kas ietilpst krasta kāpu aizsargjoslā, un tiek paredzētas izmantošanas iespējas, kas ir pretrunā ar Aizsargjoslu likuma 36.pantu (Tūrisma un rekreācijas teritorija (JDT), Tūrisma un rekreācijas teritorijā Baltijas jūras krasta kāpu aizsargjoslā (JDTB), Mežsaimniecībā izmantojamās teritorija,- tā atzīsts Satversmes tiesas spriedumā:

- Tūrisma un rekreācijas teritorijā Baltijas jūras krasta kāpu aizsargjoslā (JDTB) jaunveidojamā zemesgabala minimālā platība ir 1,5 ha, kas ir pretrunā ar Aizsargjoslu likuma 36.panta pirmās daļas 2.punktu. Minētā norma attiecas uz teritoriju ārpus pilsētām un ciemiem, līdz ar to TIAN 6.8.2. (4) punkta b) apakšpunktā noteiktais attiecībā uz Tūrisma un rekreācijas teritorijā Baltijas jūras aizsargjoslā (JDTB) ir pretrunā ar Aizsargjoslu likuma 36.panta pirmās daļas 2.punktu. Tūrisma un rekreācijas teritorijā (JDT) saskaņā ar 6.8.2.(3).apakšpunktu atļauts: viesnīca, kempings, brīvdienu māju komplekss, mazumtirdzniecības un pakalpojumu objekts, zinātnes iestāde, rekreācijas, sporta un tūrisma infrastruktūras objekti, tradicionāla zvejniecības vai zivju pārstrādes ražotne kā tūrisma objekts, dzīvoklis vai savrupmāja kā palīgizmantošana, saimniecības ēka, mazēka, skatu tornis. Ja teritorijā ietilpst krasta kāpu aizsargjoslā, tad TIAN 6.8.2.(3) apakšpunktā minētais ir pretrunā ar Aizsargjoslu likuma 36.panta otro daļu, izņemot vietās, kur ir bijusi iepriekšējā apbūve.
- Mežsaimniecībā izmantojamā teritorija. TIAN 6.2.2.a)apakšpunktā noteikts, ka Mežsaimniecībā izmantojamā teritorijā atļauts: mežsaimnieciska izmantošana, zemes gabalos ar platību ne mazāku par 3 ha: viensēta, pansija, viesu māja, sporta un atpūtas objekts, dzīvnieku novietne, dzīvoklis kā palīgizmantošana, atklāta sporta būve kā palīgizmantošana. Vietās, kur Mežsaimniecības izmantojamā teritorijā ietilpst krasta kāpu aizsargjoslā, minētā norma nonāk pretrunā ar Aizsargjoslu likuma 36.panta otrajā daļā noteiktiem aizliegumiem veikt būvniecību krasta kāpu aizsargjoslā. Aizsargjoslu likuma 36.panta ceturtajā daļā ir noteikts aizliegums krasta kāpu aizsargjoslā veikt galveno cirti, izņemot koku ciršanu ārkārtas situācijas seku likvidēšanai, kā arī vējgāžu, vējlaužu un snieglaužu seku likvidēšanai. Līdz ar to, arī mežsaimnieciska darbība krasta kāpu aizsargjoslā nav pieļaujama.
- Sakas pagasta teritorijas plānojumā krasta kāpu aizsargjoslai noteiktie teritorijas plānotās (atļautās) izmantošanas veidi pieļauj arī minētajai Aizsargjoslu likuma normai neatbilstošu apbūvi, mežizstrādi un meža zemes transformēšanu. No Sakas pagasta teritorijas plānojuma grafiskās daļas kartes „Teritorijas plānotā (atļautā) izmantošana” un TIAN izriet, ka ne tikai apstrīdēto teritoriju krasta kāpu aizsargjoslas

daļās ir noteikts apbūvi atļaujošs teritorijas plānotās (atļautās) izmantošanas veids. Atzīts, ka pieļautajam Aizsargjoslu likuma 36. panta pārkāpumam ir komplekss raksturs un tas skar ievērojamu daļu Sakas pagastā ietilpstošās krasta kāpu aizsargjoslas teritorijas. No vienas puses, konstitucionālā sūdzība *expressis verbis* vērsta tieši uz apstrīdētajām teritorijām noteiktā plānotās (atļautās) izmantošanas veida izvērtēšanu. Tomēr, no otras puses, šajā nodaļā izdarītie secinājumi attiecināmi uz visu krasta kāpu aizsargjoslu un Satversmes tiesai ir pienākums savas kompetences ietvaros gādāt par iespējami efektīvāku dabas vērtību saglabāšanu un aizsargjoslas īpašā režīma aizsardzību (sal. ar Satversmes tiesas 2007. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2007-12-03 12. punktu un 2011. gada 14. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2010-62-03 12. un 13. punktu). Tāpēc Satversmes tiesa šajā gadījumā uzskata par pieļaujamu paplašināt prasījumu attiecībā uz visu Sakas pagastā ietilpstošo krasta kāpu aizsargjoslas teritoriju.

- **Līdz ar to Sakas pagasta teritorijas plānojums, ciktāl tas ir pretrunā ar Aizsargjoslu likuma 36. pantā krasta kāpu aizsargjoslai noteiktajiem ierobežojumiem, neatbilst Satversmes 115. pantam.**

(2) Izvērtējot Zaļkalna meža teritoriju (netiek pateikts kādās robežās vai norādīti īpašumu kadastra numuri – piezīme mana I.J.), norādīts, ka tai tika paredzēti trīs apbūvi pieļaujoši plānotās (atļautās) izmantošanas veidi – mežsaimniecībā izmantojamās teritorijas, tūrisma un rekreācijas teritorijas(JDT) un tūrisma un rekreācijas teritorijas krasta kāpu aizsargjoslā (JDTB).

- Sakas pagasta teritorijas plānojumā Zaļkalna meža daļām noteiktā plānotā (atļautā) teritorijas izmantošana, kas pieļauj apbūvi, nav savienojama ar dabas lieguma „Pāvilostas pelēkā kāpa” aizsardzību. Pašvaldībai Sakas pagasta teritorijas plānojumā vai arī ar teritorijas plānojuma grozījumiem Zaļkalna meža daļām bija jānosaka tāds teritorijas plānotās (atļautās) izmantošanas veids, kas neparedz apbūvi. Tūrisma un rekreācijas teritorijās (JDT) (Zaļkalna mežā) jaunizveidojamā zemesgabala paredzētā platība ir 0,35 hektāri, bet tas ir pretrunā ar Aizsargjoslu likuma 36. panta pirmās daļas 2. punktu, kas noteic, ka Baltijas jūras un Rīgas jūras līča piekrastes aizsargjoslā ārpus pilsētām un ciemiem jaunveidojamā zemesgabala platība ir ne mazāka par trim hektāriem.
- Ņemot vērā visus 18.4.punktā minētos apstākļus, Satversmes tiesa secina, ka Sakas pagasta teritorijas plānojumā Zaļkalna meža daļām noteiktā plānotā (atļautā) teritorijas izmantošana, kas pieļauj apbūvi, nav savienojama ar dabas lieguma „Pāvilostas pelēkā kāpa” aizsardzību. Pašvaldībai Sakas pagasta teritorijas plānojumā vai arī ar teritorijas plānojuma grozījumiem Zaļkalna meža daļām bija jānosaka tāds teritorijas plānotās (atļautās) izmantošanas veids, kas neparedz apbūvi.
- Turklāt tūrisma un rekreācijas teritorijās jaunizveidojamā zemesgabala paredzētā platība ir 0,35 hektāri, bet tas ir pretrunā ar Aizsargjoslu likuma 36. panta pirmās daļas 2. punktu, kas noteic, ka Baltijas jūras un Rīgas jūras līča piekrastes aizsargjoslā ārpus pilsētām un ciemiem jaunveidojamā zemesgabala platība ir ne mazāka par trim hektāriem.
- **Līdz ar to Sakas pagasta teritorijas plānojums, ciktāl tas Zaļkalna meža daļās pieļauj Aizsargjoslu likumam neatbilstošu Baltijas jūras un Rīgas jūras līča piekrastes aizsargjoslā jaunizveidojama zemesgabala platību un tādu teritorijas plānoto (atļauto) izmantošanu, kas nav savienojama ar dabas lieguma „Pāvilostas pelēkā kāpa” aizsardzību, ir pretrunā ar Aizsargjoslu likuma 36. pantu, Teritorijas plānošanas likuma 3. pantu, Novērtējuma likuma 23.5 pantu un Aizsargājamo teritoriju likuma 43. pantu, tātad neatbilst arī Satversmes 115. pantam.**

(3) Satversmes tiesai izvērtējot Sakas pagasta teritorijas plānojums attiecībā uz dabas liegumam „Ziemupe” piegulošajām Akmeņraga meža daļām (līdzīgi kā Zaļkalna meža gadījumā nav konkrētas norādes par konkrētiem kadastriem vai meža kvartāliem – piezīme mana I.J.), norāda:

- *Konkrētas rekomendācijas, kas attiektos uz dabas liegumam „Ziemupe” piegulošā Akmeņraga meža daļām, nav sniegtas ne dabas lieguma „Ziemupe” dabas aizsardzības plānā, ne Vides pārskatā un Atzinumā Nr. 88. Vienīgi savā atzinumā Birojs cita starpā pievienojas Vides pārskatā ietvertajam secinājumam: ja tiek īstenoti Vides pārskatā ietvertie pasākumi ietekmes uz vidi mazināšanai, Sakas pagasta teritorijas plānojuma īstenošana neatstās tiešu būtisku ietekmi uz dabas liegumu „Ziemupe”, tā ekoloģiskajām funkcijām un integritāti, tāpēc nav nepieciešams izstrādāt kompensējošos pasākumus normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā (sk. lietas materiālu 1. sēj. 55. lpp.).*

- *Mežsaimniecībā izmantojamās teritorijas Sakas pagasta teritorijas plānojuma grafiskajā daļā attēlotas tumši zaļā krāsā. TIAN paredz, ka šajās teritorijās „galvenais zemes un būvju izmantošanas veids ir mežsaimniecība un kokmateriālu sagatavošana, kā arī ar mežsaimniecību un kokmateriālu sagatavošanu saistītie pakalpojumi”. Tomēr papildus tādiem atļautās izmantošanas veidiem, kas tieši saistīti ar mežsaimniecību, šajās teritorijās kā atļautā izmantošana minēta arī viensētu, pansiju, viesu māju, sporta un atpūtas objektu un dzīvnieku novietņu būvniecība, kā arī dzīvoklis vai atklāta sporta būve kā palīgizmantošana. (Sk. Satversmes tiesas 2011. gada 12.maija sprieduma lietā Nr. 2010-56-03 19.1.p.)*
- *Kā jau secināts, arī Aizsargjoslu likums šajā apstrīdētajā teritorijā pieļauj apbūvi. Tomēr, ņemot vērā to, ka līdzās šai apstrīdētajai teritorijai atrodas Natura 2000 teritorija – dabas liegums „Ziemepe”, bija jāizvērtē, vai apstrīdētajā teritorijā veiktai būvniecībai nebūs negatīvas ietekmes uz šo īpaši aizsargājamo dabas teritoriju. (sk. Satversmes tiesas 2011. gada 12.maija sprieduma lietā Nr. 2010-56-03 19.2.p.)*
- *Satversmes tiesa atzīst un vērš atbildīgo institūciju uzmanību uz to, ka neviens normatīvais akts neparedz unificētus pašvaldību teritorijas plānojumos lietojamās teritorijas plānotās (atļautās) izmantošanas veidus, to apzīmējumus un krāsojumu. Tomēr arī tad, ja trūkst attiecīga normatīvā regulējuma, pašvaldības kā publisko tiesību subjekta rīcības brīvības ārējo ietvaru nosaka tiesību principi, citastarp teritorijas plānošanas principi.*
- *Ne vien teritorijas plānojuma izstrādes procesam, bet arī tā rezultātam – teritorijas plānojumam – jābūt skaidram un saprotamam. Teritorijas plānotajai (atļautajai) izmantošanai teritorijas plānojumā jābūt noteiktai tā, lai ikviens varētu ilgtermiņā plānot savu dzīvi, zinot to, kādam iepriekš skaidri definētam un paredzamam mērķim jebkura vietējās pašvaldības teritorija tiks izmantota. Turklāt teritorijas plānojumā teritorijas plānotā (atļautā) izmantošana jānosaka tā, lai būtu iespējams pilnvērtīgi veikt šā teritorijas plānojuma stratēģisko novērtējumu. Tāda plānošanas prakse, ka teritorijai, kurā pastāv atšķirīgi apstākļi, nosaka tikai vienu plānoto (atļauto) izmantošanu, taču paredz daudzus tās izmantošanas nolūkus, tādējādi ievērojami mazinot teritorijas izmantošanas paredzamību, var nonākt pretrunā gan ar teritorijas plānošanas principiem, citastarp atklātības un interešu saskaņotības principu, gan arī ar vispārējiem tiesību principiem (sal. ar Satversmes tiesas 2008. gada 17. janvāra sprieduma lietā Nr. 2007-11-03 24.4. punktu).*
- *Tāpat teritorijas plānojuma grafiskajai daļai precīzi jāatspoguļo teritorijas plānotā (atļautā) izmantošana, bet TIAN jāreglamentē konkrētie teritorijas izmantošanas noteikumi. Teritorijas plānotās (atļautās) izmantošanas veidu apzīmējumiem jābūt vispārpieņemtiem un saprotamiem to parastajā vārdiskajā nozīmē, proti, TIAN nedrīkst paredzēt teritorijas plānotās (atļautās) izmantošanas veida apzīmējumam pilnīgi neraksturīgus un ar to nesaistītus teritorijas izmantošanas nosacījumus. (Sk. Satversmes tiesas 2011. gada 12.maija sprieduma lietā Nr. 2010-56-03 19.3.p.)*
- *Satversmes tiesa uzskata, ka stratēģiskais novērtējums attiecībā uz Akmeņraga meža daļu plānotās (atļautās) izmantošanas ietekmi uz dabas liegumu „Ziemepe” nav veikts pienācīgi, proti, izstrādājot Vides pārskatu, vispār nav ņemts vērā tas, ka TIAN mežsaimniecībā izmantojamās teritorijās pieļauj ar mežsaimniecību nesaistītu apbūvi, un nav izvērtēta šādas apbūves ietekme uz dabas liegumu „Ziemepe”. Šāda situācija radusies tādēļ, ka pašvaldība Sakas pagasta teritorijas plānojumā mežsaimniecībā izmantojamām teritorijām kā plānoto (atļauto) izmantošanu paredzējusi šādām teritorijām neraksturīgu izmantošanas veidu – apbūvi, kas nav saistīta ar mežsaimniecību.*
- *Norādīts, ja pašvaldība būtu izvēlējusies precīzāku apzīmējumu teritorijas plānotās (atļautās) izmantošanas veidam, kas paredz mežsaimniecībā izmantojamās teritorijās ar mežsaimniecību nesaistītu apbūvi, Vides pārskata sagatavotājiem būtu bijusi iespēja konstatēt, ka šai apstrīdētajai teritorijai kā dabas liegumam „Ziemepe” piegulošai teritorijai pievēršama lielāka uzmanība, un veikt pienācīgu ietekmes uz vidi izvērtējumu.*
- *Jāņem vērā arī tas, ka mežsaimniecībā izmantojamo teritoriju plānotās (atļautās) izmantošanas nosacījumi attiecas ne tikai uz salīdzinoši nelielajām apstrīdētajām teritorijām, bet uz visām Sakas pagasta teritorijas plānojumā paredzētajām mežsaimniecībā izmantojamām teritorijām. Līdz ar to atbilstoši Sakas pagasta teritorijas plānojumam pastāv teorētiska un praktiska iespēja visas šīs teritorijas sadalīt trīs hektārus lielos zemesgabalos un veikt TIAN atļauto meža zemes transformāciju un apbūvi. (Sk. Satversmes tiesas 2011. gada 12.maija sprieduma lietā Nr. 2010-56-03 19.4.p.) (Piezīme I.J. – Šis atzinums attiecas arī uz jau*

iepriekš apskatīto Zaļkalna meža teritoriju, bet, skatot jautājumu par atļauto izmantošanu Zaļkalna mežā nav minēts).

- Norādīts, ka *Sabiedrības līdzdalība ir būtisks faktors visā teritorijas plānošanas procesā. Tas izriet no teritorijas plānošanas un vides aizsardzības principiem un tiesiskā regulējuma. Atklātības princips prasa, lai teritorijas plānojums tiktu izstrādāts, iesaistot sabiedrību un nodrošinot informācijas un lēmumu pieņemšanas atklātumu (Teritorijas plānošanas likuma 3. panta 7. Punkts). Var uzskatīt, ka sabiedrība nebija pienācīgi un saprotamā veidā iepazīstināta ar risinājumu, kas pieļauj apbūvi dabas liegumam „Ziemeļe” piegulošā Akmeņraga meža daļās, jo no Sakas pagasta teritorijas plānojuma grafiskās daļas kartes šāda iespēja tieši neizrietēja (sal. ar Satversmes tiesas 2004. gada 9. marta sprieduma lietā Nr. 2003-16-05 secinājumu daļas 4.2. punktu). Līdz ar to dabas liegumam „Ziemeļe” piegulošā Akmeņraga meža daļās paredzētās apbūves iespējas un to ietekme uz dabas liegumu un vidi kopumā nav izvērtēta ne stratēģiskā novērtējuma veikšanas laikā, ne sabiedriskās apspriešanas ietvaros, jo pašvaldība nebija sniegusi pilnīgu un precīzu informāciju. Šāda informācija ir viens no priekšnoteikumiem uz ilgtspējīgu attīstību vērsta lēmuma pieņemšanai (sk. Satversmes tiesas 2009. gada 19. novembra sprieduma lietā Nr. 2009-09-03 15. punktu).*
- **Līdz ar to Sakas pagasta teritorijas plānojums, ciktāl tas pieļauj ar mežsaimniecību nesaistītu apbūvi dabas liegumam „Ziemeļe” piegulošā Akmeņraga meža daļās, kurās plānotā (atļautā) izmantošana ir mežsaimniecībā izmantojamas teritorijas, ir pretrunā ar Teritorijas plānošanas likuma 3. pantu, Vides aizsardzības likuma 3. pantu, Novērtējuma likuma 3. pantu un Aizsargājamo teritoriju likuma 43. pantu, tātad neatbilst arī Satversmes 115. pantam. (Sk. Satversmes tiesas 2011. gada 12. maija sprieduma lietā Nr. 2010-56-03 19.5.p.)**

Kopsavilkums

Satversmes tiesa nosaka, ka kopš 2008.gada 11.janvāra ir atzītas par spēkā neesošām Sakas teritorijas plānojuma daļas, kas attiecas uz :

(1)krasta kāpu aizsargjoslas plānoto (atļauto) izmantošanu ciktāl tā ir pretrunā ar Aizsargjoslu likuma 36. pantā krasta kāpu aizsargjoslai noteiktajiem ierobežojumiem,

(2)Zaļkalna meža daļas, kurās pieļauta Aizsargjoslu likumam neatbilstošu Baltijas jūras un Rīgas jūras līča piekrastes aizsargjoslā jaunizveidojama zemesgabala platību un tādu teritorijas plānoto (atļauto) izmantošanu, kas nav savienojama ar dabas lieguma „Pāvilostas pelēkā kāpa” aizsardzību,

(3)dabas liegumam „Ziemeļe” piegulošā Akmeņraga meža daļās, kurās plānotā (atļautā) izmantošana ir mežsaimniecībā izmantojamas teritorijas, ciktāl tas pieļauj ar mežsaimniecību nesaistītu apbūvi, ir pretrunā ar Teritorijas plānošanas likuma 3. pantu, Vides aizsardzības likuma 3. pantu, Novērtējuma likuma 3. pantu un Aizsargājamo teritoriju likuma 43. pantu.

Taču jāatzīmē, ka no minētā tiesas sprieduma nav precīzi noprotams, uz kādām Zaļkalna meža un Akmeņraga meža daļām tas attiecināms. Kā zināms, ne Zaļkalna mežam, ne arī Akmeņraga mežam nav noteiktas robežas.

6.1.2. Vērgales pagastam

Vērgales pagasta teritorijas plānojuma izstrāde uzsākta 2006.gada 19.janvārī ar Vērgales pagasta padomes lēmumu (sēdes protokols nr.2, 5§) par teritorijas plānojuma izstrādes uzsākšanu, plānojuma izstrādes vadītāja un darba uzdevuma apstiprināšanu. Kā jau 1.sadaļā norādīts, šo teritorijas plānojumu apstiprina 2007.gada 20.decembrī.

Vērgales pagasta teritorijas plānojums izstrādāts saskaņā ar tobrīd spēkā esošajiem Ministru kabineta noteikumiem Nr. 883 „Vietējās pašvaldības teritorijas plānošanas noteikumi” (19.10.2004.).

Plānojuma mērķis un pagasta attīstības vīzija.

Tā aprakstā noteikts, ka teritorijas plānojuma mērķis – „veicināt Vērgales pagasta administratīvās teritorijas ilgtspējīgu attīstību, resursu racionālu izmantošanu, vides aizsardzības un ekonomisko interešu sabalansētību, nodrošinot kvalitatīvu dzīves vidi pagasta iedzīvotājiem un sabiedrībai kopumā, vienlaicīgi garantējot

nekustamo īpašumu īpašnieku, valdītāju un lietotāju tiesības izmantot un attīstīt savu īpašumu saskaņā ar teritorijas plānojuma nosacījumiem.”

Aprakstīta arī Vērgales pagasta attīstības vīzija:

„Sekmīga uzņēmējdarbība laukos, tai skaitā lauksaimnieciskā darbība, lauksaimniecības produkcijas pārstrāde, biodinamiskā lauksaimniecība un netradicionālās nozares; jaunas ražotnes laukos.

Videi draudzīgs tūrisms, - dabas vērtību izmantošana, kas norit saskaņā ar ilgtspējīgas attīstības pamatprincipiem, nodrošinot to saglabāšanu nākamajām paaudzēm. Nozīmīgākā loma tūrisma ir piekrastes teritorijām, kas kļuvušas par iecienītu atpūtas zonu gan Latvijas, gan ārvalstu tūristiem. Īpaši labiekārtotās atpūtas vietas piekrastē ir kļuvušas par nozīmīgu tūrisma infrastruktūras elementu visā piekrastē.

Harmoniska privātās apbūves attīstība, kas balstīta uz funkcionālu, modernu infrastruktūru, veido jaunu kultūrainavu Baltijas jūras piekrastē. Pieaudzis piekrastes ciemu iedzīvotāju skaits, radot jaunus impulsus teritorijas tālākajā attīstībā.

Sabiedriski nozīmīgu kvalitatīvu pakalpojumu pieejamība visiem iedzīvotājiem, tai skaitā izglītības, medicīnas, sociālie pakalpojumi, sabiedriskās bibliotēkas, ceļu tīkls un transporta un inženierinfrastruktūras nodrošinājums, kā arī kvalitatīvi sakari.”

Plānojuma risinājumi

Ciemi.

Teritorijas plānojuma ietvaros noteiktas lielāko apdzīvoto vietu – Vērgales, Saraiķu, Ziemupes un Ploces perspektīvās robežas,- autoruprāt, tā „nodrošinot šo apdzīvoto vietu attīstību un jaunu apbūves teritoriju veidošanu, vienlaikus ievērojot dabas un kultūrainavas aizsardzības intereses”.

Plānojumā paredzēts paplašināt un attīstīt „lielākās kompakta apdzīvotuma vietas” – Vērgali un Ploci, bet ne tik milzīgos apmēros kā Saraiķus un Ziemupi. Par to turpmāk 7.sadaļā.

Vērgales ciems teritorijas plānojumā tiek noteikts kā „galvenais pagasta apdzīvotuma (dzīvojamās apbūves, sabiedrisko un apkalpes objektu) un attīstības centrs.” Izstrādātāji paredz dzīvojamo, sabiedrisko un darījumu iestāžu apbūvi koncentrēt galvenokārt Vērgales ciemā. „Taču teritorijas sabiedrisko un apkalpes objektu izvietojumam tiek rezervētas arī citos ciemos, lai nodrošinātu pakalpojumu pieejamību, attīstoties jaunām apbūves zonām.”

Ražošanas un tehniskās apbūves attīstībai tiek paredzētas teritorijas galvenokārt Vērgales ciemā, kā arī esošo fermu kompleksos lauku teritorijā.

Plānojumā norādīts: „Piejūras ciemos to perspektīvo robežu ietvaros tiek veidotas nelielas relatīvi blīvas (koncentrētas) apbūves teritorijas esošajos centros un to apkaimēs un plašas, retinātas apbūves (viensētu) teritorijas pārējā daļā. Saraiķu un Ziemupes retinātās apbūves zonās rezervētas teritorijas galvenokārt dzīvojamās un rekreācijas apbūves attīstībai, ievērojot īpaši aizsargājamās dabas teritorijas, aizsargjoslu un kultūras mantojuma saglabāšanas prasības.”

Vides pārskatā raksturojot Baltijas jūras piekrastes teritoriju atzīmēts, - „Piekrastē atrodas apdzīvotas vietas Zieme un Saraiķi, kur pārsvarā vērojamas lauku kultūrainavas.”

Vides pārskatā vērtējot piekrastē esošo ciemu – Saraiķu un Ziemupes apbūves paplašināšanas risinājumu teikts: „Plānojumā, pamatojoties uz iedzīvotāju iniciatīvu, plānota ievērojama apbūves teritoriju paplašināšana, attiecīgi palielinātas arī faktiski ciemu robežas. Esošo apdzīvoto vietu paplašināšanās ir plānota pamatā uz blakus pašreizējām lauksaimniecībā izmantojamajām teritorijām. Tā kā šīs zemes netiek intensīvi izmantotas lauksaimnieciskās produkcijas ražošanā, lielākajā daļā teritoriju plānotas retinātas apbūves dzīvojamās un rekreācijas teritorijas, kur jaunveidojamo zemes gabalu minimālā platība ir 1 ha. Tādējādi plānots nodrošināt pagasta attīstības resursa optimālu izmantošanu un vienlaikus ierobežojot antropogēno slodzi. Novērst iespēju attīstīties un paplašināt apbūves teritorijas varētu nebūt pareizais risinājums, lai novērstu iespējamās negatīvās ietekmes uz vidi, jo radītu vietējā sabiedrībā noliedzošu attieksmi pret plānošanas procesu un plānošanas

dokumentu kā tādu. Taču pastāv citi instrumenti, kā mazināt slodzi uz vidi – paredzot inženiertehnisko komunikāciju, proti, ūdenssaimniecības un atkritumu saimniecības attīstību reizē ar apbūves attīstību.”

Kopumā risinājumi novērtēti šādi: „Lai saglabātu vides kvalitāti teritorijā, tās attīstība plānota ievērojot vides aizsardzības normatīvos iekļautās prasības.” Tajā pat laikā atzīstot, ka „attīstoties un paplašinoties apdzīvojuma struktūrai, neizbēgami pieaugs notekūdeņu radītā slodze uz vidi.”

Norādot par jūras krasta erozijas procesiem teritorijā no Liepājas līdz Akmensragam, vides pārskatā atzīmēts, ka „teritorijas plānojumā būtu jāizvērtē paaugstinātā jeb nenovēršamā pamatkrasta erozijas riska robežas tuvākajiem 30 – 50 gadiem, jāizvērtē šajā joslā esošo ēku un infrastruktūras objektu drošību.”

Mūsu analīzi Saraiķu un Ziemupes teritoriālajām aprisēm un apbūves koncentrāciju skatīt 7.sadaļā.

Nepieciešams atzīmēt arī, Vērgales pagasta teritorijas plānojuma teritorijas un izmantošanas noteikumos Saraiķu un Ziemupes ciemos noteiktajā „retinātas apbūves dzīvojamās un rekreācijas teritorijās” bez viengimeņu un divgimeņu dzīvojamās apbūves, tūrisma un rekreācijas objektiem, lauku tūrisma mājām, kempingiem, telšu laukumiem, sporta un atpūtas būvēm, mazumtirdzniecības un sadzīves pakalpojumu uzņēmumiem atļauti vēja ģeneratori, ar nosacījumu, ka izstrādājams detālplānojums, ja to pieļauj vides un dabas aizsardzības normatīvi, ja tas neietekmē blakus esošos nekustamos īpašumus un netiek traucētas blakus esošo zemes gabalu īpašnieku tiesības un intereses (atsauce uz Civillikuma prasībām).”

Šīs teritorijas plānojuma noteikumu normas nenoteiktība šodien pieļāvusi ļoti atšķirīgām, konfliktējošām funkcijām koncentrēties vienuviet. To uzskatāmi demonstrē to teritoriju izvietojums, kurās izstrādāti detālplānojumi vēja elektrostaciju būvniecībai (sk. Grafiskās daļas karti „Pāvilostas novada teritorijas pašreizējā izmantošana” ar mēroga noteiktību 1:10000)

Lauku teritorijas.

Plāna izstrādātāji norāda, ka „pagasta teritorijā ārpus ciemiem galvenie izmantošanas veidi ir lauksaimnieciskā ražošana, mežsaimnieciskā darbība, iedzīvotāju atpūta, tūrisms un ekoloģisko un ainavisko vērtību aizsardzība. Tiek pieļauts viensētu tipa dzīvojamās apbūves, ražošanas un tehniskās apbūves objektu izvietojums, ja tas nav pretrunā ar lauku vides saglabāšanas, kultūras mantojuma un dabas aizsardzības interesēm.”

Vides pārskatā ieteikts „teritorijās, kurās attīstīta intensīva lauksaimniecība, iespējams izklidētais piesārņojums. Lai novērstu augsnes un ūdens piesārņošanu, ieteicams plānojumā noteikt, ka zemes īpašniekiem un lietotājiem, kuri nodarbojas ar lauksaimniecību, jāievēro Labas lauksaimniecības prakses nosacījumi. Intensīvi apsaimniekotās teritorijās bioloģiskās daudzveidības uzturēšanai jā saglabā vērtīgie ainavas elementi – atsevišķi koki un krūmi, to grupas, dīķi. Vēlams izveidot un apsaimniekot tīrumu buferjoslas gar ceļu malām un grāvjiem.”

Plānojuma autori raksta: „lauksaimniecības zemju kopējā platība plānojumā tiek samazināta, nelielu daļu no pašreizējām zemēm paredzot ciemu apbūves attīstībai, rekreācijas un atpūtas objektiem vai transformācijai meža zemēs.” Par lauksaimniecības zemju transformēšanas iecerēm un apjomiem jaunās apbūves vajadzībām, īpaši Saraiķos un Ziemupē, skatīt 7.sadaļā.

Lauksaimniecībā izmantojamās teritorijās un mežsaimniecībā izmantojamās teritorijās atļauta arī viensēta, viesu māja, lauku tūrisma māja un jaunveidojamā zemes gabala minimālā platība noteikta attiecīgi 1 un 2 ha.

Taču līdzīgi kā Sakas pagasta teritorijas plānojumā arī šeit ārpus ciemiem paredzēta „retinātas apbūves dzīvojamās un rekreācijas teritorijas” un „tūrisma un atpūtas teritorijas”(atļauts: kafejnīcas un citi apkalpes uzņēmumi, viesu mājas, pansijas, kempingi, telšu laukumi, sporta un atpūtas būves, viensētas, autostāvvietas), kurās ir tādas pašas prasības kā ciemu teritorijā, nosakot jaunveidojamā zemes gabalu minimālo platību 1 ha. Papildus tam šajās teritorijās, izstrādājot detālplānojumus, ir plašas iespējas vēja elektrostaciju izvietošanai. To teritoriju izvietojumu, kurās uzsākta detālplānojumu izstrāde vai tie ir jau apstiprināti vēja elektrostaciju būvniecībai skatīt grafiskās daļas kartē „Pāvilostas novada pašreizējā izmantošana”.

Vides pārskatā attiecībā par vēja elektrostaciju izvietošanu piezīmēts, ka to „uzstādīšana nevietā var ietekmēt putnu migrācijas ceļus, kā arī radīt tiešu negatīvu ietekmi uz ainavu. Papildus plānojumā būtu jānosaka arī pirms

vēja parku izveides veikt ainavu analīzi un izstrādāt ainavu plānojumu plašākai teritorijai, lai novērstu iespējamās negatīvās ietekmes.”

Vides pārskatā analizējot pašreizējos demogrāfiskos datus, prognozi tuvākajiem gadiem, secināts, ka Vērgales pagastā demogrāfiskās attīstības tendence saglabāsies nemainīga vai būs negatīva. „Pamatojoties uz šo apstākli jādoma, ka tuvākajos gados Vērgales pagastā nav paredzama ļoti intensīva saimnieciskās darbības attīstība. Ja veidosies neliela apjoma komercuzņēmumi un ražotnes, tad tas notiks pamatā esošo apdzīvoto vietu teritorijās, jo tur ir nodrošināta pieejamība un esoša infrastruktūra. Piekrastes teritorijā lēnām attīstīsies tūrisms, jo, kā liecina līdzšinējās tendences, tūrisma pakalpojumu attīstība joprojām notiek, taču ne tik straujos tempos, lai tas radītu nenovēršami negatīvu ietekmi uz vidi.”

Iepriekš minētajā dokumentā tiek atzīts, ka „Vērgales pagasta teritorijas plānojums nosaka racionālus un teritorijas attīstību veicinošus nosacījumus, kas ir saskaņā ar valstī spēkā esošajiem normatīvajiem aktiem un to prasībām, kas ir vērstas uz dabas resursu racionālu izmantošanu nodrošinot iespējami līdzsvarotāku teritorijas attīstību. Situācijā, ja teritorijas plānojums netiktu īstenots, attīstība notiktu haotiski un, iespējams, nevēlamā virzienā. Nenorādot teritorijas apdzīvojuma struktūras attīstībai, tā attīstītos haotiski un nelikumīgi, tādējādi neizbēgami saasinot vides problēmas pagasta teritorijā.”

6.1.3. Pāvilostai

2004.gada 7.septembrī, ievērojot likuma „Par pašvaldībā” 14.pantu un Teritorijas plānošanas likuma 7.panta 6.daļu, pieņemts pašvaldības lēmums Nr.13 par jauna teritorijas plānojuma izstrādi Pāvilostas pilsētas teritorijai, apstiprinot par atbildīgo amatpersonu Uldi Kristapsonu, un 2005.gada 28.septembrī apstiprināts Pāvilostas pilsētas teritorijas plānojuma darba uzdevums, kas precizēts 2006.gada 23.februārī pēc sabiedriskā apspriešanas pirmā posma (no 2005.gada 2.jūnija līdz 5.jūlijam).

Pāvilostas pilsētas teritorijas plānojumu 2008. – 2020.gadam Sakas novada dome apstiprināja 2008.gada 29.maijā.

Teritorijas plānojuma saturs izveidots, ņemot vērā Latvijas Republikas Ministru kabineta 19.10.2004. noteikumus Nr.883 „Vietējās pašvaldības teritorijas plānošanas noteikumi”.

Risinājumi

Apraksta pirmajā daļā parādītas pilsētas pašreizējās vērtības un dots kopējais vērtējums par attīstības iespējām, ierobežojumiem, pašattīstības resursiem un ārējām ietekmēm. Apzinātas problēmu vietas un vizuāli jūtīgās vietas pilsētas telpiskajā attīstībā, kā arī īpašumu apdraudējumu riski.

Teritorijas plānojuma paskaidrojuma rakstā atspoguļotas plānošanas procesā izstrādātās Pāvilostas telpiskās attīstības koncepcijas un iespējamās zemes izmantošanas alternatīvas (sk.pielikumā).

Tolaik Pāvilostas teritorijas plānojuma pamatkonceptija jeb pilsētas attīstības redzējuma galvenā ideja – saglabāt vērtīgo (dabas un kultūrvēsturiskās vērtības) un virzīt jaunās apbūves attīstību uz neapgūtajām un brīvajām teritorijām, kas atrodas tuvāk Liepājas–Ventspils šosejai.

Koncepcijā „Trīs Pāvilostas” (sk. Pielikumā) uzsvērts, ka Pāvilostai ir trīs attīstības laiki: Vecā Pāvilosta, Jaunais ciems, kā iedzīvotāji dēvē apbūves daļu starp veco dzelzceļu un Sakas upes labo krastu, un plānotā apbūve – gan dzīvojamās, gan publiskās teritorijās. Pāvilostai ir brīvas teritorijas ap Orgu (Malduguņu strautu). Tā ir kā elements, kas mazākā mērogā atkārtoti Sakas upes vietu pilsētas struktūrā. Līdz ar to tiek paredzēts, ka jaunajai apbūvei jāattīstās brīvajās teritorijās gar Orgu virzienā uz Liepājas–Ventspils šoseju. Koncepcijā ir uzsvērti Sakas upei un Dzintaru ielai perpendikulārie virzieni (Malduguņu strauts un izeja uz jūru starp Zaļkalna mežu un Pelēko kāpu). Tā dēvētajā Otrā pusē jeb Sakas upes kreisajā krastā paredzēta ostas attīstība un saistībā ar to rekreācijas saimniecība.

Ostas perspektīvās attīstības teritorijas tiek paredzētas kreisajā krastā. Teritorijas pie Dzintaru ielas jā saglabā pārsvarā brīvas un publiski pieejamas. Ostā bez tam tiek iecerēta arī publiskā apbūve saistībā ar ostas funkcijām.

Sakas upes kreisajā krastā jeb Otrā pusē plānotas publiskās apbūves teritorijas, rekreācijas objekti un vasarnīcu teritorijas. Teritorijās gar Sakas upes palieniņiem plānotas un gravāmas, saglabājot zaļumu teritoriju (plāvas un meži) raksturu, iecerētas publiskās, t.i., rekreācijas teritorijas. Neliela mazstāvu dzīvojamās apbūves teritorija paredzēta kreisajā krastā – vietā, kur vēsturiski plānotas vasarnīcas pie Atpūtas ielas, un savrupmāju apbūve ar papildus funkcijām tūrisma un atpūtas iespēju nodrošināšanai pie Ostbahas – Meža un Cīruļu ielās.

Ņemot vērā pilsētas attīstības koncepciju, tika noteikta pilsētas teritorijas perspektīvā izmantošana. Pamatprincips teritoriju izmantošanas veidu noteikšanā un attēlošanā grafiski – pielāgot to pilsētas telpiskajai struktūrai, ņemot vērā katras atsevišķas izmantošanas vertikālo un funkcionālo ietekmi uz to, kam ir īpaša nozīme cilvēku uztverē un pilsētas telpiskajā uzbūvē. Attēlojot teritoriju izmantošanas veidus grafiski, ar atšķirīgu toņu intensitāti tiek parādīts konkrēto teritoriju izmantošanas grupu atsevišķo izmantošanas veidu savstarpējais vertikālais salīdzinājums – ar gaišāku toni plānotas teritorijas, kas pēc augstuma atzīmēm ir tuvākas zemes līmenim (piemēram, mazstāvu dzīvojamās apbūves teritorijas), bet ar tumšāku toni attēlo teritoriju izmantošanas, kas dabā ir ar augstākiem objektiem (piemēram, vairākstāvu dzīvojamās apbūves teritorijas).

Atbilstoši iedzīvotāju iesniegtajiem iesniegumiem, teritorijas plānojuma izstrādes laikā vēlme transformēt par dzīvojamās apbūves teritorijām ir 19 ha pilsētas zemes. Tika pieņemts, ka dzīvojamās ēkas būs uz 900 (1200) m² lieliem zemes gabaliem, papildus iecerēts uzbūvēt 211 (158) savrupmājas (ģimeņu dzīvojamās mājas). Tajā pašā laikā teritorijas plānojumā ir norādīts uz tendenci esošo dzīvojamo apbūvi izmantot sezonas dzīvošanai, kā arī būvēt jaunas dzīvojamās mājas tikai dzīvošanai vasaras sezonā.

Teritorijas plānojuma aprēķina periodā (12 gadiem) apbūves teritoriju pieaugums tika plānots par 34,6 ha: mazstāvu dzīvojamai apbūvei papildus jaunas teritorijas tiek paredzētas 27 ha platībā, bet pārējai, galvenokārt publiskajai un ražošanas apbūvei, 7,3 ha platībā, ņemot vērā optimistiskākās iedzīvotāju skaita pieauguma prognozes (12 gadu periodā iedzīvotāju skaits palielinās par 766), 2006. – 2007. gada nekustamā īpašuma tirgus un būvniecības attīstības tendences. Galvenokārt, šīs apbūves teritorijas plānotas bijušo sakņu dārzu teritorijā, pašreizējās atmatu zālāju, krūmāju un mežu puduru zemes, kā arī meža teritorijās Otrā pusē – Vētras, Zeltenes, Sēņu un Atpūtas ielu rajonā.

Teritorijas plānojuma īstenošanas ietekmes uz vidi novērtējumā, izvērtējot plānojuma risinājumus, atzīts – „Esošu mežu transformācija par dažāda veida apbūves zemēm plānojumā tiek paredzēta teritorijā starp Vētras un Zeltenes ielu un kvartālā Atpūtas ielā. Pārējā jaunās apbūves teritorijas tiek paredzētas vietās, kur šobrīd ir plāvas, neizmantota lauksaimniecības zeme, apmežoties sākusies lauksaimniecības zeme, atmata un dārziņi. Plānojums saglabā kā neapbūvējamas teritorijas augstvērtīgākās un no dabas aizsardzības nozīmīgākā mežu teritorijas: Zaļkalnu mežu, mežus Sakas upes krastos un Malduguņu strauta krastos”.

Minētajā novērtējumā secināts, „ka krasta kāpu aizsargjosla ir noteikta saskaņā ar Aizsargjoslu likuma prasībām, un tajā ir ietvertas visas piekrastes aizsargājamo biotopu atradnes.”

Vērtējot plānojuma gala redakciju tika veikts ietekmes uz vidi novērtējums divām iespējamām alternatīvām: mazstāvu apbūves teritoriju paredzēšana Vētras ielas labajā malā un atsevišķās teritorijās Sakas upes kreisajā krastā. Iespējamā mazstāvu apbūves paredzēšana Vētras ielas labajā malā vērtēta negatīvi, jo tā būtiski ietekmēs piekrastes īpaši aizsargājamus biotopus un sugas. „Plānojumā šajā teritorijā paredzētā mikrolieguma izveide, viennozīmīgi vērtējama pozitīvi, un uzskatāma par labāku alternatīvu nekā mazstāvu apbūve” – teikts vides novērtējumā. Mazstāvu apbūves paredzēšana atsevišķās teritorijās Sakas upes kreisajā krastā tika uzskatīta kā nevēlama, jo šajās teritorijās netiek plānota centralizēta kanalizācijas sistēma, kā arī tas ietekmēs Sakas upes ielejas ainavu un, vietām, palielinās bioloģiskās daudzveidības vērtības.”

Tā kā teritorijas plānojuma paskaidrojuma raksts ietver plašu vēl joprojām aktuālu pilsētas plānošanai nozīmīgu informāciju, pamatojumus arī jaunā plāna risinājumiem, tā materiāls ietverts šī paskaidrojuma raksta pielikumā.

6.2. KOPSAVILKUMS

(1) Pašreizējā novada teritorijā spēkā esošajos teritorijas plānojumos jūras piekrastē noteiktas milzīgas teritorijas Saraiķu un Ziemupes ciemiem Vērgales pagastā, Strantes un Ulmales ciemiem Sakas pagastā.

Atbilstīgi Aizsargjoslu likuma 67.panta noteiktajā kārtībā šo ciemu robežas pirms teritorijas plānojumu apstiprināšanas ir saskaņotas ar atbildīgajām ministrijām. Faktiski šobrīd plānotie ciemi pēc to teritoriālām aprisēm atgādina bijušo muižu areālus (skatīt 1.sadaļā)

(2) Nosakot un saskaņojot ciemu robežas acīmredzot vadījās no tiem kritērijiem, kuri bija noteikti likuma „Par Latvijas Republikas administratīvo teritoriju izveidošanu un apdzīvoto vietu statusa noteikšanu”(1991) 11. pantā. Kopš 25.10.2006. līdz 31.12.2008. likuma 11.pantā tika noteikts, ka ciemu kategorijā var ieskaitīt arī tādas lauku apdzīvotās vietas, kurās „ ir vēsturiski radusies vai tiek plānota koncentrēta apbūve un kurās dzīvo pastāvīgie iedzīvotāji”. Līdz 25.10.2006. minētā likuma 11. pants noteica, ka lauku apdzīvoto vietu ciemu kategorijā var ieskaitīt tikai tad, ja tajā ir vēsturiski radusies koncentrēta apbūve un dzīvo pastāvīgie iedzīvotāji. Formāli ņemot, Sakas pagasta teritorijas plānojumā (2007.) jaunizveidotajiem ciemiem: Strante un Ulmale, kā arī Vērgales pagasta teritorijas plānojumā (2007) ievērojami paplašinātajiem ciemiem: Saraiķi un Ziemepe ir ņemti vērā tā laika likuma kritēriji, izņemot 11.panta 1.apakšpunktu, ka „vietējās pašvaldības teritorijas plānojumā pamato nepieciešamību lauku apdzīvoto vietu ieskaitīt ciemu kategorijā.”

Baltijas jūras piekraste ir būtiska ekosistēmas sastāvdaļa, kuru aizsargā ne vien nacionālās, bet arī starptautiskās tiesības. Latvijas Republikai ir saistoši starptautiskie nolīgumi par Baltijas jūras piekrastes aizsardzību. Viens no tiem ir 1974. gada Baltijas jūras reģiona jūras vides aizsardzības konvencija (turpmāk – Helsinku konvencija), kurai Latvija pievienojās 1994. gada 3. martā, pieņemot likumu “Par 1974. gada un 1992. gada Helsinku konvencijām par Baltijas jūras reģiona jūras vides aizsardzību”. Minētās konvencijas 3. panta pirmā daļa noteic, ka līgumslēdzējas puses individuāli vai kopīgi veic visus pienācīgos likumdošanas, administratīvos vai citus vajadzīgos pasākumus, lai nepieļautu vai likvidētu piesārņojumu, kā arī aizsargātu Baltijas jūras reģiona jūras vidi un uzlabotu tās stāvokli. Baltijas jūras reģiona jūras vides aizsardzības komisija, kura saskaņā ar Helsinku konvencijas 12. panta pirmo daļu nodibināta konvencijas mērķu sasniegšanai, ir ieteikusi iespēju robežās nepieļaut pasākumus, kas varētu radīt paliekošas pārmaiņas dabā un ainavā (sk. HELCOM Recommendation 15/1, http://www.helcom.fi/Recommendations/en_GB/rec15_1/). (Satversmes tiesas 2008.gada 27.marta sprieduma lieta Nr.2007-17-05 secinājumu daļas 16.1.punkts)

(3) Izpētot Sakas pagasta un Vērgales pagasta teritoriju plānojumus, jāatzīst, ka jaunas apbūves teritoriju koncentrēts izvietojums nav paredzēts tikai ciemos (arī no jauna plānotajos), bet arī citviet pagastu teritorijās.

(4) Taču pat optimistiskāko attīstības scenāriju gadījumā maz ticams, ka visas jaunai apbūvei plānotās teritorijas tiks apbūvētas. Tajā pat laikā šāda plānošana/ neplānošana atstāj iespējas nenoteiktībai, teritorijas haotiskai un fragmentārai apbūvēšanai, radot jaunas mezglu vietas apdzīvojuma struktūrā. Turpmākajā plānošanas gaitā nepieciešams pārskatīt šo plānojumu risinājumu lietderību un iespējamību, orientējoties uz reālām pašvaldības iespējām savu funkciju realizēšanā, demogrāfiskām un ekonomiskām tendencēm un arī apzinoties riskus, nevis tikai uz katra zemesgabala teorētiski iespējamo maksimālo kapacitāti.

(5) Visu spēkā apstiprināto plānojumu realizācija jaunas būvniecības aspektā to darbības 5 gadu periodā ir bijusi nenožīmīga. Pašreiz Vērgales pagasta teritorijas plānojuma risinājumi bijuši par pamatu vairāku detālplānojumu izstrādei vai to izstrādes uzsākšanai vēja elektrostaciju izvietošanai, kas jau šobrīd rada funkcionālu haosu teritorijas plānojuma atļauto izmantošanu aspektā. Jāatzīmē arī, ka Sakas pagasta plānojuma risinājumi un realizācija Zaļkalna meža areālā un pie Akmeņraga 2011.gadā ir negatīvi vērtēti no tiesiskā aspekta Satversmes tiesas spriedumā, atzīstot plānojuma daļas par spēkā neesošām kopš 2008.gada – no plānojuma spēkā stāšanās brīža.

(6) Pašreizējie plānojumi izstrādāti ar ļoti atšķirīgām pieejām – liela lietoto teritorijas plānotās (atļautās) izmantošanas veidu, to apzīmējumus un krāsojumu dažādība. Lai gan vēl neviens normatīvais akts neparedz unificētus šo minēto plānojumu elementus, tomēr „ne vien teritorijas plānojuma izstrādes procesam, bet arī tā rezultātam – teritorijas plānojumam – jābūt skaidram un saprotamam” (sk. Satversmes tiesas 2011. gada 3. maija sprieduma lietā Nr. 2010-54-03 19.3.punktu).

Īpaša nozīme ir arī aspektam, ka šobrīd normatīvajā regulējumā nav noteiktas atsevišķas pieejas urbāno un lauku teritoriju plānošanai, - līdz ar to faktiski tiek plānota tikai apbūve jebkurā atļautajā izmantošanā.

(7) Mēs varam secināt, ka izstrādātajos plāņos, līdzīgi kā vairums Latvijas vietējo pašvaldību plāņos, atspoguļojas iepriekš neprognozētie un plānotie (arī neplānotie) procesi (zemes reforma, nekustamā īpašuma tirgus, konkrēta zemes gabala īpašnieka vēlmes, iepriekšējie plāņi u.tml.) Šobrīd redzama šo procesu uzkrāšanās, kas izpaužas atklāti un, ja turpmākajā plānošanas procesā netiks vadīti, tad apdraudēs apdzīvojuma līdzsvarotu attīstību. Bet ne vienmēr pašvaldība viena pati spēj atrisināt šīs uzkrātās problēmas.

7. PĀVILOSTAS NOVADA ATTĪSTĪBAI NOZĪMĪGĀS TERITORIJAS

7.1. GRĪŅU APVIDUS

Pašreiz vārdu *grīnis* lielākoties saista ar Grīņu rezervātu (viens no senākajām aizsargājamām teritorijām Latvijā), bet šaurākā speciālistu lokā – ar šajā vārdā nosaukto meža tipu, kas tiek iezīmēts meža inventarizācijas lietās. Tomēr vārdam *grīnis* ir plašāka nozīme, jo sākotnēji tas attiecās uz plašāku apvidu Akmeņraga apkārtnē, bijušo Upesmuižas un Ziemupes muižas teritorijās. Būtībā tas nozīmē Latvijas piekrastei unikālu ainavas tipu, kas gan pēdējā gadsimta laikā dažādu apstākļu ietekmē ir ievērojami pārmainījies. Tādēļ neliels ieskats vēsturē.

Jau 19. gs. sākumā Kurzemes provinces aprakstā (Kayserling, Derschau, 1805) norādīts, ka "Sakas draudzē uz Ziemupes pusi ir tukši apgabali – virsāji, purvi, kur tālu nav redzams neviens koks" (citēts no Gaiļa, 1958, 56.lpp.). *Grīņus* savos pētījumos 20. gs. sākumā piemin arī dabas pētnieks K. Kupfers, saistot tos ar sārtenes (*Erica tetralix*) atradnēm. Pēc viņa novērojumiem un vietējo iedzīvotāju pieredzes, par *grīņiem* sauktas slāpājākas vietas, kas atrodas starp sausākām *kalvām*.

Informāciju par grīņu apvidu atrodam arī senākajās kartēs. Piemēram, 1894.g. topogrāfiskajā kartē – grīņu apvidū redzama klaja teritorija (sk.35.attēls), bet 1917.g. kartē – vietvārds – *Grūningen*. (sk.36.attēls)

35.attēls.Kurzemes piekraste 1894.g. (Viduseiropas pārskata karte).

36.attēls.Kurzemes piekraste 1917.g.

Jau vēlāk, 20. gs. 20. gados pēc Latvijas valstiskās neatkarības iegūšanas, Upesmuižas sadalīšanas materiālos vārds *grīņi* lietots kā vietvārds, bet juridiski tas nozīmēja muižas nekultivētās zemes. Tas pats atrodams Ziemupes muižas dalīšanas lietā.

20.gs. 20.-30. gados tā laika meža zinātnieku (V. Eihe, K. Kiršteins) darbos atrodami grīņu kā meža tipa apraksti. Savukārt E. Jansons (1936) apraksta grīņus kā ‘dabas pieminekli’. Tātad, par grīņiem tiek runāts abējās nozīmēs – kā par meža tipu un kā par ainavas tipu. To atrodam arī Latviešu konversācijas vārdnīcā (6. sēj., 1931), kur ir divi šķirkļi – *grīnis* kā meža tips (10715. sleja) un *grīņi* kā ainava, kā augu ģeogrāfijas jēdziens (10723. sleja).

Meža enciklopēdijā (2003, 113.lpp.) grīnis aprakstīts kā meža tips mitrās minerālaugsnēs, to raksturo skraja kokaudze ar priedi un purva bērzu, pārsvārā atbilst 5. bonitātei. Apakštīpi – viršu (pārpurvotais sils) un zaļu grīņi, kuru savstarpējais izvietojums reālos apstākļos veido mozaikas.

Mežkopja J. Gaiļa *Grīņu ainavas* aprakstam pašreiz ir kultūrvēsturiska nozīme. 20.gs. vēsturiskie notikumi, krasās izmaiņas cilvēku dzīvē, ko uzspieda padomju varas gados realizētā politika, noteica to, ka senā grīņu ainava praktiski zudusi, fragmentāri saglabājoties vien aizsargājamās teritorijās un cilvēku atmiņās.

J.Gailis (1958, 56. lpp.): „Mežs, izmantojot sava spēcīgā sabiedrotā – cilvēka palīdzību, pamazām iekaro plašas atmatas un virsājus. Nosusinātajos un vienlaikus uzartajos klajumos sāk veidoties priežu kultūras un zaļot bērzu jaunaudzes. Paies gadu desmiti, un nosusināšanas, kā arī meža kultūru ietekmē apvidus tagadējam vērotājam būs kļuvis svešs.”

Turpmāk pievērsīsim uzmanību trīs veidojumiem, kas attiecas uz Grīņu areālu.

7.1.1. Upesmuižas Grīņu sadalīšana viensētās

Informācija par Grīņu zemju sadalīšanu 20. gs. agrārās reformas laikā atrodama vairākās LVVA glabātajās lietās: 1679.f., 172. apr., 74.l. – Upesmuižas sadalīšana; 1679.f., 2. apr., 198.l. – Upesmuižas nekultivēto zemju sadalīšanas plāns; 7128.f.,1. apr., 598.l – Sakas pagasta Grīņu zemes piešķiršana; 600.l. – Upesmuižas nekultivēto zemju sadalīšana.

Grīņu zemes bija muižas nekultivētās pārmitrās un nabadzīgās zemes, tajās auga tikai virsāji un mazas priedītes. Kopplatība apm. 4000 ha, zemes reformas sākumā to pārņēma valsts zemju fondā. Ir skopas ziņas, kas ļauj domāt, ka Grīņu sadalīšana jaunsaimniecībās nebija tik viegli izlemjams jautājums. Vispirms – bija nepieciešams veikt meliorācijas darbus, jo pārmērīgais mitrums vēl vairāk samazināja nekultivēto, nabadzīgo augšņu piemērotību lauksaimniecībai. Par to runāja arī Valsts kontroles komisija 1927.g. savā atzinumā, proti, ka zemes kultivēšana būtu ļoti dārga, ka saimniecības nebūs dzīvotspējīgas un ieguldītie līdzekļi neatmaksāsies. Tādēļ Grīņu sadalīšana jaunsaimniecībās „nebūtu attaisnojama”. Tomēr jau 1927. un 1928. gados trīs paņēmienos izstrādāti Grīņu sadalīšanas projekti. Acīmredzot, izšķiroša nozīme bija politiskajai situācijai, un tam, ka zemes pieprasījumu skaits tālu pārsniedza sadalāmo zemju resursu apjomus. Sevišķi tas attiecās uz Latgali, un tādēļ viņu zemes problēmas sāka risināt Kurzemē. Tas attiecas arī uz Upesmuižu – praktiski visas jaunsaimniecības tika iedalītas pārceļotājiem no Latgales.

Bija izstrādāti trīs zemes sadalīšanas projekti: (1) Grīņi – 1: kopplatība 1351,2 ha, 71 saimniecība; (2) Grīņi – 2: kopplatība 874,6 ha, 47 saimniecības; (3) Grīņi – 3: kopplatība 1255,1 ha, 64 saimniecības. Par to, kāda zeme faktiski tika sadalīta jaunsaimniecību ierīkošanai, liecina šādi dati par pirmo no projektētajām teritorijām (1679.f., 2.apr., 198.l.): priežu mežs aizņēma 52% no teritorijas, jaukts mežs – 22% un pļavas – 26%.

Sadalītās zemes kopējā platība bija 3481,1 ha, ieprojektēto saimniecību skaits – 182, tātad vidēji uz vienu saimniecību 19 ha. Tās bija bez ēkām, zeme tika raksturota kā apaugusi pļava vai priežu mežs.

Zemes sadalīšanas un jaunsaimniecību veidošanas process būtu atsevišķa pētījuma vērts, tam ir liela kultūrvēsturiska nozīme. Šeit tikai atzīmēsim, ka pēc Zemes ierīcības vēstnesī publicētajām ziņām laikā no 1928.g. līdz 1930.g. Grīņos zemes bija ieguvuši 128 cilvēki, lielākais vairums – pārceļotāji no Latgales. Vienlaikus – pieteikumus uz zemes iegūšanu noraidīja 104 cilvēkiem.

Etnogrāfs S. Cimermanis norāda (1980), ka Grīņos vērojama Kurzemes un Latgales iedzīvotāju kultūras un dzīvesveida mijiedarbība. Pārceļotāji no Dienvidlatgales ieradās ar visu iedzīvi – darba rīkiem, istablietām, saimniecības piederumiem. Ēkas cēla dažādos veidos – citi sāka ar pagaidu ēkām, citi apmetās tuvējās saimniecībās un uzreiz cēla labākas ēkas. Sākumā izmantoti tradicionālie Latgales celtniecības paņēmieni, arī ēku plānojums bija tradicionāls. Pēc. S. Cimermaņa vērtējuma, kā latgaliešu ģimeņu sētu labākie paraugi atzīmējamas trīs sētas – Ausekļi, Ceriņi un Ķirši. Pašreiz varētu būt zināmas tikai to vietas, jo jaunākajās kartēs šie vietvārdi nav atrodami.

V. Sandera vēsturiskajā romānā *Henke no Pāvilostas* (bez gada)var atrast jauneklā vērojumus par Grīņiem, vairāk gan – par *grīniešu* dzīvi.

Piemēram, par grīniešu mājām. Tās visas no guļbaļķiem, „lielāko tiesu no apaļkokiem. Arī saimniecības ēkas viena otrai līdzīgas. Pie mājām iestrādāts zemes pleķītis, sievietes rušinās, kaut ko stāda vai iestādīto apkopj. Šur tur zaļo ziemāji, bet nelielās platībās” (19. lpp.).

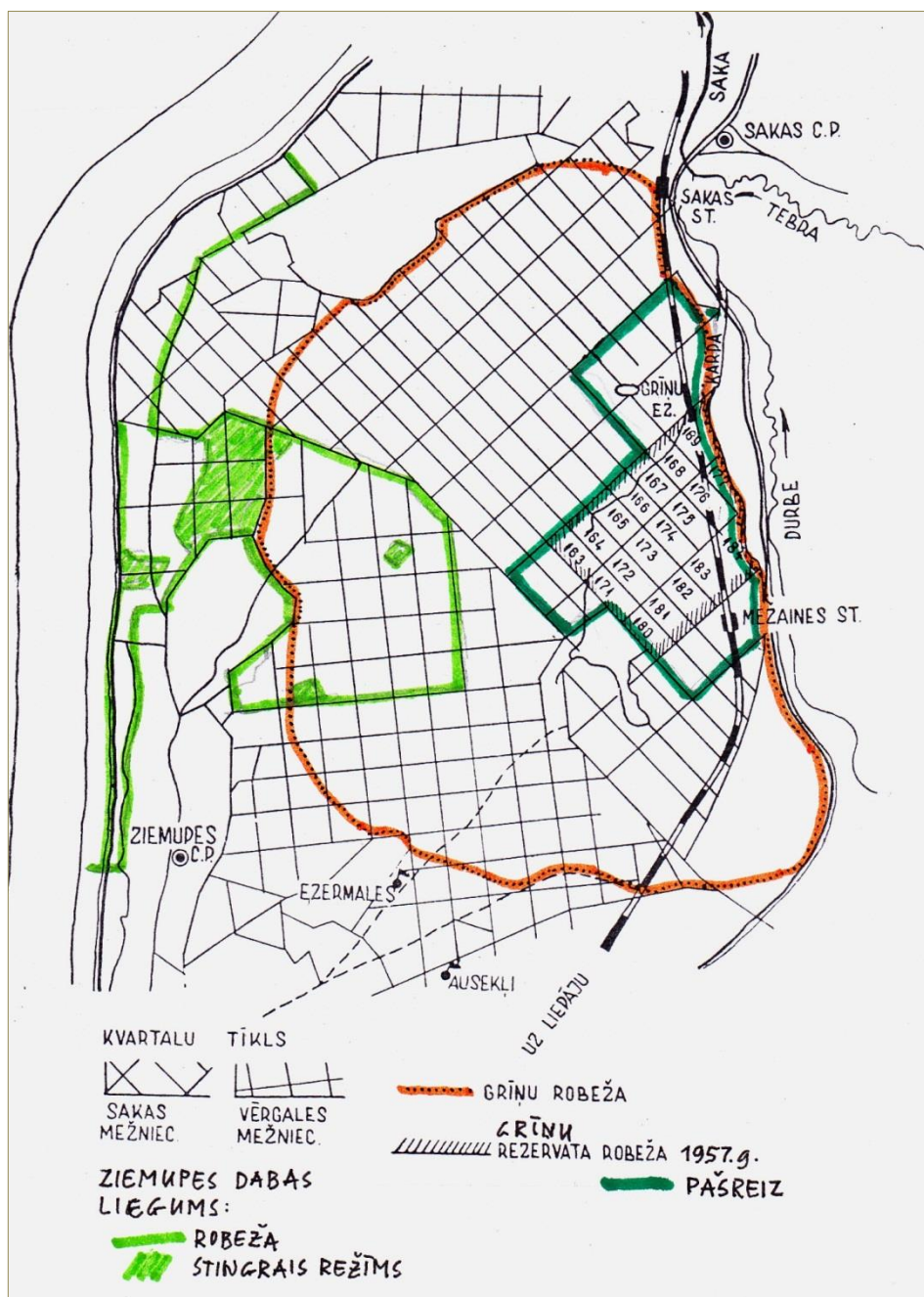
Vai arī – sarunā kāds Grīņu iedzīvotājs saka: „Grīņu purvs ir labs vienīgi ar kārkļu puduriem, kas saauguši daudzajos novadgrāvjos. Citādi purvam nav pielietojamas vērtības. Nesaprotu, kāpēc valdība šeit iemānījusi cilvēkus” (33. lpp.).

Vēl interesanta informācija. Sakas pamatskolas pārzinis rāda paša zīmēto Grīņu karti. „Lūk, šeit iezīmēts Skolas dambis. Pirmā māja aiz dzelzceļa ir Gavari, nākošā Odiņi, tālāk – Rimšāni, vēl tālāk – Batņas un tā joprojām – Bubieri, Auziņi, Mazuri, Malinovski, Grižibovski. Biksāni, Sanderi, Gribuļi, Kroņi...Savukārt šeit iezīmēts Kazupes dambis. Aiz dzelzceļa tūlīt dzīvo otrie Odiņi, tālāk Valdmaņi, vēl tālāk – Pūce, tad Lukaševics, tad Lauskis, Juhna, Pārups un tā tālāk, tā es jums varētu uzskaitīt visas astoņdesmit grīniešu mājas. Tajās dzīvo dažādu tautību

cilvēki – latvieši, poļi, baltkrievi, krievi – tomēr visi, vai gandrīz visi, ieradušies šeit no Latgales, tikai daži vietējie kurzemnieki vai vidzemnieki” (59. lpp.).

Par zemes apsaimniekošanu raksta J. Gailis: mazos lauciņus mēsloja ar kūstmēsliem un no jūras izskalotajām alģēm. Visa platība – ekstensīvas ganības, arī virsāji. Lai atjaunotu zāļu sastāvu, plašie klajumi pavasaros katru gadu no jauna izdedzinātas. No uguns paglābās tikai atsevišķi meža puduri, kas pašreiz ir īpatnēji elementi Grīņu ainavā.

Pēc Otrā pasaules kara visas Grīņu zemes, kā arī pašā jūras malā esošās senās zemnieku saimniecības abpus Akmeņragam tika ieskaitītas valsts meža fondā (skat.37.attēlu).

37.attēls. Grīņu apvidus Kurzemes piekrastē. Kartes pamatne no J. Gaiļa (1958.) darba.

7.1.2. Grīņu rezervāta izveidošana

Upesmuižas nekultivēto zemju sadalīšanas lietā atrodama Aizputes un Liepājas apriņķa mērnika 1937.gada 3. augustā rakstīta vēstule, kurā runāts par zemes rezervēšanu „retā viršu stāda (*Erica tetralix*) saudzēšanai”, atsaucoties uz Latvijas Universitātes ierosinājumu veidot rezervātu. Mērķim rezervēto zemju kopplatība ir

773,33 ha. Par rezervāta veidošanas gadu uzskata 1936.g. Pašreiz tā statusu nosaka atsevišķs likums, un rezervātam ir izstrādāts individuālais dabas aizsardzības plāns.

Laika gaitā rezervāta teritorijas platība ir mainījusies: 1957.g. – 700 ha; 1977.g. – 1076 ha; 1987.g. – 1457 ha; pašreiz – 1454,9 ha.

7.1.3. Ziemupes dabas liegums

Izveidots uz divu agrāk pastāvējušu dabas liegumu bāzes – (1) Ziemupes purva mirtes atradne (1835 ha) un (2) vietējās nozīmes Ziemupes dabas liegums (josla gar piekrasti, 1992.g.). Pašreizējā lieguma teritorijas konfigurācija ir visai sarežģīta. To veido liels meža masīvs austrumos no Ziemupes – Akmeņraga ceļa un 14 km garš piekrastes posms kā šaura josla, kas ietver pludmali, priekškāpas un šauru meža joslu, kas izveidojusies aizaugot seno saimniecību tīrumiem, ganībām un pļavām. Tas apgrūtina pārvaldības jautājumus, tajā skaitā ietekmē priekšstatus par liegumu kopumā. Novērojumi liecina, ka cilvēki pārsvarā uzskata – galvenais lieguma mērķis ir tieši iepriekš minētās šaurās joslas un zilpodzes atradņu aizsardzība.

Dabas aizsardzības plāns izstrādāts 1999.g., apstiprināts 2001.g. Dabas aizsardzības plānā apkopotā informācija ir labs materiāls situācijas izmaiņu analīzei laika gaitā, kā arī plānoto apsaimniekošanas pasākumu efektivitātes izvērtēšanai.

Lieguma platība 2470 ha, tajā skaitā 1127,2 ha (45,6%) – privātā īpašumā esošas zemes. Izstrādes laikā Vērgales pagasta daļā bija 34, bet Sakas pagasta daļā 30 īpašnieki, neskaitot Latvijas Valsts mežus un Vērgales pagasta pašvaldību. Vērgales pagasta daļā 14 īpašnieki ir vietējie pagasta iedzīvotāji, bet Sakas pagastā tikai 6. Jādomā, pašreiz situācija varētu būt mainījusies.

Lieguma teritorijas raksturojumā runa ir par slapjiem mežiem kā vērtību, par purva mirtes atradņu vietām – slapjās ieplakas iezīmētas kā mazi plankumi uz meža platību fona. Kopumā mežs aizņem 88% no lieguma teritorijas, slapjās ieplakas – 5%, bet sausā jūras piekrastes josla – 4%. Mazāka uzmanība darbā veltīta *grīņiem* – gan kā ainavai, gan meža tipam.

Dabas aizsardzības plānā iezīmētas vietas, kur mežaudzes sastāvā ir vecas priedes, kā arī pieminētas žuburotās priedes (tās augušas klajās, pārsvarā – ganību teritorijās). Kaut arī dabas aizsardzības plānā atrodam vien konstatāciju, turpmākiem pētījumiem tā ir vērā ņemama norāde, kas attiecas uz visas Grīņu ainavas vēstures izpēti.

Dabas aizsardzības plānā paredzēti dažādi mežsaimnieciskās darbības ierobežojumi, kā arī veikts vienkāršs teritorijas zonējums, nodalot divas lielākas *stingra režīma zonas* (skat. 37.attēlā) – slapjos mežus apm. 3 meža kvartālu satvarā attālāk no jūras krasta un šauru piekrastes joslu – liedagu un priekškāpu joslu – starp jūras krastu un mežu, kā arī pavisam nelielas – viena vai vairāku meža nogabalu robežās. Savukārt īpašs apsaimniekošanas režīms noteikts visām slapjajām ieplakām neatkarīgi no to lieluma.

Reālā situācija tomēr ir tāda, ka sabiedrībā lieguma esamība *apriori* tiek uzskatīta par *stingru režīmu*, gan sadzīvē, gan dažādu valsts institūciju attieksmē. Lieki teikt, ka tas neveicina sabiedrības izpratni par konkrētā dabas lieguma izveidošanas patiesajiem (sākotnējiem) mērķiem.

Dabas aizsardzības plānā paredzēts, ka pieļaujams iekārtot vairākas atpūtas vietas: Laikās, Mērniekos, pie Grīguļupes, Akmeņragā, Matrožos (bij. padomju militāro spēku objekts), kā arī auto stāvvietas – Akmeņragā un pie Rudupes, kur piedāvāts sagatavot upi laivu nobraucieniem.

7.1.4. Secinājumi

(1) Grīņi ir unikāla vieta Latvijā. Informācijai par Grīņu ainavu ir kultūrvēstures nozīme – gan attiecībā uz Grīņu saimniecību veidošanu un it kā *pazušanu*, gan uz dabas attīstības procesiem un to liecībām (materiālām un nemateriālām).

(2) Senajās Grīņu ainavās izveidotas divas aizsargājamās dabas teritorijas, no kurām Grīņu rezervāts pastāv jau vairāk nekā 70 gadus. Nepieciešams izvērtēt, vai sākotnēji iecerētie un īstenotie dabas aizsardzības pasākumi ir devuši gaidīto rezultātu. Turpmāk, plānojot dabas aizsardzību, vēlams vairāk uzsvērt kultūrvēsturisko komponenti, jo tā palīdz skaidrāk motivēt aizsardzības mērķus, bet jo sevišķi – plānotās rīcības. Bieži ielānotā

stingrā aizsardzība praksē nozīmē centienus apturēt laiku, respektīvi, vispārējā sukcesiju gaitā saglabāt kāda atsevišķa biotopa stāvokli.

(3) Upesmuižas Grīņu zemes vērtējamas kā vēsturiska ainava, kas savā sākotnējā fiziskā veidolā zudusi. Taču to var saglabāt informatīvi, balstoties uz cilvēku atmiņām, arhīvu materiāliem, senākiem aprakstiem, pētījumiem dabā (senās ainavas saglabājušos liecību izpēte).

7.2. STRANTES – LABRAGA STĀVKRASTA AINAVA

Teritorija pārstāv senu lauku kultūrainavu pašā jūras malā virs aktīvi erodētā stāvkrasta, šaurā joslā (~1 km) abpus Ventspils-Liepājas šosejai. Šeit atrodas seno muižu centri – Strante, Ulmale, senās saimniecības bijušo muižu zemēs. Kopā ar stāvkrasta posmu Jūrkalnes pagastā tā ir unikāla vieta Latvijā, kas iezīmīga ar to, ka no ceļa pāri laukiem un izklaidus lauku sētām vietām vēl redzama jūra.

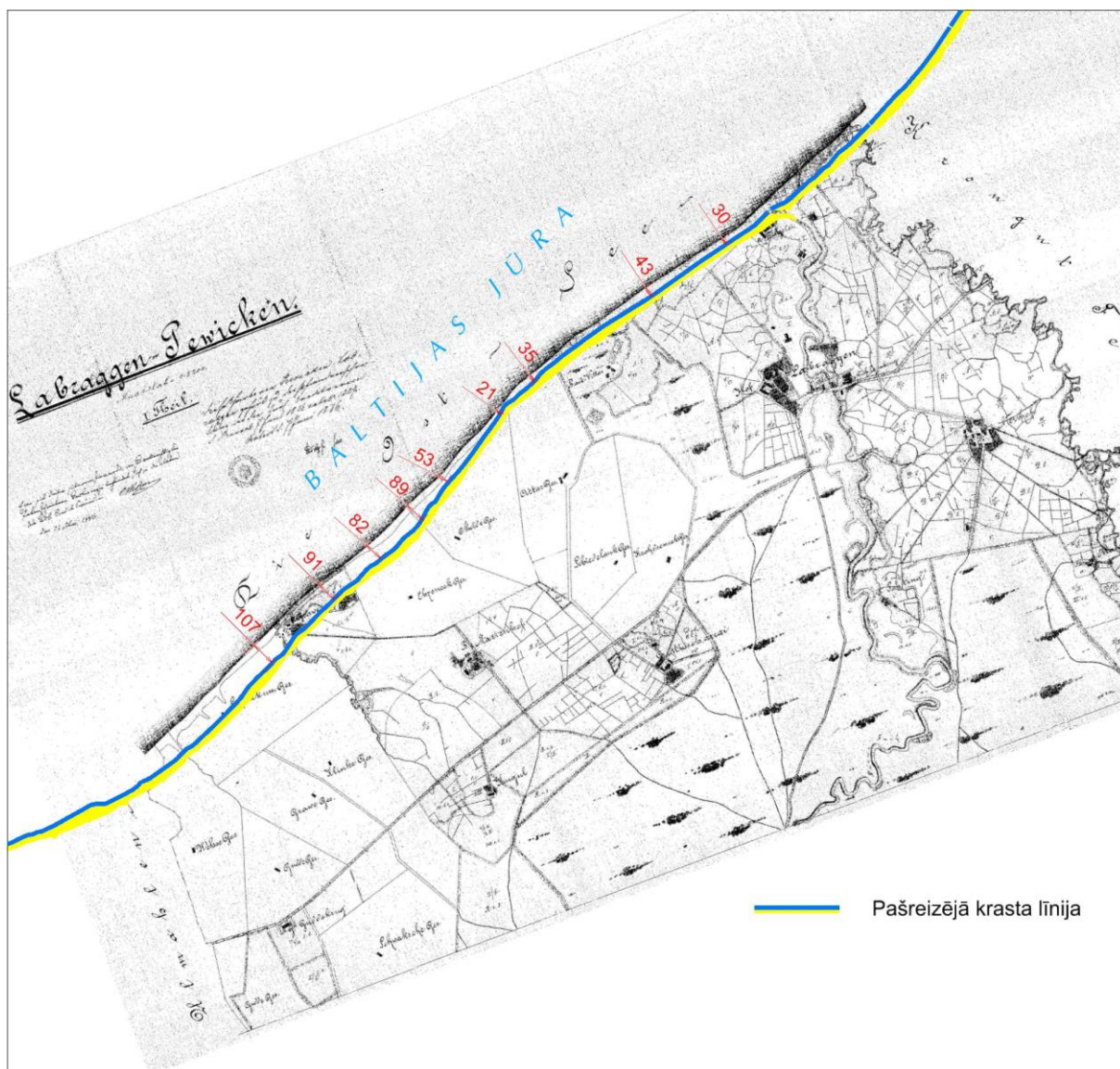
Ainavas kultūrvēsturisko nozīmi nosaka tas, ka tā atspoguļo piekrastes vēsturi ilglaika skatījumā, atspoguļo tādas attiecības starp jūru un cilvēkiem, kādu nav citur. Pirms Otrā pasaules kara šeit bija tipiska lauku ainava ar viensētām un laukiem, un ceļotāji pāri laukiem varēja redzēt jūru. Taču pēdējo 70 gadu laikā vairāku iemeslu dēļ tā ir stipri pārmainījies, ne tikai vizuāli, bet arī funkcionāli. Vispirms, padomju varas gados – pierobežas josla ar saviem nosacījumiem (viens no tiem – atbrīvot joslu no vietējiem iedzīvotājiem) veicināja *iztukšošanos* un agrāk apstrādāto lauku pamešanu atmatās. Savukārt, pēc valstiskās neatkarības atgūšanas notikusi zemes reforma veicināja zemes īpašumu sadrumstalošanos, zemes tirgus attīstību. Notikumi pēdējo 10 gadu laikā faktiski noveduši pie tā, ka stāvkrasta ainavai piešķirta cita, jauna funkcija, proti, lielās platībās tā ir ielānota kā *apbūves teritorija* zemes izmantošanas skatījumā, bet faktiski tas nozīmē – urbānās ainavas, urbānās vides veidošanos 2007.g. Sakas pagasta teritorijas plānojumā iezīmētajos Strantes un Ulmales ciemos.

Strantes – Labraga posmā(tas turpinās tālāk uz Jūrkalni līdz Sārnamei) stāvkrasta augstums sasniedz 15-20 metrus, tas iegrauzts Baltijas ledus ezera līdzenumā. Kraujas uzbūve ir visai komplicēta, sastāv no morēnas materiāla, smilts un grants, atsegumos vērojamas iežu saguluma deformācijas. Ģeoloģiskās uzbūves īpatnības nosaka to, ka stāvkrastu pārveido ne tikai viļņošanās izraisītie nobrukumi vētras laikā, bet arī noslīdeņi, gravitācijas nobrukumi u.c. Stāvkrasta posms ir augsta riska teritorija, jo tur esošās senās lauku sētas gadsimtu laikā arvien vairāk pietuvojas jūras malai, bet būtībā (nezinot?) jaunam riskam tiek pakļauti iecerētās jaunās apbūves objekti/vietas. Ar paaugstinātu riska pakāpi jārēķinās arī kājāmgājējiem, kas vēlētos nostaigāt krastu pa tauvas joslu.

Tagadējais Baltijas jūras krasts sāka veidoties apm. pirms 2800 gadiem, pēc senās Litorīnas jūras atkāpšanās. Krasta procesi dažādos posmos laika gaitā mainījušies, bet Labraga ielīcī (no Strantes līdz Sārnamei) ilgstoši notikusi un notiek pastāvīga erozija. Pēc jūras krastu pētnieka R. Knapa domām, kopš tā laika jūras krasts atkāpies vismaz par 3 km.

Laika gaitā mainījušās jūras krasta aprises. Tikai kartēs tas izskatās kā vienmērīga līnija, bet realitātē – tā ir izrobota (teorētiski – visiem izrobajumiem būtu jāparādās arī piekrastes aizsargjoslas aprisēs). Tas nozīmē, ka laika gaitā jūras krasts atkāpies nevienmērīgi, pat nelielos attālumos ir vērojamas lielas atšķirības. G. Eberhards (2003) raksta par krasta izmaiņu analīzi Ulmales muižā, apm. 2 km joslā. Tur kopš 19.gs. 60.gadiem (apm. 150 gadu laikā) jūras krasts atkāpies par 100-160 metriem.

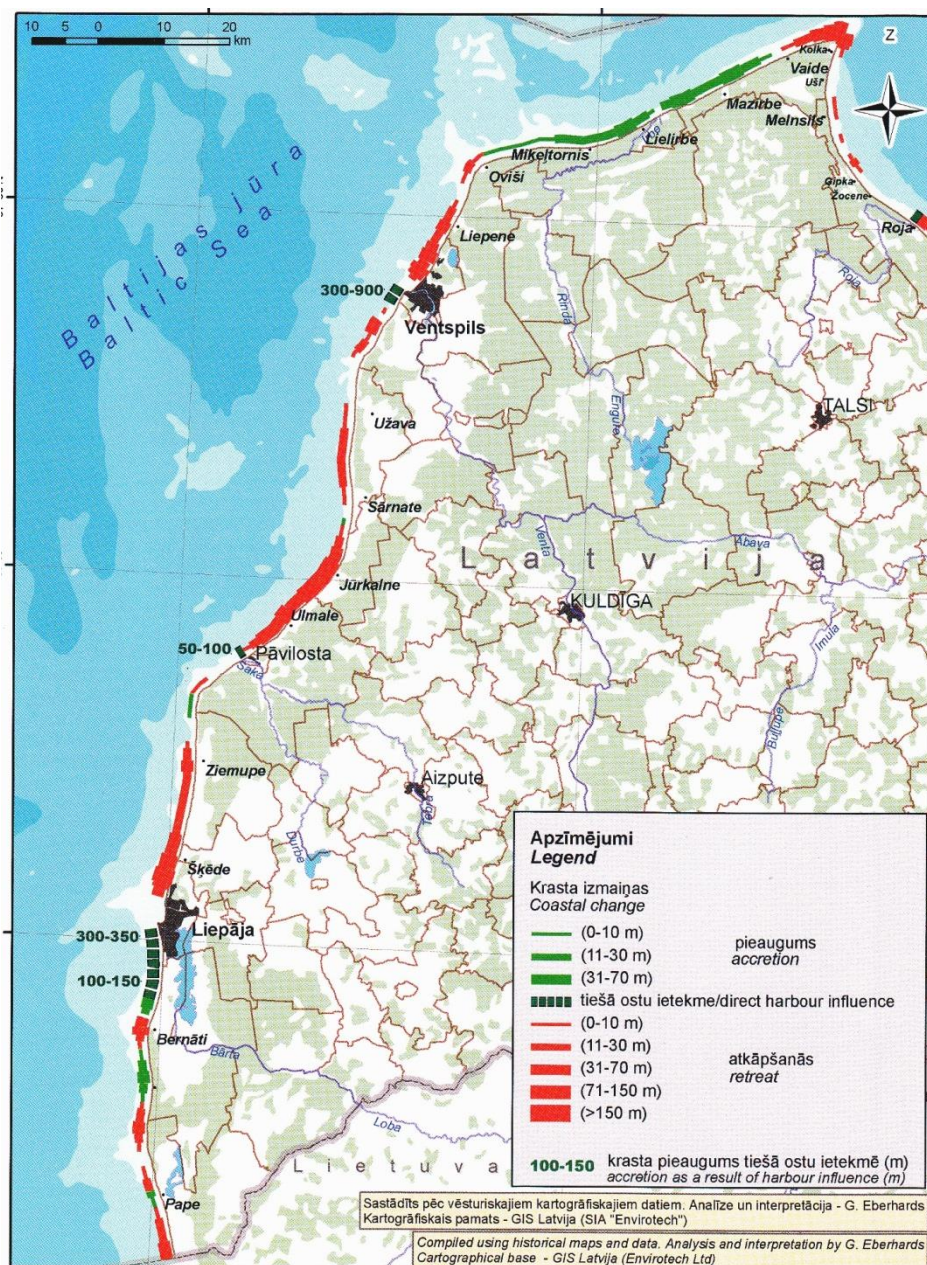
Uzskatāmā veidā šīs krasta līnijas izmaiņas redzamas 38.attēlā, kur salīdzināta mūsdienu situācija (2011.g. kadastra dati) ar situāciju 1886.g. Labraga – Pievīkas muižas zemēs (analīzi veica V. Salenieks). Kā redzams, relatīvi nelielā krasta posmā pēdējos 125 gados krasts atkāpies visai atšķirīgi, robežās no 20 līdz vairāk nekā 100 metri.

38.attēls. Jūras krasta izmaiņu analīze Labraga muižas zemēs no 1886.g. līdz 2011.g. V.Salienieks, 2011.

G. Eberharda un J. Lapinska (2008) darbā kopējās Baltijas jūras krasta izmaiņas raksturotas divos etapos – (1) no 1935.g. līdz 1990.g., un (2) no 1992.g. līdz 2007.g. (atbilstīgi 7. un 11. karte pieminētajā darbā). Pirmajā etapā Strantes – Labraga posma lielākajā daļā krasts noskalots vidēji par 71-150 metriem, bet vietām – vēl vairāk. (sk.39.attēls) Otrajā etapā notikušās pārmaiņas raksturotas pēc krasta monitoringa datiem (kopš 1992.g.) un novērojumiem dabā. Maksimālie stāvkrasta noskalojumi pa posmiem mainās 30-50 metru robežās.

Tie ir vidējie, aprēķinātie dati. Tomēr krasta noskalošanās gaitā lielākā nozīme ir novērojumiem par notikumiem konkrētu vētru laikā. Jāpiezīmē, ka tie ļoti tieši skar konkrētus zemes īpašumus un brīdina par reālajiem riskiem. Pēc krasta monitoringa datiem aprēķināta maksimālā jūras atkāpšanās vienas vētras laikā no 1992.g. līdz 2007.g. (17. karte Eberharda, Lapinska darbā). Strantes – Labraga posmā tie ir 10 līdz 15 metri. Protams, konkrētās vētras laikā no vietas uz vietas noskalotā krasta platums var mainīties, turklāt tiešā noskalojuma efektu pastiprina vēlākie noslīdeņi un nobrukumi.

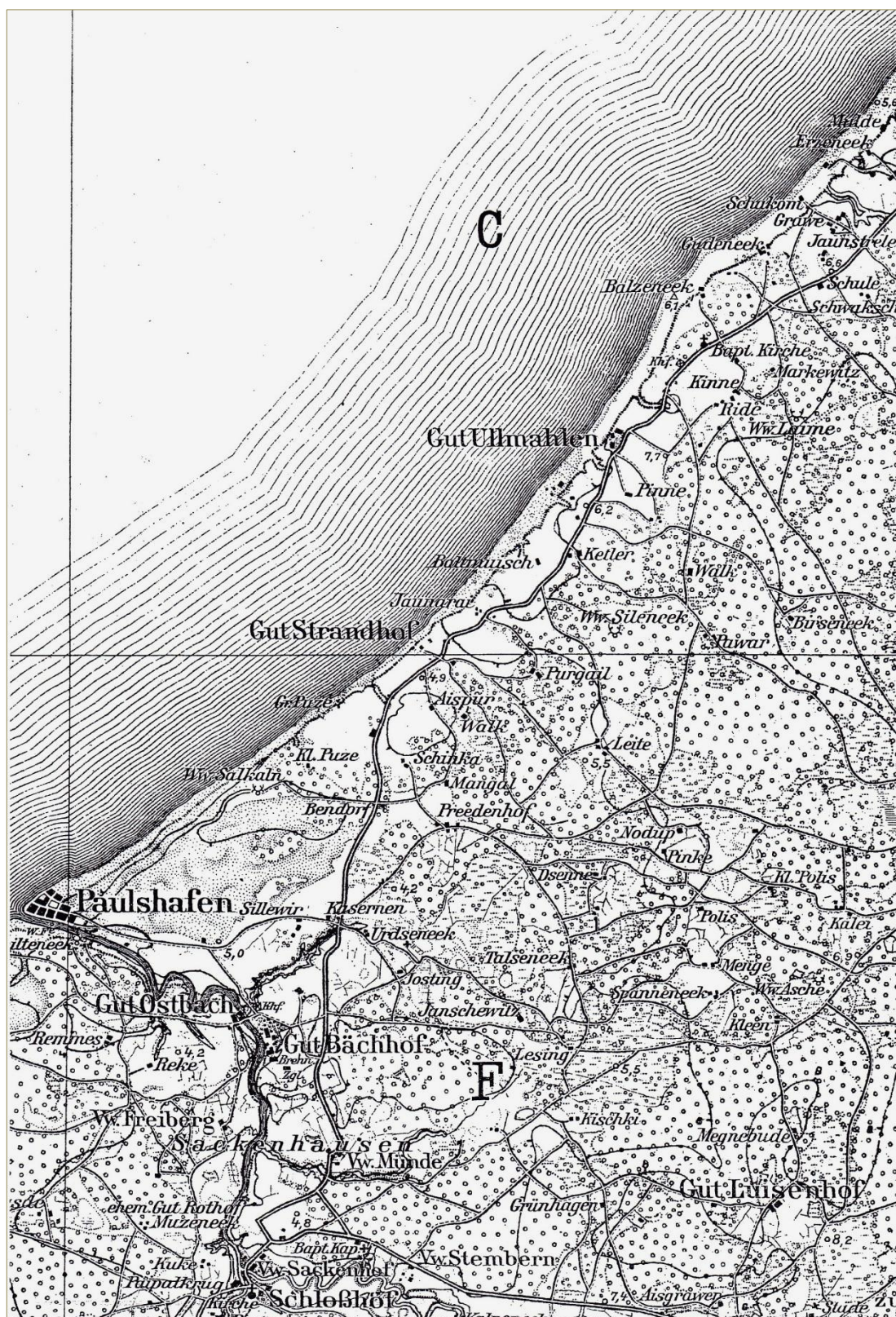

39.attēls. Baltijas jūras krasta izmaiņas laikā no 1935.g. līdz 1990.g. [Avots: Eberhards, Lapinskis, 2008, 19.lpp.]

Lai labāk izprastu Strantes – Labraga posma piekrastes ainavas veidošanos un pārveidošanās cēloņsakarības, jāpievēršas tālākai pagātnei.

Apraktāmā piekrastes posma īpatnība ir tāda, ka gar pašu jūras malu stiepjas lauksaimniecības zemju josla, bet tālāk sauszemes pusē atrodas lieli meža masīvi, daudzviet pārmitri. Tā tas bija arī senāk, muižu laikos. Lauksaimniecības zemju un lauku sētu koncentrēšanos veicināja gan dabas apstākļi (labāki dabiskās drenāžas apstākļi), gan novietojums pie senā piekrastes ceļa.

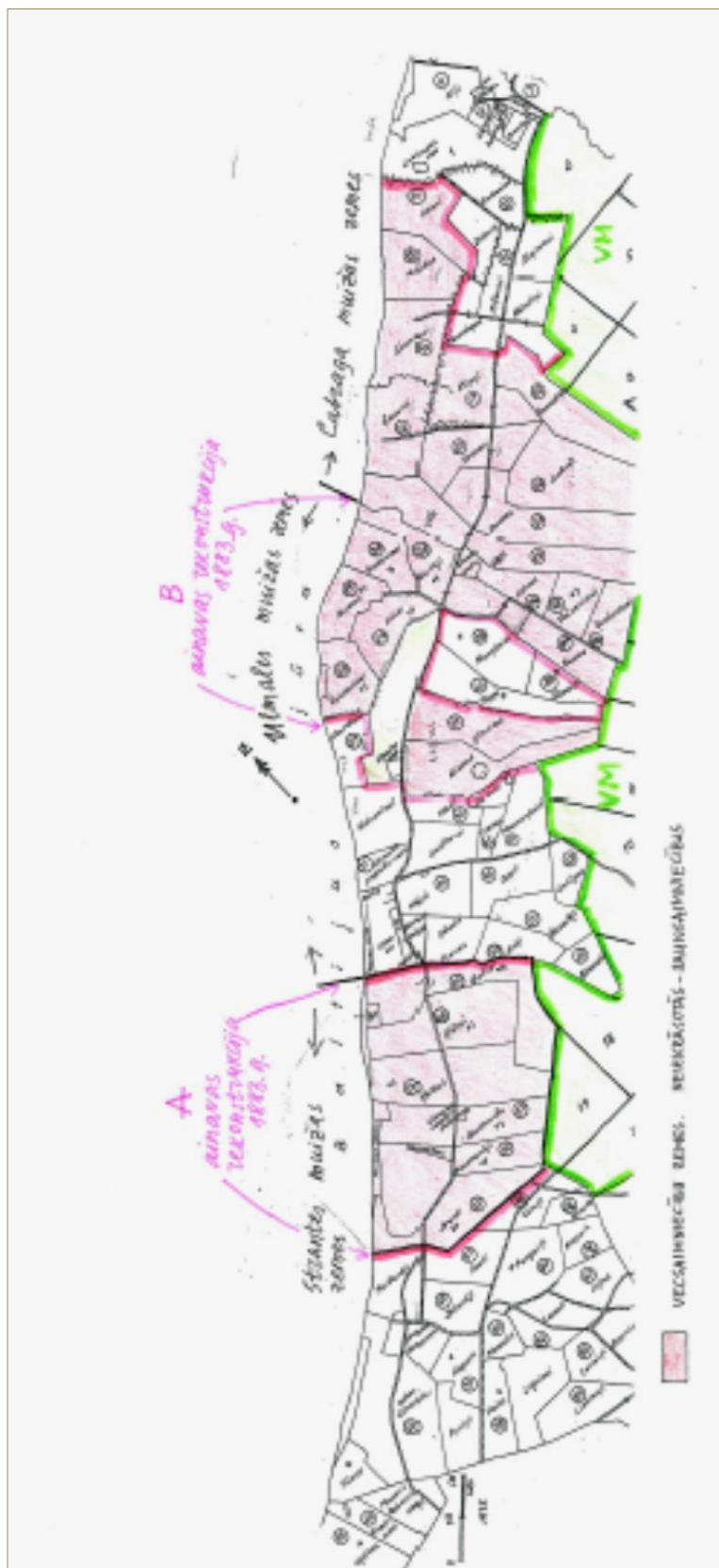
Relatīvi īsajā krasta posmā zemes piederēja trim muižām – Strantes, Ulmales un Labraga. To centri joprojām iezīmējas piekrastes ainavā, vienīgi Labraga muižas centra vieta pašreiz atrodas Jūrkalnes pagasta teritorijā. Kā visur muižu laikos, arī šeit visi muižu īpašumi bija divējādi – tiešās muižas zemes un zemnieku zemes. Pirmās apsaimniekoja rentnieki, bet otrās – zemnieki, kas pildīja kļaušu darbus vai maksāja muižai nodevas. Tikai 19.gs. vidū zemniekiem tika dotas tiesības izpirkt savu saimniecību zemes *par dzimtu*. Gan rentes, gan zemnieku saimniecībās bija lauku sētas, kuru ēkas (to skaits varēja sasniegt 9) kopā ar dārziem un koku puduriem veidoja raksturīgo lauku ainavas elementu. (sk. 40.attēls).

40.attēls. Situācija stāvkrasta posmā 1917.g. – topogrāfiskās kartes fragments.

Muižu laikos iedibinātā zemju struktūra vēlāk, jau pēc Latvijas valstiskās neatkarības iegūšanas notikušās agrārās reformas laikā, noteica jaunsaimniecību un vecsaimniecību izvietojumu. Proti, pirmās tika veidotas muižu zemēs atbilstīgi tā laika normatīviem (arī – sadalot vienu sētu tā, ka atsevišķas ēkas nonāca dažādos īpašumos), bet otrās – nostiprinājās savās senajās vietās. Būtībā šī zemes īpašumu situācija saglabājās un vēlāk, pēc Latvijas valstiskās neatkarības atgūšanas, uz to balstījās, veicot zemes reformu.

Senākā muižu zemju struktūra un zemes īpašumu konfigurācijas redzamas kartē(sk.41.attēls). Tā atbilst situācijai 1942.g.

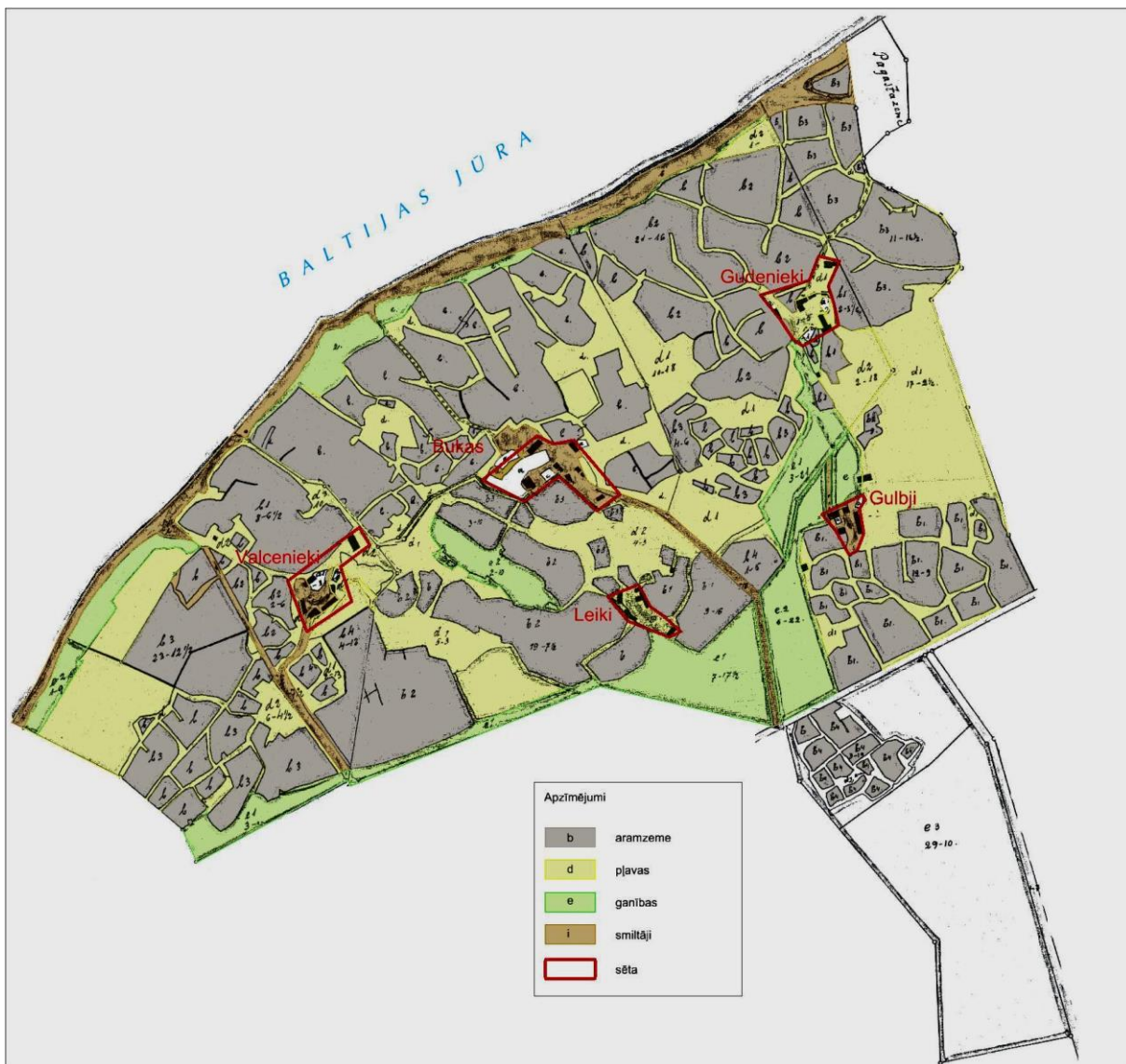

41.attēls.Zemes īpašumu struktūra stāvkrasta posmā pēc stāvokļa 1942.g. Kartes pamats – Sakas pagasta zemnieku saimniecību robežu plāns (1942.), A.Melluma, 2012.

Kā jau minēts, zemnieku zemes sāka izpirkt *par dzimtu* 19.gs. vidū. Šajā laikā saimniecības tika uzmērītas, un arhīvos ir atrodami senie plāni. Atšķirīgais – muižu rentes saimniecības netika uzmērītas, par tām informācija iegūstama tikai no muižu sadalīšanas materiāliem (pag. gs. 20.-30.gadi). LVVA uzietie senie saimniecību plāni (attiecas uz 1883.g.) Strantes – Labraga posmā grupējas divās vietās (sk.41.attēls). Vienā atrodas senās Jaunarāju, Baltmuižas, Ķetleru un Jotiku saimniecības, bet otrajā – Valceniņu, Buku, Leiku, Gudeniņu un Gulbju saimniecības (LVVA 1679.f., 214.apr. atbilstīgās lietas). Izmantojot saimniecību plānus, bija iespējams rekonstruēt seno, 19.gs. 80.gadiem atbilstīgo ainavu fragmentus (A – 42.attēls un B – 43.attēls). Uzmanību piesaista tīrumu sīkās kontūras, kā arī relatīvi lielais pļavu un ganību īpatsvars. Skaidri redzamas seno sētu vietas.

42.attēls.Rekonstruētas ainavas fragments A, stāvoklis 1883.g. A.Melluma, V.Salienieks 2012.

43.attēls.Rekonstruētas ainavas fragments B, stāvoklis 1883.g. A.Melluma, V.Salienieks 2012.

Pirms Otrā pasaules pašā jūras malā bija 25 īpašumu robežas, bet 2008.g. – 45. Šajā joslā, bet nerobežojoties ar jūras malu, pirms kara bija vēl 12 īpašumi, savukārt 2008.g. – 50 īpašumi. Tā kā zemes reforma pēc valstiskās neatkarības atgūšanas balstījās uz 1942.g. informāciju, tad var secināt, ka pēc reformas zemes īpašumu skaits Strantes – Labraga posmā palielinājies vairāk nekā 2,5 reizes. Tajā pašā laikā – samazinājies vietējo iedzīvotāju skaits un īpatsvars.

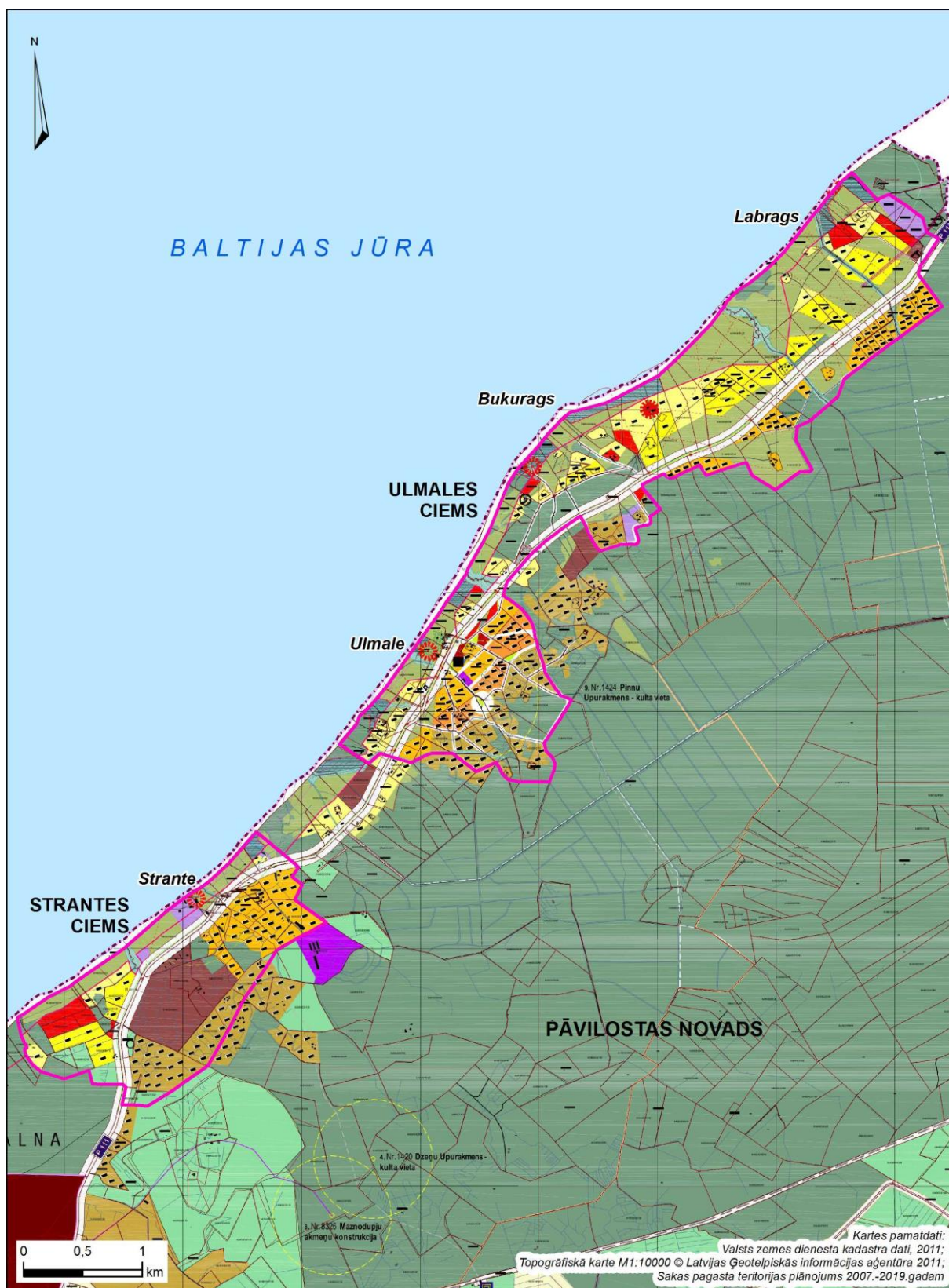
Aprēķini rāda, ka pirms Otrā pasaules kara uz vienu zemes īpašumu jūras malā vidēji bija 400 m krasta līnijas, bet 2008.g. – 222 m. Taču jāņem vērā, ka konkrētiem zemes gabaliem ir dažādas konfigurācijas, tādēļ reālais konstatētais krasta līnijas garums to robežās ir no 10 m līdz 1 km.

Ievērojamas, pašreiz vēl grūti prognozējamas izmaiņas piekrastē ienesīs Sakas pagasta teritorijas plānojumā (2007) paredzētie Strantes un Ulmales ciemi. To teritorijas (sk. 44.attēls) šaurā joslā, apmēram 10 km garumā atrodas abpus Liepājas – Ventspils šosejai, un kopumā aizņem 9,25 kvadrātkilometrus (salīdzinājumam – Pāvilostas pilsētas platība ir 6,4 kvadrātkilometri). Kā izņēmums starp minētajiem ciemiem, bet ārpus tiem, palicis nedaudz par 1 km garāks posms.

Ciņu teritoriālo aprīšu noteikšanā galvenā nozīme bija Aizsargjoslu likuma grozījumiem, kas diferencēja piekrastes aizsargjoslas platumu lauku apvidos un apdzīvotās vietās – pilsētās un ciemos (atbilstīgi – 300 m un 150 m). Balstoties uz to, daudzviet piekrastē tika ieplānoti teritoriāli plaši jauni ciemi, tajā skaitā – vietās, kur vēsturiski ciemu nekad nav bijis. Tas noticis arī Strantes – Labraga posmā. Būtībā šajās situācijās piekrastes aizsargjosla ar

saviem nosacījumiem pilda apbūves regulēšanas funkciju, dodot iespēju plānot jauno apbūvi tuvāk jūras krastam, bet neņemot vērā jūras krasta tipu un ar to saistītos dabas procesu nosacītos riskus.

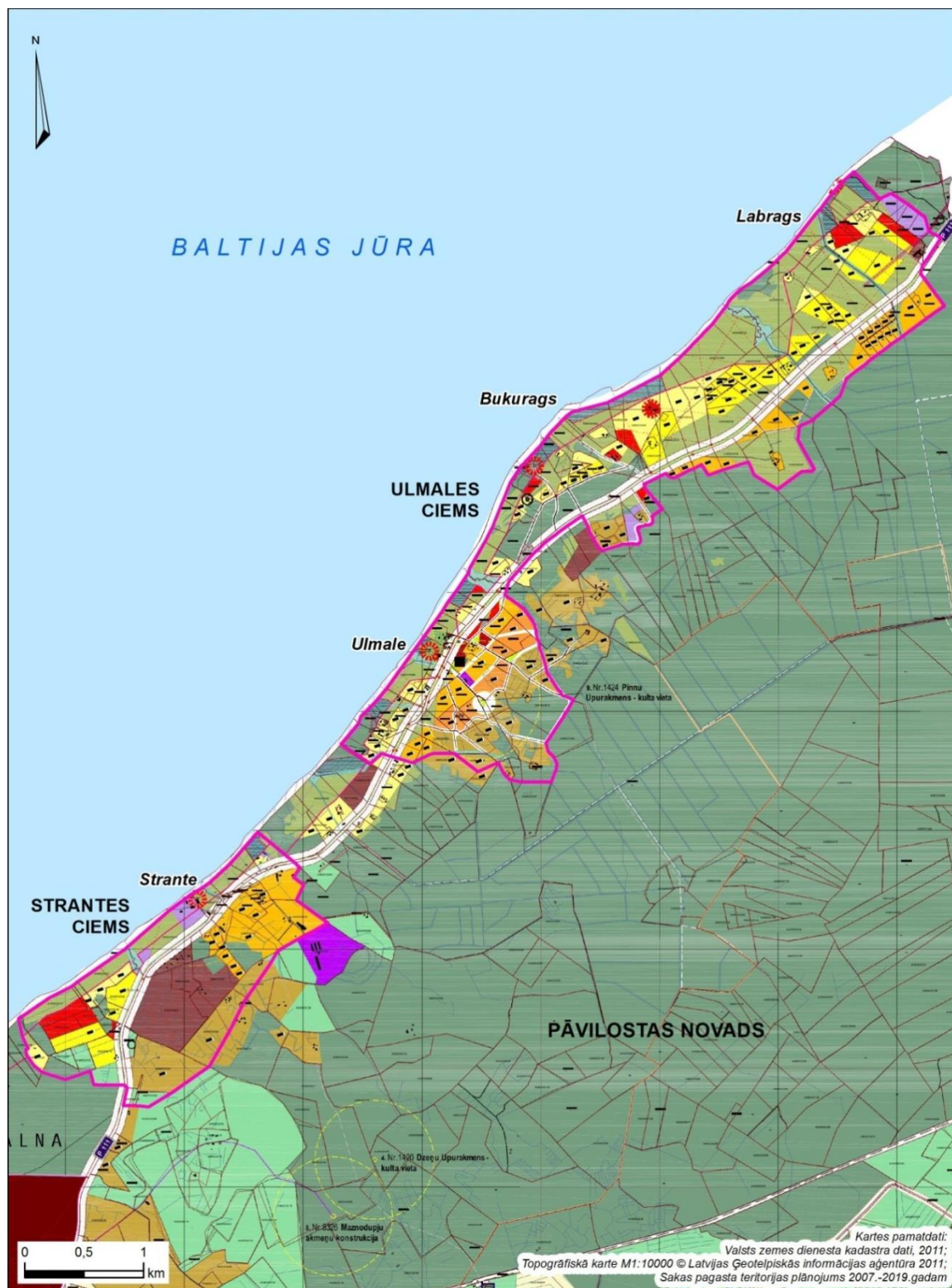
Lai iegūtu labāku priekšstatu par sagaidāmās jaunās apbūves apjomiem Strantes un Ulmales ciemos, veikta situācijas kartogrāfiskā modelēšana, pieņemot dažādus nosacījumus, kas balstās uz pastāvošajām tiesību normām. Strantes ciema kopplatība – 2,65, bet Ulmales – 6,6 kvadrātkilometri.

44.attēls.Iepļānotie Strantes un Ulmales ciemi un iespējamā jaunas apbūves attīstība plānošanas periodā.[Avots: Sakas pagasta teritorijas plānojums, 2007.] J.Skudra, 2012

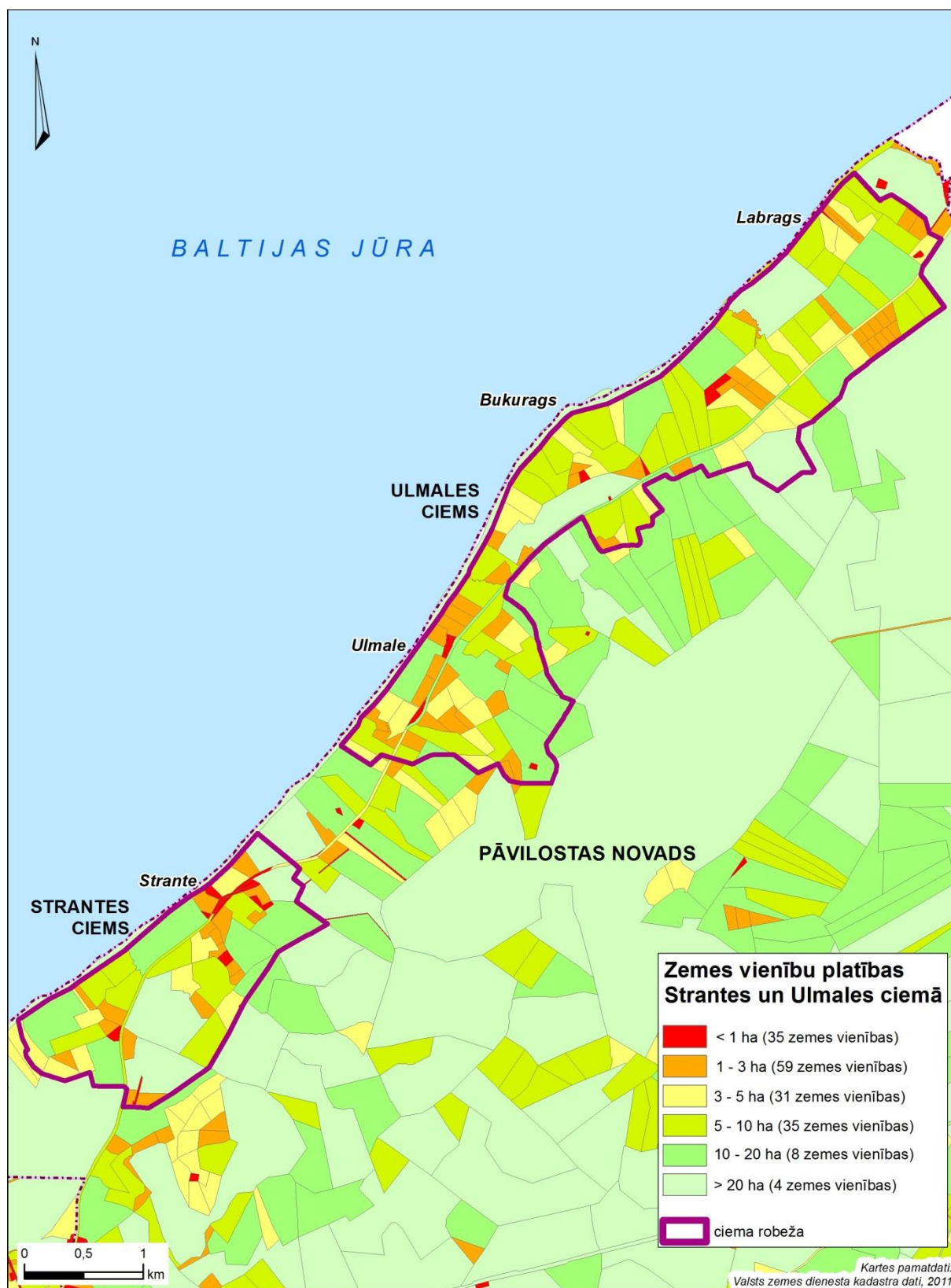
Pašreiz reālo sētu skaits plānoto ciemu robežās ir šāds: Ulmalē – 38, Strantē – 19. Aprēķinātais teorētiski iespējamais sētu, resp. *apbūves vienību* (jo tās vairs nebūs *sētas* kā lauku apvidos) skaits atbilstīgi Sakas pagasta teritorijas plānojumā (2007) izstrādātajiem apbūves noteikumiem Ulmales ciemā būtu 205, bet Strantes ciemā – 86. Karte 44.attēlā parāda minētās situācijas kartogrāfisko modeli.

Savukārt, pieņemot, ka esošie zemes gabali turpmāk netiks sadalīti un ka tiks pieņemta norma – būvēt tikai vienu jaunu apbūves vienību zemes gabalā, situācija nedaudz mainās. Proti, Ulmales ciema teritorijā apbūves vienību skaits būs 91, bet Strantes ciemā – 19, resp., saglabāsies pašreizējā situācija (sk.45.attēls).

45.attēls. Iespējamā jaunās apbūves attīstība, ja zemes gabali turpmāk netiks sadalīti un vienā zemes gabalā būs viena ēka/saimniecība. J.Skudra, 2012.

Informācijai – zemes gabalu sadalījums pēc platībām (sk.46.attēls), kāds tas ir pēc 2011.g. kadastra informācijas.

46.attēls.Zemes īpašuma vienību platība pēc 2011.g. kadastra datiem. J.Skudra, 2012.

Strantes – Labraga posms Piekrastē uzskatāms par **augsta riska** teritoriju, kurā notiek ievērojama un sistemātiska, bet konkrētās vētrās – katastrofāla pamatkrasta noskalošana. Jāatzīst, ka tādējādi piekrastē tiek apdraudēta apbūve un infrastruktūras objekti. Apdraudēti arī cilvēki – gan tieši (pārvietojoties gar stāvkrasta krauju), gan netieši – kā reizē ar jauniegūto īpašumu iegūtie riski.

Taču riska vērtējumus tieši Strantes – Labraga posmā nepieciešams konkretizēt, rēķinoties ar reālo situāciju. Tajā skaitā, ar jūras krasta noskalošanās iespējamo riska pakāpi vismaz tuvākajos 50 gados (skat. 2.4. sadaļu). Proti, noskalotās krasta joslas platums teorētiski var sasniegt un pārsniegt pašreiz noteiktās piekrastes aizsargjoslas platumu.

Turklāt, jāņem vērā, ka blīvā apbūve tiek balstīta uz atsevišķu, konkrētu zemes īpašnieku vēlmēm (*iecerēm*, ko vēlāk atspoguļo teritorijas plānojumā), bet netiek plānota konkrētā ciema teritorija kopumā, rēķinoties ar nepieciešamajām inženierkomunikācijām, pieslēgumiem pie Liepājas – Ventspils šosejas (ciemi atrodas tai abās pusēs) u.c.

Uzmanība pievēršama tam, ka stāvkrastu posmos (tas attiecas arī uz Ziemupes – Saraiķu posmu) atklājas piekrastes aizsargjoslas nenoteiktība. Proti, tiek nosaukta *kāpu aizsargjosla*, bet cilvēki saprot, ka realitāte ir cita – nav kāpu, bet gan notiek krasta noskalošanās. Kartē iezīmētā aizsargjoslas līnija šajā situācijā ieguvusi apbūves regulēšanas funkciju. Turklāt, realitātē – pēc vētrām – aizsargjoslas platums mainās, tā atkāpjas sauszemes virzienā, palielinot risku tiem īpašumiem, kas pašreiz vēl ir ārpus novilktais līnijas.

Visam Strantes – Labraga posmam turpmāk nepieciešama detāliska izpēte, tādēļ to (posmu) vēlams paredzēt kā lokālā plānojuma vietu. Galvenie mērķi – skaidri definēt pašreiz par *ciemiem* nosaukto apdzīvoto vietu – funkcijas (tas ietekmēs labiekārtojumu līmeni, nepieciešamās inženierkomunikācijas, arī vizuālo veidolu), kā arī konkretizēt reālo risku teritoriālās izpausmes (nepieciešams, lai spriestu par ciemu teritoriju aprisēm). Ja sākotnējā iecere bija veidot Pāvilostas dublieri, tad nepieciešams aktualizēt motivāciju.

Tomēr jāņem vērā, ka problēma ir plašāka, neattiecas tikai uz Strantes – Labraga posmu piekrastē. Tādēļ būtu nepieciešama kopēja apdzīvotuma attīstības stratēģija visam Baltijas jūras Kurzemes krastam, vismaz starp Liepāju un Ventspili, ņemot vērā šo pilsētu ietekmes.

7.3. AKMEŅRAGA POSMS

Pāvilostas novada Piekrastē atsevišķi nodalās *Akmeņraga posms*. Tā ir piekraste no Pāvilostas, apliecot pašu Akmeņragu, līdz Skuju mājām (robežojas ar Ziemupes pagastu). Kopš seniem laikiem, arī vēl pirms Otrā pasaules kara tā ir apdzīvota teritorija, bet pašreiz pieder pie dziestošajām (skat. atbilstīgās kartes 4. sadaļā), turklāt jūtamas spēcīgas padomju varas gadu (atņemtie īpašumi, bijušās PSPS ārējā robeža ar robežjoslas režīmu u.c.) pēcietekmes. Tajā laikā pilnīgi nomainīts vadošais zemes izmantošanas veids – no laukiem uz mežu. Vēl pirms 70 gadiem redzētā atklātā piekrastes lauku ainava nomainīta ar meža ainavu, tomēr saglabājoties senajai (pašreiz jau zemes tirgus procesā pārmainītajai) zemes īpašumu struktūrai. Kopumā šim Piekrastes posmam ir izcila kultūrvēsturiska (plašā skatījumā) nozīme – te uzskatāmi var redzēt dažādo laiku ietekmes/sekas ne tikai ainavās, bet galvenokārt cilvēku likteņos.

Akmeņraga posms pārstāv pieauguma jeb akumulatīvo krasta tipu. Tas nozīmē, ka šeit ilgstoši notikusi smilts masu uzkrāšanās, un smilts klātbūtne ir viena no ainavas pazīmēm. Posmā no Pāvilostas pilsētas līdz Akmeņraga bākai reljefā redzama senās Litorīnas jūras krasta kāple. Pludmalē redzami smilšaini un vietumis grantaini nogulumi, izveidojusies izteikta priekškāpa, kuras pret jūru vērsta nogāze tiek paskalota vētru laikā.

Šajā posmā pēdējos gados krasta noskalošanās procesi aktivizējušies tikai pie paša raga – tā ziemeļu spārnā notikusi krasta erozija (atkāpšanās līdz 10 m), bet dienvidu spārnā turpinās smilts uzkrāšanās un krasta pieaugums (līdz 10 m).

Īss atskats vēsturē. Vispirms, informācija no senajām Kurzemes kartēm. 1747.g. Barnikela kartē iezīmēta Rudupe (sk.35.att. iepriekš 3. sadaļā), pie tās – muižas zīme, kas atbilst Rudes muižas vietai. 19.gs. sākuma kartē (sk.36.att. iepriekš 3. sadaļā) iezīmēts gar jūras malu ejošais ceļš, kā arī Akmeņrags (Steinort) – kā robežsarga posteņa vieta. Tepat arī krogs, kas piederēja Sakas pilsmuižai. Acīmredzot tās īpašumā šajā laikā nonākusi senā Rudes muiža. Vēl 19.gs. sākuma statistikas ziņas (LVVA, 416.f., 1.apr., 57.l.) par senā Aizputes apriņķa apdzīvotajām vietām liecina, ka Rudes muižā bijušas 10 saimniecības un 251 iedzīvotājs. Vēlāk ziņas par Rudes muižu kā īpašumu neparādās, taču saglabājies vietvārds – Rudenieki, kas attiecas uz senās muižas areālu.

Par Akmeņraga bāku (sākotnēji to sauca par signālstaciju). Pirmais tornis būvēts 1884.g., tas pilnīgi sagrauts Pirmā pasaules kara laikā. Pašreiz redzamā bāka izbūvēta 1921.g. Tātad Akmeņraga vieta zināma jau sen, arī kā kuģošanai bīstams piekrastes posms. Vēl 1914 g. bākā mājaja 13 cilvēki, bet robežsargu postenī – 8 cilvēki.

Pašreiz Akmeņraga posmā redzami tikai meži, ko pārtrauc kādas senās sētas vietā saglabājušies tīrumi vai atmatas. Saprota – cilvēkiem, kas šo vietu nepazīst, grūti pat iztēloties, ka mežu vietā bijis kļajums, lauksaimniecības zemes un sētas. Tā ir bijusi apdzīvota teritorija (skat. 4.sadaļu.) ne tikai 20.gs. sākumā, bet arī pēc Latvijas valstiskās neatkarības iegūšanas, tātad pirms Otrā pasaules kara. To laiku situāciju ticamības robežās iespējams restaurēt pēc arhīvu materiāliem, senām zemes ierīcības kartēm.

Vispirms, par situāciju 19.gs. 80.gados. Pētījuma gaitā Latvijas Valsts vēstures arhīvā uzieti Sakas (Upes) muižas saimniecību plāni mērogā 1:5200. Tie sastādīti 1882. un 1883. g., kad notika sētu izpirkšana *par dzimtu*. Plāni ir kvalitatīvi, galvenais – tie parāda zemes lietojumveidus, to izvietojumu. Tā ir būtiska informācija par senajām piekrastes ainavām, kas paver iespēju labāk saprast ainavas vispār, to saikni ar cilvēkiem un politiskajiem notikumiem.

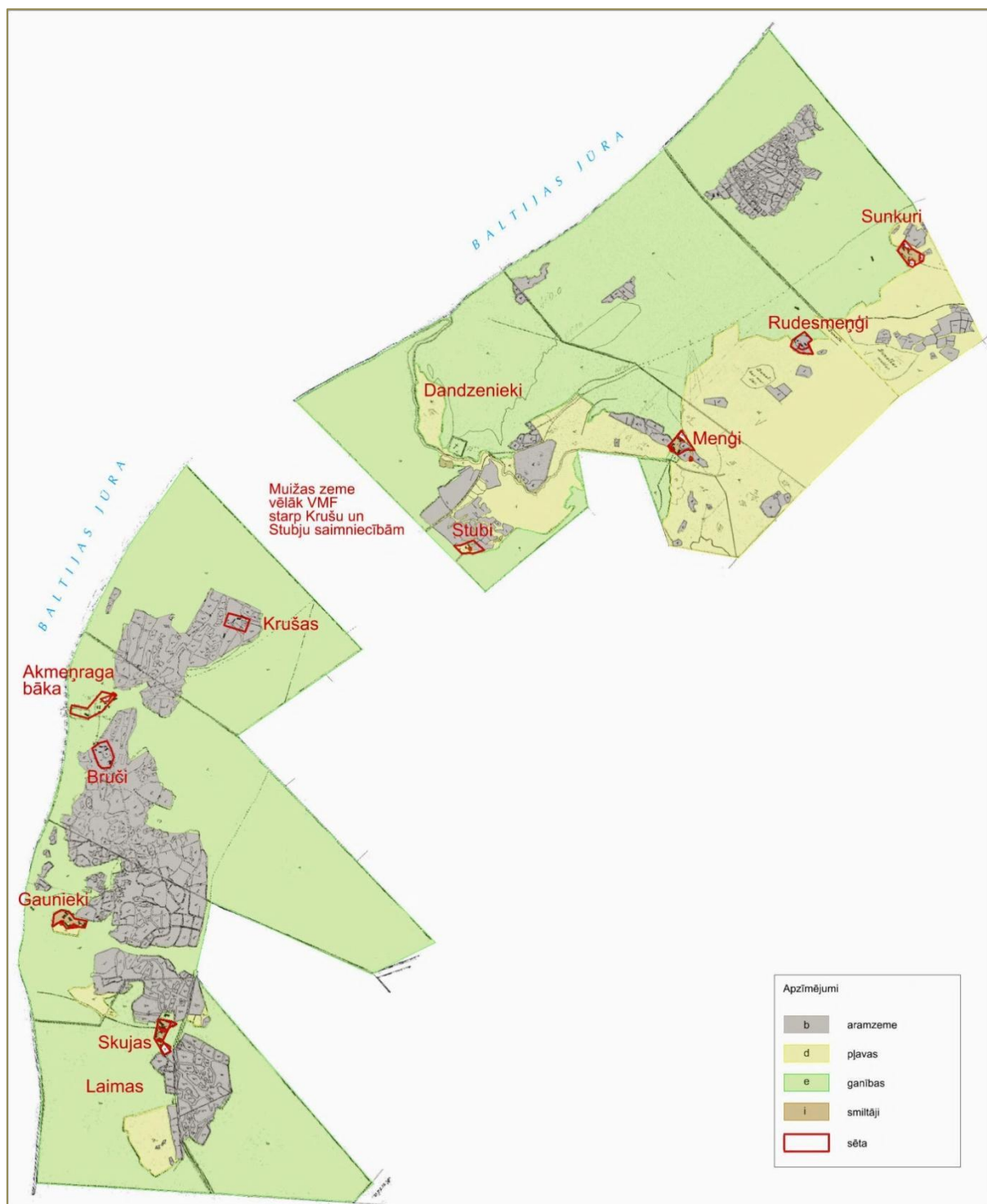
10.tabulā apkopota informācija par Akmeņraga piekrastes saimniecībām.

10.tabula. Akmeņraga piekrastes saimniecības 1882.-1883.g.

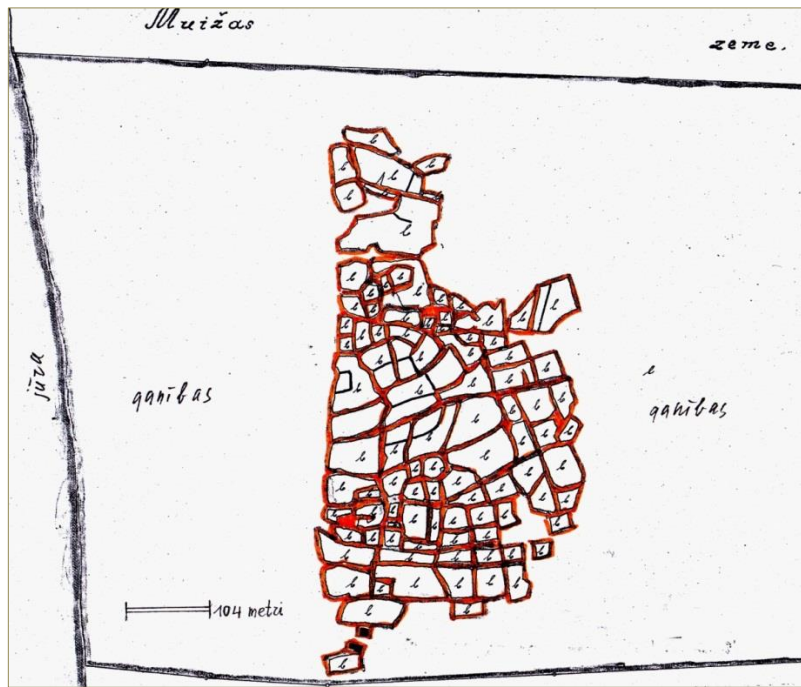
LVVA, 1679.f., 214.apr.	Saimniecība	Platība, ha	Ēku skaits sētā	Tīrumi, % no platības	Piezīmes
337.lieta	Sunkuri (Zunkuri)	190,02	6	7,5	
328.lieta	Stubji (Stube)	112,46	6	9,2	
327.lieta	Strazdi	146,29	10	7,0	
323.lieta	Skujas	210,22	8	6	sadalīta*
320.lieta	Rudes Meņģi	135,78	6 + 2 šķūņi	5	sadalīta*
308.lieta	Krušas (Kruže)	110,9	5	7	
300.lieta	Gaugenieki (Gaunieki, Gaujenieki)	223,66	9 + 2 pie jūras	7	sadalīta*
297.lieta	Dandzenieki	115,4	9	7	
292.lieta	Bruči (Bruce)	219,20	9	7	bākas zeme + kordons=9ēkas

Piezīme - *sadalīta pēc agrārās reformas.

Pēc saimniecību uzmērījumu plāniem veikta senās ainavas rekonstrukcija (veicis V. Salenieks). Kā redzams 47.attēlā, dominējošā loma bijusi plašajām ganību platībām, bet tīrumi bijuši vien nelielās platībās, vietām – kompaktā masīvā, vietām – izklaidus. Zemes izmantošanas vēstures skatījumā interesants ir tīrumu – atsevišķo lauku zīmējums. Kā piemērs 48.attēlā redzams Sunkuru sētas tīrumu masīvs (arhīva lietu skat.10.tabulā). Pašreiz grūti spriest, vai šaurās joslas starp atsevišķajiem laiciņiem bijušas vienkārši ežas, vai arī – tie bijuši smilšu vaļņi, kā tas bijis citās vietās Piekrastē, piemēram, Jūrmalciemā, arī smiltāju saimniecībās Šķēdes piekrastē (Ziemupes un Medzes pagasti).

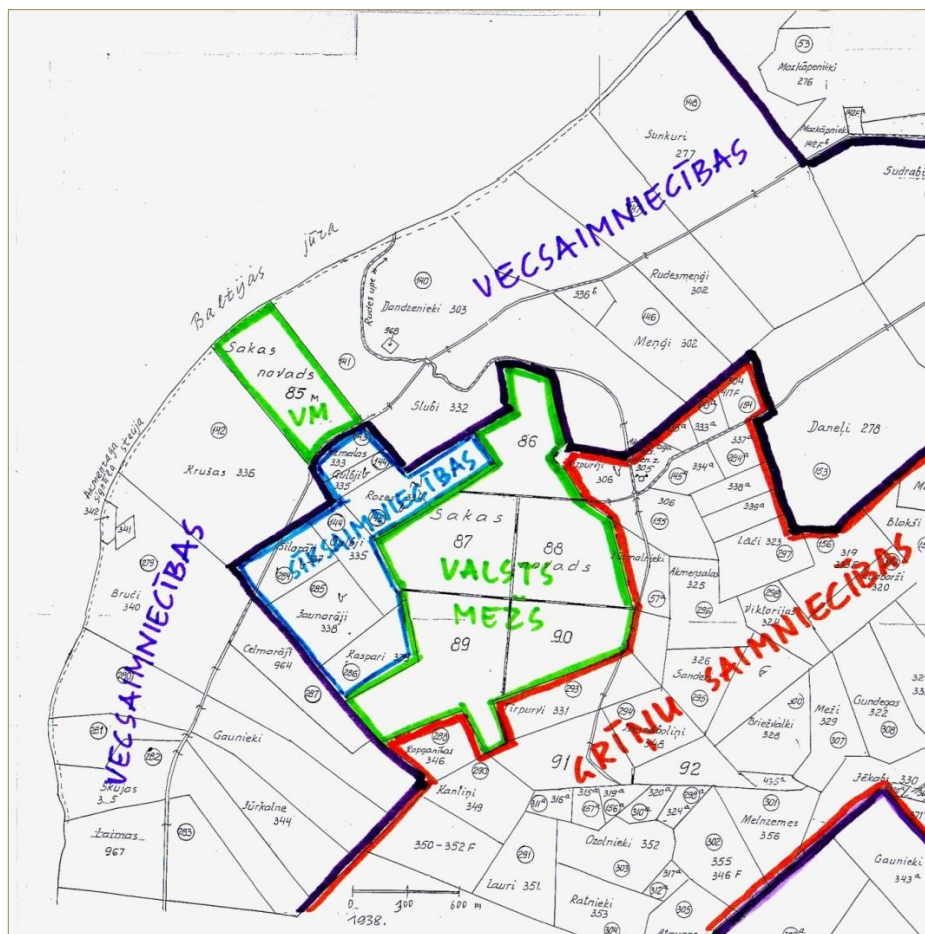

47.attēls. Akmeņraga piekrastes ainavas rekonstrukcija, stāvoklis 1883.g. A.Melluma, V.Salienieks, 2012.

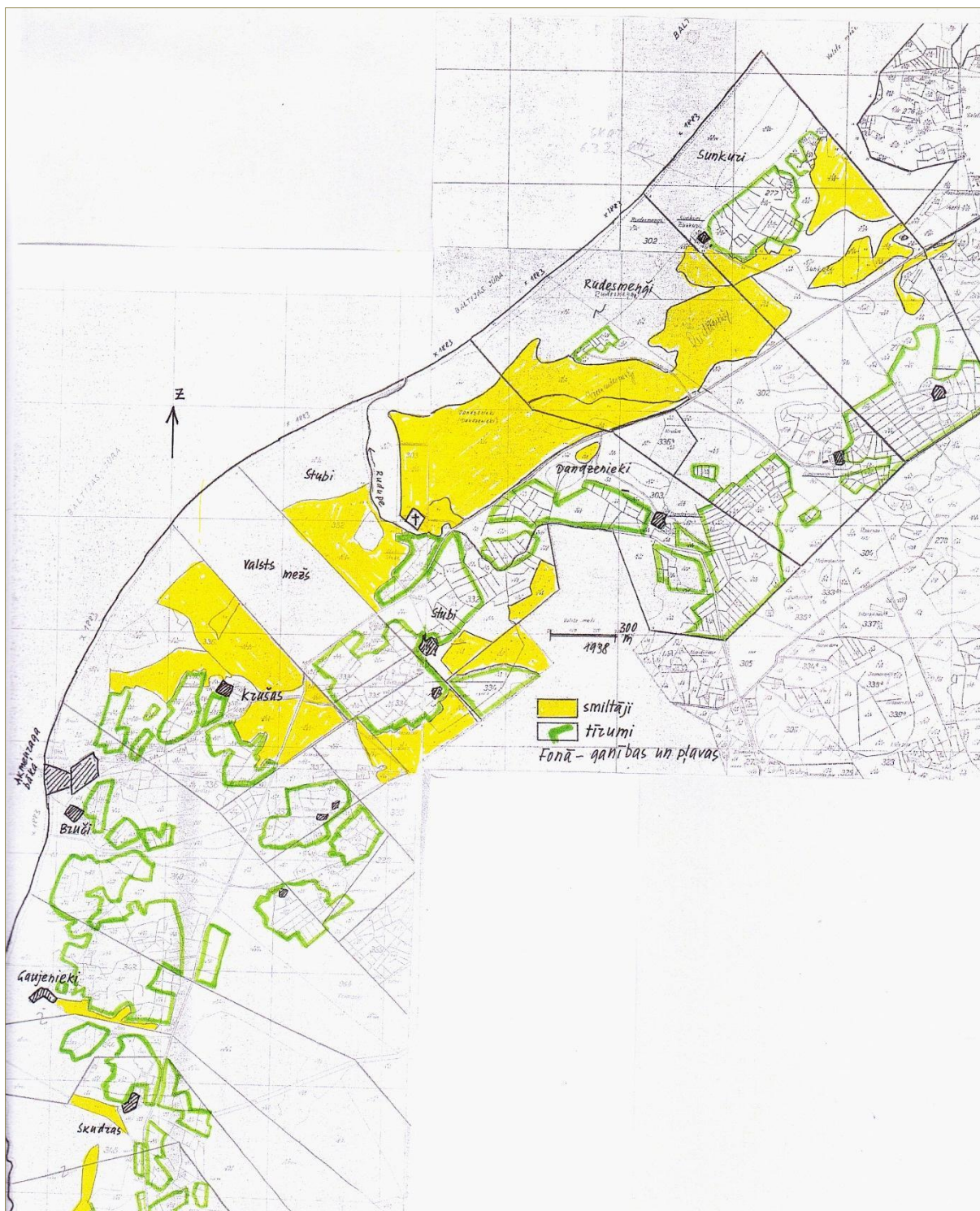
48.attēls.Sunkuru saimniecības lauksaimniecības zemju masīvs jūras piekrastē.[Avots:LVVA, 1679.f., 214.apr., 337.]

Iepriekš minētās saimniecības pamatoti var uzskatīt par sensaimniecībām, un kā tādas tās saglabājās pēc Latvijas valstiskās neatkarības iegūšanas, kad notika agrārā reforma un muižu zemju sadalīšana. Kopējā situācija jau pēc reformas, pirms okupācijas un Otrā pasaules kara redzama kartē(sk.49.attēls).

49.attēls.Zemes īpašumu struktūra Akmeņraga posmā 20.gs.30. un 40.gadu mijā. Kartes pamats – Sakas pagasta zemnieku saimniecību robežu karte (1942.g.). A.Melluma, 2012.

Detāliskāka informācija bija atrodama 20.gs. 30.gadu zemes ierīcības plānos (Pāvilstas novadpētniecības muzeja materiāli). Pēc tiem veikta Akmeņraga piekrastes ainavu otrā rekonstrukcija (sk. 50.attēls). Tajā īpaša uzmanība pievērsta tīrumu un smiltāju areāliem. Jāpiezīmē, ka atšķirībā no zemju raksturojumiem 19.gs., kad saimniecības tika izpirktas, agrārās reformas materiālos atsevišķi tika nodalītas derīgās un nederīgās zemes. Pie pēdējām piederēja arī smiltāji. Tas, ka 19.gs. beigās sastādītajos saimniecību plānos smiltāji netika iezīmēti, nebūt nenozīmē to, ka tie dabā nebija. Vienkārši – apzīmējumi plānos atbilda tā laika nosacījumiem.

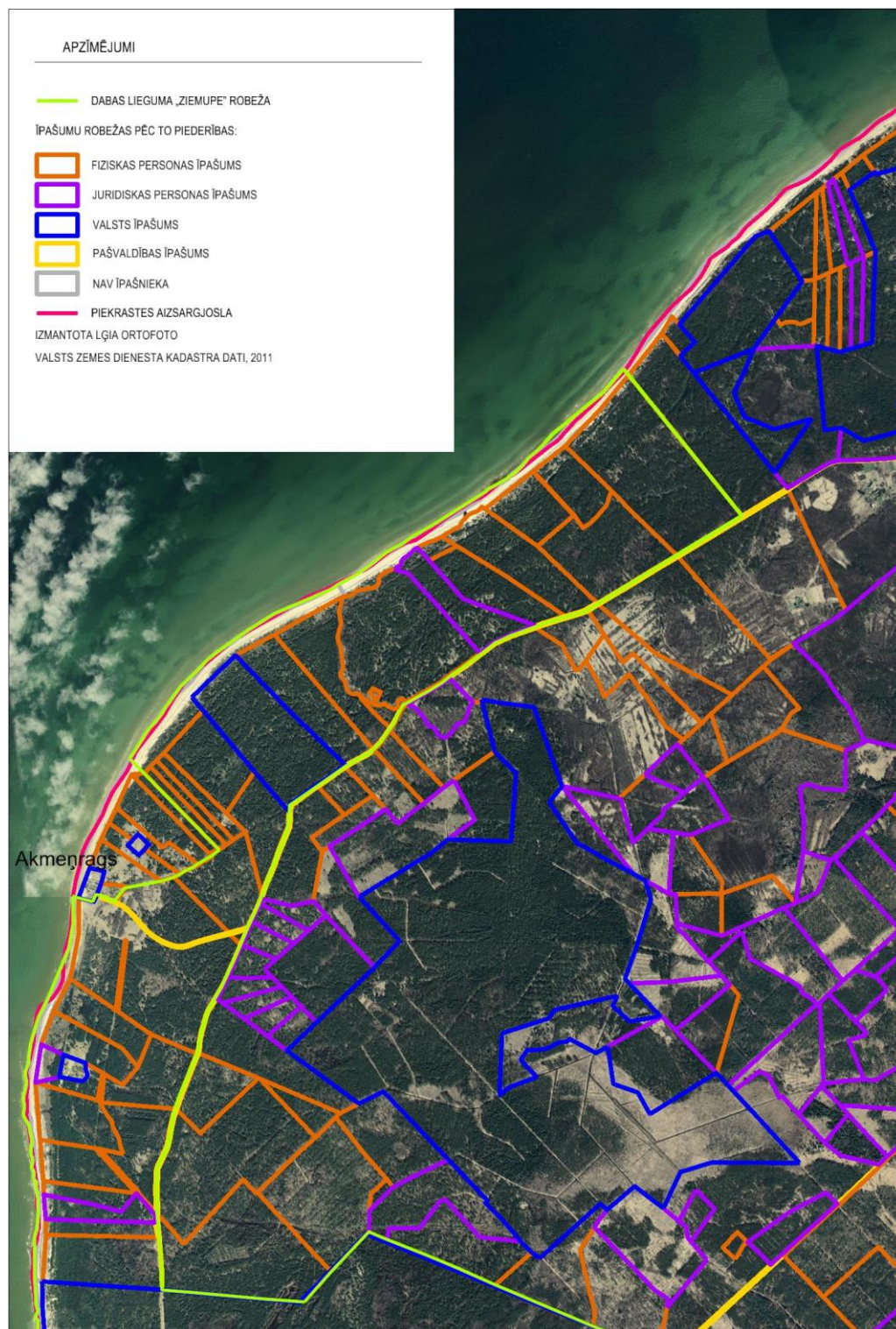

50.attēls. Akmeņraga piekrastes ainavas rekonstrukcija, stāvoklis 20.gs. 30.gadu beigās (pēc zemes ierīcības materiāliem mērogā 1: 5000). A.Melluma, 2012.

Par tolaik redzamo ainavu Akmeņraga piekrastē varam lasīt V. Veldres (1991) aprakstos. Vispirms, par Bruču mājām (38.lpp): "... visapkārt guleniski pīts žogs, lai vējš no jūrmalas neizputina pagalmu ar smiltīm".

Jāpiezīmē, ka tādi žogi ap mājām bijuši visā piekrastē. No visas lielās saimniecības zemes platības tikai neliela daļa bija aramzeme (skat. tab.), „un tā pati nav nekāda labā. Viss cits ir grīšļains purveklis, tukšs grantiens un kāpu meželis.” Un tālāk: „Smilšu zemēm pie Akmeņraga tikai tad ir diezgan mitruma, kad citur sāk blaut par noslīkšanu. Tādās vasarās kartupeļi Bruču laukos aug griezdamies, vēl it īpaši pēc krietna mēsļu devuma.”

Šodienas skatījumā interesanti ir V. Veldres spriedumi par Akmeņraga nākotni, par ceļa un zvejniecības nozīmi. „Drīzāk jādomā, ka pēc tam, kad no Akmeņraga uz abām pusēm būs gluda izbaukšana, cilvēki te vēl vairāk pieķersies zemei un viņiem vēl mazāk atliks laika jūrā braukt. Ja jau akmeņradznieki un tāpat viņu tēvi [būtu] domājuši uz lielu zvejošanu, tad viņi nebūtu centušies pēc tik lielām zemes platībām”(39.lpp.).

51.attēls.Zemes īpašumu struktūra Akmeņraga posmā pēc 2011.g. kadastra materiāliem. V.Salienieks, 2012.

Padomju varas gados visa zeme tika nacionalizēta un ieskaitīta valsts meža fondā (skat. arī 6.1.sadaļu par Grīņu apvidu). Tad arī sākās lauksaimniecības zemju dabiskā apmežošanās, kā arī meža stādīšana. Taču noteicošā nozīme bija kādreizējās PSRS pierobežas režīmam, kas paredzēja piekrastes atbrīvošanu no vietējiem iedzīvotājiem.

Par nu jau bijušiem laikiem liecina vien meži, atgūtie īpašumi, saglabājušās senās mājvietas un kapi, kā arī padomju militāro objektu drupas (Matrožos, resp., kādreizējo Gaugenieku/ Gaujenieku sētas vietā) un pie Akmeņraga bākas. Pašreizējo zemes īpašumu situāciju Akmeņraga piekrastē parāda kadastra vienību plāns (sk.51.attēls).

Pašreiz Akmeņraga piekrastē dominējošā nozīme ir Aizsargjoslu likumam, ar tā nosacījumiem un ierobežojumiem, kas saistās ar atrašanos 300 m platajā piekrastes aizsargjoslā, kā arī 'ierobežotas attīstības joslā', kā arī abpus Akmeņragam Ziemupes dabas lieguma piekrastes daļā.

Jautājums par Piekrastes Akmeņraga posma turpmāko attīstību ir plašāks, nekā to var risināt novada teritorijas plānojuma sastāvā. Patiesībā tas ir jautājums par to, kāds būs attīstības modelis visā Kurzemes Piekrastes joslā, kas pašreiz tiek definēta kā 'ierobežotas attīstības josla'.

Piekrastes Akmeņraga posmam dažādu apstākļu dēļ ir nacionāla nozīme, bet vienlaikus – tā ir viena no visvairāk cietušajām un pārveidotajām vietām Piekrastē (kopš 1940.g.), kuras uzsākto attīstības ceļu pārtrauca krasi politisko apstākļu maiņa (okupācija, pierobežas režīms u.c.). Jau tagad nepieciešams līdzsvarot tiesību aktos paredzētos aizliegumus (vispirms – samazināt to vispārējo raksturu, iespēju robežās diferencēt) ar vietu attīstības iespējām, atļaujot izmantot tās reālās priekšrocības, kas šai vietai piemīt.

Pāvilostas novada teritorijas plānojumā Akmeņraga posmu nepieciešams nodalīt kā lokālplānojuma vietu.

7.4. ZIEMUPES – ŠĶĒDES POSMS PIEKRASTĒ

Ziemupes – Šķēdes posms Piekrastē ir gan līdzīgs Strantes – Labraga posmam, gan atšķirīgs. Kopīgais – atrašanās jūras malā, jūras krasta noskalošanās (erozija), vēsturiskā zemes īpašumu veidošanās. Atšķirīgais – lauksaimnieciskā darbība arī padomju varas gados, lielākās platībās meliorētās zemes, Saraiķu ciema izbūve, vairāk vietējo iedzīvotāju. Līdzīgais abiem piekrastes posmiem ir tas, ka iepriekšējos teritorijas plānojumos paredzēta teritoriāli plašu ciemu veidošana.

Ziemupes – Šķēdes posmā laika gaitā notikušas funkciju maiņas: mazinās lauksaimniecības nozīme, palielinās atpūtas saimniecības un vietu apbūves, jeb kopumā – urbanizācijas nozīme. Tomēr veids, kā tiek plānota jaunā attīstība, slēpj sevī riskus. Sevišķi tas attiecas uz blīvās apbūves plānošanu.

Ziemupes – Šķēdes posmā jūras krasta kraujas augstums ir robežās līdz 10 metri, tikai vietām nedaudz augstāks. Ģeoloģiskā uzbūve mainās pa nelieliem posmiem: vietām krasta kraujā atsedzas morēnas smilšmāls, bet vietām – to veido eolie (vēja sanestās smiltis) nogulumu, kas iezīmē Litorīnas laika smiltājus vai senāko kāpu vietas. Virs krasta kraujas krasta kāpas (pareizāk – to fragmenti) redzamas tikai nelielos posmos, vairāk Ziemupes apkārtnē. Laika gaitā jūras krastā noskalots senais piejūras ceļš, tā pazīmes (kā meža ceļi) redzamas tikai vietām. Noskaloti kapi, noskalotas lauku sētas vai to ēkas. Sevišķi skaidri to redzam, salīdzinot dažādu laiku kartes.

Mūsu jūras krasta veidošanās sākās apm. pirms 2800 gadiem, pēc senās Litorīnas jūras atkāpšanās. Tas nozīmē, ka sākās krasta noskalošanās, tā atkāpšanās sauszemes virzienā. Laika gaitā un dažādās vietās noskalošanās notikusi atšķirīgi, bet Ziemupes – Šķēdes posmā ilgstoši notikusi un notiek pastāvīga krasta erozija (noskalošanās). Pēc jūras krastu pētnieka R. Knapa domām, krasts atkāpies apmēram par 3 km. Par to varētu liecināt arī senākās, 16. un 17.gs. kartes, kurās blakus atpazīstamajiem vietvārdiem redzami arī tādi, kādu pašreiz nav. Kādā senākā Liepājas vēstures aprakstā atrasta ziņa, ka pie Šķēdes kādreiz bijusi baznīca, kas (tāpat kā Jūrkalnē) ieskalota jūrā. To piemin arī G. Eberhards (2003, 127.lpp.), atsaucoties uz P. Ludvigu. Proti, ka Šķēdē (apm. 10 km ziemeļos no Liepājas) 1580. gadā uz jūras krasta stāvējusi baznīca, 1707.g. – tās vairs nav bijis, bet 1838. g. jūrā tikko bija samanāmas baznīcas drupas.

Ziemupes – Šķēdes posmā laikā no 1935.g. līdz 1990.g. (Eberhards, Lapinskis, 2008; skat. 39.att.) krasts atkāpies vidēji par 31-70 metriem, tikai pie Ziemupes vairāk. Vēlākās krasta pārmaiņas (no 1992.g. līdz 2007.g., 11.karte

minētajā darbā) raksturotas pēc monitoringa staciju datiem un novērojumiem dabā. Šķēdes – Ziemupes posmā krasta noskalošanās (krasta atkāpšanās) vidēji bijusi 10 metru robežās. Taču jāņem vērā, ka noskalošanās nenotiek vienmērīgi gar visu jūras krastu, bet katras vētras laikā noskalošanās procesi var notikt citā vietā, to apmēri nelielos attālumos var būt visai atšķirīgi.

Muižu laikos šajā piekrastes posmā bija Ziemupes un Saraiķu muižas, bet dienvidu pusē, līdz Šķēdei - Pērkones kroņa muižas zemes, bet 'jūrmalas kāpās' – piecas Medzes muižas zvejnieku saimniecības (0,9 – 1,74 ha), kurās kopumā bija 15 dažādas nozīmes ēkas (LVVA, 1679.f., 172.apr., 1133.l.). Tagad šajā vietā ir Kāpmaļi, bet seno ēku paliekas jau noskalotas.

Lauksaimniecības zemes atradās tikai jūras krastam tuvākajā joslā, apmēram pašreizējās aprisēs. Pārsvārā – smilts augsnes, plakanā reljefa dēļ lielākoties pārmitras. Par to liecina biežais grāvju tīkls, kas pazuda tikai padomju varas gados, pēc veiktajiem meliorācijas darbiem. Tomēr vietām grāvju tīkls saglabājies.

Konkrētas ziņas par smiltīm, to nozīmi zemnieku saimniecībās liecina informācija Ziemupes muižas sadalīšanas lietā (LVVA, 1679.f., 172.apr., 1207.l.) par 6 saimniecībām (no kartes eksplikācijas, bez mājvārdiem). Proti, smilts (nederīgās zemes) īpatsvars % no saimniecību kopplatības šāds – 14; 24; 43; 45; 53 un 76 %.

19.gs. un 20.gs. sākumā Ziemupes – Saraiķu posma muižās bija daudz bezzemnieku. Kroņa (jeb valsts) muižās 19.gs. vidū notika t.s. muižu regulēšana, kuras mērķis bija zemes īpašumu sakārtošana (ierīcība). Šajā laikā Šķēdē, jūras malā pie Annas kapiem tika iedalītas zemes 22 bezzemniekiem, un šeit izveidojās īpatnēja smiltāju saimniecību ainava. Pašreiz tai ir kultūrvēsturiska nozīme.

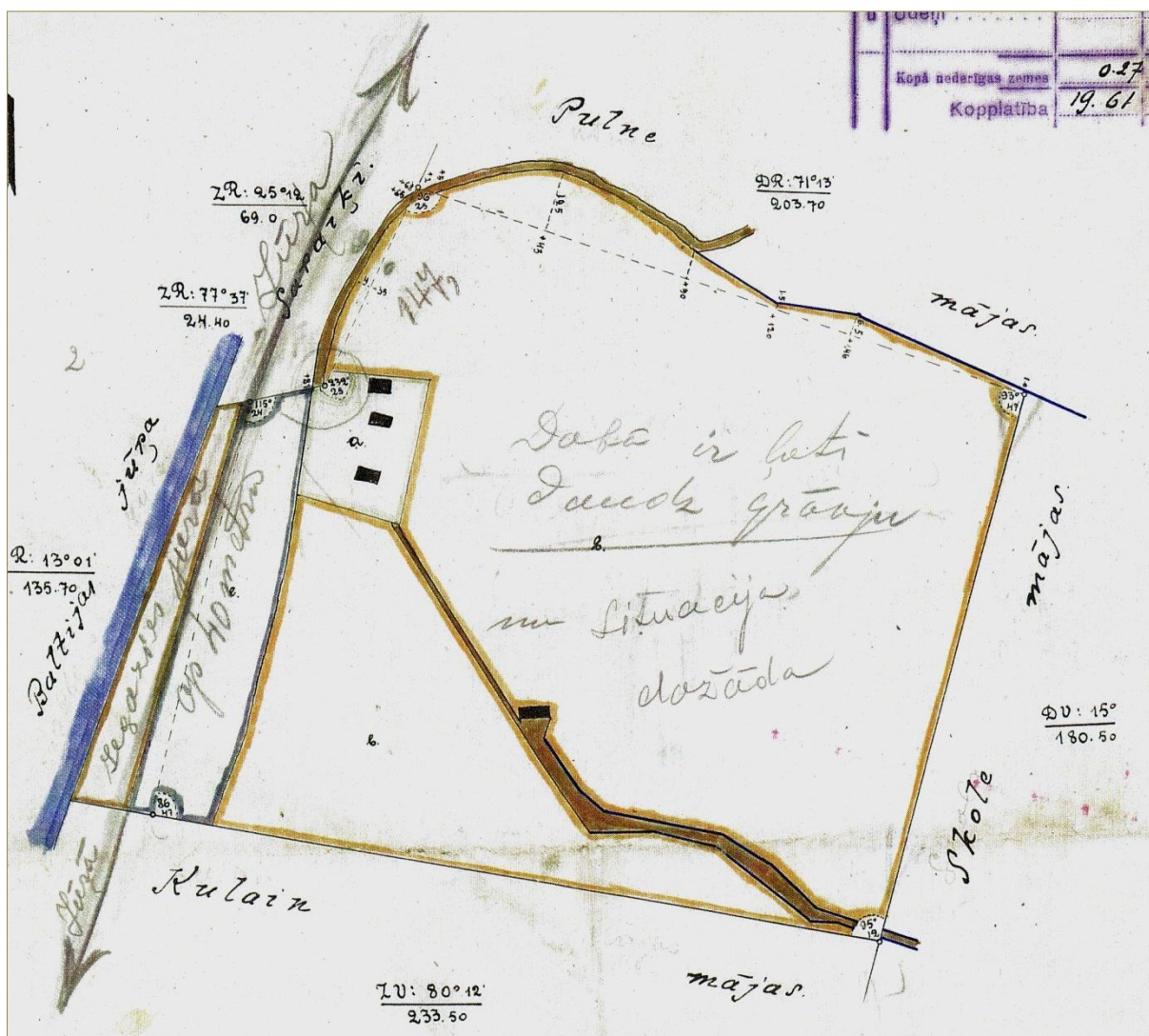
Vēlāk, 19.gs. beigās sīksaimniecības tika iedalītas Saraiķu muižas zemēs. Piemēram, ir informācija par 1895.-97.g. izdalītajām saimniecībām vienā joslā. Taču sīksaimniecību veidošana notika arī pēc Latvijas valstiskās neatkarības iegūšanas, agrārās reformas laikā, jo zemes pieprasījumu bija vairāk, nekā sadalāmo zemju rezerves. Protams, šim mērķim tika izmantotas muižu nekultivētās zemes un meži.

Kā visur muižu laikos, arī Saraiķu un Ziemupes muižās īpašumi bija divējādi – tiešās muižas zemes un zemnieku zemes. Pirmās apsaimniekoja rentnieki, bet otrās – zemnieki, kas pildīja klaušu darbus vai maksāja muižai nodevas. Tikai 19.gs. vidū zemniekiem tika dotas tiesības izpirkt savu saimniecību zemes *par dzimtu*. Gan rentes, gan zemnieku saimniecībās bija lauku sētas, kuru ēkas (to skaits varēja sasniegt 9) kopā ar dārziem un koku puduriem veidoja raksturīgo lauku ainavas elementu. Tāda bija arī Ziemupes – Šķēdes piekrastes joslā.

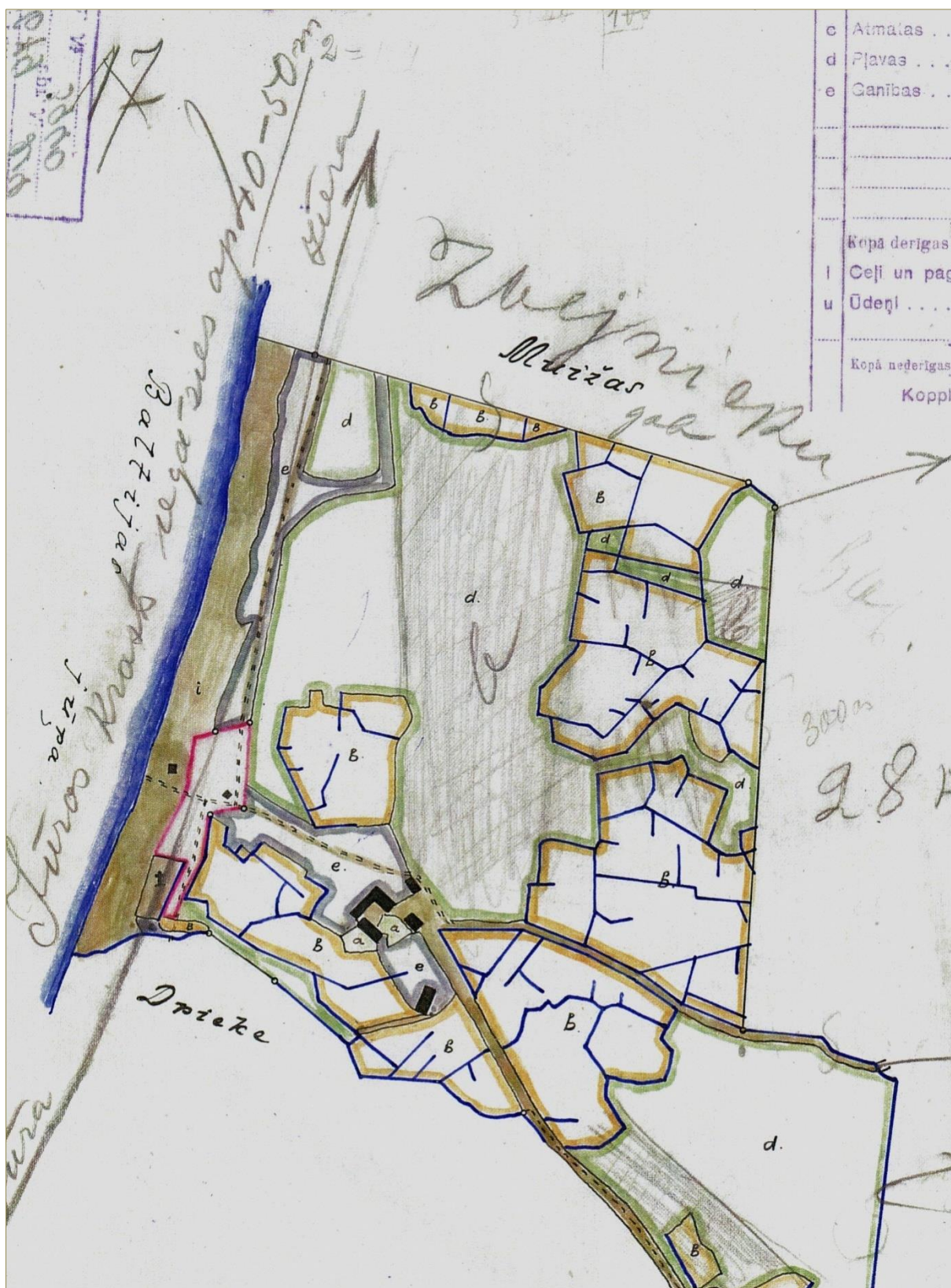
Muižu laikos iedibinātā zemju struktūra vēlāk, jau pēc Latvijas valstiskās neatkarības iegūšanas notikušās agrārās reformas laikā, noteica jaunsaimniecību un vecsaimniecību izvietojumu. Proti, pirmās tika veidotas muižu zemēs atbilstīgi tā laika normatīviem (arī – sadalot vienu sētu tā, ka atsevišķas ēkas nonāca dažādos īpašumos), bet otrās – nostiprinājās savās senajās vietās. Būtībā šī zemes īpašumu situācija saglabājās un vēlāk, pēc Latvijas valstiskās neatkarības atgūšanas, uz to balstījās, veicot zemes reformu.

Jāatzīmē, ka arhīvā izdevās atrast tikai nedaudzu saimniecību plānus, kas sastādīti 19.gs. beigās vai 20.gs. sākumā zemes izpirkšanas vajadzībām. Sevišķa vērtība ir divu saimniecību plāniem, jo uz tiem saglabājušās vēlāk, 20.gs. 20.-30.gados rakstītās mērnieku piezīmes par jūras uzvirzīšanos. Tās ir:

- Leķeru saimniecība (1679.f., 214.apr., 3944.l.): karte sastādīta 1913.g.; mērnieka atzīme 1927.g. – krasts 'iegāzies jūrā ap 40 metri' (sk.52.attēls);
- Jaunzemju saimniecība (1679.f., 214.apr., 3940.l.): karte sastādīta 1883.g.; mērnieka atzīme kartē 1932.g. - 'jūras krasts iegāzies ap 40-50 m' (sk.53.attēls).

52.attēls. Leķeru saimniecības plāns 1913.g. [Avots: LVVA, 1697.f., 214.apr., 3944.l.]

53.attēls. Jaunzemes saimniecības plāns 1883.g. [Avots: LVVA, 1679.f., 214.apr., 3940.l.]

Pēc valstiskās neatkarības iegūšanas agrārās reformas laikā izveidojās tā zemes īpašumu struktūra, kas vēlāk, jau atjaunotajā neatkarīgajā Latvijā bija pamats zemes īpašumu atjaunošanai.

Priekšstatu par piekrastes ainavu pie Saraikiem un Ziemupes sniedz V. Veldres 1937.g. ceļojuma piezīmes (1991.,33.lpp.): „Šinī apvidū visa jūrmala vairāku kilometru platumā ir lēzena zemiene [...]. Ik pa gabalu redzamas mājas ar laukiem, pļavām, dārziem. Vietu vietām dažs alkšņu puduris. Kāpu meža te nav. Jūrmalā pie

kāpām ir smilšains klajums, apaudzis ar dažiem retiem kārklu puduriem. Tur ap mājām viens otrs stādīts koks un ceriņkrūms”.

Bet par ziemupiešiem V. Veldre raksta (37.lpp.): „Viņi domā par nākotni ar pašlīgumu mieru, kā jau cilvēki, kas padarījuši visu labu, lai viņus nepārsteigtu nekas jauns.”

Taču drīz sākās citi laiki – padomju gadi ar saviem nosacījumiem (pierobežas zonas režīms, dažādi ierobežojumi u.t.t.), kas atstājuši pagaidām vēl pilnībā neizvērtētas sekas.

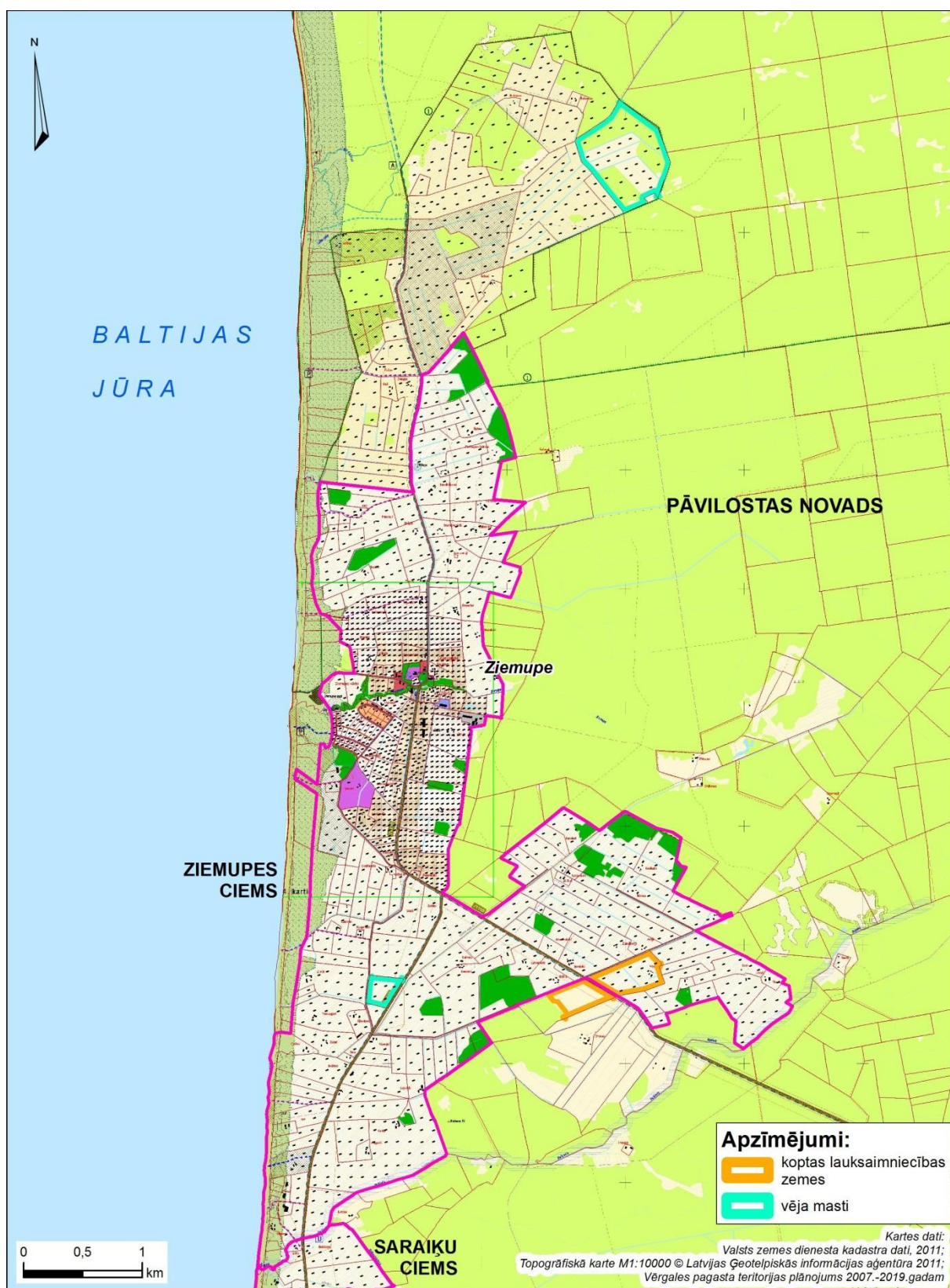
Pēc valstiskās neatkarības atjaunošanas veiktajā zemes reformā kardināli izmainījies situācija, salīdzinājumā ar pirmskara situāciju: dominē sīkas zemes gabalu kontūras, turklāt mainījies zemes izmantošanas mērķis – nevis attīstīt lauksaimniecību, bet pārdot vai apbūvēt. To atspoguļo Vērgales pagasta teritorijas plānojums (2007), it sevišķi tajā iezīmētie Saraiķu un Ziemupes ciemi.

Turklāt, jāņem vērā, ka blīvās apbūves iespējas kādās konkrētās vietās tiek balstītas uz atsevišķu, konkrētu zemes īpašnieku vēlmēm (*iecerēm*, ko vēlāk atspoguļo teritorijas plānojumā), bet apbūve netiek plānota konkrētā ciema teritorija kopumā, rēķinoties ar nepieciešamajām inženierkomunikācijām.

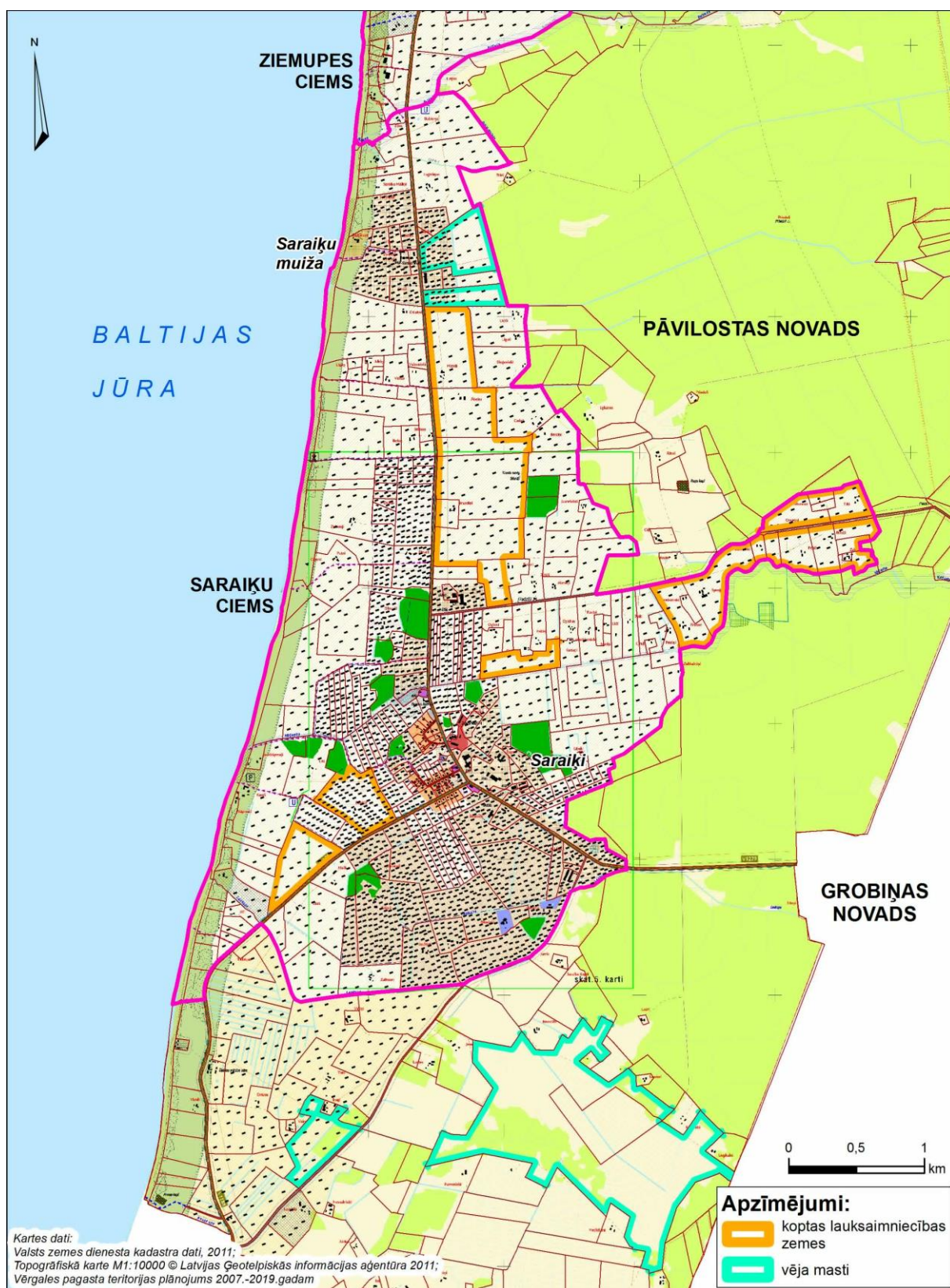
Ziemupes un Saraiķu ciemu teritoriālo aprišu noteikšanā galvenā nozīme bija Aizsargjoslu likuma grozījumiem, kas diferencēja piekrastes aizsargjoslas platumu lauku apvidos un apdzīvotās vietās – pilsētās un ciemos (atbilstīgi – 300 m un 150 m). Balstoties uz to, piekrastē tika iepļānoti teritoriāli plaši *jauni ciemi*, tajā skaitā – vietās, kur vēsturiski ciemu nekad nav bijis. Būtībā šajās situācijās piekrastes aizsargjosla ar saviem nosacījumiem pilda apbūves regulēšanas funkciju, dodot iespēju plānot jauno apbūvi tuvāk jūras krastam, bet neņemot vērā jūras krasta tipu un ar to saistītos dabas procesu nosacītos riskus.

Lai iegūtu labāku priekšstatu par sagaidāmās jaunās apbūves apjomiem Ziemupes un Saraiķu ciemos, veikta situācijas kartogrāfiskā modelēšana, pieņemot dažādus nosacījumus, kas balstās uz pastāvošajām tiesību normām. Saraiķu ciema (tajā ietilpst padomju varas gados plānotais un izbūvētais ciems) kopējā platība ir 14 kvadrātkilometri, Ziemupes ciema – 12 kvadrātkilometri, kopumā tas dod 44% no netālu esošās Liepājas pilsētas platības.

Pašreiz reālo sētu skaits plānoto ciemu robežās ir šāds: Saraiķu ciemā – 147, Ziemupes ciemā – 127. Aprēķinātais teorētiski iespējamais sētu, resp. *apbūves vienību* (jo tās vairs nebūs *sētas* kā lauku apvidos) skaits atbilstīgi Vērgales pagasta teritorijas plānojumā (2007) izstrādātajiem apbūves noteikumiem, Saraiķu ciemā būtu 2815, bet Ziemupes ciemā – 1644. Savukārt kartes 54.attēlā (Ziemupes ciems) un 55.attēlā (Saraiķu ciems) parāda minētās situācijas kartogrāfisko modeli. Praksē tas nozīmē lauku apvidu transformēšanu apbūves vajadzībām, resp., paredzot lielas, blīvi apbūvētas apdzīvotās vietas (pilsētas?).

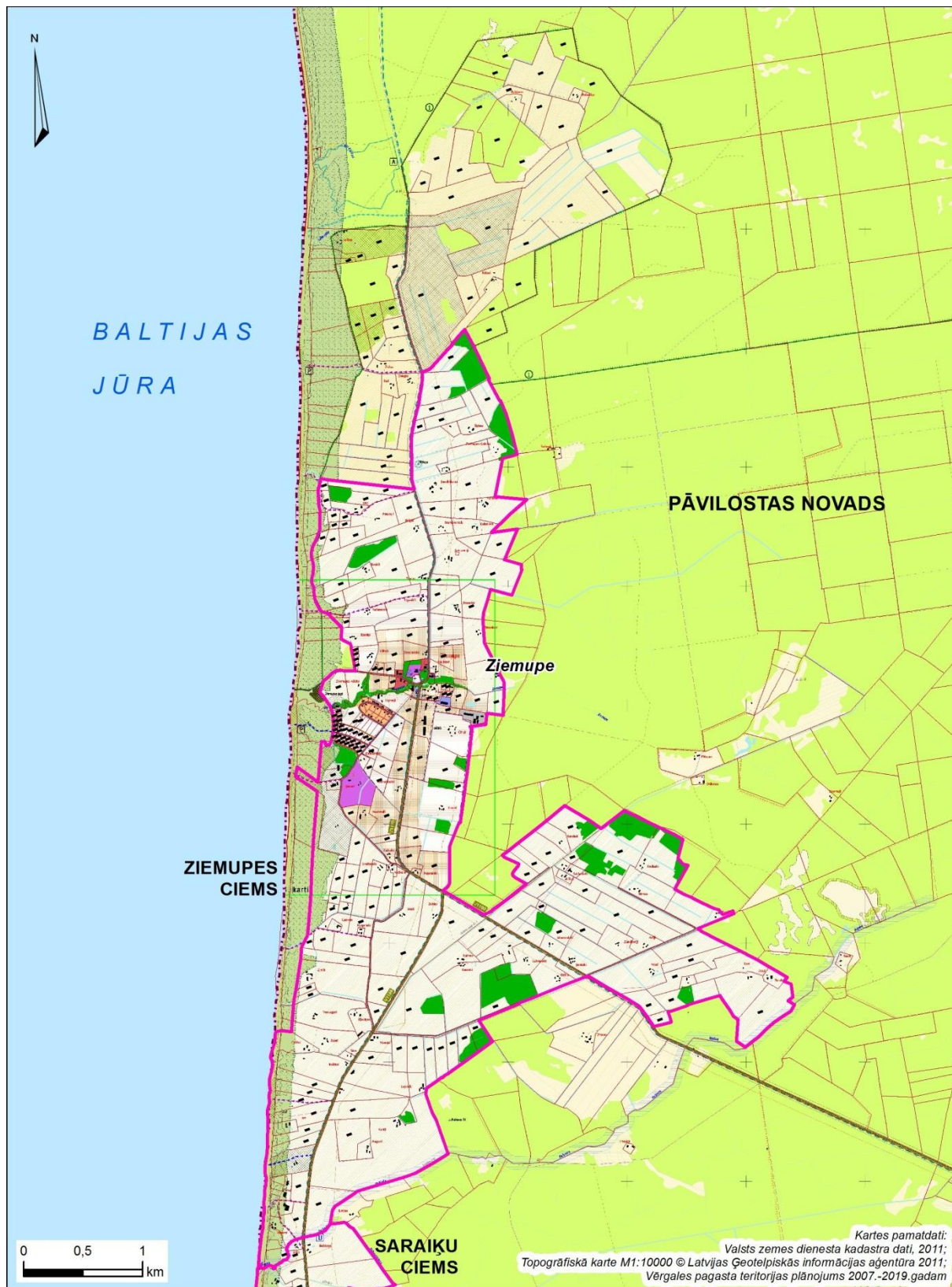
54.attēls.Ziemeupes ciema robeža pēc Vērgales pagasta teritorijas plānojuma (2007) un iespējamā jaunās apbūves attīstība plānošanas periodā. J.Skudra, 2012.

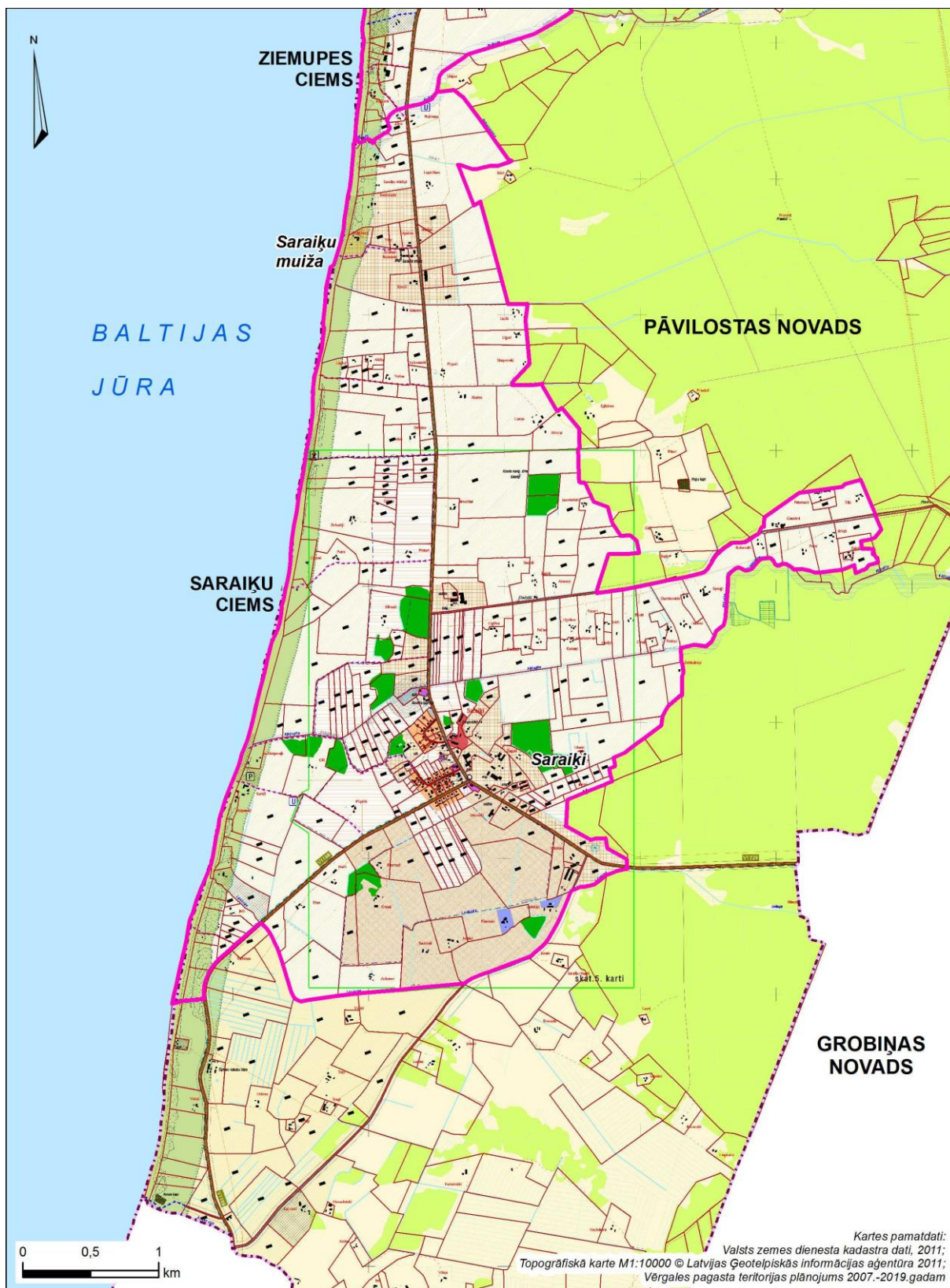
55.attēls.Saraiķu ciema robeža pēc Vērgales pagasta teritorijas plānojuma (2007) un iespējamā jaunās apbūves attīstība plānošanas periodā. J.Skudra, 2012.

Abās kartēs parādītas vietas, kur jau pašreiz ir darbīgi vēja parki, un kur tie ielānoti, kā arī vietas, kur pašreiz ir labi koptas lauksaimniecības zemes.

Savukārt, pieņemot, ka esošie zemes gabali turpmāk netiks sadalīti un ka tiks pieņemta norma – būvēt tikai vienu jaunu apbūves vienību zemes gabalā, situācija nedaudz mainās. Proti, Saraiķu ciema teritorijā apbūves vienību skaits būs 164, bet Ziemupes ciemā – 178. Kartogrāfiskajā modelī tas izskatās šādi: Ziemupes ciems 56.attēlā un Saraiķu ciems 57.attēlā.

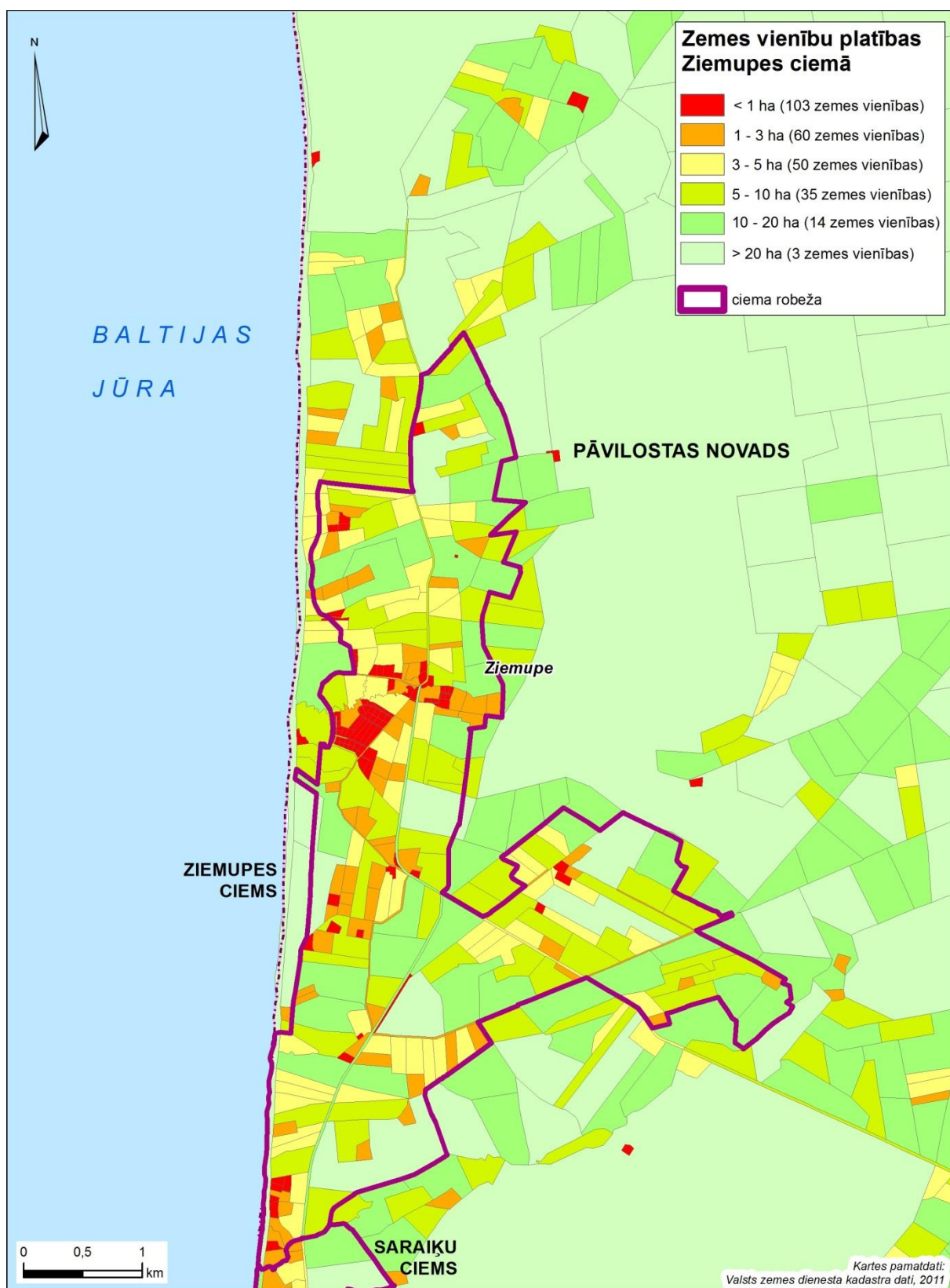

56.attēls. Iespējamā jaunās apbūves attīstība Ziemupes ciemā, ja zemes gabali turpmāk netiks sadalīti un vienā zemes gabalā būs viens ēku/saimniecību. J. Skudra, 2012.

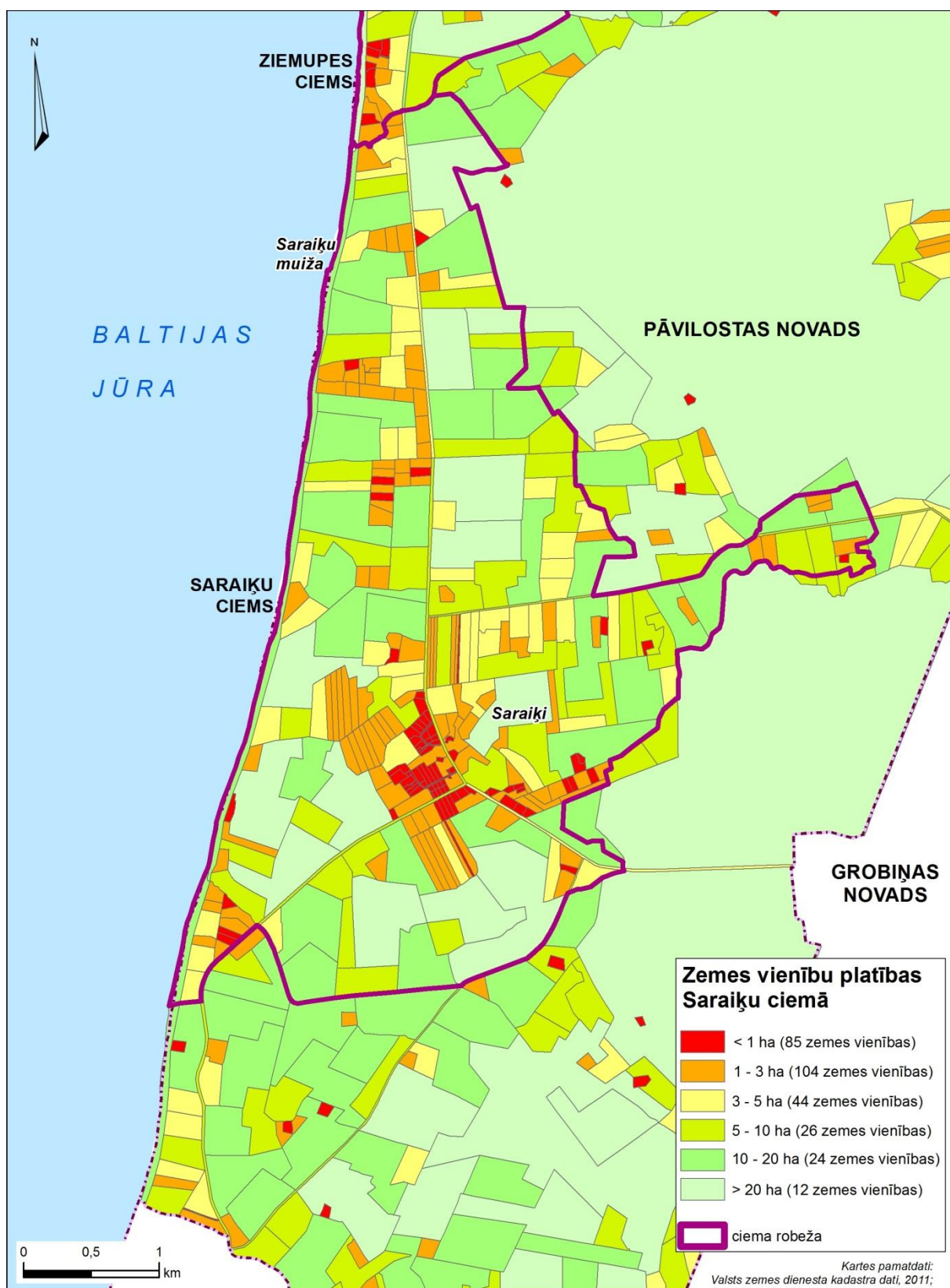

57.attēls. Iespējamā jaunās apbūves attīstība Saraiķu ciemā, ja zemes gabali turpmāk netiks sadalīti un vienā zemes gabalā būs viens ēku/saimniecību. J. Skudra, 2012.

Informācijai – zemes gabalu platības pēc 2011.g. kadastra datiem (sk. 58. un 59.attēli).

58.attēls.Ziemupes ciems: zemes īpašuma zemes vienību platība pēc 2011.g.kadastra datiem. J.Skudra, 2012.

59.attēls.Saraiķu ciems: zemes īpašuma zemes vienību platība pēc 2011.g.kadastra datiem. J.Skudra, 2012.

Izstrādātie modeļi varētu turpmāk noderēt, izvērtējot situāciju, kas radusies iepriekšējā teritorijās plānojumā, un meklējot racionālus risinājumus. Turklāt, ņemot vērā, ka attīstības tendences šajā piekrastes posmā ietekmē Liepājas tuvums.

Šķēdes – Ziemupes piekrastes ainava vizuāli ir visai pievilcīga (tālumi, nojausma par jūras tuvumu, plašie koptie lauki, sētu puduri, jūtama cilvēku klātbūtne ainavās). Taču skatam apslēpta sadrumstalotā zemes īpašumu struktūra, jau iepļānotie blīvās apbūves puduri atsevišķos zemes gabalos, arī – iepļānotie vēja masti. Tādēļ

uzmanība pievēršama tādai problēmai, kā lauku vides duālisms. No vienas puses, tā ir vietējo iedzīvotāju/ienācēju individuālās darbības sfēra, tā saistās ar īpašuma tiesībām. No otras puses, vides un ainavas skatījumā lauki ir publiska uztveres telpa, kas ir nozīmīgs priekšnosacījums identitātes uzturēšanai un veidošanai turpmāk, kā arī – nozīmīgs tūrisma resurss, uz kura izmantošanu likts uzsvars jau pašreiz.

Tādēļ viens no jautājumiem, uz kuru turpmāk meklējama atbilde – vai šajā piekrastes posmā saglabāsies ierastā lauku ainava, vai – arī izveidosies jaunas pilsētas? Iespējams, tās būs jauna tipa pilsētas.

Šajā sakarībā īpaša uzmanība pievēršama iecerēto vēja parku celtniecībai. Pašreiz to izvietojums ir atkarīgs no zems īpašnieku izvēles, tādēļ veidojas apbūvēto/apbūvējamo zemes gabalu, vēja parku vietu un lauksaimniecības zemju telpiskās mozaikas. Kā tas ietekmēs nākotnes pilsētu veidošanu?

Lai mazinātu iespējamus riskus, kas saistās ar vēja parku celtniecību, būtu jāievēro *vislielākās piesardzības princips*, jo dažādas problēmas var rasties ar laika nobīdi, un tās var likties negaidītas. Pēc pašreiz pieņemtās kārtības plānoto vēja parku ietekmi uz vidi vērtē viena zemes īpašuma robežās, neņemot vērā to, ka arī blakus esošajos īpašumos, vai turpat tuvumā paredzēts celt vēja mastus. Visā kopējā vēja parka ietekmes (uz vidi un cilvēkiem) summārais efekts var izrādīties lielāks, nekā tas ir aprēķināts vienam atsevišķam īpašumam. Tādēļ turpmāk nepieciešams izstrādāt konkrēto vēja parka teritoriju preventīvu izvērtējumu, ņemot vērā iespējamus riskus (tajā skaitā tos, kas saistās ar būvniecību).

Galvenais Ziemupes – Šķēdes posma turpmākās attīstības risks saistās ar to, ka nav kopējās ciemu (pilsētu?) plānošanas/veidošanas koncepcijas. Pašreiz Ziemupes un Saraiķu ciemu teritorijās plānotas savstarpēji izslēdzošas darbības: vienos zemes gabalos jaunā apbūve, citos - vēja parki, vēl citos – lauksaimnieciskā darbība. Vienlaikus tā ir nerēķināšanās ar piekrastes vides īpatnībām (jūras krasta noskalošanās, vējš, smilts putināšana, mikroklimats).

Novada teritorijas plānojumā visu Ziemupes – Saraiķu posmu lietderīgi noteikt par lokālā plānojuma vietu.

7.5. VĒRGALES LAUKI

Par *Vērgales laukiem* nosauktais areāls atrodas Vērgales pagasta austrumu malā, Rietumkurzemes augstienes daļā. Pašreiz to var vērtēt kā Latvijai raksturīgu lauku ainavu, kas veidojusies gadsimtiem ilgi, pastāvot lauksaimnieciskajai darbībai un veidojoties apdzīvojumam. Savā laikā te bija Vērgales un Bebes muižu zemes (skat. 4.sadaļu), kā arī zemnieku saimniecības, pēc tam Latvijas brīvvalsts laikā – zemnieku saimniecības, kam sekoja kolhozu laiki ar intensīvu saimniekošanu, un atkal – zemnieku saimniecības pēc valstiskās neatkarības atgūšanas. Tādā ziņā Vērgales lauki ir labs piemērs, kas parāda uzkrāto resursu nozīmi turpmākās attīstības plānošanā.

Vērgales lauku areālā, balstoties uz apdzīvojuma un ainavu veidošanās vēstures izpēti (skat. 4. un 5.sadaļas), nodalītas divas kultūrvēsturiski nozīmīgas apdzīvotās vietas – Vērgales ciems, kā lauku centrs ar senu vēsturi un saskatāmām laika zīmēm tā telpiskajā struktūrā un veidolā, kā arī Ploce – kas veidota kā strādnieku ciems pie kūdras purva Latvijas brīvvalsts laikā, pag. gs. 30.gados.

Turpmāko lauku attīstību Latvijā kopumā noteiks divas tendences, ko var nosaukt par industriālo un postindustriālo. Pirmā saistīta ar lielražošanas attīstību tirgus vajadzībām, otrā – ar lokālo vides resursu izmantošanu bioloģiskai/ekoloģiskai lauksaimniecībai, kā arī alternatīvo saimniekošanas veidu attīstībai. Abos gadījumos lauki nedrīkst zaudēt savu vērtību kā cilvēku dzīvesvidei, kā dabas un kultūras vērtību glabātāja.

Izstrādājot Pāvilostas novada attīstības stratēģiju, turpmāk nepieciešams detāliskāk izpētīt lauku vides areālus, kas atrodas dažādos apstākļos un kuru pašreizējās izmantošanas tendences ir visai atšķirīgas. Sevišķa uzmanība pievēršama attīstības potenciālo iespēju novērtēšanai, nodarbošanās veidu un zemes apsaimniekošanas veidu dažādošanai, kas var notikt atšķirīgi dažādos lauku teritoriju tipos, dažādās vietās novada teritorijā. Kopumā – lauku telpiskās struktūras pārzināšana var atļaut prasmīgāk veidot lauku attīstības politiku, veicinot gan cilvēkresursu, gan atsevišķu vietu attīstību.

Tāpat kā līdz šim, Vērgales laukos galvenās nodarbošanās iespējas būs saistītas ar lauksaimniecību, mežsaimniecību, bioloģisko/ekoloģisko lauksaimniecību, lauku tūrismu un atpūtas saimniecību.

Uzmanība pievēršama tam, ka laika gaitā mainījies apdzīvojuma raksturs, konkrēti – viensētu blīvums teritorijā (skat. 4.sadaļu un kartes). Pašreiz Vērgales lauku areāla dienvidrietumu malā, pie robežām ar Ploces-Ālandes senieleju un Grobiņas novadu iezīmējas apdzīvojuma ziņā *dilstošā* vieta (kādreizējās Ošenieku un Rieģes pusmuižas). Pēc pastāvošajām iecerēm, vieta izvēlēta vēja parku būvniecībai. Tā ir jaunā attīstība, kas ienesīs izmaiņas visa areāla telpiskajā struktūrā, ietekmēs arī cilvēku dzīvi.

Tādējādi Vērgales laukos izpaužas vispārējā lauku vides diferencēšanās tendence. Proti, (1) nostiprinās un saglabājas (paplašinās) vietas, kas piemērotas intensīvai lauksaimniecībai, un (2) veidojas vietas, kuru izmantošana var būt daudzveidīgāka, kur var attīstīties alternatīvie vai inovatīvie saimniekošanas veidi. Pēdējās jau pašreiz ir prasīgākas pret vides apstākļiem, vides/ainavas kvalitāti, salīdzinot ar pirmā tipa laukiem. Tādēļ var sagaidīt, ka tur mērķtiecīgāk tiks saglabātas ainavas ekoloģiskās, bioloģiskās un estētiskās vērtības, veidosies līdzsvarotas jaunās lauku kultūrainavas.

Jaunas attīstības iespējas pavērsies tādu nodarbošanās veidu izvēlei kā – dabas un kultūras mantojuma vietu apsaimniekošana un specializētā tūrisma organizēšana, medību saimniecība, augļkopība, dīķsaimniecība un citi teritoriālās darbības veidi.

Lauku areālos, ne tikai tajos, kas tiek intensīvi izmantoti lauksaimniecībā, īpaša uzmanība pievēršama vides kvalitātei, vispirms, ūdeņu aizsardzībai no piesārņojuma. Lauku vidē iespējami divi piesārņojuma veidi – punktveida un izkliedētais (arī – dispersais) piesārņojums.

Pirmais rodas konkrētās vietās – pie lopu fermām, minerālmēslu un lauksaimniecība ķimikāliju noliktavām, notekūdeņu attīrīšanas vietām u.c. Īpaša uzmanība pievēršama vietām, kur kolhozu laikā bija lopu fermas, kas pašreiz pamestas. Tās ir potenciāls piesārņojuma avots (fosfora un slāpekļa savienojumi, organiskais ogleklis), no kura notiek gruntsūdeņu piesārņošana, bet lietus laikā arī ar virszemes noteci piesārņojums tiek pārnesti uz citām vietām.

Otrs piesārņojuma veids – izkliedētais piesārņojums izpaužas visā platībā ar lietus ūdeņiem, it sevišķi – uz nogāzēm paugurainā reljefā, kur ir labi virszemes noteces apstākļi. Viena no būtiskākajām sakarībām – jo tīrāka būs zeme (pie mājām, saimniecības objektiem, ceļiem u.t.t.), jo mazāk piesārņojuma nonāks gruntsūdeņos, dīķos, strautos. Tas ir lauku kultūras jautājums.

Vērgales lauku ainava vizuāli visai pievilcīga (tālumi, plašie koptie lauki, sētu puduri, jūtāmā cilvēku klātbūtne ainavās), tādēļ uzmanība pievēršama tādai problēmai, kā lauku duālisms. No vienas puses, tā ir individuālās darbības sfēra, tā saistās ar īpašuma tiesībām. No otras puses, vides un ainavas skatījumā lauki ir publiska uztveres telpa, kas ir nozīmīgs priekšnosacījums identitātes uzturēšanai un veidošanai turpmāk, kā arī – nozīmīgs tūrisma resurss, uz kura izmantošanu likts uzsvars jau pašreiz. Turpmāk šī duālisma problēma risināma ar telpiskās plānošanas paņēmieniem.

Šajā sakarībā īpaša uzmanība pievēršama iecerēto vēja parku celtniecībai. Kaut arī to vieta izvēlēta pašreiz it kā mazāk apdzīvotā nomalē un pirmie ietekmes vērtējumi ir nomierinoši, tomēr nākotnē problēmas var rasties, tās var likties negaidītas. Vispirms, tas saistās ar pašreiz pieņemto kārtību, proti, ka ietekmi uz vidi vērtē viena zemes īpašuma robežās, neņemot vērā to, ka arī blakus esošajos īpašumos paredzēts celt vēja mastus. Visa kopējā vēja parka ietekmes uz vidi un cilvēkiem summārais efekts var izrādīties lielāks, nekā tas ir aprēķināts vienam atsevišķam īpašumam. Tādēļ turpmāk nepieciešams izstrādāt konkrētā vēja parka teritorijas preventīvu izvērtējumu, ņemot vērā iespējamus riskus (tajā skaitā tos, kas saistās ar būvniecību). Iespējams, teritorijas plānojumā to lietderīgi noteikt par lokālā plānojuma vietu.

7.6. ZAĻKALNA MEŽS UN OTRAS PUSES MEŽI

Pavisam negaidīti Zaļkalna mežam pēdējos gados pievērsta pastiprināta uzmanība.

LR Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija 30.06.2011. vēstulē iesaka noteikt Zaļkalna mežam „vietējās nozīmes īpaši aizsargājamās dabas teritorijas statusu [...] un paredzēt tādu teritorijas plānoto (atļauto) izmantošanu, kas nav pretrunā ar blakus esošā dabas lieguma ‘Pāvilostas pelēkā kāpa’ aizsardzību un Aizsargjoslu likuma prasībām”.

Tādējādi Zaļkalna mežu saista ar Pāvilostas pelēkās kāpas liegumu (kopējā robeža – apmēram 150m), tā aizsardzību no cilvēka ietekmes. Līdz šim mazāk uzmanības pievērsts tam, ka mežs ir nozīmīga pilsētas telpiskās struktūras daļa, kas tāpat ir saudzējama un sargājama, prasa saprātīgu apsaimniekošanu, līdzsvarojot dabas aizsardzības un sociālās funkcijas. Turklāt, vērā ņemams tas, ka ne Pelēkās kāpas liegums, ne Zaļkalna mežs nav izolētas salas (tā varētu domāt, ja redzētu to kontūras katru atsevišķi, ārpus pilsētas teritorijas konteksta), bet atrodas blakus un savstarpējās mijietekmēs, realitātē (dabā) veidojot vienotu veselumu.

Tādēļ pašreiz galvenais uzdevums – atrast veidu, kā līdzsvarot dažādās intereses, izmantojot telpisko jeb plānošanas pieeju. Tas atļautu skaidrāk nodalīt iespējamo konfliktu un apdraudējumu **vietas**, nevis runāt par dabas liegumu vai Zaļkalna mežu vispārīgā veidā, kā par faktu. Realitātē jebkura cilvēka darbība notiek kādā konkrētā vietā, tādēļ tā vērtējama tikai šīs vietas kontekstā.

Turpmāk jāprecizē, par kādu teritoriju dažādos dokumentos ir runa – vai par visu meža masīvu kopumā (redzams topogrāfiskajā kartē un dabā), ieskaitot privātos mežus, vai tikai par valsts meža daļu (redzams meža plānos), vai arī – mežu pilsētas administratīvajās robežās (redzams pilsētas plānā), vai tikai pilsētas teritorijā (tā ir daļa no valsts mežiem).

Tā kā mežiem Pāvilostas un tuvējās apkārtnes telpiskajā struktūrā ir milzīga nozīme, tad turpmāk pieminēsim arī otru meža masīvu – t.s. Otrās puses mežu Sakas kreisajā krastā (tā daļa – 75. kvartāls – 2008.g. izstrādātajā pilsētas teritorijas plānojumā tika nosaukta par Raķešu mežu).

7.6.1. Pastāvošie dabas aizsardzības nosacījumi

Jau pašreiz Zaļkalna mežs ir pakļauts vairākiem dabas aizsardzības nosacījumiem, un meža statistikā tiek pieskaitīts aizsargājamo mežu kategorijai. Vispirms, uz tiem attiecas Aizsargjoslu likumā noteiktās aizsargjoslas (300 m un ‘ierobežotās saimnieciskās darbības’ josla), tiem noteikts arī pilsētas aizsargmežu statuss. Atbilstīgi tiesību aktu prasībām, Pāvilostas novada dome ir noslēgusi līgumu ar VAS *Latvijas Valsts meži* par aizsargjoslas izveidošanu (25.03.2010. sēdes protokols Nr. 3: „32.p. Par meža aizsargjoslu ap pilsētu, pielikums nr.21.”) šādos meža kvartālos: 453., 72., 73., 74., Eglieni, 75., 454., Paegli, 448., 116., 119., Piemare. (sk.60.attēls)

Gan Zaļkalna, gan Otrās puses mežā ir noteikti aizsargājami meža biotopi, turklāt mežos atrodas lauces un smiltāji ar izciliem pelēkās kāpas biotopiem (to inventarizācija pakļauta citiem tiesību aktiem).

Liepājas rajona teritorijas plānojumā (2004.) Zaļkalna mežs atzīmēts kā ‘bioloģiski vērtīgs mežs’, gan bez detālas motivācijas.

Vērā ņemamas kopējās *Meža likuma* prasības attiecībā uz dabas aizsardzību. Proti, tā 35. panta(1) sadaļa nosaka, ka „meža apsaimniekošanas režīmu un saimnieciskās izmantošanas, ekoloģiskās vai sociālās nozīmes prioritāros mērķus (*izcēlums mans, A.M.*) nosaka šis likums un citi normatīvie akti. Apsaimniekošanas mērķis iekļaujams teritorijas attīstības plānos [...]”.

Likumā nosauktas vispārējās dabas aizsardzības prasības, ko jāievēro meža īpašniekam vai apsaimniekotājam. Tās ir šādas:

- nodrošināt meža bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu;
- saglabāt meža spēju pasargāt augsni no erozijas;
- pasargāt ūdeņus (virszemes un pazemes) no piesārņošanas;
- saglabāt kultūras mantojuma elementus mežā;
- veicināt meža noturību un pielāgošanos klimata pārmaiņām.

Visi minētie nosacījumi ņemami vērā, vērtējot konkrētas situācijas, pastāvošos vai potenciāli iespējamos draudus (tos var novērst, ja zināmas vietas, kur tos var gaidīt).

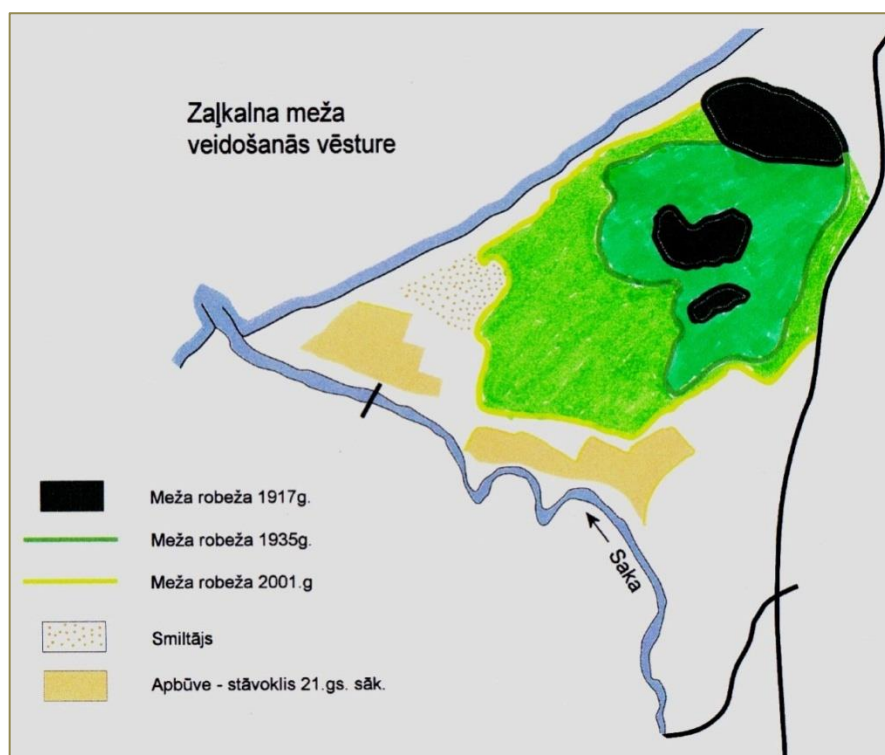
60.attēls. Noteiktā meža aizsargjosla ap Pāvilostu (attēlā iesvītrotie meža kvartāli).

7.6.2. Kultūrvēsturiskā nozīme

Zaļkalna mežs savu nosaukumu ieguvis Upesmuižas sadalīšanas laikā pag. gs. 20.gados. Pašreizējā meža vietā bija nelieli meža puduri un smiltāji, kā arī vairākas saimniecības (*būdas* skat. iepriekš par apdzīvojumu), starp kurām bija arī Libera *būda* un mežsarga Zaļkalna *būda* (kā zemes īpašums vēl pirmskara situācijā).

Kopā ar pašreizējo Pelēkās kāpas lieguma teritoriju, Zaļkalna mežam ir liela kultūrvēsturiskā nozīme, jo uz šīs vietas piemēra var uzskatāmi parādīt, kā jūras piekrastē notiek augu valsts pārveidošanās, proti, klajo smiltāju pakāpeniskā aizaugšana, jeb mežu dabiskā atjaunošanās. Zaļkalna meža piemērā tas redzams kartē (sk.61.attēls), kas sastādīta pēc atbilstīgo gadu topogrāfiskajām kartēm. Zaļkalna meža situācijas analīze ļauj ar konkrētu piemēru parādīt, kā laika gaitā mainās meža funkcijas un cilvēku priekšstati par mežiem, to nozīmi.

Savukārt Otrās puses mežs (75., 116. Un 119. kvartāls) – ir spilgts piemērs tam, kā izpaudās padomju varas gadu ietekmes piekrastes mežos, kādas ir to sekas un kā tās ietekmē attīstības procesus šodien. Turklāt, Otrās puses meža piekrastes daļā ir kokaudzes ar simtgadīgām (un vecākām) priedēm, smiltāju klajumiem (redzamas to aizzelšanas stadijas – pelēko kāpu biotopi).

61.attēls.Zaļkalna meža veidošanās vēsture.[Avots: Pāvilostas pilsētas teritorijas plānojums 2008.]

7.6.3. Par meža funkcijām

Par meža funkcijām visbiežāk runā vispārīgā veidā (kā *Meža likumā*, skat. iepriekš), nosaucot funkcijas, kas mežam piemīt kopumā, neatkarīgi no atrašanās vietas. Taču reāli katra funkcija izpaužas konkrētās vietās, piemēram, jūras krastā, pilsētā, vai vietās, kur mežs robežojas ar konkrētiem objektiem vai citādi izmantotām platībām. Tādējādi veidojas meža *teritoriālās funkcijas*, kas atkarībā no meža novietojuma realizējas konkrētās vietās. Tās var kļūt par plānošanas objektu.

Kā jau minēts, mežam *piemīt* sociālās un ekoloģiskās funkcijas, bet dabas aizsardzības funkcija tiek *piešķirta* atkarībā no konkrētiem mērķiem konkrētiem dabas veidojumiem (tipoloģiski, uz pieņemtu klasifikāciju pamata, kā biotopu gadījumā), vai arī konkrētām vietām.

Iepriekš minētās *sociālās* funkcijas Pāvilostas gadījumā izpaužas kā

- pilsētvides kvalitātes uzturēšana (mikroklimata regulēšana, aizsardzība no vēja u.c.);
- atpūta mežā, kas var būt dispersa (teritoriāli izkliedēta - kā ogošana, sēņošana, pastaigas, dabas vērošana u.c.), vai koncentrēta, piemēram, kā tradicionālie slēpotāju vai pastaigu *ceļi* (virzieni).

Teritoriālā skatījumā tas nozīmē, ka *pilsētvides* funkcija īstenojas, nodalot konkrētus pilsētas aizsargjoslas mežus (skat. iepriekš), taču to ietekmes efektu pastiprina visi stādījumi (parki, skvēri, dārzi pagalmos, savrupi koki) pilsētas teritorijā.

Savukārt *atpūtas* funkcija īstenojas speciāli iekārtotās, intensīvi izmantojamās vietās (kempingu vietas, stāvlaukumi, specializētu programmu īstenošanas vietas u.c.), kā arī atpūtas vietās ar iezīmētiem pastaigu vai ceļojumu maršrutu tīkliem (ar *mazo* aprīkojumu, ar telšu vai ugunsgrūdu vietām u.tml.), ekoloģiskās izglītošanas vietas (*meža* vai *dabas* skolas, takas u.c.). Atpūtas vietas izmantošanas intensitāti paredz, izstrādājot projektu, tā ir atkarīga no novietojuma (tas saistās ar mērķi) un vietas dabiskajām īpašībām, dažādiem riska faktoriem.

Uzkrātā dabas aizsardzības pieredze pasaulē apliecina, ka atpūtas vietu lokalizācija (novietojums) un iespējami racionāla koncentrācija, to aprīkojums un sistemātiska uzturēšana ir nepieciešamais priekšnosacījums, lai *reālos apstākļos* īstenotu *konkrētus* dabas aizsardzības mērķus.

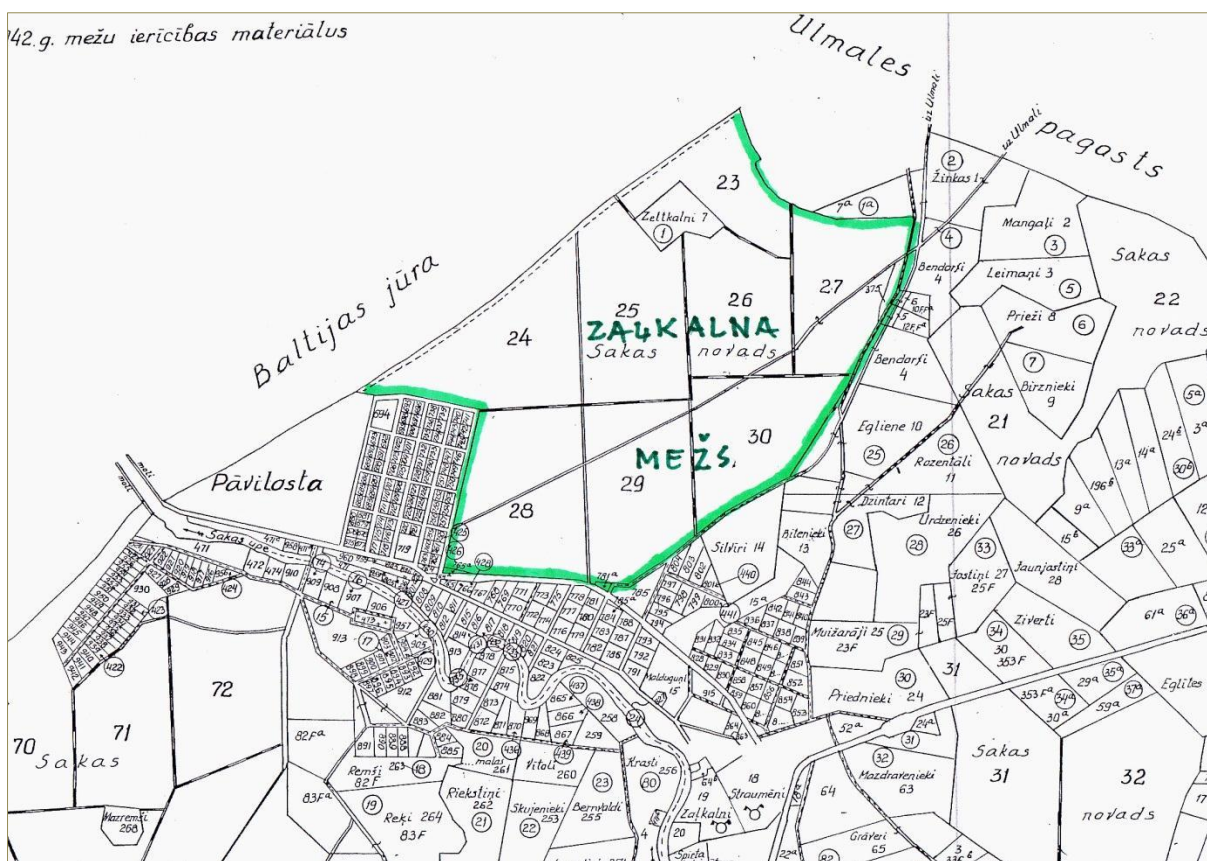
Meža **ekoloģiskās** funkcijas Pāvilstas pilsētā ir (1) meža masīvu kopējās telpiskās struktūras uzturēšana, kā arī (2) meža vides iekšējās daudzveidības uzturēšana. Kaut arī šīs funkcijas nav tik virspusējas (redzamas) kā iepriekš minētās sociālās funkcijas, tomēr par tām jārunā, jo tās var uzskatīt par sava veida regulatoriem dažādu lēmumu pieņemšanas gadījumos.

Teritoriālā skatījumā ekoloģiskā funkcija īstenojas kā konkrētā meža masīva (piemēram, Zaļkalna meža) ainavas uzturēšana, balstoties uz tās vēsturiski izveidojušos telpisko struktūru, atraktīviem elementiem (veci un īpatnēji koki, slīpi augošās vēja priedes, gravas, kāpas, lauces, smiltāji u.c.) un to izkārtojumu. Ne mazāka nozīme ir dažādu mežaudžu etalonu saglabāšanai, kas var kalpot kā meža izpētes objekti konkrētos apstākļos (piekrastes meži, smiltāju apmežošanās, atmatu aizaugšana u.c.).

Nemot vērā to, ka meži Pāvilstā atrodas jūras piekrastes aizsargjoslā, to saimnieciskā, jeb ekonomiskā funkcija izteikta vāji. Tā īstenojas tiktāl, lai tā nenonāktu pretrunā ar citām meža funkcijām, kas jūras piekrastē ir dominējošās.

7.6.4. Mežu raksturojums

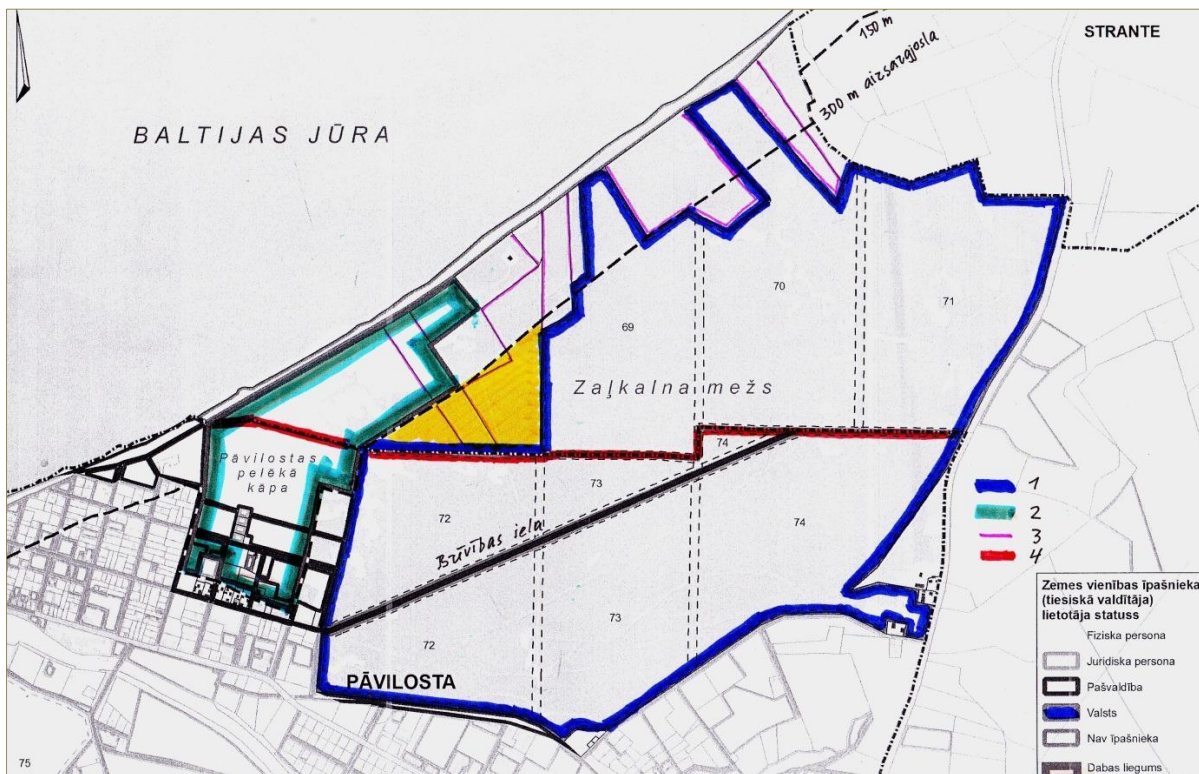
Pašreizējā veidolā *Zaļkalna mežs* ir pietiekami savrups meža masīvs jūras malā, to veido valsts (Akmeņraga iecirkņa 6 kvartāli - 69. – 74.) un pašā jūras krastā – privātie meži. Par meža vēsturisko situāciju runāts jau iepriekš, to parāda arī 62.attēlā karte, kas atspoguļo situāciju pirms Otrā pasaules kara. Vēl 20.gs. sākumā cauri mežam gāja senais piekrastes trakts (līdz Pāvilstai – pa pašu jūras malu), t.s. Bendorfa ceļš, kura posms pilsētas robežās ir Brīvības iela.

62.attēls.Zaļkalna mežs pēc Upesmuižas zemju sadalīšanas 20.gs.20.-30.g. agrārās reformas laikā.
Kartes pamats: Sakas pagasta zemnieku saimniecību robežu plāns, 1942.g. A.Melluma, 2012.

Pašreizējā situācija Zaļkalna mežā redzama 63.attēla kartē. Vispirms, izmainījušās meža masīva aprises: kādreizējais 24.kvartāls vairs nav valsts mežā, bet tur izveidojušies privātie īpašumi (meži, tikai vienā īpašumā ēka – Kurzemes sēta). Meža masīvu sadala pilsētas robeža – tās teritorijā ietilpst trīs meža kvartāli - 72.,73. un 74. kvartāls, to kopplatība 138,4 ha. Blakus Zaļkalna mežam, rietumos no tā, 2007.g. izveidots Pelēkās kāpas dabas liegums. Ar valsts mežiem pilsētas teritorijā liegumam ir apmēram 150 metru gara robeža, bet garākas robežas – ar privātajiem īpašumiem.

Pašreiz problemātiska situācija izveidojusies nelielā teritorijā, trijstūrī starp lieguma, valsts meža un 300 m piekrastes aizsargjoslas robežu (63.att. dzeltenā krāsā). Tur Sakas pagasta teritorijas plānojumā (2007.g.) iekrāsots areāls, kurā paredzēta „tūrisma un rekreācijas teritorija ar jaunveidojamo zemes gabalu minimālo platību 3500 kvadrātmetri”, kas pieļauj būvēt ēkas ar dažādām funkcijām. Jāpiezīmē, ka Sakas pagasta teritorijas plānojuma izstrādes laikā vēl nebija apstiprinātas Pelēkās kāpas dabas lieguma robežas.

63.attēls.Pašreizējā situācija Zaļkalna mežā. 1 – valsts meža robeža; 2 – Pāvilostas pelēkā kāpas robeža; 3 – privāto īpašumu robežas; 4 – Pāvilostas pilsētas robeža. 2012.

Otras puses mežs atrodas Sakas upes kreisajā krastā, to veido valsts mežu Akmeņraga iecirkņa 75. un 454. kvartāls pilsētas teritorijā, bet 116. un 119.kvartāls ārpus pilsētas robežām. Spriežot pēc dažādos laikos izdotajām kartēm, savās tagadējās robežās meža masīvs ir pastāvējis vairāk nekā 100 gadus. Pilsētas robežās atrodas 75. un 454.kvartāls. 75.kvartāls pilsētas teritorijas plānojumā (2008) tas tika nosaukts par *Raķešu mežu*, tādējādi uzsverot tā īpatnības. Proti, mežs ir bijis bojāts padomju varas gados, kad te bija dažādi armijas objekti un veidojumi. Visai atraktīvi ir uzbērtie lokatoru *kalni*, no kuriem pāri koku galotnēm var saskatīt jūru. Vietās, kur bijusi atkailināta smilts, pašreiz ir izveidojušās pelēkā kāpas dažādās stadijās (ar sūnu un ķērpju segu, ar graudzālēm).

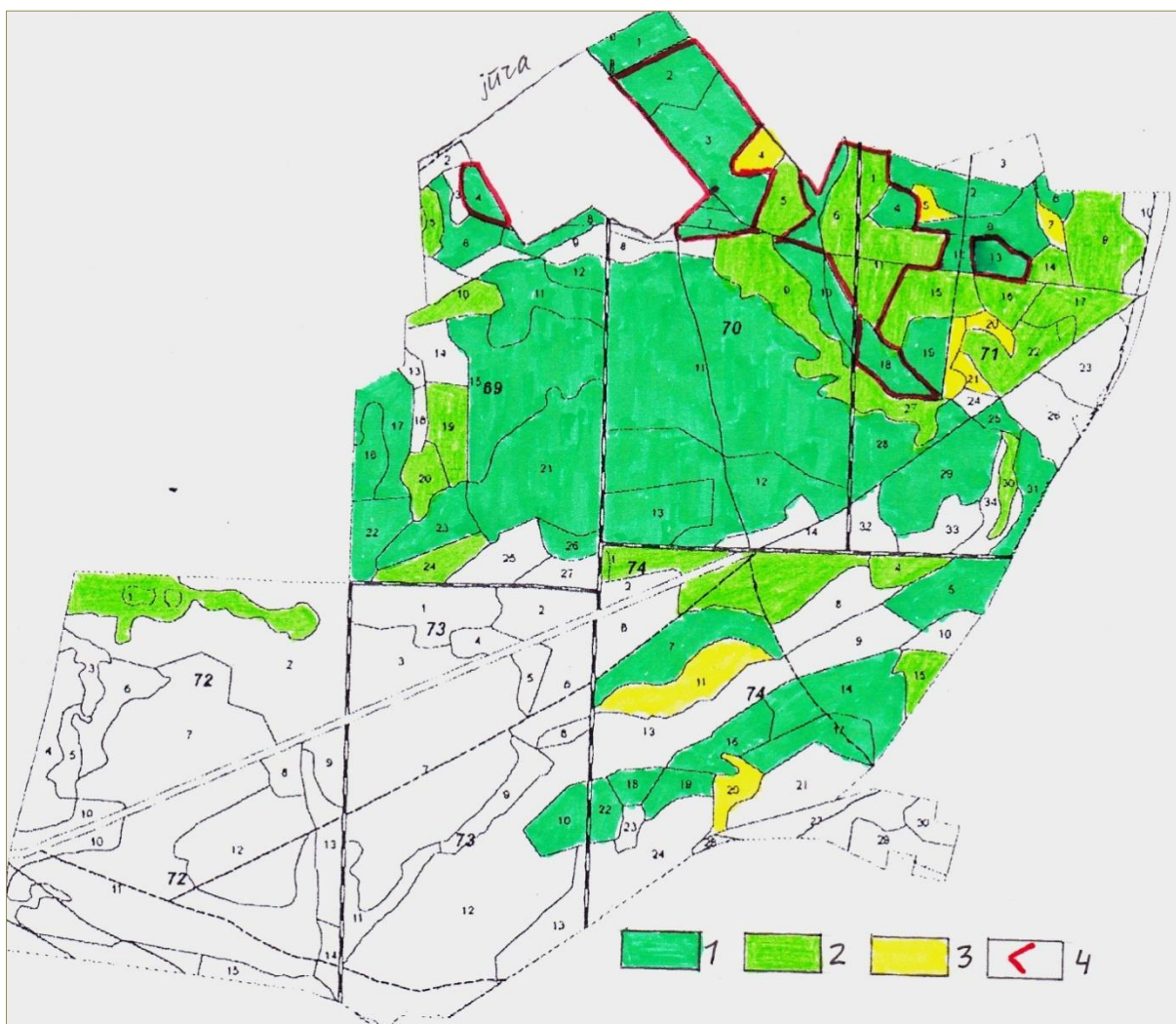
Izmantojot VAS *Latvijas Valsts meži* sniegto informāciju, Pāvilostas pilsētas teritorijas plānojumā (2008) detāliskāk raksturoti pilsētas robežās ietilpstošie meži, jo tie ir ļoti nozīmīgs elements pilsētas telpiskajā un funkcionālajā struktūrā. Informācija atrodama pilsētas plānojuma paskaidrojuma rakstā (skatīt. Pielikumā). Šeit tikai atzīmēsim, ka mežos tika nodalītas ar mežu klātās platības, kā arī lauces un smiltāji (vietas, ko nesedz mežs; praktiski tie ir *pelēkā kāpas* biotopi). Tālāk, mežaudzes grupētas pēc šādām pazīmēm (kas svarīgas meža ainavas vizuālajiem raksturojumiem) (skat. Pilsētas plānojumu pielikumā)

- tīrie priežu meži: (a) vienāda vecuma kokaudze, (b) dažāda vecuma kokaudze;
- priežu meži ar lapu koku piejaukumu (ja priežu piedalība audzes sastāvā ir mazāka par 7);
- lapu koku meži.

Papildus tam, izmantotas vēl šādas pazīmes: (1) veco (100 un vairāk gadu) priežu klātbūtne, (2) kadiķu klātbūtne pamežā. Tās ir pazīmes, kas palielina mežu atraktivitāti, to bioloģisko daudzveidību.

Pirms gadiem veiktā pilsētas mežu struktūras analīze šajā darbā paplašināta, aptverot visus meža kvartālus. Vispirms, meža inventarizācijas dati ļauj spriest par mežu tipoloģisko daudzveidību, konkrēto meža masīvu

telpiskās struktūras īpatnībām un likumsakarībām. Analīze rāda, ka piekrastes smilšainajā daļā pārsvarā ir sausie priežu meži – sili un mētrāji, bet telpiskajā struktūrā parādās vietas, kur reljefa apstākļu ietekmē izveidojušies mitrie meža tipi. Savukārt 119.kvartālā Otrās puses mežā, kas atrodas morēnas nogulumu areālā, izveidojušies egļu meži – damakšņi, vietumis dumbrāji. Turklāt – šeit ievērojamās platībās egles sasniedz 100 un vairāk gadu vecumu.

64.attēls.Zaļkalna meža vērtības. 1 – kokaudzi veido 100 gadi un vairāk vecas priedes; 2 – vecās priedes piejaukumā; 3 – lauces un smiltāji; 4 – aizsargājамie meža biotopi. A.Melluma, 2012.

Karte 64.attēlā uzskatāmi parāda veco priežu un egļu mežu atrašanās vietas Zaļkalna (valsts) mežā. Turklāt, bija iespējams nodalīt meža nogabalus, kuros vecie koki veido kokaudzi, un nogabalus, kur vecie koki ir piejaukumā. Īpaša nozīme ir tiem meža nogabaliem, kur aug vēja liektās priedes – tas liecina, ka tās augušas klajā, vējiem pieejamā vietā. Tā ir pazīme, kas liecina par meža attīstības vēsturisko gaitu. Atsevišķi nodalītas lauces, klajumi un smiltāji mežvidos, kas pavairo meža bioloģisko daudzveidību. Redzamas arī aizsargājamo meža biotopu vietas.

65.attēls. 'Slīpās' priedes Zaļkalna mežā. I.Jekale, 2012.

7.6.5. Plānojumu risinājumi

Kā jau minēts iepriekš, Sakas pagasta teritorijas plānojumā (2007) Zaļkalna meža masīvā (tā privātajās zemēs) starp pašreizējo Pelēkās kāpas liegumu, valsts meža 72. kvartālu un 300 m platās krasta aizsargjoslas robežu (sk. 63. attēls) plānota vieta kā „tūrisma un rekreācijas teritorija ar jaunveidojamo zemes gabalu minimālo platību 3500 kvadrātmetri”, kas pieļauj būvēt ēkas ar dažādām funkcijām. Vēlāk šo situāciju izskata Satversmes tiesa (2011). Par Satversmes tiesas spriedumu skat. 6.sadaļā. Radusies situācija izvērtējama gan visa Pāvilostas novada plānojuma kontekstā, gan konkrēti – saistot ar Zaļkalna meža funkcijām, nozīmi un turpmāko attīstību.

Pāvilostas pelēkās kāpas lieguma dabas aizsardzības plānā (2009) atrunāta situācija: – ja liegumam piegulošajās teritorijās (arī Zaļkalna mežā) tiek plānota zemes izmantošanas veidu vai funkciju maiņa (salīdzinājumā ar pašreizējo situāciju), tad jāņem vērā visi dabas aizsardzības plānā paredzētie nosacījumi, kā arī nepieciešamības gadījumā jāveic ietekmes uz vidi izvērtējums, modelējot konkrētas situācijas konkrētās vietās. Taču pašreiz pietiekami skaidri nav pateikts, cik lielā attālumā no lieguma robežas ir spēkā dabas liegumam nepieciešamais nosacījums. Iespējams, runa var būt arī par tiešajām (fiziskās izpausmēs) un netiešajām ietekmēm. To vajadzētu precizēt.

2008.g. apstiprinātajā Pāvilostas pilsētas teritorijas plānojumā Raķešu mežu (valsts mežu 75. kvartālu) ierosināja veidot kā parku, taču priekšlikums netika saskaņots. AS „Latvijas valsts meži” 14.06.2007. atzinumā par Pāvilostas pilsētas teritorijas plānojuma (2008) 1.redakciju kā meža apsaimniekotājs iebilda pret rekreācijas meža vai mežaparka plānošanu Raķešu mežā – valsts meža 75.kvartāla daļa starp Ostmalas, Zeltenes, Sēņu un Meža ielām.

Ar laiku mainās izpratne, kā arī dažādie valsts institūciju nosacījumi. Tomēr agrākie lēmumi (pat ja tie vairs nav spēkā) paliekoši ietekmējuši cilvēku izpratni un attieksmi, un tas traucē uztvert jaunus nosacījumus, ja tādi rodas. Tādēļ dažas piezīmes par dokumentiem, kas ietekmēja plānošanas procesu.

Vispirms, tā ir sarakste par meža funkcijām Pāvilostas pilsētā tās teritorijas plānojuma izstrādes laikā. VAS *Latvijas Valsts mežu* prasība (2005.g.8. augusts) bija – mežiem pilsētas teritorijā „noteikt atļauto izmantošanas veidu – mežsaimniecība.” Vēlāk, pēc sarunām ar *Latvijas Valsts mežu* pārstāvjiem, 19.12. 2006. vēstulē (Nr. Nr.4.1.-1.1./15001/06/1442) jau stingrākā formā tiek atgādināts, ka mežu teritorijas izmantošanas veids Pāvilostā ir mežsaimnieciskā izmantošana, kas „paredz, ka teritorijas galvenais zemes lietošanas mērķis ir mežsaimniecība un kokmateriālu sagatavošana, dabas aizsardzība, kā arī ar mežsaimniecību un kokmateriālu sagatavošanu saistītie pakalpojumi un meža infrastruktūras uzturēšana un izveidošana.” Un vēl: „*Latvijas Valsts meži* neplāno tuvākajā nākotnē to mainīt, tādēļ lūdz to saglabāt un attēlot pilsētas teritorijas plānojumā.”

Jautājums par mežiem, to funkcijām un mežu plānošanu pilsētā nav specifisks tikai Pāvilostai, tas ir daudz plašāks. Turklāt, ja daudzās meža funkcijas un izmantošanas mērķus var viegli uzskaitīt vienā teikumā, tad telpiskā/teritoriālā skatījumā nepieciešams skaidri pateikt/parādīt, kurās vietās vadošā nozīme ir kādai vienai vai vairākām funkcijām, kas nav savstarpēji pretrunīgas un neradīs konflikta situācijas.

Otrs motīvs – par mežu aizsargjoslas noteikšanu ap Pāvilostas pilsētu. Pēc VAS *Latvijas Valsts meži* informācijas (19.12.2006., Nr.4.1.-1.1./15001/06/1442), par tādiem uzskatāmi meži pilsētas administratīvajā teritorijā. Tomēr pilsētas teritorijas plānojumā (2008) par aizsargmežiem tika noteikti Zaļkalna meža 69.,70. un 71. kvartāls (tie ir ārpus pilsētas robežām). Motivācija – tas ļautu nodrošināt meža masīva funkcionālo un ekoloģisko vienotību (pilsētas robeža sadala meža masīvu divās daļās). Pilsētas aizsargjoslas nozīme noteikta arī 116. kvartālam, kas piekļaujas Raķešu mežam un priekškāpu vaļņu sērijai jūras krastā.

Pašreiz ir mainījušies nosacījumi attiecībā uz meža funkciju izpratni, kā arī – mežaparku un parku veidošanu. *Meža likumā* (konkrētie nosacījumi ir spēkā no 2012.g.1.janv.) noteikts, ka

- **parku** meža zemē izveido saskaņā ar teritorijas plānošanas dokumentiem (pēc noteikta plāna vai projekta), lai nodrošinātu sabiedrībai atpūtas un izklaides iespējas (38.' pants);
- **mežaparku** izveido, lai nodrošinātu sabiedrībai atpūtai, sportam un izklādei piemērotus apstākļus mežā, un to apsaimnieko tādā apjomā, „lai saglabātu meža ekosistēmu un nepasliktinātu teritorijas estētisko, ainavisko un kultūrvēsturisko vērtību”(38.'' pants).

Tādējādi tiek atzīta meža sociālā funkcija, taču tā nevar realizēties visā meža teritorijā vienādi, bet gan tikai tajās vietās, kur mežs pēc savām īpašībām ir piemērots funkcijas realizēšanai, vai arī – kāda meža masīva novietojums ir tāds, ka funkcija jau realizējas neplānoti, kā ieraduma tiesības. Tā tas ir Pāvilostā, Zaļkalna un Raķešu meža piemērā, kur meži vietējiem iedzīvotājiem jau izsenis kalpo par atpūtas vietu, vai arī – tie jāšķērso, lai nokļūtu līdz jūrai.

Likumā noteikts, ka iniciatīvu uzņemas vietējā pašvaldība, kas parkus un mežaparkus izveido (paredz teritorijas plānojumā) pēc vienošanās ar zemes īpašnieku, izdodot saistošos noteikumus par konkrēta parka vai mežaparka izveidošanu, apsaimniekošanu un aizsardzību.

Iespējamie risinājumi Pāvilostas novada teritorijas plānojumā.

Pirmkārt, pilsētas robežās un tuvējā apkārtnē paredzēt teritorijas *parku* un *mežaparku* veidošanai, kā arī sniegt informāciju par to, kādas funkcijas un kurās vietās tie jau pilda un var pildīt. Turpmāk nepieciešama detāliskāka situācijas analīze (pēc novērojumiem dabā), lai noteiktu (arī – fiksētu kartē) šādas pazīmes: tradicionālā mežu izmantošana atpūtai (vietējie iedzīvotāji); iepļānotās atpūtas vietas vai stāvlaukumi (paredzētas iebraucējiem); dažādu interešu saskares vietas; pilsētas ielu tīkla un meža taku saistība; ekoloģiskā riska un drošības (cilvēkiem) riska vietas; īpašās dabas aizsardzības vietas un ierobežojošās prasības u.c. pēc nepieciešamības. Jau pašreiz *Zaļkalna mežu* vietējie iedzīvotāji izmanto kā mežaparku (ogošana, sēņošana, pastaigas, slēpošana u.c.), un tāda funkcija tam paredzama arī perspektīvā. Turklāt – rēķinoties gan ar Pelēkās kāpas lieguma robežu, gan piekrastes aizsargjoslas nosacījumiem. Atbilstīgi tam turpmāk jāizvēlas *Zaļkalna meža* apsaimniekošanas paņēmieni, labiekārtojumu izvietojums, nosakot nepieciešamo līmeni (rēķinoties ar dažādiem nosacījumiem – ekoloģiskiem, tiesiskiem, sociāliem, drošības u.c.). Tomēr jāvienojas ar privāto mežu īpašniekiem (sk. 63.attēls), lai nodrošinātu meža masīva funkcionālo un ekoloģisko vienotību, kā arī ilgtspējīgu attīstību. Savukārt *Otrajā pusē* mežaparku ieteicams veidot 75. un 116.kvartālā, paredzot intensīvāku labiekārtojumu pakāpi 75.kvartālā (tuvāk pilsētai, labāki nosacījumi, labiekārtojumi palīdzēs novērst padomju varas gadu bojājumus).

Otrkārt, mežus saskares joslās ar Pāvilostas pilsētas teritoriju, kā arī ap pilsētu, jānosaka par *lokālplānojuma vietu*. Tas nepieciešams, lai precīzāk noteiktu pilsētas funkcionālo saikni ar mežiem (mežaparks, parks – ar savām funkcijām), ar jūras krastu (pieejamība, dabas aizsardzība, drošums, riska vietas u.c.), ar Pelēkās kāpas dabas liegumu. Tas būtu nepieciešamais priekšnosacījums, lai izveidotos normāli funkcionējoša un pārraugāma sistēma, ar minimālu konfliktu risku (lokāli konflikti var rasties jebkurā brīdī un vietā, ja tos iniciē cilvēki). Turpmāk nepieciešama teritorijas izpēte, lai noteiktu galvenās iespējas un ierobežojumus, kas ir nepieciešamais nosacījums, lai nodrošinātu ilgtspēju pilsētas attīstībai, gan dabas aizsardzībai (kas var kļūt par jaunās attīstības stimulu).

Treškārt, perspektīvajiem mežaparkiem un parkiem pirms labiekārtojumu projektu izstrādes vēlams izstrādāt *ekoloģiskos plānus*, kuros var detāliskāk parādīt meža īpašās vērtības (dažādie biotopi, īpatnēji koki, jūras vēju ietekmētie vecie meži, Litorīnas jūras krasts, graviņas u.t.t.), dažādu risku vietas, meža vēstures skatījumā interesantās vietas u.c. Tas palīdzētu labāk plānot gan mežam caurejošās takas, gan izglītojošās takas (ar īpašu programmu), gan atpūtas vietas, gan vietas, kas izslēdzamas no atpūtas organizācijas plāniem.

Ceturtkārt, Pāvilostas novada stratēģiskā plāna ietvaros turpmāk vēlams izstrādāt Pāvilostas pilsētas *atpūtas saimniecības koncepciju*, meklējot iespējas, kā dažādot atpūtas piedāvājumu pilsētā, tajā skaitā, izmantojot piepilsētas mežu (mežaparki, parki) iespējas, kā arī tos dabas dotumus, kas raksturīgi tikai Pāvilostai (pelēkās kāpas biotopi un ainava, īpatnējās formas priedes, upes un jūras kontrasti pilsētā u.c.). Tas nozīmē, ka dabas aizsardzība varētu kļūt atvērtāka, lai to neuzskatītu tikai un vienīgi par visa aizlieguma sistēmu. Turklāt, apmeklējumam vai apskatei iekārtotās vietas cilvēkiem ērtāk izmantojamas, tās ir vieglāk kontrolēt, sekot to stāvoklim. Citiem vārdiem sakot, nodrošināt to ilgtspējību.

Piektkārt, jāapsver jautājums par *Dzintara takas* iekārtošanas idejas atjaunināšanu. Savā laikā tas bija labs projekts, taču neizrādījās ilglaicīgs. Sakas pagasta plānojumā (2007) ir atsauce uz projektu, plānojuma kartē parādītas atsevišķas vietas – *mezgli* (piem., Kurzemes sēta), bet ne taka kā tāda.

7.7. PĀVILOSTAS PILSĒTA

7.7.1. Vēstures gaita

Pāvilostas teritorijas plānojumā (2008) aprakstīta pilsētas vēsture (skatīt pielikumā šī minētā plānojuma attiecīgās sadaļas), tādēļ šeit tikai īsa informācija, lai akcentētu pilsētas telpiskās struktūras veidošanās gaitu, pilsētas īpatnību – vietas noturīgumu laika gaitā.

- Pilsētas vietā jau akmenslaikmetā, Litorīnas jūras krastā pie Sakas upes dzīvoja cilvēki. Pašreiz pilsētas teritorijā tas ir arheoloģijas piemineklis – Pāvilostas apmetne (Baznīckalns).
- Vairākus gadsimtus, no 13. gs. līdz 17.gs. Sakas upe, tās grīva, kalpoja par ostu, it īpaši hercogu laikos. Šajā laikā nozīmīga vieta bija Saka – mūra pils vieta, kā arī senais satiksmes mezgls (pa upēm, pa ceļiem), kas saistīja piekrasti ar Aizputi. Senajās kartēs atrodams pazīstamais vietvārds (dažādās variācijās). Pēc vēstures ziņām, situācija mainījās pēc Olīvas miera līguma noslēgšanas 1660. g., kad osta Sakas upē (nav zināms kur tieši) tika aizbērtā, lai nekonkurētu ar Rīgu. Taču vietvārds no senajām kartēm nepazuda. Šī laika materiālie liecinieki ir Sakas ciemā, un arī tiek aizsargāti kā pieminekļi.
- Gadsimtu gaitā Sakas upes krastos veidojās un tuvu viena otrai pastāvēja vairākas muižas (Ostbaha, Upesmuiža, Sarkanmuiža, Stembre, Freiberga, Minde, Pilsmuiža). Šajā laikā izveidojās tā ainava, ko redzam plašajā līdzenumā Sakas upes krastos, austrumos no piekrastes meža masīviem. Iezīmējās arī pastāvošais ceļu tīkls, kura aprises pamatvilcienos ir saglabājušās. Kopš 19. gs. beigām ainavā redzams vertikālais akcents – ķieģeļnīcas un spirtūža jeb spirtnīcas skursteņi.
- Pāvilostas veidošanās par apdzīvotu vietu sākas 19.gs. 70. gados. Pirms tam ciema vietā bijušas putošas (*plūstošas* vai *staigulojošas* – kā tas rakstīts pag. gs. 20. gadu materiālos) smiltis, vienīgie iedzīvotāji – robežsargi, kas dzīvoja Zeltenēs, bet krastmalā – zvejnieku būdas. Pats iezīmīgākais notikums bija Pāvilostas ciema apbūves plānojums un ciema dibināšanas akts 1879.g. Upesmuižas zemēs. Laika gaitā izveidojas tā Pāvilosta, ko pašreiz sauc par Veco Pāvilostu (arī par Āķgalu), un kas ir izcils 19. gs. pilsētībūvniecības piemērs.
- Pāvilostas ciema paplašināšana tika iecerēta pēc Latvijas valstiskās neatkarības iegūšanas agrārās reformas laikā, kad tika sadalītas Upesmuižas zemes. Pēc tā laika dokumentiem, jaunā apbūve tika plānota blakus Vecajai Pāvilostai no Klusās ielas austrumu virzienā, saglabājot tradicionālo ielu tīklojumu un zemesgabalu lielumu. Gar Atpūtas ielu Sakas otrajā krastā tika nodalītas zemes vasarnīcām, taču lielākās platības aizņēma sīkdārzsaimniecībām un sakņu dārziem (ieplānots vēlāk – 1928.g.) paredzētās zemes.
- Padomju varas gados Pāvilostā tika uzbūvēts Jaunais ciems, nedaudz vēlāk – Līvānu māju ciems, kas pašreizējā pilsētas telpiskajā struktūrā ieņem tikpat nozīmīgu vietu, kā Vecā Pāvilosta. Šajā laikā noteiktas pilsētas tagadējās robežas.
- Pilsētas tiesības Pāvilosta ieguva tikai 1991.g., un pilsētas vēsturē sākās jauns posms. Vispirms – zemes reforma, ko pilsētas teritorijā ievērojami sarežģīja apstākļi, ka bija jāatrod vietas zaudēto īpašumu kompensācijai. Tas tādēļ, ka apbūves veidošanās padomju varas gados notika pirms Otrā pasaules kara iegūto īpašumu fonā.

7.7.2. Zemes īpašumu struktūras vēsturiskais konteksts

Pāvilostas veidošanās gaitā liela nozīme bija agrārai reformai pēc Latvijas valstiskās neatkarības iegūšanas. Vecā Pāvilosta bija tikai ciems Upesmuižas zemēs, un tās iedzīvotāji bija nomnieki un maksāja par to 5 rubļus gadā. Uz agrārās reformas sākumu daudzās muižas, kas minētas iepriekš, bija nonākušas vienā īpašumā.

Agrārās reformas norises un rezultātu analīzei izmantoti LVVA materiāli par Sakas (Upes) muižas un Pāvilostas biezi apdzīvotas vietas sadalīšanu, galvenokārt 1679.f., 172. apr. 74. un 75. lieta, kā arī 7128.f. 1.apr. 569.lieta. Materiāli attiecas uz laiku 1922.- 1928.g. Lietās ir Pāvilostas paplašināšanai nepieciešamo zemes gabalu uzmērījumu plāni (mērogā 1:2000), taču to kvalitāte ir atšķirīga, bieži tās ir tikai skices, ar nesalasāmiem nosaukumiem vai cipariem. Kopējais „Pāvilostas paplašināšanai paredzētās valsts fonda zemes sadalīšanas projekta plāns” apstiprināts Latvijas Zemes ierīcības komitejā 10.03.1926.g., protokols 1016, p.1.

Plānā bija paredzēts sekojošais. Vispirms, sagatavot privatizācijai (iespēja izpirkt zemi *par dzimtu*) zemes gabalus Vecajā Pāvilostā jeb Āķgalā (tās platība – 36,86 ha). Tālāk – izdalīt apbūves gabalus (atbilstīgi likumam)

ciema paplašināšanai pavisam 96,75 ha platībā. Ostas valdei tika iedalīti 16,38 ha. Būtiski, ka šajos materiālos atrodam informāciju par to, ka visa platība gan vecajā ciemā, gan jaunajā apbūves teritorijā ir *kaili smiltāji*, un zeme atzīta kā nederīga.

Ciema paplašināšanai apbūves gabali tika iedalīti lielākā masīvā (no Klusās ielas uz Zaļkalna meža pusi), atkārtotot vecā ciema ielu tīkla konfigurāciju un zemes gabala lielumu. Lai uzlabotu iedzīvotāju dzīves apstākļus, tika izdalīti zemes gabali *sīkdārzsaimniecību* izmantošanai, bet bez apbūves, kā arī vēlāk (1928.g) – zemes *sakņu dārziem*. Izdalīti arī zemes gabali *vasarnīcu* vajadzībām.

Zemes sadalīšanas lietu analīze deva sekojošu informāciju.

(1) Vecajā Pāvilostas ciemā (Āķgalā) pavisam 180 zemes gabali ('ilggadīgs gruntsgabals, atrodas rentnieka ēka'), to minimālā platība 0,02 ha, maksimālā – 0,40 ha. Puse no visiem zemes gabaliem ir ar platību robežās 0,05 - 0,09 ha, bet tikai 30 zemes gabalu platība ir mazāka par 0,05 ha.

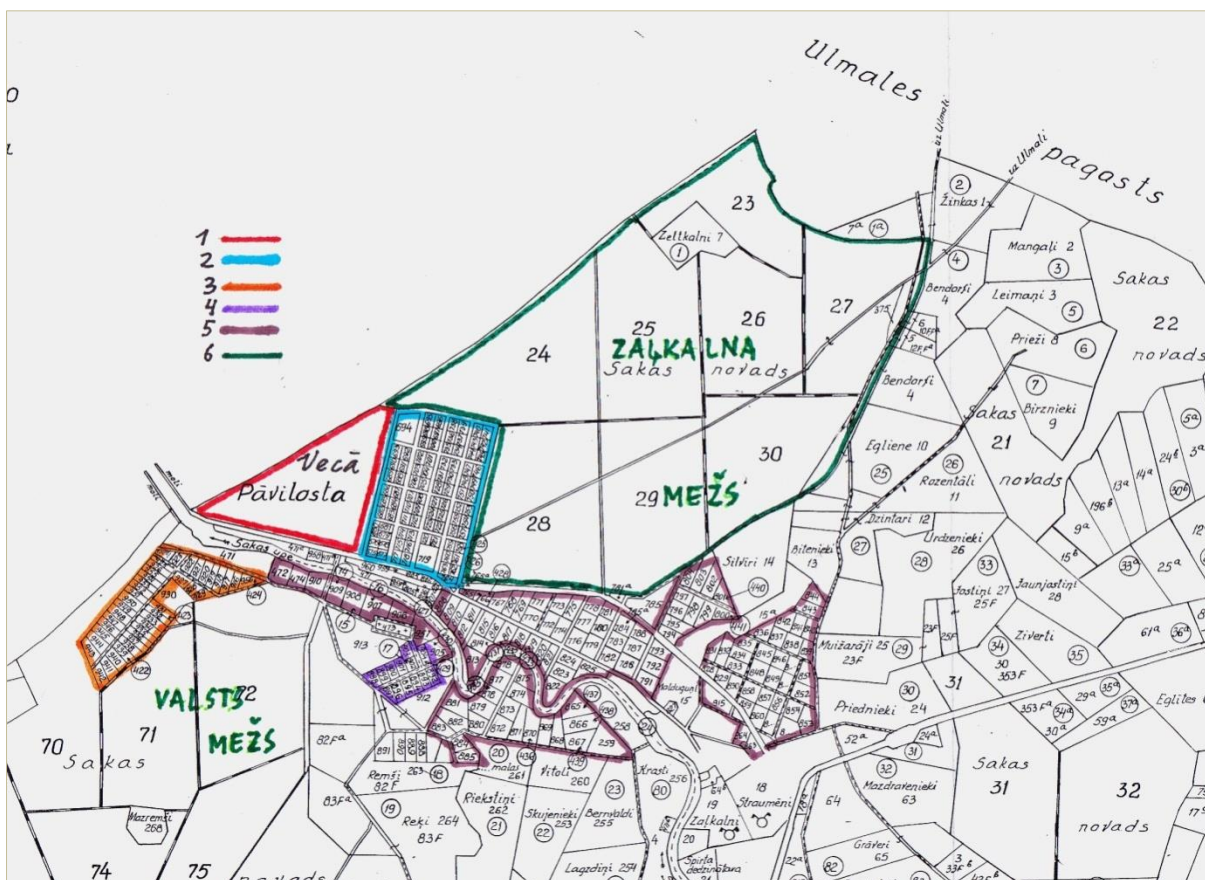
(2) Jaunprojektēto 106 zemes gabalu platības ir lielākas. Pārsvarā tie ir 0,30-0,34 ha, minimālā platība – robežās 0,25 – 0,29 ha (7 gabali). Trīs gadījumos zemes gabali ir lielāki par 0,40 ha.

(3) Sīkdārzsaimniecību skaits ir 125, to minimālā platība ir 0,60 ha, bet maksimālā – 1,48 ha. Pārsvarā ir zemes gabali ar platību 0,85-0,89 ha (35 gabali) un vairāk par 1 ha (arī 35 gabali).

(4) Vasarnīcām izdalīti 13 (citā sarakstā – 17) zemes gabali, 8 no tiem ir mazāki par 0,5 ha, pārējie – robežās no 0,51 līdz 0,62 ha.

(5) Sakņu dārziem 1928.g. izdalīti 40 zemes gabali *Otrajā pusē* gar tagadējām Zeltenes un Vētras ielām. To kopplatība ir 23,005 ha, bet zemes gabalu platība pārsvarā (29 gadījumos no 40) ir robežās no 0,500 ha līdz 0,525 ha (pārsvarā – līdz 0,510 ha). Minimālais zemes gabals ir 0,450 ha, bet maksimālais – 0,617 ha.

Pāvilostas paplašināšanai izdalīto un dažādiem mērķiem paredzēto zemju izvietojums redzams kartē. (sk.66.attēls)

66.attēls. Pāvilostas ciema paplašināšanai izdalītās zemes 20.gs.20.-30.gadu agrārās reformas laikā. Piezīme: numuri attēlā atbilst numuriem tekstā. [Avots: Upesmuižas sadalīšanas materiāli]

Daļa no sīkdārzsaimniecībām nodalītajām zemēm padomju varas gados ir apbūvētas, bet neapbūvētajā daļā pilsētas teritorijas plānojumā paredzētas apbūves iespējas. Savukārt sakņu dārziem iedalītās zemes atrodas

jūras malā, aiz priekškāpas. Pašreiz tur ir atraktīvs priežu mežs. Bet – tā ir viena no vietām pilsētas teritorijā, par kuru nezūd interese kā par apbūves teritoriju.

Pašreiz lielākās diskusijas – par Veco Pāvilstu pilsētībūvniecības pieminekļa kontekstā un par *Jauno Veco ciemu* (nosacīts nosaukums, attiecas uz kādreiz plānoto apbūves masīvu (sk. 66.attēls), kas pašreiz vairāk asociējas ar pelēkās kāpas dabas liegumu. Par to sīkāk turpmāk.

7.7.3. Vecā Pāvilosta

Vecās Pāvilostas iekļaušanai aizsargājamo kultūras pieminekļu sarakstā ir vairāk kā 30 gadu sena vēsture.

Jau 1978.gada 27.februārī ar Liepājas rajona Izpildkomitejas lēmumu Nr.73 vēsturiskā Pāvilostas pilsētas daļa (ko pāvilstnieki sauc par Veco Pāvilstu) tika pasludināta par vietējās nozīmes pilsētībūvniecības pieminekli, „ņemot vērā pilsētībūvnieciskās un ainaviskās vēsturiskā pilsētas plānojuma struktūras un arhitektoniski telpiskās vides vērtības un Latvijas PSR Kultūras ministrijas Kultūras pieminekļu zinātniski metodiskās padomes arhitektūras sekcijas ieteikumu.” Informācija par to atrodama pilsētas ģenerālplāna (1983 – 2010) 13.lappusē.

Nākamajā pilsētas Attīstības plānā 1996.–2005.gadam Vecās Pāvilostas teritorija tika atzīmēta kā aizsargājamā, kultūrvēsturiski nozīmīga teritorija. Plāns paredzēja Pāvilostas vēsturiskā centra iekļaušanu pilsētībūvniecības pieminekļu sarakstā. Taču 1999.gada 15.decembrī Pāvilostas pilsētas dome, izskatot Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas informāciju par Pāvilostas vēsturiskās apbūves iekļaušanu valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu saraksta projektā, nolēmj, ka Pāvilostas vēsturiskā apbūve nav iekļaujama kultūras pieminekļu sarakstā (15.12.1999. sēdes protokola izraksts Nr.208, 6.).

Uzsākot jauna teritorijas plānojuma izstrādi 2005.gadā, Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija 30.06.2005. nosacījumos N.07-06/1663 Pāvilostas pilsētas teritorijas plānojuma izstrādei iesaka „apzināt un teritorijas plānojumā uzrādīt citus objektus un teritorijas, kam piemīt kultūrvēsturiska vērtība – ēkas, kultūrvēsturisku norišu vietas, ainaviski vērtīgas kultūrvēsturiskās vides un dabas teritorijas u.tml., kas nav iekļautas spēkā esošajā valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu sarakstā. Plānojamā respektējama Pāvilostas 19.gs. apbūve, vēsturiski veidojušais pilsētas ielu tīkls, atsevišķi vērtīgi arhitektūras objekti.”

Vecā Pāvilosta – pilsētas teritorijas plānojumā (2008),– tika atzīmēta kā perspektīvais (plānotais) valsts aizsargājamais kultūras piemineklis – vietējās nozīmes pilsētībūvniecības piemineklis. Tobrīd šis priekšlikums turpināja iepriekšējo plānu nostādnes, apzinoties šo pilsētas daļu kā vienu no tās galvenajām vērtībām blakus dabas vērtībām. Plānojuma izstrādes laikā papildus tika pētīta Vecās Pāvilostas telpiskās struktūras attīstība, tās ēkas un šīs pilsētas daļas nozīme pilsētas kopējā struktūrā dažādos laikos. Rezultātā tika saglabātas Vecās Pāvilostas kā potenciālā pieminekļa robežas atbilstīgi agrākajos pilsētas plānos noteiktajam. Tobrīd pašvaldība uzņēmās arī iniciatīvu teritorijas plānojumā noteikt īpašus nosacījumus, lai saglabātu pilsētas vēsturisko daļu kā harmonisku kultūrvēsturisku vienību un novērstu nevēlamus pārveidojumus tajā.

Pāvilostas novada pašvaldība 2010.gada 8.decembrī saņēma Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas 06.12.2010. vēstuli par Pāvilostas vēsturiskā centra iekļaušanu Valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu sarakstā. Pašvaldība organizēja iedzīvotāju sapulci 2011.gada 13.janvārī, kurā piedalījās Inspekcijas speciālisti. Uz klausot speciālistu informāciju, vairākums zālē esošie iedzīvotāji neatbalstīja Inspekcijas priekšlikumu.

Pāvilostas novada domes deputāti jautājumu par statusa piešķiršanu Pāvilostas vēsturiskajam centram izskatīja 2011.gada 20.janvāra Izglītības, kultūras un sporta komitejas sēdē. 2011.gada 27.janvāra domes sēdē pašvaldība izskata jautājumu par valsts aizsargājama kultūras pieminekļa statusu Pāvilostas pilsētas vēsturiskajam centram un nolēma neatbalstīt Inspekcijas ieceri iekļaut Pāvilostas vēsturisko centru Valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu sarakstā (Protokols Nr. 2, 14.§).

Vēlāk 2011.gada 7.februāra vēstulē Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijai, tiek sniegta informācija par jautājuma izskatīšanas un lēmuma pieņemšanas gaitu, kā arī tā pieņemšanas motivāciju: „Izvērtējot Inspekcijas 2010.gada 24.augustā vēstulē norādīto lēmumu secinām, ka visas Inspekcijas norādītās nianse ir ietvertas Pāvilostas pilsētas teritorijas plānojuma 2008-2020 teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumos. Apbūves noteikumos Pāvilostas pilsētas vēsturiskais centrs „Vecā Pāvilosta” ir minēts kā plānotais vietējas

nozīmes pilsētbūvniecības pieminekļi. Šajos noteikumos ir izveidota atsevišķa nodaļa 6.1. Īpaši noteikumi pilsētas vēsturiskā centra „Vecā Pāvilosta” teritorijā.”

Komiteju sēdē izskatot jautājumu, kā viens no argumentiem tika minēts fakts, ka šobrīd spēkā esošajā teritorijas plānojuma apbūves noteikumos ir konkrēti uzskaitītas ēkas un būves (noteikumu 11.pielikums), tai skaitā arī pašvaldībai piederošas, kuras ir nozīmīgas kultūrvēsturiskas celtnes. Deputāti apzinās, ka galvenā vēsturiskā centra vērtība ir plānojuma sistēma, apbūve, tās mērogs, kas viss ir uzskaitīts un noteikts esošajos apbūves noteikumos.

Pašvaldība arī norāda, ka „Šobrīd pašvaldība ir saņēmusi ES finansējumu un uzsāks visa Pāvilostas novada teritorijas plānoja izstrādi. Uzskatam, ka tas ir viens no argumentiem, lai jautājumu par kultūras pieminekļu statusa piešķiršanu atliktu un izskatītu to jaunā teritorijas plānojuma izstrādes gaitā.”

2011.gada 14.aprīlī Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija (turpmāk – ministrija) raksta pašvaldībai vēstuli Nr. 15.18-1e/5816, kurā norāda, ka saņēmusi „informāciju no Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas (turpmāk – inspekcija) par inspekcijas speciālistu lēmumu piešķirt valsts aizsargājama kultūras pieminekļa statusu Pāvilostas pilsētas vēsturiskajam centram, vienlaikus darot zināmu, ka Pāvilostas novada dome 2011.gada 27.janvārī pieņēmusi lēmumu (protokols Nr.2, 14.§) neatbalstīt pilsētas vēsturiskā centra iekļaušanu valsts aizsargājama kultūras pieminekļu sarakstā.

Tiek norādīts, ka „atbilstoši Ministru kabineta 2003.gada 26.augusta noteikumu Nr.473 „Kārtība, kādā kultūras pieminekļi iekļaujami valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu sarakstā un izslēdzami no valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu saraksta” 7.punktā noteiktajam, kas norādīts arī Inspekcijas vēstulē, lai noteiktu kultūras pieminekļa statusu pilsētbūvniecības piemineklim, pašvaldības saskaņojums nepieciešams, izņemot gadījumu, ja priekšlikums par kultūras pieminekļa statusa noteikšanu pilsētbūvniecības piemineklim ir iekļauts teritorijas plānojumā.

Pāvilostas novada teritorijas plānojumā (apstiprināts ar Pāvilostas novada domes 2009.gada 24. septembra saistošajiem noteikumiem Nr.9), kas ietver Pāvilostas pilsētas teritorijas plānojumu (apstiprināts ar Sakas novada domes 2008.gada 29.maija saistošajiem noteikumiem Nr.7.) Pāvilostas vēsturiskā apbūve – vecā Pāvilosta noteikta kā perspektīvais (plānotais) valsts aizsargājams kultūras pieminekļis. Pamatojoties uz iepriekš minēto, ministrija lūdza 2 nedēļu laikā sniegt argumentētu skaidrojumu par iemesliem šāda 2011.gada 27.janvāra domes lēmuma pieņemšanai. Pašvaldības viedokli lūdzam darīt zināmu arī inspekcijai.

2011.gada 29.aprīlī pašvaldība atbildes vēstulē Nr.PNP/3-13./11/339 Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijai un Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijai, atzīmē, ka „jautājums par kultūras pieminekļa statusa piešķiršanu Pāvilostas pilsētas vecai apbūves daļai tika skatīts jau 2004.gadā. Tad pašvaldība veica iedzīvotāju anketēšanu uzdodot jautājumu vai iekļaut Veco Pāvilostu valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu sarakstā. Lielākā daļa anketu aizpildītāji nobalsoja pret šāda statusa noteikšanu.”

Pašvaldība norāda: „Arī šoreiz, pirms domes lēmuma pieņemšanas, deputāti uzklusēja un ņēma vērā iedzīvotāju viedokli. Atzīstot, ka viedoklis, kas izskanēja iedzīvotāju sapulcē sakrīt ar domes viedokli, jo jau šobrīd spēkā esošie Pāvilostas pilsētas teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumi nosaka ļoti stingrus apbūves noteikumus, kam piekrīt arī Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija. Jau 2008.gada 29.maija saistošajos noteikumos Nr. 7 „Pāvilostas pilsētas teritorijas plānojums 2008-2020 Teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumi” ir iekļautas 38 ēkas un būves kā nozīmīgi kultūrvēsturiski objekti- vēsturiski, arhitektoniski, ainaviski pilsētai vērtīgas ēkas un būves Vecā Pāvilosta teritorijā.”

Kā argumentu pretestībai pašvaldība atzīmē arī, ka „šobrīd ļoti birokrātiskajā laikmetā, nevajag dzenāt iedzīvotājus pēc vēl viena saskaņojuma (zīmoga) uz Inspekciju. Pāvilostas gadījumā tā atrodas Kuldīgā. Tas būtu iedzīvotājiem arī sarežģīti izdarīt, jo satiksme ar sabiedrisko transportu uz Kuldīgu nav.”

Ja runājam par plānoto (perspektīvo) aizsargājamo kultūras pieminekli, kā ir minēts teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumu 207.punktā, tad Pāvilostas novada 2011.gada 31.marta domes sēdē Nr. 6 ir pieņemts lēmums Nr. 36 un pašvaldība ir uzsākusi Pāvilostas novada teritorijas plānojuma izstrādi 2012.- 2024.gadam. Uzskatam, ka jaunā teritorijas plānojuma izstrādes process būtu piemērotākais brīdis, kad izvērtēt kultūras pieminekļu statusa nepieciešamību Vecās Pāvilostas apbūves daļai.

Tātad šobrīd atkal aktualizēts jautājums par valsts aizsargājamā pieminekļa statusa noteikšanu Vecai Pāvilostai. Galvenais jautājums – vai pašreizējie spēkā esošie teritorijas plānojuma nosacījumi nodrošina Vecās Pāvilostas aizsardzību un saudzējošu turpmāko attīstību. Vai un ko aizsardzības statusa noteikšana mainīs Vecās Pāvilostas kā vērtības saglabāšanā un tās turpmākajā attīstībā? Varbūt nepieciešamas papildus procedūras darbību veikšanai šajā teritorijā? Kāda būs to nozīme? Kopumā svarīgi zināt, kādi ieguvumi vai šķēršļi būs iedzīvotājiem no aizsardzības statusa piešķiršanas.

Tās vērtība.

Tā ir 19.gs. pilsēt būvniecības plānošanas piemērs. Par pilsētas plānotas attīstības sākumu uzskatāmas 1870-to gadu beigas, kad, saskaņā ar „iepriekš sastādītu plānu, kura pamatā bija ortogonāla ielu struktūra ar izdalītu tirgus laukumu vidū” (Latvijas pilsētas, 1999, 336.lpp.) (sk.67.attēlu)

67.attēls. Upesmuižas zemju plāna fragments 19.gs.b. Avots: Pāvilostas muzeja fondi.

19.gs. beigās un 20.gs. sākumā tika regulēta arī būvniecības kārtība ar noteikumiem: „Gruntsgabalu nodeva, bet nepārdeva. Uz gruntsgabala bez kunga atļaujas nedrīkstēja ierīkot dzirnavas, krogus, fabrikas un tml. Par gruntsgabalu maksāja katru gadu 1.jūlijā – 5 rbļ. Nevar nodot mantiniekiem bez kunga atļaujas. Trīs gadu laikā jāuzceļ dzīvojamā ēka pēc muižā apstiprināta plāna. Jumtiem jābūt tikai vai nu no dakstiņiem, vai skārda, sienas - koka vai mūra, pamatiem jābūt 2 pēdu augstiem. Gabals jāiežogo ar mūri vai dzīvžogu, vai koka sētu, ielas apstādāmas ar kokiem, jāiekārto trotuāri. Ja nav mantinieku, tad būves un celtnes bez atlīdzības nonāk atpakaļ kungam. Zemes saņēmējs pakļauts miesta policijas noteikumiem. Tiesības uz zemi saņēmējs zaudē, ja nav samaksāta 2 gadu rente, nav kaut vienu gadu pildījis sabiedriskās klušas un nodevas, nav pienācīgā laikā uzcēlis dzīvojamo ēku un žogu, ja gribējis nodot savas tiesības citam bez kunga piekrišanas.” (Pāvilostas muzeja materiāli.)

Vienlaicīgi ar jūras ostas būvniecību tika celts ciemats jūras krastā, pie Sakas upes grīvas ostas celtniekiem, namdariem, maizniekiem, tirgotājiem, zvejniekiem. Pāvilostas vēsturiskā apbūve bija sadalīta 66 pūrvietās ar tirgus laukumu centrā (tagad – E.Šneidera laukums). Būvniecībai tika izdalīti 0,36 ha lieli, kvadrātveida zemes gabali ar malu izmēriem 60x60 m. Seši šāda izmēra un konfigurācijas zemes gabali veidoja pilnu apbūves kvartālu, kuru ietvēra ielu tīkls. Līdz 1890.gadam Pāvilostā bijušas kādas desmit mājas. Ēkas izvietotas pa

kvartālu perimetru, tās savstarpēji nebloķējot. Šāda kvartāla uzbūve nolasāma arī mūsdienās, aplūkojot pilsētas plānā zemes īpašumu robežu struktūru Vecās Pāvilostas daļā. (sk. 66. un 68. attēlu)

Vēl pagājušā gadsimta 20.-30. gados paredzot ciema paplašināšanu, tā plānošanā tika lietots tas pats princips – kvartālu veidošana no sešiem zemes gabaliem, kurus ietver ielas un tirgus laukums centrā (pašreizējā pašvaldības ēka novietota tajā). 66.attēlā redzams plānotais ciems uz austrumiem no Klusās ielas. Šāds zemes gabalu veidošanas princips Sakas labajā krastā līdz 1940.gadam bijis līdz pat Ventspils – Liepājas ceļam. Šodien par to arī liecina zemes reformas laikā izveidotie zemes īpašumi.

Vēsturiskās daļas ielas orientētas rietumu–austrumu virzienā, bet pārējās – perpendikulāri dienvidu–ziemeļu virzienā, kuru gala perspektīvās paveras jūras skats (labāk tā redzama, kad kokiem nav lapas). Pirmā tika apbūvēta Vītolu iela, kuru var uzskatīt par vecāko ielu Pāvilostā. Pirmās mājas šeit uzbūvējuši zvejnieki – Donis un Butlers (Donis, par pirmās mājas uzcelšanu, saņēmis no Lilienfelda pateicību 15 rubļu apmērā).

68.attēls. Avots: Pāvilostas pilsētas teritorijas plānojums, 2008.

Vecās Pāvilostas savdabību nosaka arī dabas apstākļi un reljefs – teritoriju šķērso Litorīnas jūras krasts. Šī pilsētas daļa būvēta kāpā un tās teritorijā arī pašreiz skaidri jaušami kāpas elementi. Vecās Pāvilostas vērtība ir arī publiski pieejamās zaļumvietas, - neapbūvētās vietas jūras krastā Viļņu ielas galā, Tirgus un Smilšu ielu galos, kā arī vecais tirgus laukums (tagad-E.Šneidera laukums) un Piecdesmitgades parks, kuram piekļaujas valsts nozīmes arheoloģijas pieminekļa Pāvilostas apmetnes (Baznīckalns) (valsts aizsardzības Nr.1381) teritorija. Svarīgi saglabāt publiski pieejamas zaļumvietas arī pretī Dzintaru ielai Sakas upes krastā.

Ēku apjomiem un arhitektūrai ir zināma ietekme uz telpisko kompozīciju un pilsētas ainavu. Vecai Pāvilostai raksturīgās vienstāva dzīvojamās ēkas un žogi ir ielu apbūves valdošais elements, kas veido pilsētas ielu ainavas. Pilsētas teritorijas plānojumā (2008) vēsturiskā centra teritorijā tiek noteiktas vietējas nozīmes aizsargājamās raksturīgās ielu un laukumu apbūves ainavas (ar ēku apjomiem un to maksimālajiem augstumiem, ēku izvietojumu pie ielas, jumtu formu u.tml.). Tādas ir: Vītolu iela; Dzintaru ielā no ēkas Nr.7 līdz Nr.41 un no Nr.51. līdz Nr.59; Klusā ielā no ēkas Dzintaru ielā Nr.59 līdz ēkai Klusā ielā Nr.9; E.Šneidera laukumā no ēkas Nr.7 līdz Nr.10.Brīvības iela no Klusās ielas līdz E.Šneidera laukumam.(sk. Pielikumā)

Vecajā Pāvilostā dažādā kvalitātē saglabājušās ēkas no 19.gs. beigām līdz 20.gs. 40-tajiem gadiem. Iepriekšējā pilsētas teritorijas plānojumā (2008) tika noteiktas atsevišķas ēkas kā vēsturiskās apbūves (līdz 20.gs.1.pusei)

vērtīgākā daļa, kas nosaka pilsētībūvniecības pieminekļa apbūves raksturu (sk. Pielikumā). Tās pārsvarā ir dzīvošanai celtas 1 vai 1,5 stāvu neliela izmēra (mazākās 7x4 metri – Kalna ielā 23, Kalna ielā 7) vienkāršas taisnstūra koka ēkas, 1 un 2 stāvu ķieģeļu ēkas. Dažas mājas būvētas, tās pielāgojot kāpu reljefam (raksturīgs piemērs – Brīvības iela 30.).

Līdzīgi kā citās Kurzemes pilsētās, vēsturiskām dzīvojamām ēkām visizplatītākie ir divslīpju jumti un trīsstūra zelmeņi. Kā jumta segmateriālu izmantoja māla dakstiņus, lubu, dēļu vai pat salmu jumtus. Raksturīgi, ka koka ēku ārsienu apdare veidota kā līmenisks vai statenisks dēļu apšuvums. Sienu stateniskais apšuvums trīnīti vai vienkāršais, ar latu nosegtām šuvēm, plašāku izplatību sasniedzis ap 19.gadsimta vidu. Vēsturiski koka ēku ārsienas atstātas dabīgajā izskatā, darvotas vai arī krāsotas. Ēku ārsienu apmešanas tradīcijas radušās tikai 20.gs. 30.–40.tajos gados.

Kopumā ēkām ir saglabājušies autentiski arhitektoniski elementi (logi, durvis, fasāžu detaļas u.tml.), kas liecina par vietējām amatniecības tradīcijām, saglabājot savdabīgu vēsturisko piejūras kolorītu.

Saglabājusies un turpinās žogu celšanas tradīcija šajā pilsētas daļā. Senākie žogi tradicionāli bija 2 m augstumā ar blīvu, vertikālu dēļu klāju. Tiem tobrīd bija aizsardzības funkcija pret vēju un smiltīm. 20.gs. 2.pusē žogu augstums pakāpeniski samazinājies līdz 160–165 cm, vietām pat 120 cm. Mūsdienās tie kļuvuši pārredzami un caurredzami, atsedzot kvartālu vidusdaļas apbūvi ar tik īpatnējo sētu veidošanas principu – saimniecības ēkas norobežo tīro pagalmu no saimnieciskā pagalma, kas iedzījināts kvartālā un nav redzams no ielas puses (piemērs ēka Turgus ielā 6.).

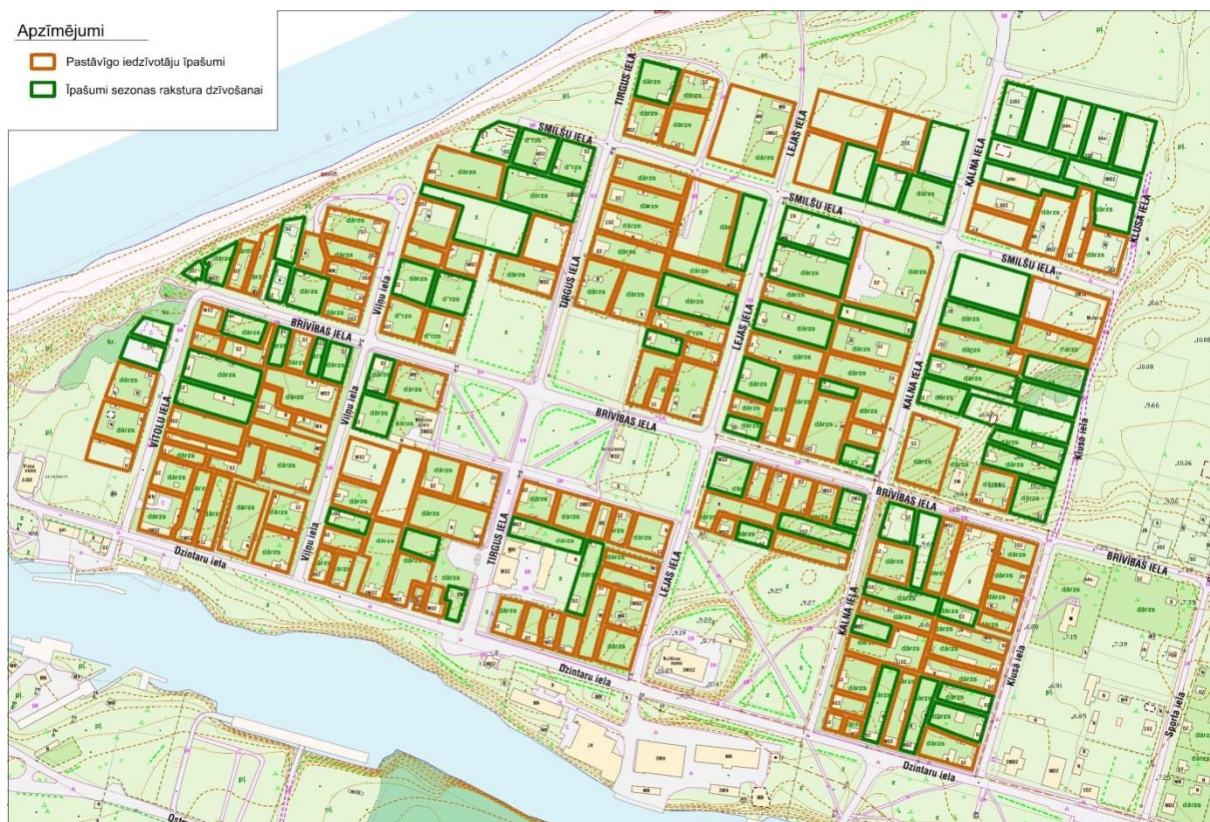
Mūsdienu skatījumā, ēkas Vecā Pāvilostā neizceļas ar dižām arhitektoniskām vērtībām, bet to senākie paraugi var kalpot kā piemēri, lai būvniecības pārveidojumos nezaudētu harmonisko, Pāvilostas vecākajai daļai vien raksturīgo kopskatu.

Kopumā Pāvilostas vēsturiskās daļas pirmatnējā plānojuma struktūra un apbūves raksturs saglabājies būtiski nemainīgs līdz mūsdienām, - ar tai raksturīgo ortogonālo plānojumu, vienmērīgo, zemo apbūves augstumu un ielu galā redzamo jūru. Latvijā vienīgais tāda veida pilsētībūvniecības piemērs - ciems, kas celts ostas celtniekiem, amatniekiem, zvejniekiem jūras krastā.

Kopsavilkums.

(1) Tagad domājot par Veco Pāvilostu un pilsētu kopumā, jāņem vērā – mainās pilsētas funkcijas:

- Pilsēta nav vairs strādnieku vai zvejnieku pilsēta ar raksturīgo dzīves un darba vidi.
- Prioritāti ieguvusi sezonas rakstura atpūtas saimniecība – dažādas pēc ietilpības un apkopes servisa viesu mājas, īpaši Vecās Pāvilostas daļā. Ostā – zvejnieku laivas un kuģišus nomaina jahtu buras, tās teritorijā izvietojas kempings.
- Orientācija uz īpašumu tirgu, ņemot vērā īpaši Vecās Pāvilostas novietojumu jūras krastā un pievilcību sezonālai izmantošanai. Pāvilostā šobrīd saglabājusies tendence, ka ģimenes mājās nedzīvo pastāvīgi, bet pārsvarā tikai vasaras sezonā. Kā jau atzīmēts iepriekšējā pilsētas plānojumā (2008) - „īpaši Vecā Pāvilosta pārvēršas par vasarnīcu rajonu.” Pēc noteiktajiem nekustamā īpašuma lietošanas mērķiem (01.01.2006. dati) iepriekšējā plānojumā atzīts, ka „Vecās Pāvilostas teritorijā no 194 ģimenes dzīvojamām ēkām 80 ir vasarnīcas. Jaunā Ciemā no 54 mājām 8 ir vasarnīcas un „līvānu” māju rajonā no 17 dzīvojamām ēkām 4 ir dzīvošanai vasarā.” Tagad to salīdzinājumam izvērtējām Vecās Pāvilostas daļā, balstoties uz pašvaldības informāciju 2012.gada sākumā, jo nekustamā īpašuma mērķi šobrīd ir citi. Vecās Pāvilostas plānā 118 vietējo jeb pastāvīgo iedzīvotāju apdzīvotās mājas, bet 52 – sezonas dzīvošanai. (sk. 69. attēls)

69.attēls. Īpašumu izmantošana pastāvīgai vai sezonas rakstura dzīvošanai Vecās Pāvilstas daļā. Avots: Pāvilstas novada pašvaldība, 2012.

(2) Par pieminekļa statusu

Vecās Pāvilstas aizsardzības statuss ir uzjundījis virkni jautājumu. Kas īsti ir Vecās Pāvilstas vērtības, kas saglabājams? Kam tas ir vajadzīgs — vietējiem iedzīvotājiem, sezonas iemītniekiem, viesiem vai sabiedrībai kopumā? Kā sabalansēt attīstību ar saglabāšanu tā, lai vēsturiskās vērtības nekļūtu par muzejiskiem eksponātiem vai traucēkli šīs pilsētas daļas iedzīvotājiem? Ko mainīs valsts aizsardzības statuss? Vai tas kaut ko būtiski uzlabos, vai arī būs papildus kontrolētāji?

Tikai skaidri definējot vērtības un saglabāšanas mērķus, ir iespējama vēsturiskā centra attīstība, vienlaicīgi saglabājot tā savdabību. Iepriekšējos pilsētas attīstības plānošanas dokumentos šīs pilsētas daļas vērtība skatīta gan laika, gan arī vietas kontekstā ar visiem vidi veidojošajiem elementiem, ne tikai atsevišķiem objektiem vai ēkām. Kā Vecās Pāvilstas saglabājamās vērtības akcentētas regulārā plānojuma struktūra – taisnstūra kvartāli, kas kārtojas ap bijušo tirgus laukumu (pašreizējo Ernesta Šneidera laukumu) centrā, ielu tīkls un tā trasējums, ielu apbūves līnija, vēsturiskās apbūves mērogs un raksturs, atsevišķas ēkas kā laika zīmes.

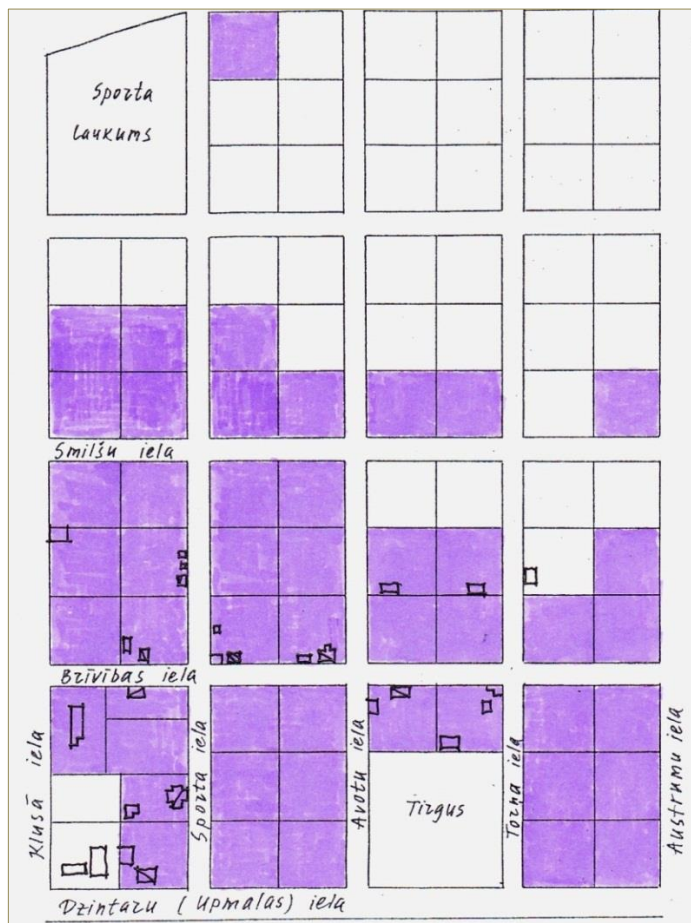
Teritorijās plānojumā ir priekšlikums Veco Pāvilstu noteikt kā novada nozīmes kultūrvēsturisku teritoriju, kurā pašlaik tiek saglabāti spēkā esošie saistošie noteikumi. Taču turpmāk ir jāizstrādā atsevišķs lokālplānojums vai projekts Vecās Pāvilstas vērtību detāliskākai izpētei. Vecpilsētas īpatnību un autentiskuma analīze jāpapildina ar katras ēkas izpēti, jāveido namu datu bāze. Nepieciešams precizēt arī procedūras, kas veicamas jebkurai darbībai šajā teritorijā. Šīs pilsētas daļas saglabāšanā, uzturēšanā un turpmākajā attīstībā joprojām galvenā loma ir un būs cilvēka darbībai, vietējiem iedzīvotājiem.

7.7.4. Jaunais Vecais ciems: vīzija un realitāte – Neīstenotais Vecais ciems

Laika gaitā tikai daļēji īstenojās sākotnējā Pāvilstas paplašināšanas iecere smiltājos, austrumu virzienā no Klusās ielas, joslā no Sakas upes uz jūru. Te bija plānoti ne tikai apbūves gabali (pavisam 106), bet arī tirgus laukums un sporta laukums (pašā jūras malā). Būtiskais ir tas, ka Jaunā ciema plānojumā tika atkārtotas Vecās Pāvilstas struktūras sākotnējās iezīmes – dalījums kvartālos, katrā pa 6 zemes gabaliem, kā arī regulārais ielu

tīkls. Austrumu virzienā tika turpinātas Brīvības un Smilšu iela, no tās uz jūras pusi iezīmēta vēl viena iela. Dienvidu – ziemeļu virzienā iezīmētas Sporta, Avotu, Torņa un Austrumu ielas.

Līdz Otrā pasaules kara sākumam šajā teritorijā tika iegūti īpašumi, par to liecina informācija jau pieminētajās muižu dalīšanas lietās, kā arī publicējumi Zemes ierīcības vēstnesī. Pēc situācijas pagājušā gadsimta 30.gados, bija iegūti 47 īpašumi (par vēlāko laiku ziņu pašreiz nav). Kā redzams (zīmētais 70.attēls), vairums iegūto īpašumu koncentrējas starp Dzintaru (tolaik – Upmalas) ielu un Smilšu ielu, tajā skaitā starp Torņa ielu un Austrumu ielu (kas pašreiz pilsētas plānā īsti neiezīmējas).

70.attēls. 'Jaunā Vecā ciema' plānojuma struktūra (sk.66.attēls) un līdz 20.gs.30.gadiem iegūtie īpašumi (iekrāsoti). [Avots: LVVA, 1679.f., 172.apr., 74.l.; 7128.f., 1.apr., 568.l.; Zemes ierīcības vēstneši, 190.-1932.g.]

Laika gaitā apbūve šajā masīvā izveidojusies starp Kluso, Brīvības, Torņa un Dzintaru ielu, kā arī ēku rinda gar Brīvības ielu jūras pusē. Tas ir saprotami, jo padomju varas gados apbūve attīstījās gar Sakas upi, bet jūras malā dominēja dažādi drošības apsvērumi.

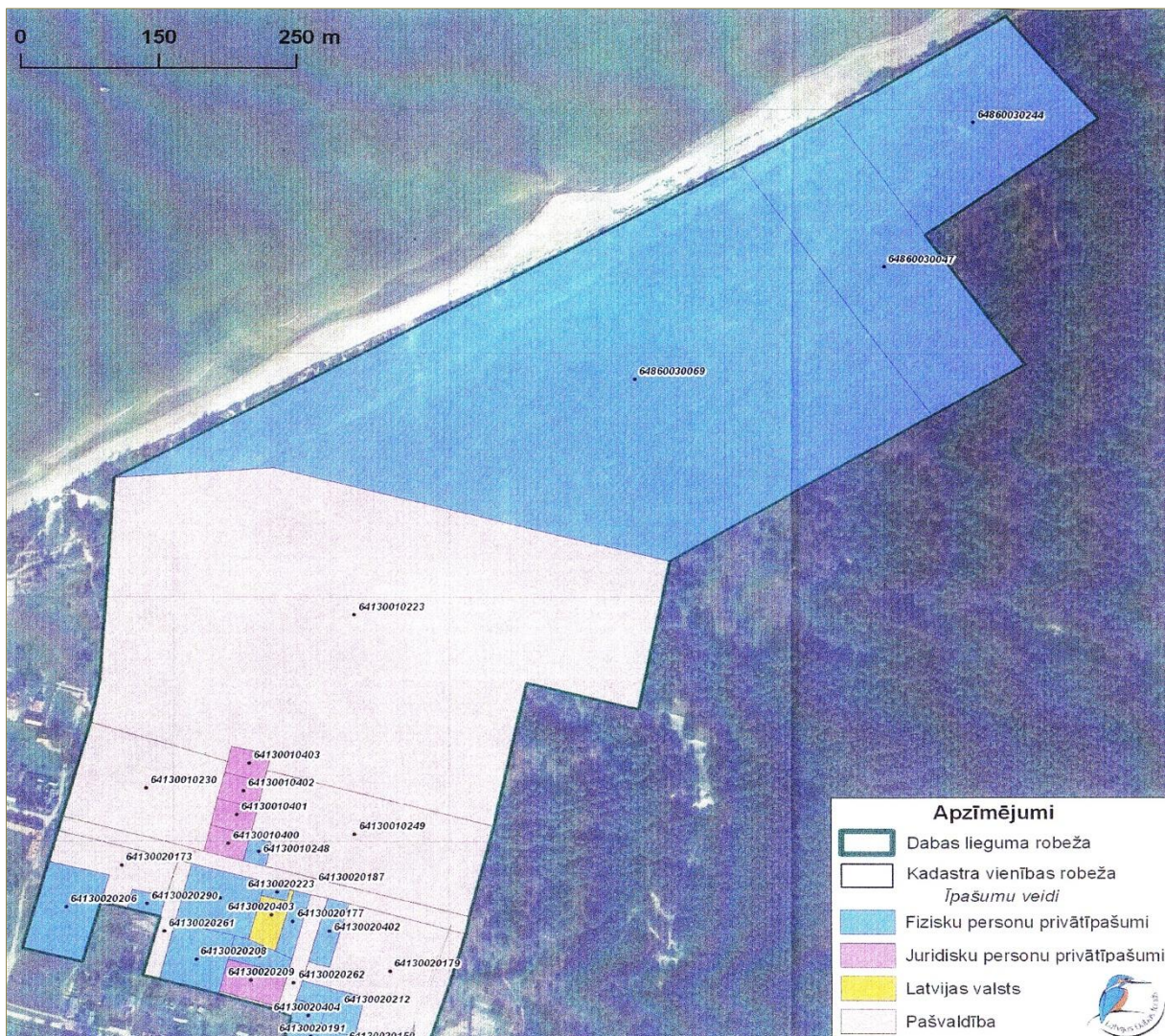
Pēc valstiskās neatkarības atgūšanas zemes reformas laikā arī šajā, kādreiz Pāvilostas paplašināšanai nodalītā zemju masīvā atgūti īpašumi. Spiežot pēc pašreizējās īpašumu struktūras, ziemeļu virzienā no Smilšu ielas dominē pašvaldības īpašumi (tās var būt līdz karam neiegūtās zemes, vai arī – vēlāk nepieprasītās zemes). Savukārt starp Smilšu un Brīvības ielām – vairumā privātie īpašumi, pamīšus ar pašvaldības īpašumiem. Iespējams, reformas laikā nepieprasītās zemes varēja izmantot īpašumu kompensācijai, jo padomju varas gados apbūve notika, ar īpašuma tiesībām nerēķinoties.

Taču zemes reformas gaitas izpēte nav mūsu mērķis. Patiesībā – Pāvilostas paplašināšanai turpat vai pirms 100 gadiem ielānotā zemes masīva vēsture ir uzskatāms piemērs tam, kā laikā seni lēmumi (piemēram, īpašuma iegūšana, padomju gadu pierobežas režīms u. c.) ietekmē notikumus un lēmumus šodien. Un vēl – tas ir piemērs, kas rāda, ka laika gaitā mainās priekšstati par vērtībām, mainās dažādu vietu nozīme.

Interese par iepriekš aprakstīto zemju masīvu, gan tikai ziemeļos no Brīvības ielas, īpaši izpaužas laikā, kad tika meklēti risinājumi Pelēkās kāpas dabas lieguma izveidošanai. Jau iepriekš rakstīts, ka smiltāju platības laika

gaitā aizzeļ, secīgi nomainoties vairākām stadijām. Viena no tām – t.s. *pelēkās kāpas biotops*, kas vizuāli atpazīstams tieši pēc augu segas pelēcīgās krāsas. Tomēr Pāvilostas gadījumā šī jēdziena lietošana bez paskaidrojumiem radīja neizpratni, jo lieguma veidošanai izvēlētajā vietā nebija un nav kāpas reljefa formas nozīmē (bet piekrastē dzīvojošie zina, kas ir *kāpa*). Vēsturiski, vēl padomju varas gados šajā smiltāju līdzenumā notika darbības (piemēram, jūras zāļu žāvēšana), kas smiltājus savā veidā uzturēja, ļaujot izveidoties *pelēkās kāpas biotopam* (tiem piešķirta Eiropas Savienības īpaši vērtīgo biotopu statuss).

Lieguma veidošanas laikā visvairāk tika apspriests jautājums par iespējamā lieguma dienvidu robežu pilsētas teritorijā. Viens no priekšlikumiem, balstoties uz vēsturisko izpēti (skat. iepriekš), bija robežu noteikt pa Smilšu ielu, privāto īpašumu apbūvei nosakot īpašas prasības, kas veicinātu augu valsts saglabāšanos. Taču izvēlēts tika otrs variants –dabas lieguma robeža noteikta pa īpašumu robežām (vietām – tos sadalot) gar Brīvības ielu. (sk.71.attēls).

71.attēls.Pāvilostas pelēkās kāpas dabas lieguma robežas. [Avots: Pāvilostas pelēkās kāpas dabas lieguma dabas aizsardzības plāns, 2009.; 3.2.pielikums]

Tādējādi dabas lieguma teritorijā nonāca virkne privāto īpašumu, kuru pieļaujama izmantošanas veids turpmāk ir – dabas aizsardzība, turklāt visai krāsā formā. Ne velti Pelēkās kāpas dabas lieguma dabas aizsardzības plānā (2009) kā viens no prioritāriem uzdevumiem nosaukts zemes īpašumu atpirkšana.

6.7.5. Telpiskās struktūras mezgli

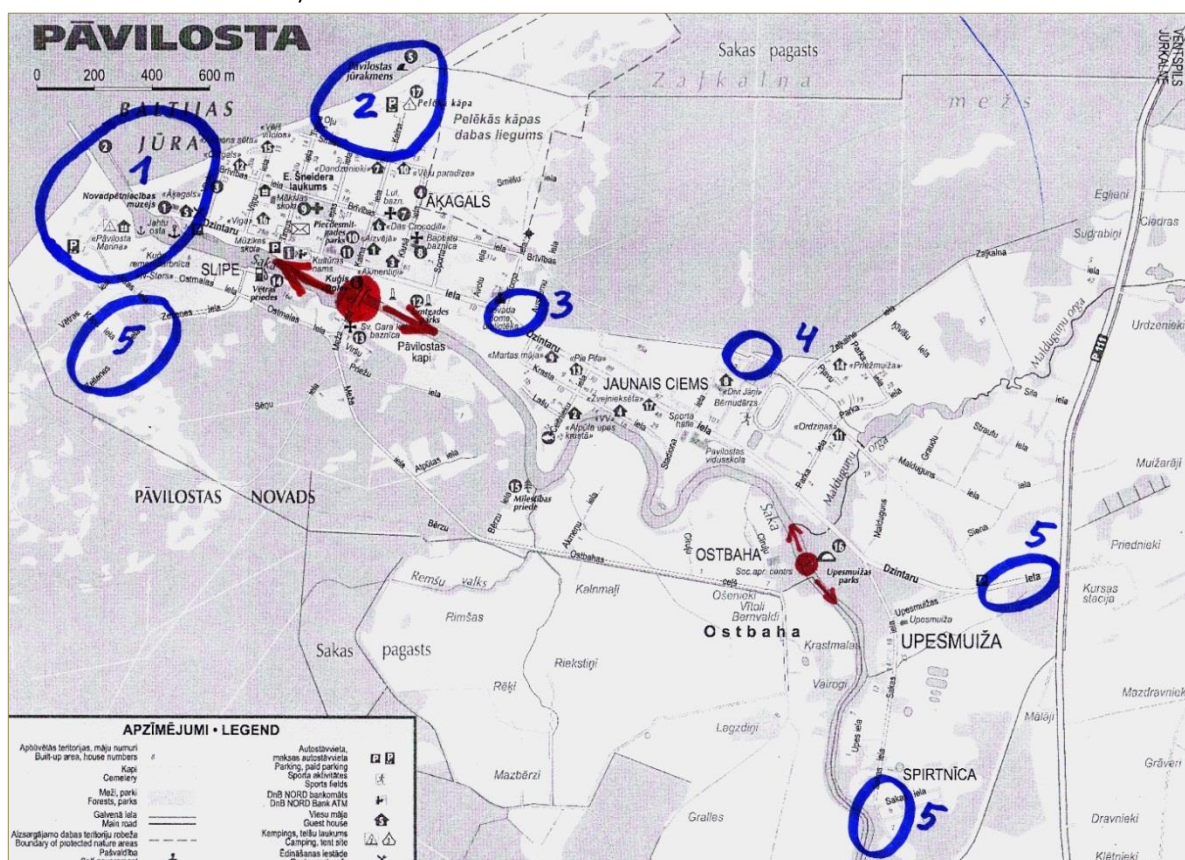
Jau Pāvilostas teritorijas plānojumā (2008) pievērsta uzmanība tām vietām, kas sava novietojuma vai attīstības potenciāla dēļ uzskatāmas par nozīmīgiem telpiskās struktūras mezgliem (skatīt Pielikumā minētā plānojuma paskaidrojuma raksta attiecīgās sadaļas).

Viena no Pāvilostas nozīmīgākajām vietām vizuāli telpiskajā skatījumā ir tilts pār Sakas upi, no kura vienlaikus pārskatāma jūras un upes ainava, it kā parādot divas pilsētas sejas – jūras pilsētu un upes pilsētu. Vietas nozīmes apzināšanās var būt labs pamats dažādu plānošanas lēmumu pieņemšanai. Savukārt tilts pār Sakas upi starp Upesmuižu un Ostbaku ir nozīmīgs ar to, ka parāda izteikto, noslēpumaino upes ainavu, un ļauj dažādot priekšstatus par Pāvilstu kopumā. Tas var būt impulss jaunās attīstības plānošanai.

Pilsētas vizuāli telpiskajā struktūrā iezīmējas vairākas joslas, vizuālās uztveres joslas, no kurām (pārvietojoties, stāvot) paveras skati uz pilsētas tēlam nozīmīgām vietām. Pie tādām joslām pieder Dzintaru iela (no novada domes līdz jūrai), Litorīnas jūras krasta kāple *pelēkā kāpā* starp Brīvības un Smilšu ielām (pārredzams klajums un jūra), posms Sakas upes ielejas krastā starp Parka ielu un skolas sporta laukumu (redzama upes ieleja), pludmale (redzama jūra, krasta veidojumi). Nosauktās vietas attēlotas Pāvilstas teritorijas (2008, skat.pielikumā). Pilsētas telpiskās struktūras uztverei nozīmīgas ir skatu barjeras, ko veido meža masīvu malas.

Pilsētas attīstības skatījumā nodalāmas šādas mezglu vietas. Arī par tām runāts pilsētas teritorijas plānojumā. Tās ir (sk.72.attēls):

- (1) Sakas upes lejtece ar ostu un piegulošajām teritorijām abos krastos (līdz Jūras ielai dienvidu pusē un Brīvības ielai ziemeļu pusē).
- (2) Jūras piekraste –pie stāvvietas jūras krastā, sākot no Oļu ielas –nepieciešams līdzsvarot jauno apbūvi ar publiskās pieejamības nodrošinājumu.
- (3) Vieta starp Torņa ielu un Dzintaru ielu – iespējama kā centrs, kas akcentē ieeju Vecajā Pāvilstā, dažādos virzienos uz jūru.
- (4) Zaļkalna ielas un stīgas starp 72. un 73. kvartālu krustojums – kā perspektīvs ievads Mežaparkā.
- (5) Perspektīvās attīstības mezgli:
 - a. Meža masīvs *Raķešu mežs* ar apkārtni;
 - b. Upesmuižas un Spirtnīcas apvidus;
 - c. Vieta pie pagrieziena no Liepājas – Ventspils šosejas (kā ievadīt cilvēkus divsejainajā Pāvilstā?).

72.attēls. Pāvilstas pilsētas telpiskās struktūras mezgli. Numerācija tekstā un kartē ir vienāda.

8. PĀVILOSTAS NOVADA TĒLISKĀS STRUKTŪRAS KONCEPCIJA

8.1. IEVADS

Vispārīgā veidā vārds *struktūra* nozīmē uzbūvi, izvietojumu, izkārtojumu. Tādējādi attiecībā uz novadu kā teritoriju tās *struktūras* raksturojums nozīmē to, ka tiek atklāta it kā viendabīgās teritorijas dažādība, atšķirīgie teritoriālie/telpiskie veidojumi, to veidošanās likumsakarības, kā arī iezīmētas turpmākās attīstības iespējas.

Attīstības plānošanas kontekstā *struktūrplāna* uzdevums būtu kompakti parādīt novada teritorijas kopskatu, atklāt dažādu vietu attīstības iespējas/perspektīvas, salīdzinošās priekšrocības, kā arī riskus. Struktūrplāna izstrāde Pāvilostas novadam ir tuvākās nākotnes uzdevums. Tas atļautu skaidrāk parādīt novada (teritoriāli lielā un iekšēji daudzveidīgā) attīstības iespējas jau reālākā skatījumā. Ideālā variantā telpiskās attīstības stratēģijai būtu jābūt pirms teritorijas plānojuma izstrādes. Pašreiz (2012.g.), teritorijas plānojuma izstrādes gaitā nākas rēķināties ar to, ka vēsturiski un dabas apstākļu ziņā atšķirīgām teritorijām jāpiemēro vienādi nosacījumi.

Struktūrplāna izstrādes gadījumā jāņem vērā dažādo mērogu atšķirīgās iespējas. Ja pagastu teritorijas plānojumos par teritoriālo pamatvienību uzskata *zemes īpašumu*, tad attaisnojama ir mēroga 1:10000 (vai 1:25000) izvēle. Taču tādā gadījumā teritoriju plānojumi nedod priekšstatu par plašākām telpiskām/teritoriālām sakarībām, kas pakļautas citiem faktoriem, ne vairs īpašumu robežām. Tādēļ struktūrplāns nedrīkstētu būt pārāk detalizēts, jo tad pazūd kopskats, kopējās sakarības. Pieņemamākais mērogs (protams, to ietekmē arī novada teritorijas apmēri) varētu būt 1:50000.

Telpiskās struktūras vienības (areālus) vēlams nosaukt *vietvārdos*, tādējādi padarot tās atpazīstamas vietējiem iedzīvotājiem un ļaujot viņiem reāli iesaistīties plānošanas procesos. Īpaši svarīgi tas ir gadījumos, kad novada teritorija ir liela, un turklāt apvieno pagastus, kas ilgstoši pastāvējuši kā atsevišķi teritoriāli veidojumi, ar savu vēsturi, ar savām cilvēku kopienām. Veidojot priekšstatu par novada telpisko struktūru, vienlaikus tiek veidota jauna cilvēku kopība.

Struktūrplāna izstrādes sākumā, kamēr tiek risināti konceptuāli jautājumi, notiek vienošanās par principiem, notiek diskusijas ar iedzīvotājiem, struktūrplānam drīzāk jāizskatās kā modelim, kura grafiskais veidols ir viegli uztverams un vienlaikus – atļauj atpazīt vietas novada teritorijā, atpazīt vietvārdus.

Pašvaldības telpiskā struktūrplāna izstrādi savā ziņā var uzskatīt par inovāciju pastāvošajā plānošanas sistēmā. Tādēļ pirmajā solī katrā pašvaldībā (arī Pāvilostas novadā) būtu jāpaskatās atpakaļ un jāpavērtē – kā līdz šim izstrādātie dažādie plāni un programmas ir ietekmējuši cilvēku dzīvi un kopējo situāciju? Un pats galvenais – kā rīkoties turpmāk, kādas prasības izvirzīt dažādajiem plāniem, skaidri nosakot pašvaldības ietekmes sfēru. Kāda loma var būt pašvaldībai (kā institūcijai) attīstības procesu veicināšanā, atbalstīšanā.

8.2. MĒRĶI

Katrā konkrētajā pašvaldībā telpiskā struktūra būs atšķirīga, jo to nosaka gan dabas, gan vēsturiskie apstākļi, kā arī it kā formāli faktori – novada teritorijas konfigurācija un platība. Tādējādi, arī telpiskajam struktūrplānam izvirzītie mērķi būs individuāli, tiem jāizriet no situācijas, kas veidojusies laika gaitā, un jaunās attīstības iecerēm. Tādā gadījumā katrā pašvaldībā attīstības mērķu formulējumi būs atšķirīgi, pielāgoti konkrētajai situācijai, līdz ar to – saprotami cilvēkiem (tas nodrošina piedalīšanos un kontroles iespējas). Tādēļ nevajadzētu mērķu formulējumus unificēt, izstrādājot vienotus *noteikumus*.

Turpmāk vispārīgā veidā nosaukti telpiskā struktūrplāna mērķi. Taču tā ir tikai koncepcija. Katrā konkrētā gadījumā mērķu formulējumi būs citādi, tie izrietēs no konkrētu vietu/areālu (vietvārdi!) situācijas. Līdz šim pieņemtā, tradicionālā mērķu rakstības forma (*uzturēt, veicināt, sekot* utt.) turpmāk lietota vien tādēļ, lai reālās situācijās, sarunu un plānošanas procesā būtu vieglāk pāriet no vispārējā uz konkrēto, proti, saskatīt tos mērķus, kas būtiski tieši, piemēram, Pāvilostas novadam. Tādā gadījumā kļūs skaidrs, ko patiesībā nozīmē šie vārdi *uzturēt, veicināt, sekot* u.t.t.

- Uzturēt novada telpiskās struktūras pamatvienības (lauku telpas areālus, meža areālus) ekoloģiski un funkcionāli pieņemamās aprisēs, vienlaikus īpašu uzmanību pievēršot tām teritoriālajām *mērķa* struktūrvienībām, kas saistās ar nacionālajiem vai reģiona attīstības specifiskiem mērķiem.

- Veicināt dažādo lauku telpas areālu attīstību atbilstīgi to potenciālam un funkcijām, kā arī saskaņojot privātās un sabiedrības intereses (tūrisms, ainavas estētika, vietu pieejamība, informācija u.c.) lauku apvidu attīstībā.
- Nodrošināt atbalstu gan tiem uzņēmējiem, kas orientēti uz lielražošanu, gan tiem, kas perspektīvu saskata alternatīvo saimniekošanas veidu attīstībā. Īpaši jāveicina mazo uzņēmēju inovatīvā darbība, kas saimnieko daudzfunkcionālās aizsargājamās dabas teritorijās un ainaviski nozīmīgajās teritorijās
- Veicināt lauku centru attīstību, kas ir pakalpojumu vietas un inovāciju centri, un vienlaikus dispersā lauku apdzīvojuma saglabāšanu, tādējādi dodot cilvēkiem iespējas izvēlēties laukus kā dzīvesvidi vai nu centrā, vai viensētā.
- Sekot spontānajai urbanizācijas procesa attīstībai pilsētās un to tuvumā, lielo pilsētu ietekmes zonās, nosakot virzienus un vietas, kur tā ir veicināma vai ierobežojama, pastāvot dažādiem nosacījumiem un riskiem.
- Meklēt jaunas iespējas, kā veicināt Piekrastes joslas līdzsvarotu un ilgtspējīgu attīstību, saskaņojot normatīvo un plānošanas pieeju, kā arī līdzsvarojot dabas aizsardzības un attīstības mērķus to teritoriālajās izpausmēs. Īpašu uzmanību pievērst urbanizācijas un citu agresīvu (pret piekrastes vidi un ainavu) jaunās attīstības procesu attīstības tendencēm reālās situācijās.
- Saglabāt un uzturēt īpašās dabas un kultūras mantojuma vērtības, vienlaikus nodrošinot to attīstību un pārvaldību, kas balstās uz ilgtspējības principiem.
- Sekot jauno darbības veidu attīstībai, to lokalizācijas vietām (*jaunās attīstības vietas*), izvērtējot to ietekmes uz ekoloģisko situāciju, cilvēku dzīves vidi, kā arī atbilstību sabiedrības interesēm.
- Plānošanas procesā pievērst uzmanību tam, ka inovāciju iespējas bieži saistās ar īpatnējo, ar atšķirīgo (to jāamcās saskatīt, atrast, nosaukt!). Tas ir jauns, netradicionāls attīstības resurss.

Protams, katra mērķa sasniegšanai nepieciešamas konkrētas rīcības, atbilstīgu lēmumu pieņemšana plānošanas procesā. Tādēļ būtu kļūdaini uzskatīt, ka telpiskais struktūrplāns ir tikai telpiskās struktūras kartogrāfiskais tēls. Patiesībā – tā ir ilglaika stratēģija, kas vienlaikus satur arī diferencētas attīstības vadlīnijas.

Vēl viena piezīme. Telpiskais struktūrplāns *apriori* ir orientēts uz pašvaldības iekšējās struktūras analīzi, tas ir kopējo sakarību izzināšanas un attēlošanas paņēmieni. Taču tas it kā neņem vērā iespējamās ietekmes no ārpusē, kas var būtiskā veidā deformēt iekšējās sakarības, izmainīt atsevišķu vietu vai telpu attīstības iespējas, arī vizuālo veidolu. Pāvilostas novada gadījumā īpaša uzmanība pievēršama Liepājas un Ventspils tuvuma faktoram.

8.3. PĀVILOSTAS NOVADA TELPISKĀ STRUKTŪRA

Pirmo priekšstatu par Pāvilostas novada teritorijas uzbūvi var iegūt no topogrāfiskās kartes, jo tajā skaidri iezīmējas divi telpiskās struktūras pamatelementi – mežu un lauksaimniecības zemju areāli. Detāliskāku informāciju ieguvām novada izpētes darbos teritorijas plānojuma vajadzībām.

Vispirms, tā ir informācija par dabas apstākļiem, it īpaši, par reljefa uzbūvi. Balstoties uz to, novada robežās iespējams noteikt būtiskākos faktoros, kas nosaka vietu ekoloģisko potenciālu un visā vēstures gaitā ietekmējuši cilvēku paaudžu dzīvi un darbību. Tas atļauj nodalīt arī dabas apstākļu ziņā atšķirīgos (Piejūras zemieni, Rietumkurzemes augstiene, līdzenumi, pauguraines, upju ielejas utt.) areālus.

Laika gaitā, mijiedarbojoties dabas apstākļu nosacījumiem un cilvēku darbībai (gan katra laika tiesisko nosacījumu fonā), izveidojusies redzamā ainavu telpu struktūra (skat. 5.sadaļu). Vienlaikus tā atspoguļo cilvēka un dabas mijiedarbību vēsturi un ietekmē iespējamās turpmākās attīstības virzienus. Tas tādēļ, ka ainavu telpās glabājas laika gaitā *uzkrātie resursi* – iekultivētā zeme, iekoptie meži meliorācijas sistēmas, ciemi, viensētas, ēkas, ceļi, inženierkomunikācijas utt.

Pāvilostas novads pieder pilsētnovadu grupai, un tā telpiskās struktūras veidošanās gaitā liela loma ir pašai pilsētai, kā urbanizācijas centram ar senu vēsturi. Pārējā novada teritorijā urbanizācijas procesi lokalizējušies atsevišķos centros – Vērgalē, Plocē, Saraiķos un Ziemupē. Tomēr nākotnes skatījumā īpaša uzmanība veltāma tam, ka pagastu teritoriju plānojumos jau pirms 5-6 gadiem Piekrastē nodalītas ļoti plašas t.s. *ciemu* teritorijas, kas pēc mērķiem atbilst apbūves teritorijām, kas nozīmē vien to, ka tiek paredzēta ievērojama urbanizēto

areālu paplašināšanās (bez kopēja skatījuma un skaidri definēta mērķa, tikai balstoties uz atsevišķu zemes īpašnieku vēlmēm).

Ja situācija nemainīsies, tad jau tagad skaidri jārunā par to, ka Piekrastē tiek plānots lineārs urbanizācijas areāls (faktiski – *pilsēta*), kas Saraiķu – Ziemupes pusē turpina Liepājas attīstības virzienu. Pašreizējās robežās Saraiķu un Ziemupes ciemu kopplatība ir 26,7 kvadrātkilometri, kas ir 44% no Liepājas platības. Savukārt iepļānotie Strantes un Ulmales ciemi ziemeļos no Pāvilostas kopumā aizņem 9 kvadrātkilometrus (salīdzinājumam – Pāvilostas pilsētas platība ir 6,4 kvadrātkilometri).

Ja sākotnēji apbūvei paredzētās vietas ir pievilcīgas (balstoties uz iztēli – par vietu jūras krastā) kā jaunās dzīvesvietas, tad kopējās urbanizācijas ietekmes palielināšanās (blīva apbūve u.c.) var mainīt situāciju. Sliktākajā variantā – ietekmēt vietas vides/ainavisko kvalitāti, kas sākotnēji varēja būt mājvietas izvēles arguments.

Turpmākos attīstības procesus (iespējas, ierobežojumus, riskus) konkrētajās vietās nosaka *specifisko resursu* esamība. Pie tādiem pieder derīgie izrakteņi, īpaši aizsargājamās dabas teritorijas, *īpašas nozīmes* kultūrvēsturiskās ainavas novada teritorijā, kultūras pieminekļu lokalizācijas utt. Būtiski, ka nosauktos resursu – vietu un objektu – izmantošanu un aizsardzību regulē speciāli tiesību akti. Tādēļ var teikt, ka telpiskā skatījumā minēto resursu atrašanās vietas veido *īpašo mērķu struktūru*. Attiecībā pret vadošajiem cilvēka darbības veidiem (lauksaimniecība, mežsaimniecība, urbanizācija) tai ir regulēšanas/regulatora funkcija.

Nozīmīgu informāciju par atsevišķu areālu apdzīvojamu, tā izmaiņām laika gaitā (saistot ar lieliem vēstures pagriezieniem), sniedza lauku apdzīvojamā pārmaiņu kartogrāfiskā analīze (skat. 4.sadaļu un attēlus). Tas ļauj novada teritorijā kompakti saskatīt vietas, kas pašreiz it kā dzīst, jo praktiski ir neapdzīvotas. Tomēr – tajās ir uzkrātie resursi, tātad, potenciāli pastāv arī kādas jaunās attīstības iespējas.

Pāvilostas novada telpiskā struktūra parādīta 73.attēlā, bet turpmāk sniegts īss struktūrvienību apraksts.

1. Pāvilostas pilsēta ar tuvējo apkārtni.

- a. Teritorija: Pāvilostas pilsēta, Zaļkalna mežs, meži dienvidos no pilsētas robežas.
- b. Uzkrātie resursi, attīstības iespējas: plašs spektrs – *Pāvilostas tēls*, osta, zvejniecība, mājvietas, rekreācijas vietas un objekti, dažādu pakalpojumu sniegšana, dabas un kultūras mantojuma izglītības centrs, vietai specifiski pasākumi u.c.
- c. Riski: nepilnīgs attīstības resursu novērtējums, attīstības iespēju un dabas aizsardzības prasību nelīdzsvarotība, vienotas stratēģijas trūkums, cilvēkresursi.
- d. Nozīme: nacionāla. Dabas un kultūras mantojums (Pelēkās kāpas dabas liegums, Vecā Pāvilosta, Zaļkalna mežs u.c.).

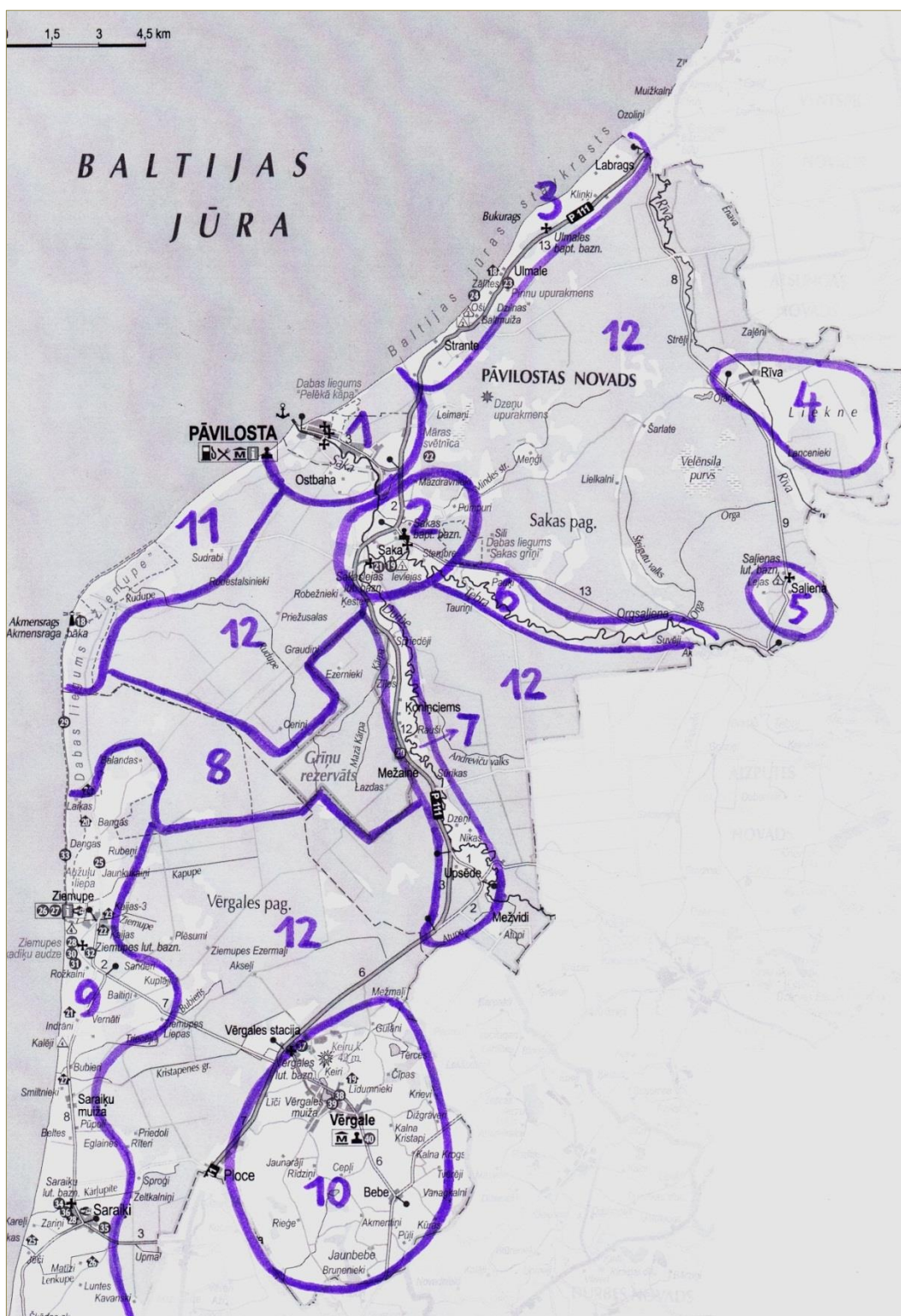
2.Sakas centrs.

- e. Teritorija: senais centrs Tebras un Durbes satekā, plānotais jaunais ciems.
- f. Uzkrātie resursi, attīstības iespējas: mājvietas, lauksaimniecība, amatniecība, vēstures un kultūras pieminekļi (mūra pilsvieta, muiža, baznīca u.c.), to ekspozīcijas, kultūras mantojuma tūrisms, vietai specifiski pasākumi.
- g. Riski: vienpusīgs resursu vērtējums, kopējas stratēģijas trūkums, cilvēkresursi; paradokss: pašreiz destruktīva vide.
- h. Nozīme: lokāla; īpaša nozīme – kā senam attīstības centram; nacionāla nozīme – pieminekļiem.

3. Strantes – Ulmales stāvkrasta ainava.

- i. Teritorija: sena lauku kultūrainava jūras krastā virs aktīvi erodētā stāvkrasta, šaurā joslā (~1 km) abpus Ventspils-Liepājas šosejai, seno muižu centri – Strante, Ulmale, sensaimniecības muižu zemēs. Unikāla vieta Latvijā.
- j. Uzkrātie resursi, attīstības iespējas: lauksaimniecības zemes, senās viensētas, jauno laiku viesu mājas; iespējas – mājvietas, atpūtas saimniecība, dabas takas, 'dabas skolas', ainavu uzturēšanas demonstrējumu vietas, ekoloģiskā lauksaimniecība.

- k. Riski: plānotā blīvā apbūve (bez ielu tīkla, bez priekšstata par nepieciešamajām inženierkomunikācijām), atklātās jūras ainavas pilnīga *pazušana*, kopējās stratēģijas trūkums, jūras krasta erozija, cilvēkresursi. Piekrastes aizsargjoslas nenoteiktība.
- l. Nozīme: nacionāla; unikāla ainava Latvijā. Īpaša nozīme kā kultūrvēsturiskajai ainavai.

73.attēls.Pāvilostas novada telpiskā struktūra: koncepcija. Areālu numerācija tekstā un kartē ir vienāda.

4. Rīva.

- a. Teritorija: neliela apdzīvota vieta un lauksaimniecības zemju masīvs (bij. Pievīkas muižas centrs).

- b. Uzkrātie resursi, attīstības iespējas: lauksaimniecība (meliorētas zemes), mežsaimniecība, mājvietas; pašreiz vērojamas vietas apdzīšanas pazīmes.
- c. Riski: izolētība, attālums, meliorācijas sistēmu stāvoklis, cilvēkresursi.
- d. Nozīme: lokāla.

5. Saliēna.

- a. Teritorija: bijušās muižas centrs (drupās), baznīca, muižas zemju masīvs.
- b. Uzkrātie resursi, attīstības iespējas: lauksaimniecība, mežsaimniecība, mājvietas; pašreiz vērojamas vietas apdzīšanas pazīmes.
- c. Riski: izolētība, attālums, meliorācijas sistēmu stāvoklis, cilvēkresursi.
- d. Nozīme: lokāla.

6. Tebras upes ieleja.

- a. Teritorija: upes ieleja ar šauru piegulošo joslu, senie ceļi gar upes krastiem.
- b. Uzkrātie resursi, attīstības iespējas: lauksaimniecība, senas mājvietas, tūrisms (pa upi un gar upi), dabas un kultūrvēstures takas; pašreiz vērojamas vietas apdzīšanas pazīmes.
- c. Riski: kritālas upē un pielūžņojums, krastu sliktā pieejamība, lauksaimniecības zemju pārkrūmošanās, cilvēkresursi.
- d. Nozīme: lokāla.

7. Durbes upes ieleja

- a. Teritorija: upes ieleja ar šauru piegulošo joslu, Ventspils - Liepājas šoseja paralēli ielejai, senie ceļi gar upes labo krastu praktiski neizbraucami.
- b. Uzkrātie resursi, attīstības iespējas: lauksaimniecība, mājvietas, tūrisms (pa upi un gar upi), dabas un kultūrvēstures takas; ceļmalu attīstība (Ventspils-Liepājas šoseja). Vietas apdzīšanas pazīmes vērojamas upes labajā krastā.
- c. Riski: kritālas upē un pielūžņojums, lauku pārkrūmošanās un apmežošanās, cilvēkresursi.
- d. Nozīme: reģionāla.

8. Dabas aizsardzības interešu areāls.

- a. Teritorija: Grīņu rezervāts, Ziemupes liegums, kultūrvēsturiskais Grīņu apvidus.
- b. Uzkrātie resursi, attīstības iespējas: dominē specifiski mērķi – biotopu un sugu aizsardzība un uzturēšana to dzīvotnēs, zinātniskā pētniecība, izglītojošais tūrisms; praktiski neapdzīvotas vietas, bet ir seno (kopš 19.gs.) privāto īpašumu tīkls.
- c. Riski: informācijas trūkums par dabas sistēmu izmaiņām, par ilgstoši īstenotās dabas aizsardzības efektu (piemēram, Grīņu rezervātā), zemes īpašnieku neiesaistīšana, izolētu *salu* veidošana.
- d. Nozīme: nacionāla, starptautiska.

9. Šķēdes-Ziemupes piekraste.

- a. Teritorija: seno Saraiķu un Ziemupes muižu zemes, arī Pērkones kroņa muižas zemes Šķēdes pusē (ietekme uz apdzīvojuma veidošanos); lauksaimniecības zemes, lielās platībās smilšainas, pārmitras (blīva grāvju tīkls), padomju varas gados – nosusinātas. Attīstības tendences ietekmē Liepājas tuvums.
- b. Uzkrātie resursi, attīstības iespējas: zemnieku saimniecības, jaunā apbūve, plānotie 'jaunie ciemi' (patiesībā – *pilsētas*), vēja parki, lauksaimniecība, meliorētās zemes (arī meži), atpūtas saimniecība, tūrisms.
- c. Riski: kopējās koncepcijas trūkums (plānotas savstarpēji izslēdzošas darbības: apbūve un vēja parki), vietai nesamērīgi blīvās apbūves plāni, apbūves un vēja parku mozaīka (risks cilvēkiem, īpašumu vērtības samazināšana), krasta erozija, cilvēkresursi.
- d. Nozīme: nacionāla, reģionāla – saikne ar Liepāju (apbūve liepājniekiem). Īpašas nozīmes ainava - smiltāju saimniecības pie Annas kapiem.

10. Vērgales lauki.

- a. Teritorija: Vērgales pagasta daļa Rietumkurzemes augstienē, starp Ploces - Ālandes leju un pagasta robežu austrumos.

- b. Uzkrātie resursi, attīstības iespējas: lauksaimniecība (industriālā un inovatīvā), apdzīvojums, vēja parki.
- c. Riski: agroainavu ekoloģiskās stabilitātes saglabāšana, vēja parku ietekme uz apkārt dzīvojošajiem cilvēkiem, tajā skaitā – blakus novadā (Medzes pagasts).
- d. Nozīme: lokāla. Īpašā kultūrvēsturiska nozīme apdzīvotajām vietām – Vērgalei un Plocei.

11. Akmeņraga posms.

- a. Teritorija: piekraste no Pāvilostas, apliecot pašu Akmeņragu, līdz Skuju mājām; pirms Otrā pasaules kara apdzīvota teritorija, pašreiz spēcīgas padomju varas gadu (atņemtie īpašumi, bijušās PSPS ārējā robeža ar robežjoslas režīmu u.c.) pēcietekmes.
- b. Uzkrātie resursi, attīstības iespējas: mežsaimniecība, lauksaimniecība (inovatīvā), apdzīvojums, atpūtas saimniecība.
- c. Riski: attīstības ierobežojumi, kas saistās ar atrašanos dažādas nozīmes aizsargjoslās (gan piekrastes, gan 'ierobežotas attīstības joslā'), kā arī Ziemupes dabas lieguma piekrastes joslā; dažādo prasību un aizliegumu nesaiste ar konkrētām vietām un situācijām (cilvēku uztverē – 'viss aizliegts'); meža kvalitātes samazināšanās, it sevišķi aizaugušajās pārmitrās lauksaimniecības zemēs (bijušo grāvju atjaunošana tiek vērtēta kā ietekme uz vidi'); apdzīvojuma (vēsturiskais dispersais, senās saimniecības) atjaunošanas noliegums arī turpmāk radīs konfliktus; stabilitātes saglabāšana,
- d. Nozīme: nacionāla, bet – tā ir viena no visvairāk cietušajām vietām Piekrastē (kopš 1940.g.); nepieciešams nodalīt kā lokālplānojuma vietu. Akmeņraga bāka.

12. Mežu teritorijas.

- a. Teritorija: lielle vienlaidus meža masīvi (turpmāk tie jānosauc vārdos, lai nodrošinātu vietu atpazīstamību).
- b. Uzkrātie resursi, attīstības iespējas: mežsaimniecība, medību saimniecība, atpūtas saimniecība, dabas aizsardzība.
- c. Riski: meža vecuma struktūras izmaiņas, meža telpiskās struktūras izmaiņas.
- d. Nozīme: lokāla un nacionāla.

13. Aizsargājamā jūras teritorija—ar tās faktu jārēķinās, taču pašreiz nebūtu pamats to uzskatīt par novada teritorijas daļu.

Pāvilostas novads ir ne tikai pilsētnovads, bet arī Piekrastes novads, tādēļ liela nozīme ir dažādiem dabas aizsardzības nosacījumiem un ar tiem saistītajiem ierobežojumiem. Vienlaikus – tā ir nacionālo interešu teritorija, tādēļ īpašie aizsardzības mērķi saskaņojami ar vietu attīstības mērķiem. Jo konkrētāk tiks noteikti dabas aizsardzības mērķi konkrētās situācijās, jo tie būs saprotamāki un vieglāk (cilvēkiem!) īstenojami.

Vispirms, par jūras Piekrastes aizsargjoslu. Kā zināms, tās mērķus, aizsardzības nosacījumus un izmantošanas ierobežojumus nosaka *Aizsargjoslu likums* (1997, ar vēlākiem papildinājumiem). Taču plašākā skatījumā Piekraste ir nacionālas nozīmes daudzfunkcionāla teritorija, kurai ir *īpaši attīstības* mērķi (tāpat kā *īpaši aizsardzības* mērķi). Pašreiz lielāks akcents likts uz dabas aizsardzības prasībām (nereti tās ir tikai teorētiskas), tādēļ turpmāk nepieciešams:

- līdzsvarot jauno attīstību ar dabas un ainavu aizsardzību (tam patiesībā jānotiek attīstības nolūkā, jo tiek aizsargātas tās vērtības, kam ir pārlokāla un pārnacionāla nozīme);
- savietot *normatīvās prasības* (likums, noteikumi) un konkrēto dabas, kultūrvēstures, vēsturiski izveidojušās telpiskās struktūras apstākļu nosacījumiem, dažādību, atšķirībām dažādos Piekrastes posmos (tajā skaitā – Pāvilostas novadā teritorijā).

Otrs, ar konkrētām vietām un teritorijām saistīts dabas aizsardzības veids ir īpaši aizsargājamās dabas teritorijas – Grīņu dabas rezervāts, Ziemupes dabas liegums, dabas liegums 'Sakas grīņi'. To aizsardzību un izmantošanu regulē īpašas tiesību normas, kam pakļauta arī to cilvēku dzīve un darbība, kas dzīvo vai kam ir īpašumi konkrētajā aizsargājamā teritorijā.

Tādējādi pašreiz Pāvilostas novadā (tāpat kā visā Piekrastē) ievērojama teritorijas daļa pakļauta dažādiem nosacījumiem. Aptuveni rēķinot, 5 km platā ierobežotās saimnieciskās darbības josla aizņem pusi no teritorijas. Tādējādi (vismaz cilvēku uztverē) savā ziņā tās ir nepieejamas teritorijas, it kā atsvešinātas no iedzīvotājiem.

Tādēļ turpmāk Pāvilostas novadā lielāka loma būs

- daudzveidīgo dabas un ainavisko vērtību saglabāšanai un attīstīšanai saimnieciskajā darbībā izmantojamās teritorijās,
- kompensējošam ainaviski nozīmīgo telpu/teritoriju tīklam tajās vietās, kur ilglaika perspektīvā paredzēta apdzīvojuma attīstība (jaunās *pilsētas* Saraiķos un Ziemupē, Strantē un Ulmalē).

Vienlaikus jāmeklē dažādas inovatīvās pieejas, jo ainaviski izcilās vietas (neatkarīgi no tā vai tās ir aizsargājamas vai nē) un kultūras mantojuma vietas var dot jaunus impulsus attīstībai. Vēlams tas attiecas uz Pāvilostas pilsētu un apkārtni, kas ir atpazīstama ar savu bagāto dabas un kultūras mantojumu (Vecā Pāvilosta, osta un zvejniecība, īpatnējās priedes, smiltāju aizzelšanas piemēri u.c.).

9.TERITORIJAS PLĀNOJUMA RISINĀJUMI

9.1. IZSTRĀDES IETVARŠ

9.1.1.Pašvaldības uzdevums

Saskaņā ar pašvaldības apstiprināto darba uzdevumu Pāvilostas novada teritorijas plānojuma 2012. – 2024.gadam izstrādei, noteiktais mērķis – radīt sistēmu ar attiecīgu dokumentu kopumu ilgtspējīgas un līdzsvarotas attīstības veicināšanai Pāvilostas novada teritorijā.

Noteikti šādi teritorijas plānojuma izstrādes uzdevumi:

1. Plānojuma izstrādes sākumposmā jāizvērtē pašreizējā situācija Pāvilostas novadā, pašreiz spēkā esošie plānojumi, jāizvērtē līdz šim izstrādātie teritorijas plānojumi un jāiestrādā novada plānojumā jaunās plānotās attīstības teritorijas, vadoties no novada teritorijas attīstības skatījuma kopumā;
2. Detalizēt augstāka līmeņa teritorijas plānojumos noteiktās prasības, teritorijas un objektus;
3. Noteikt teritorijas pašreizējo un plānoto (atļauto izmantošanu, izmantošanas aprobežojumus):
 - Saglabājot dabas un kultūras mantojumu, ainavas un bioloģisko daudzveidību, kā arī paaugstinot kultūrainavas un apdzīvotās vietas kvalitāti;
 - Veicinot pakalpojumu pieejamību un optimālu transporta sistēmas funkcionēšanu;
 - Garantējot tiesības izmantot un attīstīt nekustamo īpašumu saskaņā ar teritorijas plānojumu;
 - Radot priekšnoteikumus vides kvalitātes un teritorijas racionālas izmantošanas nodrošināšanai, rūpniecisko un vides risku novēršanai.
4. Jāapkopo īpaši aizsargājamo dabas un kultūrvēsturisko teritoriju, kultūras pieminekļu aizsardzības un izmantošanas noteikumus un dabas aizsardzības plānus;
5. Izvērtēt esošo apdzīvojuma struktūru, un, ja nepieciešams noteikt robežas;
6. Izvērtēt esošo novada ciemu ielu tīklu, atsevišķu zemes gabalu un pārējo teritoriju nodrošinājumu ar satiksmes infrastruktūras objektiem, izstrādājot ciemu ielu sarkano līniju plānu;
7. Gadījumā, ja attiecīgā valsts institūcija pieņem lēmumu par stratēģiskā ietekmes uz vidi novērtējuma procedūras piemērošanu, jāveic stratēģiskās ietekmes uz vidi novērtējuma process plānojumam un jāsapatavo vides pārskats, ja attiecīgā valsts institūcija pieņem lēmumu par SIVN procedūras piemērošanu;
8. Izvērtēt novada iedzīvotāju priekšlikumus un ieteikumus teritorijas plānojuma izstrādei.

9.1.2.Tiesību normas un nosacījumi

Pāvilostas novada teritorijas plānojums 2012.-2024.g. izstrāde uzsākta saskaņā ar likumu "Par pašvaldībām", Teritorijas plānošanas likumu (2002), Attīstības plānošanas sistēmas likumu (2008), 06.10.2009. Ministru kabineta noteikumiem Nr. 1148 "Vietējās pašvaldības teritorijas plānošanas noteikumi" un pašvaldības apstiprināto darba uzdevumu, kā arī tajā norādīto institūciju nosacījumiem.

Daba uzdevumā norādīts, ka Pāvilostas novada teritorijas plānojumā jāietver „likumdošanas prasības, kas stājas spēkā vienu mēnesi pirms galīgās redakcijas apspriešanas uzsākšanas.”

Novada teritorijas plānojuma izstrādes laikā – 2011.gada 1.decembrī stājās spēkā jauns Teritorijas attīstības plānošanas likums, kas nomainīja iepriekšējo Teritorijas plānošanas likumu (2002). Tajā noteikti teritorijas attīstības plānošanas līmeņi un dokumenti, teritorijas attīstības plānošanas principi, publisko institūciju kompetence teritorijas attīstības plānošanā, kā arī nosacījumi sabiedrības līdzdalības nodrošināšanai teritorijas attīstības plānošanā. Likumā nosakot plānošanas līmeņus un attīstības plānošanas dokumentus, norādīts, ka vietējā līmenī – vietējai pašvaldībai izstrādā un apstiprina šādus savstarpēji saskaņotus attīstības plānošanas dokumentus: vietējo pašvaldības ilgtspējīgas attīstības stratēģiju, vietējo pašvaldības attīstības programmu, vietējo pašvaldības teritorijas plānojumu, lokālplānojumus, detālplānojumus, tematiskos plānojumus.

Tātad pašvaldībai papildus teritorijas plānojumam un attīstības programmai šobrīd arī jāizstrādā ilgtspējīgas attīstības stratēģija. Saskaņā ar likumu, tā ir ilgtermiņa teritorijas attīstības plānošanas dokuments, kurā nosaka vietējās pašvaldības ilgtermiņa attīstības redzējumu, stratēģiskos mērķus, attīstības prioritātes un telpiskās attīstības perspektīvu rakstveidā un grafiskā veidā. Likumā noteikts, ka pašvaldībām šīs stratēģijas jāizstrādā līdz

2013.gada 31.decembrim. Taču šobrīd pašvaldībai nav izstrādāta ilgtspējīgas attīstības stratēģija, kurā būtu noteiktas teritoriju attīstības vadlīnijas, pašvaldības nozīmīgākās telpiskās struktūras, attīstības prioritātes un vēlamās ilgtermiņa izmaiņas.

Savukārt par vietējās pašvaldības teritorijas plānojumu likumā norādīts, ka to izstrādā atbilstoši vietējās pašvaldības ilgtspējīgas attīstības stratēģijai un ievērojot citus nacionālā, reģionālā un vietējā līmeņa teritorijas attīstības plānošanas dokumentus. Noteikts arī, ka tajā jānosaka funkcionālais zonējums, publiskā infrastruktūra, jāreglamentē teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumi, kā arī citi teritorijas izmantošanas nosacījumi un aprobežojumi. Funkcionālais zonējums likuma izpratnē ir teritorijas iedalījums zonās, kurām ir atšķirīgas prasības atļautajai teritorijas izmantošanai un apbūvei.

Jaunajā likumā pieņemtas arī normas par teritorijas attīstības plānošanas informācijas sistēmas izveidi, kas nozīmēs strukturēts informācijas tehnoloģiju un datubāzu kopuma izveidi, apkopojot tajā arī šobrīd izstrādātos teritorijas plānojumus. Par to norādīts likuma pārejas noteikumos: „līdz 2014.gada 31.decembrim spēkā esošos teritorijas attīstības plānošanas dokumentus vietējās pašvaldības ievieto teritorijas attīstības plānošanas informācijas sistēmā.” Taču tas varētu būt viens no sarežģītākajiem jautājumiem, jo šobrīd teritorijas plānojumu izstrādē nav spēkā vienoti standarti.

Minētā likuma pieņemšana un atbilstošu Ministru kabineta noteikumu neesamība šobrīd būtiski sarežģī jaunā novada teritorijas plānojuma izstrādi. Faktiski telpiskās attīstības stratēģijai būtu jābūt pirms teritorijas plānojuma izstrādes. Pašreiz (2012.g.), teritorijas plānojuma izstrādes gaitā nākas rēķināties ar to, ka vēsturiski un dabas apstākļu ziņā atšķirīgām teritorijām jāpiemēro vienādi nosacījumi.

Teritorijas plānojuma izstrāde šobrīd notiek saskaņā ar spēkā esošajiem Ministru kabineta 2009.gada 6.oktobra noteikumiem Nr.1148 “Vietējās pašvaldības teritorijas plānošanas noteikumi”, kuru darbības termiņš jaunajā likumā noteikts ne ilgāk kā līdz 2012.gada 31.decembrim. Saskaņā ar tiem, vietējās pašvaldības teritorijas plānojums ir vietējās pašvaldības administratīvās teritorijas plānojums, kurā parādīta teritorijas pašreizējā izmantošana, noteikta plānotā (atļautā) izmantošana un izmantošanas aprobežojumi ar ilgtermiņa perspektīvu uz 12 gadiem. Faktiski teritorijas plānojuma 1.redakcijas izstrādi un tās saturu reglamentēja noteikumi, kuri savulaik pieņemti pagastu un pilsētu pašvaldību teritorijas plānojumu izstrādei līdz novadu izveidei.

Taču teritorijas plānojuma 1.redakcijas sabiedriskās apspriešanas laikā spēkā stājās jauni Ministru kabineta noteikumi Nr.711 „Noteikumi par pašvaldību teritorijas attīstības plānošanas dokumentiem” (stājās spēkā 19.10.2012.), kuros noteiktas prasības novada pašvaldības vietējā līmeņa teritorijas attīstības plānošanas dokumentu – ilgtspējīgas attīstības stratēģijas, attīstības programmas, teritorijas plānojuma, lokālplānojuma un to grozījumu, detālpilānojuma un tematiskā plānojuma – saturiem un to izstrādes kārtībai, prasības kārtībai, kādā organizē sabiedrības līdzdalību pašvaldības teritorijas attīstības plānošanas dokumentu izstrādes procesā u.c. Tajā pat laikā šajos noteikumos nav paredzēta pārejas kārtība iesāktu plānošanas dokumentu pabeigšanai pēc iepriekšējā normatīvā regulējuma. Tas nozīmē, ka izstrādes stadijā esošo teritorijas attīstības plānošanas dokumentu (arī šī teritorijas plānojuma) izstrāde pabeidzama pēc minētajiem noteikumiem. Ja jaunā spēkā esošā normatīvā regulējuma ietekmē nav veicamas būtiskas izmaiņas teritorijas plānojuma saturā, tad mainījusies ir tā izstrādes un apstiprināšanas kārtība.

Teritorijas plānojumā gan tā 1.redakcijā, gan arī pilnveidojot to esam ņēmuši vērā metodiskās norādes un aktuālākos jauno normatīvo aktu projektus un minētos Ministru kabineta noteikumus, lai šo dokumentu, īpaši, tā grafiskā materiāla saturu izveidotu pēc iespējas atbilstošāku prognozējamām izmaiņām, apvienojot šobrīd spēkā esošo novada atsevišķo teritoriālo vienību Sakas pagasta, Vērgales pagasta un Pāvilostas teritorijas plānojumu atšķirīgos atļauto (plānoto) izmantošanu dalījumus un izveidojot visam novadam vienotu teritorijas plānojuma risinājumu attēlojumu.

9.2. APSVĒRUMI TERITORIJAS PLĀNOJUMAM

9.2.1. Principi

Attīstības plānošanas sistēmas likumā (spēkā ar 01.01.2009.) un jaunajā Teritorijas attīstības plānošanas likumā (2011) noteikti pamatprincipi, kuri jāievēro attīstības plānošanā. Abos likumos kā pirmais minēts ilgtspējīgas

attīstības jeb ilgspējības princips, kas nozīmē — teritorijas attīstību plānot tā, „lai saglabātu un veidotu esošajām un nākamajām paaudzēm kvalitatīvu vidi, līdzsvarotu ekonomisko attīstību, racionālu dabas, cilvēku un materiālo resursu izmantošanu, dabas un kultūras mantojuma attīstību”. Attīstības plānošanas sistēmas likumā nostiprināti arī šādi principi:

- **Interesu saskaņotības princips** — saskaņo dažādas intereses un ievēro attīstības plānošanas dokumentu pēctecību, nodrošina, lai tie nedublētos. Tas sasaucas ar Teritorijas attīstības plānošanas likumā (2011) noteikto savstarpējās saskaņotības principu — teritorijas attīstības plānošanas dokumentus izstrādā, tos savstarpēji saskaņojot un izvērtējot citos teritorijas attīstības plānošanas dokumentos noteikto. Šie principi ir ļoti aktuāli šobrīd, kad pašvaldībai tiek vienlaikus izstrādāti vairāki attīstības plānošanas dokumenti. Īpaši ņemot vērā, ka pašreizējā plānošanas praksē pieņemts dublēt šajos dokumentos informāciju par konkrēto teritoriju. Interesu saskaņošana ir īpaši svarīga, nosakot teritorijas plānoto (atļauto) izmantošanu noteiktās teritorijas daļās. *Galīgo lēmumu par teritorijas plānojuma saturu un apstiprināšanu pieņem pašvaldība. Pašvaldībai ne vienmēr jāvadās no personu vai institūciju izteiktajiem priekšlikumiem vai iesniegtajiem iebildumiem, tomēr tie ir jāizvērtē un ir jāapsver to piemērotība, vajadzība vai atbilstība konkrētā plānojuma izstrādāšanas mērķim. Pašvaldība ir tiesīga noraidīt sabiedrības un institūciju izteiktos viedokļus, taču noraidījumam jābūt pamatotam* (sk. Satversmes tiesas 2004. gada 9. marta sprieduma lietā Nr. 2003-16-05 secinājumu daļas 5. punktu).
- **Līdzdalības princips** — visām ieinteresētajām personām ir iespēja līdzdarboties attīstības plānošanas dokumenta izstrādē.
- **Sadarbības princips** — valsts un pašvaldību institūcijas sadarbojas, tai skaitā izpildot attīstības plānošanas dokumentos izvirzītos uzdevumus un informējot cita citu par nosprausto mērķu un paredzēto rezultātu sasniegšanu.
- **Finansiālo iespēju princips** — izvērtē esošos un vidējā termiņā prognozētos resursus un piedāvā efektīvākos risinājumus attiecībā uz nosprausto mērķu sasniegšanai nepieciešamajām izmaksām.
- **Atklātības princips** — attīstības plānošanas process ir atklāts, un sabiedrība tiek informēta par attīstības plānošanas un atbalsta pasākumiem un to rezultātiem, ievērojot likumā noteiktos informācijas pieejamības ierobežojumus. Šis princips arī noteikts jaunajā Teritorijas attīstības plānošanas likumā (2011), kurā tas skaidrots šādi: „teritorijas attīstības plānošanā un dokumentu izstrādē iesaista sabiedrību un nodrošina informācijas un lēmumu pieņemšanas atklātumu.”
- **Uzraudzības un novērtēšanas princips** — attīstības plānošanā un attīstības plānošanas dokumentu īstenošanā visos pārvaldes līmeņos tiek nodrošināts to ietekmes izvērtējums, kā arī uzraudzība un pārskatu sniegšana par sasniegtajiem rezultātiem.
- **Subsidiaritātes princips** — politiku īsteno tā valsts vai pašvaldības institūcija, kura atrodas pēc iespējas tuvāk pakalpojuma saņēmējiem, un attiecīgie pasākumi tiek efektīvi īstenoti pēc iespējas zemākā pārvaldes līmenī.
- **Attīstības plānošanas un normatīvo aktu izstrādes sasaistes princips** — politiku plāno pirms normatīvā akta izdošanas, un, izstrādājot normatīvos aktus, ņem vērā attīstības plānošanas dokumentus.
- **Līdzsvarotas attīstības princips** — politiku plāno, sabalansējot atsevišķu valsts teritoriju attīstības līmeņus un tempus.
- **Aktualitātes princips** — attīstības plānošanas dokumentus aktualizē atbilstoši situācijai.
- **Dokumentu saskaņotības princips** — pieņemot attīstības plānošanas dokumentu vai izdarot grozījumus šādā dokumentā, nodrošina izmaiņu veikšanu arī citos saistītajos dokumentos un normatīvajos aktos, ievērojot tiesiskās palāpības principu.

Papildus minētajiem Teritorijas attīstības plānošanas likumā (2011) norādīti vēl šādi plānošanas principi:

- **Vienlīdzīgu iespēju princips** — nozaru un teritoriālās, kā arī privātpersonu un sabiedrības intereses tiek vērtētas kopsakarībā ar mērķi veicināt attiecīgās teritorijas ilgspējīgu attīstību.
- **Nepārtrauktības princips** — teritorijas attīstību plāno nepārtraukti, elastīgi un cikliski, uzraugot šo procesu un izvērtējot jaunāko informāciju, zināšanas, vajadzības un iespējamus risinājumus. Šim principam būs būtiska nozīme Pāvilostas novada teritorijas turpmākajā plānošanā: ilgspējīgas attīstības stratēģijas

izstrādē, kā arī novada teritorijas plānojuma detalizācijā, īpaši novada attīstībai nozīmīgās vietās (mezgluvietās), izstrādājot lokālplānojumus un cita veida plānošanas dokumentus.

- Integritātes princips — ekonomiskie, kultūras, sociālie un vides aspekti tiek saskaņoti, atsevišķu nozaru intereses tiek koordinētas, teritoriju attīstības prioritātes tiek saskaņotas visos plānošanas līmeņos, sadarbība ir mērķtiecīga, un tiek novērtēta plānoto risinājumu ietekme uz apkārtējām teritorijām un vidi.
- Daudzveidības princips — teritorijas attīstību plāno, ņemot vērā dabas, kultūrvides, cilvēku un materiālo resursu un saimnieciskās darbības daudzveidību.
- Pēctecības princips — jaunus teritorijas attīstības plānošanas dokumentus izstrādā, izvērtējot spēkā esošos attīstības plānošanas dokumentus un to īstenošanas praksi, kas ir ļoti svarīgs princips, ņemot vērā līdzšinējo uz nekustamā īpašuma tirgu orientēto teritorijas plānojumu izstrādes praksi. Pašreizējā novada plānojuma izstrādē šī principa ievērošana ir viens no problēmjautājumiem, izvērtējot pirms 5-6 gadiem izstrādātos teritorijas plānojumus atsevišķām novada teritoriālām vienībām. Pēctecības princips nozīmē to, ka, mainoties spēkā esošajam plānojuma pamatojumam, teritorijas plānojums grozāms, saglabājot tās teritorijas plānojuma daļas, kuru pamatojums nav mainījies. Tāpēc aktuāls ir jautājums, cik tāl jaunajā teritorijas plānojumā ir jāietver tas pats regulējums, kas pastāvēja iepriekšējā teritorijas plānojumā (teritorijas izmantošana un izmantošanas aprobežojumi).

Papildus pēdējam minētajam principam konkrētā plānojuma izstrādē aktualitāti ieguvis tiesiskās paļāvības princips, kam īpaša nozīme no privātpersonu puses tiek piešķirta, kad tiek izvērtēti iepriekšējo plānojumu risinājumi.

Tiesiskās paļāvības **princips** noteic, ka valsts iestādēm savā darbībā jābūt konsekventām attiecībā uz to izdotajiem normatīvajiem aktiem, jāievēro tiesiskā paļāvība, kas personām varētu rasties saskaņā ar konkrēto tiesību normu [sk. *Satversmes tiesas 1998.gada 10.jūnija spriedumu nr.04-03(98)*]. Savukārt indivīds atbilstoši šim principam var paļauties uz likumīgi izdotas tiesību normas pastāvību un nemainīgumu. Viņš droši var plānot savu nākotni saistībā ar tiesībām, ko šī norma piešķirusi.

[...] tiesiskās paļāvības principa īstenošanā nozīme ir arī tam, vai personas paļaušanās uz tiesību normu ir likumīga, pamatota un saprātīga, kā arī tam, vai tiesiskais regulējums pēc savas būtības ir pietiekami noteikts un nemainīgs, lai tam varētu uzticēties (*Satversmes tiesas 2002. gada 19. marta sprieduma lietā Nr. 2001-12-01 secinājumu daļas 3.2. punktu*).

Ir jāņem vērā aspekts, ka Satversmes tiesa savā 2011.gada 12.maija spriedumā lietā Nr.2010-56-03 ir atzinusi, ka Sakas pagasta teritorijas plānojums daļā ir pretrunā ar Aizsargjoslu likuma 36.pantu un Satversmes 115.pantu. Līdz ar to, konkrētajā gadījumā, ciktāl privātpersonas var paļauties uz Sakas pagasta teritorijas plānojumā ietverto normu nemainīgumu.

Tā kā joprojām īpašnieku iesniegumiem par konkrēta īpašuma turpmāko izmantošanu tiek piešķirta viena no galvenajām nozīmēm teritorijas izmantošanas plānošanas praksē, aktuāls ir jautājums par tiesiskās paļāvības principa nozīmi, ja iepriekšējo plānu izstrādes gaitā no īpašnieka nav saņemts iesniegums apbūves plānošanai, bet tā tiek paredzēta teritorijas plānojumā. Šādu analīzi veicām par Sakas pagasta teritorijas plānojuma 2.redakcijas laikā saņemtajiem iesniegumiem. Skatīt 34.attēlu, kurā attēloti iesniegumi Strantes – Ulmales posmā.

9.2.2. Pieejas

Lai izstrādātu vēlamu novada teritorijas izmantošanas plānu tiek izmantoti visdažādākie darba paņēmieni.

(1) Teritorijas plānojuma izstrādē svarīga loma ir normatīvai pieejai. Tā saturs ir noteikts normatīvajos aktos, tas sastāv no apraksta daļas un saistošās daļas, kā arī plānošanas procesa pārskata daļas.

Tajā pat laikā „pašvaldības rīcība, izstrādājot teritorijas plānojumu vai tā grozījumus, neaprobežojas vienīgi ar mehānisku likuma normu vai privātpersonu iesniegumos pausto vēlmju pārņemšanu teritorijas plānojumā. Pašvaldība kā pamatojumu atļautās (plānotās) izmantošanas noteikšanai var norādīt arī citus argumentus, ciktāl tie atbilst teritorijas plānošanas pamatprincipiem un ir pienācīgi izvērtēti un pamatoti teritorijas

plānojuma izstrādāšanas procesā”(sk. Satversmes tiesas 2009. gada 19. novembra sprieduma lietā Nr. 2009-09-03 15. punktu).

Papildus normatīvai pieejai telpiskajā plānošanā būtiska nozīme ir plānošanas pieejai:

(2) Būtiska telpiskās plānošanas sastāvdaļa ir teritorijas konteksta izpratne, kura robežās ir jāizveido plānojums. Šis konteksts sevī ietver teritorijas problēmu un iespēju izpēti, kas atspoguļota esošos plānos, dažādu laiku kartēs, arhīvu materiālos, pētījumos, dokumentos. Kā viena no galvenajām metodēm bija arī pētījumi dabā. Tā rezultātā tika identificētas novada mezglu vietas – novada attīstībai nozīmīgās teritorijas, par kurām apraksta daļā sniegta informācija. Par šo vietu telpiskās struktūras vēsturisko attīstību, šodienas situācijas raksturojumu gan spēkā esošo plānojumu, gan arī iespēju un risku kontekstā sniegtā analīze kalpoja telpiskās struktūras koncepcijas priekšlikuma izstrādei (skatīt 8.sadaļā), kā arī kā pamatojumi jaunā teritorijas plānojuma risinājumu priekšlikumiem. Apraksta daļai ir jānodrošina pietiekami daudz informācijas telpiskās struktūras attīstībai. Tā ir struktūra, kurā var atpazīt ikdienas darbības, attieksmi pret kvalitāti un ilgtspēju, un kurā tiek saņemti piedāvājumi un tiek uzrādīta ietekme. Katras teritorijas vai apdzīvotas vietas plānojumam jābalstās uz šīs vietas īpatnējiem apstākļiem un resursiem, jāveicina to izkopšana.

(3) Telpiski konflikti regulāri rodas tādā attīstības teritorijā kā Pāvilostas novads. Ir jāpieņem daudzi svarīgi telpiski lēmumi, kas ir pietiekami sarežģīti ieinteresēto pušu dēļ, – katra vēlas apmierināt savas intereses. Lai gan jāatzīst, ka šobrīd sabiedrības pārstāvju iesaiste plānošanas procesā ir nosacīta. Kā jau minēts iepriekš, tikai apmēram par 7% īpašumiem ir izteikti priekšlikumi to turpmākajai izmantošanai. 2012.gada aprīļa mēnesī Saraiķos, Vērgalē, Ulmalē un Pāvilostā tika organizētas sarunas ar iedzīvotājiem par novada pašreizējo plānojumu risinājumiem un ieteikumiem jaunajam plānam. Ņemot vērā iepriekšējo plānojumu „mantojumu” un potenciālo konfliktējošo pušu interešu apjomu, nav iespējams bez saprātīgas kompromisa pieejas meklēt risinājumus turpmākajai novada teritorijas attīstībai.

Līdzsvarotu attīstību var sasniegt tikai ievērojot partnerattiecību principu, kad visām procesā iesaistītajām pusēm – valsts un pašvaldību institūcijām, nevalstiskajām organizācijām, uzņēmējiem – tiek sniegta iespēja dot savu ieguldījumu attīstības veicināšanā. Sadarbība nozīmē savstarpēju uzticību, varas, atbildības un pienākumu dalīšanu. Tikai visām pusēm strādājot kopā tās sapratīs, ka ir piederīgas vienam reģionam un spēj ietekmēt tajā notiekošos procesus un veicināt attīstību.

(4) Plānošana kā sadarbības process, jo šobrīd visiem iesaistītajiem dalībniekiem ir dota iespēja sniegt savu ieguldījumu novada kopējās attīstības virzībā. Tā nozīmē atbildību un pienākumu dalīšanu, kā arī uzticēšanos. Diemžēl šobrīd šī sadarbība vairāk aprobežojas ar prasījumu izvirzīšanu, lielākoties bez argumentācijas. Pamatprincips – lēmumi tiek pieņemti pēc iespējas vairāk ņemot vērā tos, kurus šie lēmumi visvairāk ietekmēs un līdz ar to iecerēto kopējo attīstības virzību.

(5) Tajā pat laikā neviens nespēj pareģot ekonomisko pārmaiņu un migrācijas plūsmu izvēršanos, vai arī, kāda līmeņa resursi būs pieejami sociālai, ekonomiskai un telpiskai attīstībai. Šo iemeslu dēļ attīstības plāniem ir jābūt pielāgojamiem esošai situācijai. Tādēļ arī teritorijas plānojums nevar piedāvāt pilnīgu risinājumu jebkurai problēmai. Drīzāk tas ir jāskata kā nepārtraukta un visu laiku notiekoša plānošanas procesa daļa. Plānojumu risinājumu precizēšanu, pārskatīšanu pieļauj arī šobrīd spēkā esošais Teritorijas attīstības plānošanas likums (2011). Tam būs liela nozīme konkrēto mezglu vietu turpmākajā padziļinātā pētīšanā un plānošanā.

(6) Atšķirīga pieeja urbāno vietu un lauku teritoriju teritorijas izmantošanas plānošanā. Novada blīvi apdzīvotās vietās: pilsētā, tā ciemos, kā arī apbūves teritorijās ārpus tiem, kur dominējošā loma ir apbūvei un citiem pilsētvidei raksturīgiem elementiem (ielām, komunikācijām u.tml.), atļautajā izmantošanā galvenā uzmanība pievērsta apbūves veidošanai. Savukārt lauku teritorijās, kur dominē lauku zemes un mežu teritorijas apbūvei ir pakārtota funkcija. Jaunajā teritorijas plānojumā šajās teritorijās tiek izdalīti areāli, kuros iespējama jauna attīstība vēja elektrostacijām vai viensētu (arī vasarnīcu) dispersai apbūvei, papildus izpētot konkrētās vietas resursus, iespējas, riskus un izstrādājot lokālplānojumus.

9.2.3. Risinājumi

Kurzemes plānošanas reģiona telpiskajā (teritorijas) plānojumā 2006 – 2026 sniegts Kurzemes reģiona telpiskās struktūras raksturojums un iezīmētas tendences turpmākajām tendencēm, kas attiecināms arī uz Pāvilostas

telpisko struktūru kopumā. Telpiskās struktūras aprises arī turpmāk noteiks lauku un mežu areālu izvietojums kā pamatstruktūra. Tā funkcionāli ir saistīta ar apdzīvojuma struktūru un ceļu tīklu, bet teritoriāli 'aizpilda' platības starp apdzīvoto vietu-ceļu tīklojumu, kas ir otra telpiskā pamatstruktūra. Telpiskās struktūras būtiskās iezīmes ir daudzfunkcionālitate un teritoriālā diferencēšanās.

Atzīts arī, „ja lauku attīstība turpmāk notiks pēc industriālā un postindustriālā scenārija, tad lauku areālu telpiskās aprises mainīsies lokāli, tostarp atšķirīgi areālos ar lauksaimniecības zemju dominanci, jeb agroainavās, un areālos ar mozaīkveida struktūru, kur dažādās attiecībās ir lauksaimniecības zemes un meži, un kuru izmantošana ir daudzveidīgāka. Piemēram, uz lauksaimniecības zemju apmežošanas rēķina var izmainīties mežu īpatsvars, kā arī to telpiskās aprises mozaīkveida telpās. Lielo meža areālu telpu aprises mainīsies nenozīmīgi, lielākas izmaiņas var sagaidīt to iekšējā struktūrā, jo arī mežsaimniecībā pastāv gan industriālās, gan postindustriālās attīstības tendences.” (A.Melluma)

„Areālos, kas būs pievilcīgi kā jaunās dzīvesvietas, palielināsies urbanizācijas ietekme. Sliktākajā variantā tas var ietekmēt vietas vides/ainavisko kvalitāti, kas sākotnēji bija izvēles arguments.... Tās ir potenciālas konfliktu teritorijas, kas var rasties saistībā ar apbūvi (blīvums, veidols u.c.), ar ekoloģiskajiem apstākļiem, ar iedzīvotāju vajadzībām un attieksmi. Tādēļ šīm vietām pievēršama īpaša uzmanība, lai novērstu konfliktu rašanos, vai arī piedāvātu veidu, kā tos atrisināt.” (A.Melluma)

Izvērtējot Pāvilostas novada šobrīd spēkā esošos teritorijas plānojumus, īpaši Sakas un Vērgales pagastu teritorijās, kopēja iezīme ir veidotas plašas ciemu teritorijas jūras piekrastē dažāda apbūvei, īpaši savrupmāju apbūves teritorijas, bez nopietnas analīzes un pamatojuma, atbilstoši tā laika teritorijas izmantošanas plānošanas praksei. Detāliskāk šo plānojumu analīze aprakstīta 6.sadaļā. Jāatzīmē, ka šie plānojumi saskaņoti normatīvo aktu noteiktajā kārtībā arī ar citām valsts institūcijām.

Novada jaunā plānojuma izstrādes laikā esam izstrādājuši novada telpiskās struktūras koncepcijas priekšlikumu, apzinot tā attīstībai nozīmīgās vietas. Tas var kalpot kā diskusiju sākums novada ilgtspējīgas attīstības stratēģijas izstrādei, kā arī šajā plānošanas fāzē palīdzēja saprast novada turpmākajai attīstībai nozīmīgo mezgluviu vēsturiskās attīstības kontekstu, apzināt šo vietu resursus un riskus (sk. iepriekšējās sadaļas).

6-7 gadu periodā šo iepriekšējo plānu īstenošana apbūves jomā notikusi nelielā apjomā, par ko liecina apstiprinātie vai uzsāktie detālpilānojumi, kā arī būvniecības apjomi. Tajā pašā laikā šo plānu risinājumi: (1) ciema robežu aprises, īpaši jūras piekrastē – apstiprināti Aizsargjoslu likuma 67.panta noteiktajā kārtībā, (2) ļoti daudzkrāsainā atļautā (plānotā) (vairāk kā 40 atļauto plānotie izmantošanas veidu apzīmējumi kartēs) un daudzfunkcionālā brīžiem pat konfliktējoša (dzīvojamā apbūve vienuviet ar vēja elektrostacijām) teritorijas izmantošana, ir atstājuši lielu ietekmi (īpaši milzīgajās ciemu teritorijās un vēja elektrostaciju izvietojumā) uz teritorijas turpmāko attīstību un arī pašreiz izstrādātā jaunā plānojuma risinājumiem atsevišķās novada vietās.

Balstoties uz situācijas analīzes informāciju un apsvērumiem par novada telpiskās struktūras attīstības kopsakarībām ar dažādu darbību potenciālo attīstību, kā arī ar dabas un kultūras mantojuma saglabāšanas nepieciešamību, sagatavoti risinājumi teritorijas izmantošanas plānojumam. Galveno mezgluviu piedāvātie risinājumi aprakstīti turpmāk. Kopumā piedāvātie teritorijas izmantošanas risinājumi atspoguļoti gan grafiskajā daļā – visai novada teritorijai un tā lielākajām apdzīvotām vietām, gan arī teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumos.

9.2.3.1. Novada ciemi un to robežas

Plānošanas procesā jāņem vērā vēsturiskās un ainaviski estētiskās vērtības, kā arī jāizvirza ilgtspējīgas attīstības principi un vadlīnijas līdzsvarotas apdzīvojuma struktūras plānošanā. Apdzīvojuma centriem ir izšķiroša loma pakalpojumu nodrošināšanā saviem iedzīvotājiem, kā arī apkaimes lauku teritoriju iedzīvotājiem. Dinamiskas apdzīvojuma struktūras pamatā ir atsevišķu vietu stiprās puses un daudzveidība. Vietu dažādība ir svarīga reģiona atraktivitātes un identitātes stiprināšanai. Tā teikts Kurzemes plānošanas reģiona telpiskajā (teritorijas) plānojumā 2006 – 2026.

Taču kā jau vairakkārt minēts, iepriekš izstrādātajos pagastu teritoriju plānojumos pirms 6-7 gadiem nodalītas ļoti plašas ciemu teritorijas jūras piekrastē, kas pēc šajos plānojumos noteiktā atbilst apbūves teritorijām. (skatīt 7.sadaļā attēlotās analīzes). Tobrīd tas paredzēts bez kopēja skatījuma un skaidri definēta mērķa, tikai

balstoties uz atsevišķu zemes īpašnieku vēlmēm. Tobrīd ciemu teritoriālo aprīšu noteikšanā galvenā nozīme bija Aizsargjoslu likuma grozījumiem, kas diferencēja piekrastes aizsargjoslas platumu lauku apvidos un apdzīvotās vietās (atbilstīgi – 300 m un 150 m). Balstoties uz to, piekrastē tika iekļauti teritoriāli plaši jauni ciemi, tajā skaitā – vietās, kur vēsturiski ciemu nekad nav bijis. Būtībā šajās situācijās piekrastes aizsargjosla ar saviem nosacījumiem pilda apbūves regulēšanas funkciju, dodot iespēju plānot jauno apbūvi tuvāk jūras krastam, bet neņemot vērā jūras krasta tipu un ar to saistītos dabas procesus nosacītos riskus. Jāatzīmē, ka šo ciemu robežas tobrīd tika arī saskaņotas Aizsargjoslu likuma noteiktajā kārtībā ar atbildīgajām ministrijām.

Arī šobrīd pašvaldībai nav šī kopējā skatījuma jeb stratēģija par novada telpisko attīstību kopumā, kā arī nākas rēķināties ar iepriekš apstiprināto plānojumu iespējamām telpiskajām un juridiskajām sekām.

Jaunajā novada teritorijas plānojumā, ņemot vērā iepriekšējo plānojumu pārmantojamību un reālo situāciju, kā ciemi paredzēti – Vērgale, Saraiķi, Ziemupe, Ploce Vērgales pagasta teritorijā un Saka, Rīva, Strante, Ulmale Sakas pagasta teritorijā.

Tādejādi šajā jaunā teritorijas plānojuma posmā, ņemot vērā gan situācijas analīzi, gan iepriekš minētos apstākļus, tiek paredzēts:

(1) Strante un Ulmale

Jaunajā teritorijas plānojumā netiek mainītas šo ciemu robežas. Tajā noteikti galvenie principi atsevišķu teritoriju izmantošanai, daudzviet saglabājot iepriekšējā Sakas pagasta teritorijās plānojumā (2007) noteiktās apbūves teritoriju aprises. Taču īstenojot šo ciemu teritoriju apbūvēšanu, saskaņā ar novada ilgtspējīgas attīstības stratēģiju, perspektīvā nepieciešams izstrādāt lokālplānojumus, lai noteiktu un precizētu krasta erozijas apjomus, plānotās apbūves apjomus un prasības tās veidošanai, izstrādātu vienotu ielu tīklu, nepieciešamo inženierkomunikāciju nodrošinājumu un precizētu šo ciemu robežas.

Nemainot iepriekšējā Sakas pagasta teritorijas plānojumā (2007) noteikto Strantes ciema teritoriju (Grafisko daļu), koriģēti iepriekšējā plānojuma atļautās (plānotās) izmantošanas risinājumi attiecībā par savrupmāju dzīvojamās apbūves izvietojumu. Savrupmāju dzīvojamai apbūvei saglabātas jaunveidojamo zemes vienību platību normas (atstājot spēkā iepriekšējā plānojuma iedalījumu katrai konkrētai vietai, kas nav pretrunā ar Aizsargjoslu likumu) un apbūvei transformējamā (zem būvēm un pagalmiem, teritorijas labiekārtojumam) zemes gabala lielumu 3500 m^2 – neatkarīgi no zemes vienības kopējās platības. Tiek koriģētas publiskajai apbūvei paredzēto teritoriju aprises, precizējot katrā konkrētajā vietā atļautās izmantošanas. Ciema teritorijā no iepriekšējā plāna saglabātas arī tajā noteikto atklāto uzturēšanas telpu (TA) aprises, kas faktiski ir sena lauku kultūrainava jūras krastā virs aktīvi erodētā stāvkrasta. Jaunajā plānojumā ieteikts šajās teritorijās autoceļa Ventspils – Grobiņa jūras pusē neparedzēt jebkādu jaunu apbūvi, izņemot Aizsargjoslu likumā atļauto esošajās mājvietās un teritorijas plānojumā noteiktajās publiski pieejamās atpūtas vietās piekrastē LP-7 saskaņā ar Aizsargjoslu likuma 36.panta 5.daļu.

Stāvkrasta posms parādīts kā riska teritorija, brīdinot par tā erozijas procesiem.

(2) Saraiķi un Ziemupe

Ciemi, kuriem netiek mainītas iepriekšējā Vērgales pagasta teritorijas plānojumā (2007) apstiprinātās robežas. Seno muižu zemēs veidotas apdzīvotās vietas, kas padomju varas gados plānotas kā kopsaimniecību ciemati. Šie iepriekšējie laiki izveidojuši šodienas Saraiķu un Ziemupes telpisko struktūru ar koncentrētu dzīvojamo un dažādu sabiedrisku funkciju, kā arī ielu tīklu un inženiertehnisko apgādi centrālajā daļā. Izvērtējot iepriekš izstrādātā plānojuma (2007) noteiktās apbūves teritorijas un ņemot vērā Saraiķu un Ziemupes vēsturisko veidošanos un pašreizējo to iekšējo struktūru, blīvas apbūves teritorijas plānotas tikai ap to centriem, kur iespējams tās nodrošināt ar attiecīgu centralizētu inženiertehnisko apgādi. Pārskatot iepriekšējā plānojuma pamatotību un ņemot vērā reālo situāciju, pārskatīta apbūvei paredzēto teritoriju atļautā izmantošana un apbūves parametri un ievērojami samazināts plānotās blīvās apbūves teritorijas ārpus šiem centra kodoliem, kur noteiktajās ciemu robežās ir lauku zemes ar dispersu lauku sētu (viensētu) apdzīvojumu. (sk. Grafisko daļu) Šajās lauku zemju teritorijās ciemu robežās paredzēta iespēja veidot tikai jaunas lauku sētas (viensētas) un tūrisma infrastruktūras objektus neapbūvētās zemes vienībās un ja tās daļa, tad ne mazākās kā 3 ha lielās

zemes vienībās. Šī norma noteikta visā novada lauku zemju teritorijā un ir saskaņā ar Aizsargjoslu likuma 36.pantā noteikto prasību jaunu zemes vienību veidošanai Baltijas jūras piekrastes aizsargjoslā. Jāatzīmē, ka arī apbūvei, t.i. būvēm, pagalmiem un piebraucamiem ceļiem var transformēt tikai 3500 m² no zemes vienības kopējās platības. Šī viensētas (lauku sētas) ar ēkām un pagalmiem (arī piemājas dārziem) aizņemtā platība iegūta teritorijas plānojuma izstrādes laikā analizējot topogrāfiskās kartes ar novada tradicionālo viensētu apdzīvojumu (vairāk kā 800 esošas viensētas). Šajā gadījumā izņēmums ir krasta kāpu aizsargjosla, kur nosacījumus apbūvei reglamentē Aizsargjoslu likums.

Atšķirībā no iepriekš izstrādātā plānojuma (2007) ciemu teritorijās netiek pieļauta jaunu vēja elektrostaciju būvniecība.

Arī šiem ciemiem, saskaņā ar novada ilgtspējīgas attīstības stratēģiju nepieciešams izstrādāt lokālplānojumus, lai noteiktu un precizētu krasta erozijas apjomus, precizētu ciemu robežas, plānotās apbūves apjomus un prasības tās veidošanai, izstrādātu vienotu ielu tīklu, nepieciešamo inženierkomunikāciju nodrošinājumu.

(3)Vērgale

Vērgales ciems ir kultūrvēsturiski nozīmīga apdzīvota vieta Vērgales lauku teritorijā. Tā telpiskajā struktūrā un veidolā atspoguļojas senā vēsture (veidojies muižas centra vietā) un padomju varas gados plānota kolhoza perspektīvā ciemata iezīmes.

Vērgales pagasta teritorijas plānojumā (2007) tika plānotas nedaudz paplašināt ciema teritoriju, paredzot teritorijas jaunai apbūvei, ietekmējoties no tā laika plānošanas prakses, kad attīstība tika saistīta tikai ar jaunu apbūvi.

Vērgales ciemam arī mūsdienās ir nozīmīga centra funkcija Vērgales pagasta teritorijā. Jaunajā teritorijas plānojumā tiek paredzēts saglabāt tā sabiedriskās, dzīvojamās un lauksaimniecībai raksturīgās ražošanas funkcijas. Tiek ieteikts samazināt iepriekšējā plānojumā (2007) noteikto ciema teritoriju, rēķinoties ar reālo situāciju: esošo apbūvi, ielu tīklu, inženiertehnisko apgādi. Turpmāk galvenā uzmanība pievēršama ciema telpiskās vides uzturēšanai un pilnveidošanai. Tajā pašā laikā ciema robežās uz pašreizējās lauksaimniecībā izmantojamās zemes perspektīvā iespējams plānot jaunas apbūves vietas – ražošanas un dzīvojamās funkcijas vajadzībām.

(4)Ploce

Kultūrvēsturiski nozīmīgas apdzīvotās vieta Vērgales pagasta lauku teritorijā ir arī Ploce – kas veidota kā strādnieku ciems pie kūdras purva Latvijas brīvvalsts laikā, pag. gs. 30.gados. Tā laika iezīmes saskatāmas ciema telpiskajā struktūrā un veidolā (bijušās ražošanas un dzīvojamās ēkas). Savdabīgs šāda veida apdzīvotās vietas piemērs.

Vērgales pagasta teritorijas plānojumā (2007) plānotas arī Ploces robežu paplašināšana, veidojot ciemu abpus autoceļam Ventspils – Grobiņa. Taču jaunajā plānojumā pārskatot šo risinājumu, ieteikts iepriekšējā plānojumā perspektīvai apbūvei plānoto izslēgt no Ploces ciema teritorijas. Tādejādi netiek veidota ciema struktūra starp un abpus diviem ceļiem, saglabājot tā vēsturiski lineāro attīstību gar vēsturisko ceļu – šobrīd ielu.

Arī Plocē galvenā uzmanība pievēršama ciema telpiskās struktūras uzturēšanai un pilnveidošanai.

(5) Saka

Sens centrs Tebras un Durbes satekā, par ko liecina vēstures un kultūras pieminekļu (mūra pilsvieta, muiža, baznīca u.c.) koncentrācija nelielā teritorijā. Sakas pagasta teritorijas plānojumā (2007) plānotais jaunais ciems ar paplašinātām robežām, paredzot tur jaunas teritorijas savrupmāju apbūvei.

Tāpat kā iepriekšējā plānojumā (2007), jaunajā teritorijās plānojumā, ieteikts ciema centru attīstīt tā vēsturiski veidotā vietā pie baznīcas, bijušā tautas nama un pienotavas. Taču ir izstrādāts priekšlikums ciema robežu korekcijai, ietverot tā teritorijā Sakas pagasta pārvaldes ēku un lauku zemes nelielās platībās ar dispersu lauku sētu (viensētu) izvietojumu starp ciema centru un minēto pagasta pārvaldes vietu.

Turpmāk nepieciešams novada stratēģijā identificēt šīs vietas kā sena attīstības centra funkcijas, izmantojot tās resursus: mājvietas, lauksaimniecība, amatniecība, to ekspozīcijas, kultūras mantojuma tūrisms, vietai specifiski pasākumi.

(5) Rīva

Šobrīd neliela apdzīvota vieta bijušā Pievīkas muižas un vēlāk lauksaimnieciskās ražošanas centrā ar vietas apdzišanas pazīmēm. Taču jaunajā teritorijas plānojumā tiek saglabāts kā ciems, samazinot tā aprises, kas bija noteiktas iepriekšējā Sakas pagasta plānojumā (2007). Ņemot vērā riskus: izolētību, attālumu no citiem apdzīvotuma centriem, cilvēkresursu samazināšanos, nepieciešami pasākumi tā telpiskās struktūras atveseļošanai un uzturēšanai.

9.2.3.2. Pāvilosta

Pāvilostas pilsētas telpiskās struktūras veidošanās gaita aprakstīta Pāvilostas pilsētas teritorijas plānojumā (2008) (skatīt. Pielikumā) un īsumā 6.sadaļā, akcentējot pilsētas telpiskās struktūras veidošanos, kurai raksturīgs noturīgums laika gaitā. Tā ir Pāvilostas telpiskās struktūras galvenā īpatnība, īpaši tās vēsturiskajā daļā – Vecā Pāvilosta.

Jau Pāvilostas teritorijas plānojumā (2008) pievērsta uzmanību tām vietām, kas sava novietojuma vai attīstības potenciāla dēļ uzskatāmas par nozīmīgiem telpiskās struktūras mezgliem. Arī šī plānojuma 6.sadaļā akcentētas un nodalītas mezglu vietas, par kurām runāts jau iepriekšējā plānojumā (2008).

2008.gada pilsētas teritorijas plānojuma ietvaros tika izstrādāta tās telpiskās attīstības koncepcija. Tajā aplūkojot Pāvilostas telpisko aizpildījumu ar apbūvi, tika secināts, ka (1) pastāv jaunās apbūves spiediens uz dabas un kultūrvēsturisko vērtību teritorijām. Tīri fiziski spiedienam nav brīvas vietas, kur realizēties – tam jānotiek uz kaut kā cita rēķina, t.i., uz dabas vērtību rēķina. Tajā pašā laikā (2) pilsētā ir daudz brīvas teritorijas jaunai būvniecībai, kas bieži tiek uztverta kā vienīgais konkrētās vietas attīstības rādītājs. No šīs situācijas vispārīgā raksturojumu izriet Pāvilostas teritorijas plānojuma pamatkonceptija jeb pilsētas attīstības redzējuma galvenā ideja – saglabāt vērtīgo un virzīt jaunās apbūves attīstību uz neapgūtajām un brīvajām teritorijām, kas atrodas tuvāk Ventspils – Grobiņas autoceļam.

Koncepcijā „Trīs Pāvilostas” uzsvērts, ka Pāvilostai ir trīs attīstības laiki: Vecā Pāvilosta, Jaunais ciems, kā iedzīvotāji dēvē apbūves daļu starp veco dzelzceļu un Sakas upes labo krastu, un plānotā apbūve – gan dzīvojamās, gan publiskās teritorijās. Pāvilostai ir brīvas teritorijas ap Orgu (Malduguņu strautu). Tā ir kā elements, kas mazākā mērogā atkārtoti Sakas upes vietu pilsētas struktūrā. Līdz ar to tiek paredzēts, ka jaunajai apbūvei jāattīstās brīvajās teritorijās gar Orgu virzienā uz Ventspils – Grobiņas autoceļu. Koncepcijā ir uzsvērti Sakas upei un Dzintaru ielai perpendikulārie virzieni (Malduguņu strauts un izeja uz jūru starp Zaļkalna mežu un Pelēko kāpu). Tā dēvētajā Otrā pusē jeb Sakas upes kreisajā krastā paredzēta ostas attīstība un saistībā ar to rekreācijas saimniecība.

Telpiskās attīstības koncepcijā ir uzsvērti trīs pilsētas kodoli – Vecā Pāvilosta, Jaunais ciems un iecerētā apbūve ap Orgu (Malduguņu strautu). Mazstāvu un vairākstāvu dzīvojamās un publiskās teritorijas akcentētu iebraukšanu pilsētā un izplestos starp Dzintaru ielu un Zaļkalna mežu. Ražošanas apbūve un sabiedriskā funkcija tiek plānota teritorijā ap bijušo Spirtnīcu. (skatīt Grafisko daļu – karti „Pāvilostas pilsētas teritorijas plānotā (atļautā) izmantošana)

Izvērtējot iepriekšējā plānojuma (2008) pamatojumus un reālo situāciju tā īstenošanā, jaunajā plānojumā tiek ievērots pēctecības princips – pamatā saglabāti tā risinājumi (skatīt Pielikumā).

Galvenie plānotie risinājumi:

(1) Meži: Zaļkalna mežs, Raķešu mežs un citi meži Otrā pusē (Sakas kreisajā krastā) kā nemainīgākais lielums pilsētas telpiskajā struktūrā.

(2) Zaļumvietu (iepriekšējā plānojumā – Zaļumu teritorijas) plānotajā situācijā paredzētas kā pilsētas telpiskās struktūras karkass un nepabūvējamas teritorijas, kur svarīgi saglabāt vizuālo skatu un publisko pieejamību. Pilsētas zaļumvietas, kuras iecerēts saglabāt:

- Dabiskās zaļumvietas (iepriekš – Zaļumi jūras piekrastē gan Otrā pusē (Sakas kreisajā krastā), gan arī Vecās Pāvilostas pusē līdz pilsētas apbūvei un kā Veco Pāvilostu nodalošā pelēkās kāpas josla starp Smilšu un Brīvības ielu (reizē uzsverot Dzintaru ielai perpendikulāro virzienu uz jūru), kurās tiek plānotas aizsargājamās dabas teritorijas. Arī zaļumvietas upes ielejā – Sakas un tās pieteku ielejas.
- Koptās zaļumvietas (iepriekšējā plānojumā – parki un citi kultūrvēsturiskie zaļumi) – visi pilsētas vēsturiskie parki: Piecdesmitgades, Simtgades, īpaši Upesmuižas parks un Ostbahas bijušās muižas teritorija, kā arī zaļumvietas apbūves teritorijās.

(3)Apbūves teritorijas:

- Pie Ventspils – Grobiņa autoceļa, veidojot jaunu apbūvi perpendikulāri Dzintaru ielai abpus Malduguņu strautam (Orgai), kur paredzēta galvenā jaunās dzīvojamās apbūves attīstība pilsētā – mazstāvu dzīvojamā apbūve starp Dzintaru ielu un Zaļkalna mežu, izņemot jaunu vairākstāvu dzīvojamo apbūvi – starp Dzintaru ielu un veco dzelzceļu jeb čukatiņa ceļu, kas bija noteikta iepriekšējā plānojumā (2008). Telpisko noformējumu iebraukšanai Pāvilostā paredzēts veidot ar publisko apbūvi pie Dzintaru ielas un Ventspils–Grobiņa autoceļa krustojuma.
- Vecās Spirtnīcas teritorijas attīstība plānota ar publiskās apbūves funkcijām vēsturiskajām ēkām un teritorijai gar Saku līdz pat bijušajam dzelzceļam, bet teritoriju no ražošanas teritorijas līdz iesāktajām attīrīšanas ierīcēm paredzēts turpināt attīstīt kā ražošanas apbūves teritoriju.
- Ostas perspektīvās attīstības teritorijas tiek paredzētas kreisajā krastā. Teritorijas pie Dzintaru ielas jā saglabā pārsvarā brīvas un publiski pieejamas. Ostā bez tam tiek iecerēta arī publiskā apbūve saistībā ar ostas funkcijām.
- Sakas upes kreisajā krastā jeb Otrā pusē plānotas publiskās apbūves teritorijas, rekreācijas objekti un vasarnīcu teritorijas. Teritorijās gar Sakas upes palieniņiem un gravām, saglabājot zaļumu teritoriju (pļavas un meži) raksturu, iecerētas publiskās, t.i., rekreācijas teritorijas. Neliela mazstāvu dzīvojamās apbūves teritorija paredzēta kreisajā krastā – vietā, kur vēsturiski plānotas vasarnīcas pie Atpūtas ielas, un savrupmāju apbūve ar papildus funkcijām tūrisma un atpūtas iespēju nodrošināšanai pie Meža, Akmeņu un Cīruļu ielām.
- Vecās Pāvilostas un Jaunā ciema sadurvietas („smilšu pulksteņa” šaurākās vietas) risinājums ir telpiski organizēta plūsma uz jūru perpendikulāri Dzintaru ielai un arhitektoniski augstvērtīgs akcents (publiskā apbūve) trīsstūrī, ko veido Dzintaru iela un vecā dzelzceļa trase pie Zaļkalna meža.

Šobrīd jaunā plāna izstrādes gaitā ar iesniegumiem aktualizēti atsevišķu vietu turpmākās izmantošanas jautājumi.

(1)Pilsētas vēsturiskā centra Vecā Pāvilosta noteikšana par novada nozīmes kultūrvēsturisku teritoriju. No telpiskā aspekta vēsturiskā pilsētas apbūve ir savdabīga, Latvijā vienīgais tāda veida pilsētībūvniecības piemērs ar izteikti regulāru plānojumu, kur ap taisnstūra laukumu centrā (bijušo tirgus laukumu) grupējas perimetrāla (atklāta veida) apbūve ar pareizi veidotiem taisnstūra kvartāliem, ar ielām, kuru gala perspektīvās paveras jūras skats. Neskatoties uz laika ritējumu, šī pilsētas daļa saglabājusi praktiski nemainīgu telpisko struktūru.

Vecās Pāvilostas savdabību nosaka arī dabas apstākļi un reljefs – teritoriju šķērso Litorīnas jūras krasts. Šī pilsētas daļa būvēta kāpā un tās teritorijā arī pašreiz skaidri jaušami kāpas elementi.

Vairāk par motivācijām, vērtībām un iespējamiem risinājumiem skatīt 6.sadaļā. Jaunajā plānojumā noteikta kā novada nozīmes kultūrvēsturiska teritorija ar izstrādātiem noteikumiem tās saglabāšanai un attīstībai.

(2) Viena no Pāvilostas nozīmīgākajām vietām vizuāli telpiskajā skatījumā ir tilts pār Sakas upi, no kura vienlaikus pārskatāma jūras un upes ainava, it kā parādot divas pilsētas sejas – jūras pilsētu un upes pilsētu. Vizuāli nozīmīgā vieta ir paliene Sakas upes kreisajā krastā, pārbraucot pāri tiltam, ielas kreisajā pusē. Tā iepriekšējā plānojumā kā kompozicionāli nobeigta un neapbūvējama teritorija tika paredzēta veidot vienotu pilsētas zaļumu struktūru, ko veido Simtgades parks, Sakas ieleja un kapu mežs. Kā galvenie argumenti bija:

- Tā ir viena no vērtīgākajām pilsētas ainavas vietām- pilsētas vizītkarte, no kuras vislabāk uztverama Sakas upe, un kur atklājas Pāvilostas īpatnība: „pilsēta ar divām sejām”- jūras un upes pilsēta vienlaikus.

- No plānojuma aspekta redzams, ka šeit veidojas vienota pilsētas zaļumu struktūra (Simtsgrades parks, paliene, kapu mežs).
- Pāvilostā ir arī vairākas iesāktas dzīvojamās apbūves teritorijas, kas jānobeidz – nav pieļaujama vēl vienas šādas dzīvojamās apbūves teritorijas veidošana.
- Iepriekšējā attīstības plāna (1996–2005) risinājumā šī teritorija ir atstāta neapbūvēta.
- Jāņem vērā arī inženierģeoloģiskais un hidroģeoloģiskais aspekts: tā ir apbūvei nelabvēlīga teritorija.
- Visi argumenti, kas attiecas uz to, ka palienu teritorijas netiek apbūvētas – jo tās kopā ar Sakas upi ir vienas no galvenajām pilsētas dabas vērtībām un pilsētas telpiskās struktūras elementiem – darbojas arī šajā gadījumā, tikai šī ir pilsētas telpiskajā struktūrā pati vērtīgākā no Sakas upei piegulošajām palienu teritorijām. (Sk. Pielikumā - 9.2.3. Mezglu un problēmu vietas plānojumā.)

Savukārt, šobrīd jaunā teritorijas plānojuma izstrādes laikā aktualizējies jautājums par mazstāvu dzīvojamās apbūves izvietojumu šajā vietā. Konkrētajā situācijā vietas nozīmes apzināšanās var būt labs pamats dažādu plānošanas lēmumu pieņemšanai.

(3) Otrajā pusē, starp jūras krastu un Vētras ielu, kur pēdējos simts gados izveidojies dažāda vecuma priekškāpu valnis un redzamas dažādas kāpu aizzelšanas stadijas (no baltās kāpas līdz priežu mežam) ierosināts izveidot mikroliegumu. Šiem atraktīvajiem ainavas elementiem – īpatnējām priedēm (vēja priedes, žuburainās priedes), piekrastes priežu mežiem, kādreizējo smiltāju klajumiem (pašreiz klāti ar pelēko kāpu veģetāciju, kam ES ir noteikts *prioritāras aizsardzības statuss), priekškāpu valnim – ir svarīga nozīme pilsētas vizuālā tēla un telpiskās struktūras veidošanā. Šī teritorija ir viena no īpaši aizsargājamām Pāvilostas vērtībām.

Šī teritorija līdz Vētras ielai, 300 m platā joslā iepriekšējā plānojumā tiek noteikta kā Baltijas jūras krasta kāpu aizsargjosla, kurā neplāno apbūvi. Tiek atzīts, ka attīstot dzīvojamo apbūvi pie jūras, tiktu radīta dabas teritorijas pārveidojoša telpiskā struktūra, kas būtiski ietekmētu īpaši vērtīgu biotopu saglabāšanu un aizsardzību.

Arī vēsturiski šī vieta nebija paredzēta apbūvei. Pagājušā gadsimta pirmajā pusē šeit bija sakņu dārzi (sk. Pielikumā. Pāvilostas teritorijas plānojuma 2008. – 2020.gadam paskaidrojuma raksta 5.1. sadaļu. Zemes īpašumu struktūras un izmantošanas vēsturiskais konteksts). Teritorijā starp jūras krastu un Vētras ielu apbūve netika plānota arī Pāvilostas attīstības plānā 1996.–2005.

Plānojuma (2008) izstrādes laikā tika ierosināts izveidot mikroliegumu „Priekškāpu vaļņu sērija ar raksturīgo biotopu kompleksu” 14,2 ha platībā uz dienvidiem no Sakas upes grīvas tā dēvētajā Otrā pusē, 300 m joslā no jūras krasta līdz Vētras ielai, kur pēdējos simts gados izveidojies dažāda vecuma priekškāpu valnis un redzamas dažādas to aizzelšanas stadijas (no baltās kāpas līdz priežu mežam). Arī jūras krasta priekškāpas jeb baltās kāpas ir Eiropas Savienībā aizsargājams biotops. Aiz priekškāpām atrodas pelēkās kāpas un tālāk priežu mežs.

Lai gan šobrīd (2012) šis mikroliegums nav izveidots, aizsargājamie biotopi joprojām šajā teritorijā pastāv un tie iekļauti atbilstīgi Aizsargjoslu likuma prasībām krasta kāpu aizsargjoslā. Nav mainījies arī iepriekšējā plānojuma (2008) pamatojums.

(4) Iepriekšējā teritorijas plānojumā (2008) teritorijās gar Sakas upes palienu pļāvām un gravām, tās kreisajā krastā (pie Meža ielas), saglabājot esošo dzīvojamo apbūvi, paredzēja jaunu rekreācijas objektu būvniecību pie Meža ielas un jaunu savrupmāju teritoriju ar papildus funkcijām tūrisma un atpūtas iespēju nodrošināšanai starp Meža un Ciruļu ielām, kurai noteikts 2500 m² liels minimālais zemes gabals un samazināts apbūves blīvuma rādītājs. Šajā apbūvē bija jānodrošina kanalizācijas inženierkomunikāciju izbūve.

Vēsturiski tur bijušas sīkdārzsaimniecību zemes un lauksaimniecības zemes – sakņu dārzi, pļavas – bez apbūves, kurās tā laika zemesgabalu izvietojums un konfigurācija ir neatbilstošs pļavu un gravu telpiskajam novietojumam. (Sk. pielikumā. Paskaidrojuma raksta I.daļu 5.1. Zemes īpašumu struktūras un izmantošanas vēsturiskais konteksts.) Arī zemes reformas laikā īstenotā zemes gabalu robežu atjaunošana iepriekšējā vēsturiskajā sistēmā, neievēro gravu un pļavu telpisko struktūru. Jāuzsver, ka šajās teritorijās ir ES prioritāras aizsardzības biotopi. (Sk. pielikumā. Paskaidrojuma raksta I.daļu 3.3.2. Biotopi pārējā teritorijā.) No telpiskās struktūras aspekta šie biotopi vienlaikus ir atraktīvi ainavas elementi.

Pāvilostas attīstības plāna (1996–2005) risinājums šeit paredz kā turpmākās izpētes teritorijas mazstāvu dzīvojamai apbūvei. Pāvilostai ir vietas jaunajai apbūvei (Sakas upes labajā krastā pie Malduguņu strauta), kas veidojama kompleksi, izstrādājot jaunajai apbūvei detālplānojumus, nevis izvietojot to fragmentāri atsevišķās pilsētas vietās.

Jaunajā plānojumā šajās teritorijās tiek paredzēta mazstāvu dzīvojamā apbūve ar atļauto izmantošanu savrupmājām. Taču šai teritorijai kopumā, nepieciešams izstrādāt lokālplānojumu vai detālplānojumu, veicot arī sugu un biotopu izpēti, ņemot vērā, ka Sakas krasta senkrasta nogāzēs un plāvās konstatētas īpaši aizsargājami biotopi (sk. Pielikuma. Paskaidrojuma raksta 3.pielikumu), šajās vietās nepieciešams paredzēt esošo zemes vienību konfigurāciju maiņu, plānojot vienotu ielu tīklu un inženierkomunikācijas.

Pāvilostas pilsētas tuvējā apkārtnē – Zaļkalna mežs, meži Otrā pusē (dienvidos no pilsētas robežas)

Šobrīd Zaļkalna mežu saista ar Pāvilostas pelēkās kāpas, tā aizsardzību no cilvēka ietekmes, - mazāk uzmanības pievēršot tam, ka mežs ir nozīmīga pilsētas telpiskās struktūras daļa, kas tāpat ir saudzējama un sargājama, prasa saprātīgu apsaimniekošanu, līdzsvarojot dabas aizsardzības un sociālās funkcijas. Turklāt, vērā ņemams tas, ka ne Pelēkās kāpas liegums, ne Zaļkalna mežs nav izolētas salas (tā varētu domāt, ja redzētu to kontūras katru atsevišķi, ārpus pilsētas teritorijas konteksta), bet atrodas blakus un savstarpējās mijietekmēs, realitātē (dabā) veidojot vienotu telpisku veselumu.

Tā kā mežiem Pāvilostas un tuvējās apkārtnes telpiskajā struktūrā ir milzīga nozīme, tad 7.sadaļā minēts arī otru meža masīvu pilsētas teritorijā – t.s. Otrās puses mežu Sakas kreisajā krastā (tā daļa - 75. un 116. kvartāls – 2008.g. izstrādātajā pilsētas teritorijas plānojumā tika nosaukta par Raķešu mežu).

Zaļkalna mežu teritorijas plānojumā piedāvāts veidot kā mežaparka teritoriju atbilstīgi Meža likuma izpratnei. Meža likumā noteikts, ka mežaparku izveido, lai nodrošinātu sabiedrībai atpūtai, sportam un izklaidei piemērotus apstākļus mežā, un to apsaimnieko tādā apjomā, „lai saglabātu meža ekosistēmu un nepasliktinātu teritorijas estētisko, ainavisko un kultūrvēsturisko vērtību”(38.” pants). Jau pašreiz Zaļkalna mežs ir pakļauts vairākiem dabas aizsardzības nosacījumiem, un meža statistikā tiek pieskaitīts aizsargājamo mežu kategorijai. Visa Zaļkalna meža teritorija ārpus pilsētas un ciemu robežām atrodas piekrastes aizsargjoslā (krasta kāpu aizsargjoslā un ierobežotas saimnieciskās darbības joslā). Zaļkalna mežā ir arī teritorija, kura noteikta kā meža aizsargjosla ap pilsētām. Šeit pirmajā kārtā paredzēts īstenot Latvijas valsts mežu iesniegtajā „Rekreācijas mežs „Pāvilostas mežs” individuālo apsaimniekošanas plānu 2011. – 2015.gadam” valsts mežu teritorijās. Nākamajā kārtā paredzēts teritorijai izstrādāt lokālplānojumu vai detālplānojumu, vai ar pašvaldības saistošajiem noteikumiem apstiprinātu apsaimniekošanas plānu, kurā: (1) precīzē un nosaka pilsētas funkcionālo saikni ar mežiem, kā arī mežaparka meža funkcijas, ar jūras krastu (pieejamība, dabas aizsardzība, drošums, riska vietas u.c.), Zaļkalna mežam ar Pelēkās kāpas dabas liegumu, (2) ietver teritorijai izstrādātu ekoloģisko plānu, kurā detāliskāk parādīt meža īpašās vērtības (dažādie biotopi, īpatnēji koki, jūras vēju ietekmētie vecie meži, Litorīnas jūras krasts, graviņas u.t.t.), dažādu risku vietas, meža vēstures skatījumā interesantās vietas u.c., (3) ietver dabas vērtību saglabāšanai un apsaimniekošanai nepieciešamās prasības, (4) ietver teritorijas labiekārtojuma infrastruktūras plānu. Šajā teritorijā aizliegta arī būvniecība, ja tā nav saistīta ar konkrētā parka funkciju nodrošināšanu un tā labiekārtošanu.

Raķešu mežam, kas Pāvilostas pilsētas teritorijās plānojumā 2008 – 2020 bija paredzēta kā parka teritorija, saglabāt iepriekšējā plānojuma risinājumu (sk. motivācijas Pielikumā.)

Plašāku informāciju par motivācijām un piedāvātajiem risinājumiem skatīt 7.7.sadaļā.

9.2.3.3. Dabas un kultūras mantojuma aizsardzības interešu teritorijas un objekti

Raksturojot novada telpisko struktūru (sk.8.sadaļa) struktūru, kuru veido īpaši aizsargājamās dabas un kultūrvēsturiskās teritorijas (esošās un perspektīvās) saucam par īpašo mērķu struktūru. Tā klājas pāri kopējai novada telpiskajai struktūrai (apdzīvojumam, lauku areāliem u.tml.) un nosacījumus darbībai šajās konkrētajās teritorijās regulē tiesību normas.

Ar konkrētām vietām saistīts dabas aizsardzības veids ir īpaši aizsargājamās dabas teritorijas – Grīņu dabas rezervāts, dabas liegumi – „Ziemepe”, „Sakas grīņi”, „Pāvilostas pelēkā kāpa”, ģeoloģiskie un ģeomorfoloģiskie

pieminekļi: Baltijas ledus ezera krasta valnis pie Rīvas, Strantes – Ulmales, kā arī aizsargājami dendroloģiskie stādījumi. Kultūras mantojuma aizsardzība tiek īstenota nosakot valsts aizsargājamo pieminekļu statusu konkrētām kultūrvēsturiski vērtīgiem objektiem. To aizsardzību un izmantošanu regulē īpašas tiesību normas, kam pakļauta arī to cilvēku dzīve un darbība, kas dzīvo vai kam ir īpašumi konkrētajā aizsargājamā teritorijā vai objektā. Teritorijas plānojumā noteiktas novada nozīmes aizsargājamās dabas teritorijas un novada nozīmes kultūrvēsturiskie objekti. Kā nozīmīgākais atzīmējams Pāvilostas pilsētas vēsturiskais centrs „vecā Pāvilosta”.

Reālo dabas aizsardzību īpaši aizsargājamās teritorijās jānodrošina ar kvalitatīviem dabas aizsardzības plāniem. Jāatrod labākais veids, kā tos integrēt pašvaldību teritorijas plānojumos un kā atklāt zemju īpašniekiem un apsaimniekotājiem tās attīstības iespējas, ko piedāvā vienīgi īpaši aizsargājamās teritorijas statuss.

Tajā pat laikā konkrētās situācijās/vietās, rēķinoties ar pamatiedzīvotāju dzīvesdarbības un attīstības interesēm, jālīdzsvaro īpašas dabas aizsardzības un attīstības mērķi. Šajā nolūkā jāizmanto inovatīvās pieejas, lai plānotu attīstības virzienus un veidus, kas saskaņojas ar dabas un kultūras mantojuma saglabāšanas mērķiem (Kurzemes plānošanas reģiona telpiskajā (teritorijas) plānojums 2006 – 2026)

Plašāka informācija par dabas un kultūras mantojumu 2. un 3.sadaļā, kā arī tās attēlotas teritorijas plānojuma grafiskajā daļā – kartēs.

9.2.3.4. Lauku teritorijas

Pašreizējās situācijas analīze rāda, ka novada lauku areāli jeb lauku zemes koncentrējušies apvidos, kur vēsturiski ilgstoši dominējusi lauksaimnieciskā darbība, kā piemēram, Vērgales laukos. Zināmā mērā pats sakāms par meža teritorijām, kam novada telpiskajā struktūrā ir tāda pat loma kā lauku areāliem – kopā tie nosaka ainavas īpatnības, kā arī attīstībai nozīmīgu resursu izvietojumu.

Šo teritoriju izvietojumu nosaka dabas apstākļu fons, kā arī zemes izmantošanas vēsture. Īpaši vēsturiskiem procesiem (par to rakstīts iepriekš) ir nozīme lauku zemju sarūkšanai Sakas pagasta teritorijā, kuras šobrīd redzam kā mežu teritorijas.

Tajā pat laikā uz šīm lauku zemēm un mežu teritorijām projicējas mūsdienu zemes īpašumu struktūra, kas veidota pēdējās zemes reformas laikā. Atjaunojot īpašuma tiesības, par pamatu tika ņemta vēsturiska īpašuma piederība. Taču konkrētam īpašumam laika gaitā bija radikāli mainījusies izmantošana. Tas īpaši sakāms par Akmeņraga un Grīņu areāliem Sakas pagastā. Arī jaunā zemes īpašumu struktūra ir ļoti atšķirīga no vēsturiskās – mainījušā robežas, īpašumi daudz sadrumstalotāki. Ja pirms Otrā pasaules kara vēsturiskajās kartēs katram īpašumam tiek paredzēta piekļūšana. Tad mūsdienu īstenotajā zemes reformā tam nav bijusi būtiska nozīme. Savukārt, šodienas situācijā tas var apgrūtināt jebkuru turpmāko zemes vienību izmantošanu.

Lauku teritorijas (gan lauksaimniecības, gan mežsaimniecības) ir nozīmīgu dabas un kultūras vērtību krātuves, un šo vērtību iesaistīšana vietu attīstības scenārijos ir jauns izaicinājums lauku attīstībā un attīstības plānošanā vispār.

Tāpat kā pašreiz, galvenās nodarbošanās iespējas būs saistītas ar lauksaimniecību, mežsaimniecību, bioloģisko/ekoloģisko lauksaimniecību, lauku tūrismu un atpūtas saimniecību. Jaunas attīstības iespējas pavērsies tādu nodarbošanās veidu izvēlei, kā aizsargājamo dabas objektu/teritoriju apsaimniekošana, dabas un kultūras mantojuma vietu apsaimniekošana un specializētā tūrisma organizēšana, medību saimniecība, auglīkopība, dīķsaimniecība un citi teritoriālās darbības veidi.

Kā jau minēts iepriekš, laukos izpaužas vispārējā lauku vides diferencēšanās tendence: nostiprinās un saglabājas (paplašinās) vietas, kas piemērotas intensīvai lauksaimniecībai, un veidojas vietas, kuru izmantošana var būt daudzveidīgāka, kur var attīstīties alternatīvie vai inovatīvie saimniekošanas veidi.

Jaunas attīstības iespējas pavērsies tādu nodarbošanās veidu izvēlei kā – dabas un kultūras mantojuma vietu apsaimniekošana un specializētā tūrisma organizēšana, medību saimniecība, auglīkopība, dīķsaimniecība un citi teritoriālās darbības veidi.

Šeit īpaša uzmanība pievēršama vides kvalitātei, vispirms, ūdeņu aizsardzībai no piesārņojuma. Īpaša uzmanība pievēršama vietām, kur kolhozu laikā bija lopu fermas, kas pašreiz pamestas. (attēlotas Teritorijas plānojuma

grafiskajā daļā – kartēs). Tās ir potenciāls piesārņojuma avots (fosfora un slāpekļa savienojumi, organiskais ogleklis), no kura notiek gruntsūdeņu piesārņošana, bet lietus laikā arī ar virszemes noteci piesārņojums tiek pārnesti uz citām vietām.

Lauku teritorijā noteiktas trīs galvenās plānotās (atļautās) izmantošanas (funkcionālas zonas) lauku zemes (L) un mežu teritorijas (M), arī ūdeņu teritorijas (Ū). Kā apbūves teritorijas noteiktas arī ārpus ciemu teritorijām ir esošās dzīvojamās apbūves teritorijas ar pilsētvidei raksturīgiem elementiem – bijusī dārzkopības sabiedrības teritorija Mežvidos, kā arī bijušo kopsaimniecību ražošanas ēkas. Tās vairumā ir kā potenciāli piesārņotas vietas (sk. grafiskās daļas karti un to saraksts pievienots teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumu pielikumā). Pirms jebkuras darbības uzsākšanas šajā vietā jāizvērtē piesārņojums un, konstatējot to, tas jānovērš. Teritorijas plānojumā esošās ražošanas teritorijas iezīmētas kā Ražošanas apbūves teritorijas (R). Savukārt kā derīgo izrakteņu vietas iezīmēti esošie derīgo izrakteņu karjeri (apzīmējot ar RD). Lauku zemēs nosakot jaunas publiskās un ražošanas apbūves teritorijas, izstrādājams detālplānojums.

Lauku zemes (L) noteikta, lai nodrošinātu lauksaimniecības zemes, kā resursa, racionālu un daudzveidīgu izmantošanu visa veida lauksaimnieciskajai darbībai un ar to saistītajiem pakalpojumiem, vienlaikus piedāvājot ļoti plašas izmantošanas iespējas. Lauku zemēs var izvietot pamatfunkcijas nodrošināšanai nepieciešamos ražošanas objektus, tai skaitā lauksaimniecības un lopkopības produkcijas pārstrādes uzņēmumus, kokapstrādes uzņēmumus, sabiedriskās un komerciālas, kā arī lauku sētas (viensētas) gan pastāvīgo mājokļu, gan vasarnīcu (otro māju) statusā pašreiz neapbūvētās zemes vienībās un, ja tās daļa, tad ne mazākās kā 3 ha lielās zemes vienībās.

Mežu teritorijās (M) arī turpmāk notiks mežsaimnieciska darbība ciktāl to neierobežo tiesību normas gan lielajos vienlaidus valsts meža masīvos, kā arī privātajos mežos lauku saimniecībās.

Blakus tradicionālai mežsaimnieciskai darbībai, mežs konkrētās teritoriālās situācijās tiks izmantots sabiedrības vajadzībām (piepilsētu meži, mežaparki īpaši aizsargājamo teritoriju struktūrā, pastaigu un atpūtas vietas, aktīvā tūrisma objekti, sēņu un ogu meži u.c.), kā arī tajā ir vēsturiskais apdzīvojums, ceļu tīkls, meliorācijas sistēmas būves u.tml. Tas nozīmē, ka līdzīgi citām vietām mežu teritorijas ir daudzfunkcionāla telpa.

Tajā pat laikā reāli katra funkcija izpaužas konkrētās vietās, piemēram, jūras krastā, pilsētā, vai vietās, kur mežs robežojas ar konkrētiem objektiem vai citādi izmantotām platībām. Tādējādi veidojas meža teritoriālās funkcijas, kas atkarībā no meža novietojuma realizējas konkrētās vietās.

Nepieciešams parādīt šīs meža dažādās (ekonomiskās, ekoloģiskās, sociālās, dabas un kultūras vērtību aizsardzība u.c.) funkciju teritoriālās izpausmes, kā arī saistību ar citiem novada telpiskās struktūras elementiem, un tādējādi būtu pamats meža daudzfunkcionālās izmantošanas plānošanai. Ņemot vērā meža nozīmi Pāvilostas novada turpmākajā attīstībā (Sakas pagastā mežainums ir vairāk kā 70 %, bet Vērgales pagastā – 50%), tas būtu pamats arī diskusijai par meža ilgtspējīgo attīstību konkrētajos apstākļos. Bet tas ir turpmākās plānošanas jautājums ilgtspējīgas attīstības stratēģijas ietvaros.

Novada teritorijas izmantošanas plānojumā tiek parādītas mežu teritorijas, kurām prioritāra ir dabas aizsardzības. Tiek arī iezīmētas vietas, kurās iespējama atpūtas funkciju realizēšanu saistībā ar iedzīvotāju atpūtas organizēšanu Pāvilostas piepilsētas areālā, kā arī jauna, dispersa apdzīvotuma veidošanas iespējām Akmeņraga un Grīņu areālā (vietas ar īpašiem noteikumiem M-3, M-4) .

Lauku zemēs un mežu teritorijās atšķirībā no iepriekšējās plānošanas prakses nebija iecerēts noteikt prasības zemes gabala minimālajai platībai, kas automātiski liek domāt par būvniecībai atdalāmā zemes gabala lielumu savrupmājas vajadzībām. Iepriekšējos plānojumos šīs platības Vērgales pagasta teritorijas plānojumā (2007) lauksaimniecībā izmantojamās teritorijās bija 1 ha, bet mežsaimniecībā izmantojamās teritorijās – 2 ha. Savukārt Sakas pagasta teritorijas plānojumā (2007) lauksaimniecībā izmantojamās teritorijās jaunveidojamā zemes gabala platība – 3 ha, Baltijas jūras krasta kāpu aizsargjoslā un tai piegulošajā teritorijā – 4 ha, bet mežsaimniecībā izmantojamās teritorijās šī jaunveidojamā zemes gabala minimālā platība – 3ha. Tas nozīmēja, ka jebkuru teritoriju šādi var sadalīt viensētu (faktiski – savrupmāju) būvniecībai. Kā šāda dalījuma rezultātu – teorētiski iespējamo apbūves blīvumu uzskatāmi demonstrē 7.sadalā attēlotie risinājumi, analizējot iepriekšējos plānojumos plānoto ciemu teritorijas.

Jaunajā plānojumā ieteikts, ka lauku zemēs (arī ciemos) vienu jaunu lauku sētu (viensētu) var veidot neapbūvētos zemes gabalos, izņemot krasta kāpu aizsargjoslu un vietas Ulmalē un Strantē. Taču ņemot vērā līdzšinējo praksi un konkrēto situāciju, lauku zemēs tiek arī noteikta jaunveidojamā minimālā zemes vienības platība 3 ha, ņemot vērā pašreizējo zemes vienību sadalījumu struktūru un Aizsargjoslu likumā noteikto zemes vienību sadalīšanai jūras piekrastes aizsargjoslā.

Izmantojot LĢIA 2011.g. topogrāfiju, Teritorijas plānojuma izstrādes laikā analizējām 813 esošo lauku sētu (viensētu) platības, ko aizņem būves, pagalmi un dārzi. Tā rezultātā tika iegūts, ka pašreiz lauku sētas kompakto, apbūvēto daļu vidēji novadā veido 3335 m². Tādejādi jaunu lauku sētu (viensētu) – arī vasarnīcu veidošanai neapbūvētos zemes gabalos (bez to dalīšanas) lauku ciemu teritorijās esošajās lauku zemēs un lauku teritorijās (gan lauku zemēs, gan arī meža teritorijā plānojuma noteiktajā vietā) tiek saglabāta Sakas pagasta plānojumā (2007) noteiktā norma, ka lauku sētas (viensētas, arī vasarnīcas) būvniecībai transformējama tikai zemes daļa zem ēkām (arī būvēm), pagalmiem un piebraucamajiem ceļiem ar kopējo transformējamo platību ne lielāku kā 3500 m².

Lauku teritorijā zemju dalīšanai citiem mērķiem (piemēram, robežu pārkārtošanai, lauksaimniecības vajadzībām u.tml.) netiek noteikti ierobežojumi, izņemot Aizsargjoslu likumā noteikto minimālās platības normu – 3 ha Baltijas jūras piekrastes aizsargjoslā, kas ietver krasta kāpu aizsargjoslu un ierobežotas saimnieciskās darbības joslu.

Krasta kāpu aizsargjosla un pieejas piekrastei

Teritorijas plānojuma grafiskā daļa – karte novadam izstrādāta uz Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūras 2011.gadā izsniegtā topogrāfiskā materiāla ar mēroga noteiktību 1:10000 pamata. Nosakot krasta kāpu aizsargjoslu visā novada teritorijā, t.sk. Sakas pagasta plānojumā apstiprinātajos ciemos Strantē un Ulmalē un Vērgales pagasta plānojumā apstiprinātajos ciemos – Saraiķi un Ziemupe, šajā jaunajā kartogrāfiskajā materiālā tika izvērtēti iepriekš izstrādāto, šobrīd spēkā esošajos plānojumos noteiktās krasta aizsargjoslu platumi. Šajos plānos norādītās krasta kāpu aizsargjoslas platums atbilst šobrīd Aizsargjoslu likumā noteiktajām prasībām. Tā kā nevienā vietā krasta kāpu aizsargjoslas platumi nav mazāki par Aizsargjoslu likumā noteikto un pārsniedz to, tad jaunajā plānojumā, ņemot vērā iepriekš noteikto un arī krasta erozijas procesus, īpaši aizsargājamus biotopus un vēsturisko apdzīvojuma struktūru, pamatā tika saglabāti iepriekšējo, šobrīd spēkā esošo teritorijas plānojumu krasta kāpu aizsargjoslas risinājumi.

Aizsargjoslu likuma 36.pantā noteikta prasība, ka pašvaldību teritorijas plānojumos jāparedz iespēja kājāmgājējiem piekļūt pludmalei un vietas transportlīdzekļu stāvvietu ierīkošanai. Teritorijas plānojuma kartogrāfiskajā materiālā ir parādītas vietas ar indeksiem LP-6 un LP-7, kur šāda iespēja tiek paredzēta novada teritorijā, plānojot šajās vietās arī iekārtotas atpūtas vietas, stāvlaukumus u.tml. Sakas pagasta teritorijā ir paredzētas 3 noejas un 9 piekļuves vietas krastam (nobrauktuves). Taču ne visas no tām novedīs tieši pludmalē, ņemot vērā esošo situāciju stāvkrasta posmā. Vērgales pagasta teritorijā ir iecerētas 14 noejas un 5 nobrauktuves (daļa no tām jau šobrīd funkcionē). Savukārt Pāvilostas pilsētā iespēju nokļūt pludmalē nodrošina tās esošais ielu tīkls, bet tiek arī paredzētas 2 nobrauktuves glābšanas un pludmales apsaimniekošanas dienestu transportam.

Jaunās attīstības mezglu vietas lauku teritorijā

(1) Vēja parku areāli

Vērgales pagasta plānojumā (2007) daudzās plānotās (atļautās) izmantošanas teritorijās vienuviet ar dzīvojamo māju un tūrisma mītņu būvniecību tika pieļauta vēja elektrostaciju būvniecība, izstrādājot detālplānojumus. Tā plānojuma realizācijas sekas izpaužas uz ziemeļiem no Ziemupes un Ziemupē, pie Saraiķu bijušās muižas, uz dienvidiem no Saraiķiem, kurās šobrīd apstiprināti detālplānojumi un dažviet jau veikta vēja elektrostaciju būvniecība.

Detālplānojuma izstrāde uzsākta arī Vērgales lauku areāla dienvidrietumu malā, pie robežām ar Ploces-Ālandes senieleju un Grobiņas novadu. Apdzīvojuma ziņā dilstoša vieta (kādreizējās Ošenieku un Rieģes pusmuižas).

Tā ir jaunā attīstība, kas ienesīs izmaiņas visa areāla telpiskajā struktūrā, ietekmēs arī cilvēku dzīvi. Atšķirībā no iepriekšējā plānojuma (2007) pieejas, - praktiski jebkurā vietā pieļaut vēja elektrostaciju būvniecību (izstrādājot detālpilānojumu), jaunajā plānojumā lauku zemēs tiek noteiktas vietas, kurās izpildot teritorijas plānojumā un citu normatīvo aktu nosacījumus, tiek pieļauta vēja elektrostaciju ar jaudu virs 20 kilovatiem būvniecība. Šis teritorijas noteiktas ārpus ciemu teritorijām, ap apstiprināto vai uzsākto detālpilānojumu vietām. Izņēmums ir jau esošās vēja elektrostaciju teritorijas pretī bij. Saraiķu muižai, kura šobrīd atrodas apstiprinātajās Saraiķu ciema robežās, un Ziemupes ciemā. Šis teritorijas turpmāk nebūtu paplašināmas.

Lai mazinātu iespējamus riskus, kas saistās ar vēja parku celtniecību, būtu jāievēro vislielākās piesardzības princips, jo dažādas problēmas var rasties ar laika nobīdi, un tās var likties negaidītas. Pēc pašreiz pieņemtās kārtības plānoto vēja parku ietekmi uz vidi vērtē viena zemes īpašuma robežās, neņemot vērā to, ka arī blakus esošajos īpašumos, vai turpat tuvumā paredzēts celt vēja mastus. Visa kopējā vēja parka ietekmes (uz vidi un cilvēkiem) summārais efekts var izrādīties lielāks, nekā tas ir aprēķināts vienam atsevišķam īpašumam. Tādēļ turpmāk nepieciešams izstrādāt konkrēto vēja parka teritoriju preventīvu izvērtējumu, ņemot vērā iespējamus riskus (tajā skaitā tos, kas saistās ar būvniecību).

Pirms detālpilānojumu un būvprojektu izstrādes konkrētām zemes vienībām, visai norādītajai teritorijai kopumā nepieciešams izstrādāt lokālpilānojumu, kurā nosaka potenciāli iespējamo vēja elektrostaciju skaitu un citus parametrus, piebraucamos ceļus vēja elektrostaciju uzstādīšanai un apkalpošanai, elektrisko tīklu shēmu, prognozēto trokšņu līmeni, veicot to aprēķinus un modelēšanu, kā arī izvērtējot šīs teritorijas kopīgo potenciālo ietekmi uz apdzīvotām vietām, īpaši aizsargājamām dabas teritorijām, gājputnu migrācijas ceļiem, tajā skaitā blakus novadā (Medzes pagasts).

(2) Akmeņraga areāls

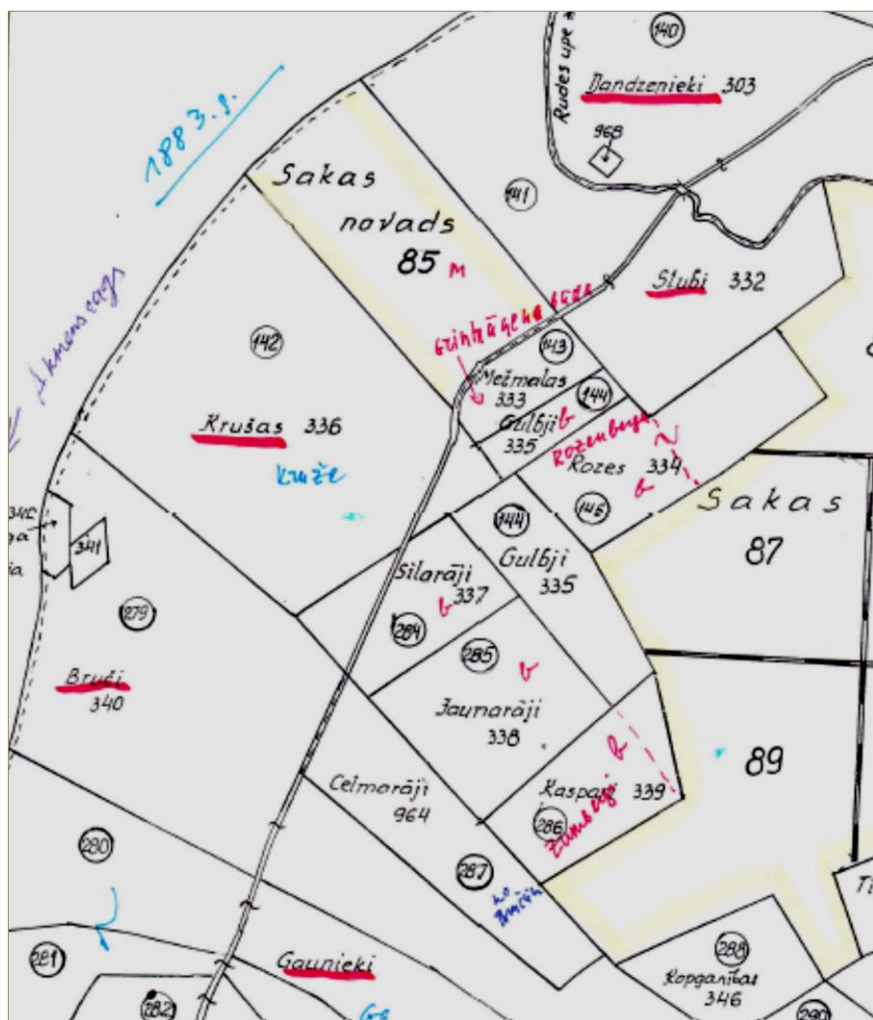
Pāvilostas novada Piekraštē atsevišķi nodalās Akmeņraga posms – piekraste no Pāvilostas, apliecot pašu Akmeņragu, līdz Skuju mājām (robežojas ar Ziemupes pagastu), kā arī Grīņu areāls. Kopš seniem laikiem, arī vēl pirms Otrā pasaules kara tā ir apdzīvota teritorija, bet pašreiz pieder pie dzīstošajām (skat. atbilstīgās kartes 4. sadaļā), turklāt jūtamas spēcīgas padomju varas gadu (atņemtie īpašumi, bijušās PSPS ārējā robeža ar robežjoslas režīmu u.c.) pēcietekmes. Tajā laikā pilnīgi nomainīts vadošais zemes izmantošanas veids – no laukiem uz mežu. Vēl pirms 70 gadiem redzētā atklātā piekrastes lauku ainava nomainīta ar meža ainavu, tomēr saglabājoties senajai (pašreiz jau zemes tirgus procesā pārmainītajai) zemes īpašumu struktūrai. Pašreiz šajos areālos redzami tikai meži, ko pārtrauc kādas senās sētas vietā saglabājušies tīrumi vai atmatas.

Jau tagad nepieciešams līdzsvarot tiesību aktos paredzētos aizliegumus (vispirms – samazināt to vispārējo raksturu, iespēju robežās diferencēt) ar vietu attīstības iespējām, atļaujot izmantot tās reālās priekšrocības, kas šai vietai piemīt. Dabas aizsardzības plānā paredzēts, ka pieļaujams iekārtot vairākas atpūtas vietas: Laikās, Mērniekos, pie Grīguļupes, Akmeņragā, Matrožos (bij. padomju militāro spēku objekts), kā arī auto stāvvietas – Akmeņragā un pie Rudupes, kur piedāvāts sagatavot upi laivu nobraucieniem. Tas tiek paredzēts teritorijas plānojuma risinājumos.

Izvērtējot teritorijas apdzīvotuma vēsturisko attīstību (sk.49., 75. un 76.attēls), dabas lieguma „Ziemepe” izvietojumu un tā aizsargājamās dabas vērtības, kā arī krasta kāpu aizsargjoslas robežu, uz austrumiem no dabas lieguma Ziemepe robežas noteikta meža teritorija M-3 ar īpašiem izmantošanas noteikumiem. Šajā teritorijā privāto mežu zemēs,- bijušo, vēsturisko sīksaimniecību teritorijā, nedalot esošās zemes vienības un zemes vienībās ar ne mazāku platību kā 3 ha atļautā izmantošana ir lauku sēta (viensēta) ar palīgēkām, kas arī nav pretrunā ar Aizsargjoslu likumā noteiktajām normām Baltijas jūras un Rīgas jūras līča piekrastes aizsargjoslā ārpus krasta kāpu aizsargjoslai un plānojumā noteiktajiem ciemiem. Apbūvei transformējamā maksimālā platība (zemes daļa zem ēkām (būvēm), pagalmiem un piebraucamajiem ceļiem) šajā vietā noteikta 2000 m². Šī teritorija paredzēta kā lokālpilānojumu un/vai detālpilānojumu teritorija. Izstrādājot lokālpilānojumu/detālpilānojumu teritorijā M-3, tāpat lauku sētu (viensētu) būvniecībai un pagalmu ierīkošanai zemes īpašumos, kuri tieši robežojas ar dabas liegumu Ziemepe, ieteikums izvēlēties to zemes īpašuma daļu, kas atrodas attālāk no dabas lieguma, tādējādi veidojot gar lieguma robežu neskartu buferjoslu.

Tas nepieciešams, lai meklētu jaunas iespējas, kā veicināt Piekrastes joslas līdzsvarotu un ilgtspējīgu attīstību, saskaņojot normatīvo un plānošanas pieeju, kā arī līdzsvarojot dabas aizsardzības un attīstības mērķus to teritoriālajās izpausmēs.

Plašāk par šo vietu pārmaiņām un motivācijām piedāvātajiem risinājumiem skatīt 7.sadaļā.

74.attēls. Sīksaimniecību Zemes īpašumu struktūra Akmeņraga posmā 20.gs.30. un 40.gadu mijā. Kartes pamats – Sakas pagasta zemnieku saimniecību robežu karte (1942.g.).

75.attēls. Sīksaimniecību Gulbja būdas un Rozenberga būdas plāni, kuros parādītas arī šo saimniecību ēkas. [Avots: LVVA, 7128.F., 1.apr., l.570)

9.2.4. Priekšlikums teritorijas plānotās (atļautās) izmantošanas – funkcionālo zonu iedalījumam

Izstrādāt jaunu Pāvilostas novada teritorijas plānojumu noteica nepieciešamība izveidot arī visam novadam vienotus, labi uztveramus Teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumus, vienotus plānotās (atļautās) izmantošanas (termins atbilstīgi Ministru kabineta noteikumiem Nr.1148) jeb funkcionālo zonu (Teritorijas attīstības plānošanas likums 2011 termiņš) izveides principus, to apzīmējumus. Skatīt 11.tabulu ar jaunā Pāvilostas novada teritorijas plānojuma plānotās (atļautās) izmantošanas jeb funkcionālo zonu iedalījumu un iepriekš izstrādāto Pāvilostas, Sakas pagasta un Vērgales pagasta pagastu teritorijas plānojumu plānoto (atļauto) izmantošanu salīdzinājumu.

Teritorijas plānojumā sastāvā ir izstrādāta vispārīga plānotas (atļautās) izmantošanas karte visam novadam ar mēroga noteiktību 1:10000 un detalizētākas plānotās izmantošanas kartes Pāvilostai un ciemiem – Vērgalei, Plocei, Saraiķiem, Ziemepei, Sakai, Strantei, Ulmalei un Rīvai.

11.tabula. Pāvilostas novada spēkā esošo teritorijas plānojumu atļauto izmantošanas veidu izvērtējums un vienota teritorijas plānotās (atļautās) izmantošanas (funkcionālo zonu) iedalījuma priekšlikums Pāvilostas novada teritorijas plānojumam 2012.-2024.g.

Pāvilostas novada teritorijas plānojuma 1.redakcijā teritorijas plānotās (atļautās) izmantošanas (funkcionālo zonu) iedalījums (burtu apzīmējums/ krāsas tonis RGB sistēmā)	Atļautie (plānotie) teritorijas izmantošanas veidi pašreizējos, spēkā esošajos Pāvilostas pilsētas, Sakas pagasta un Vērgales pagasta teritorijas plānojumos (TP)	Skaidrojums	
ŪDEŅU TERITORIJAS (Ū)			
168; 214; 255	Pāvilostas pilsētas TP (2008)	Teritorijas, kurās ietverti virszemes ūdens objekti – jūra, upes, strauti un citas dabīgas vai mākslīgas ūdenstilpes. Ūdeņu teritorijās atļautas darbības, kas saistītas ar attiecīgā ūdensobjekta apsaimniekošanu, izmantošanu un aizsardzību – ūdens transports, rekreācija un virszemes	
	Ūdeņi		Ū
	Sakas pagasta TP (2007)		
	Ūdenssaimniecībā izmantojamās teritorijas –		ZU

	ūdenstilpes, ūdenstece		ūdeņu noteces regulēšana, kā arī būvju izvietojumu, kas saistīts ar attiecīgā ūdens objekta izmantošanu un uzturēšanu.
	Vērgales pagasta TP (2007)		
	Ūdenssaimniecībā izmantojamās teritorijas – ūdenstilpes, ūdenstece, meliorācijas novadgrāvis		
MEŽU TERITORIJAS (M)			
156; 205; 137	Pāvilostas pilsētas TP (2008)		Mežu teritorijas līdzīgi kā lauku zemes tradicionāli ir vietas, kurās norisinājušās dažādas funkcijas: saimniekošana, dzīvošana, atpūta, dabas aizsardzība u.tml. Pašreiz tās ietver valsts mežu teritorijas, kas ir vienoti masīvi, strukturāli nemainīgas teritorijas, un privātos mežus, kas ir ekoloģiski nozīmīgi ainavā un kurus raksturo sīkāk sadalītas un telpiski mainīgākas struktūras. Atļautā izmantošana mežu teritorijās saistīta ar to saimniecisko funkciju īstenošanu, kā arī vienlaicīgi nodrošinot mežu bioloģisko daudzveidību saglabāšanu, mežu sociālās un ekoloģiskās funkcijas sekmēšanu. Faktiski meži pārstāv dabisko zaļumvietu grupu, bet tā kā telpiski tie ir būtiski atšķirīgi no zaļumvietām, plānojumā šīs teritorijas tiek atsevišķi izdalītas. Tajās ietilpst mežu, jaunaudžu un izcirtumu teritorijas, zeme zem meža infrastruktūras objektiem, mežā ietilpstoši un tam pieguļošie pārplūstošie klajumi, smiltāji (vietas, ko nesedz mežs), lauces, purvi, kas pamatā tiek izmantoti no topogrāfijas kartēm.
	Meži	ZM	
	Sakas pagasta TP (2007)		
	Mežs	ZM	
	Mežaudzes ap valkiem	ZMv	
	Skrajš mežs	ZMs	
	Aizsargājamās mežu teritorijas	ZMA	
	Apmežojamās teritorijas	ZMm	
	Vērgales pagasta TP (2007)		
	Mežsaimniecībā izmantojamā teritorija		
	Plānotā mežsaimniecībā izmantojamā teritorija		
	Plānotā tūrisma un atpūtas teritorija		
LAUKU ZEMES (L)			
255; 255; 215	Pāvilostas pilsētas TP (2008)		Tiek piedāvāts lietot nosaukumu „Lauku zemes”, ar kuru nereti tiek apzīmētas teritorijas ar tādu šauri specializētu vārdu kā „lauksaimniecības teritorijas”. 07.04.2004. likumā "Lauksaimniecības un lauku attīstības likums" tiek definēts, ka „lauksaimniecība ir tautsaimniecības nozare, kura nodrošina lauksaimniecības produktu ražošanu un ar to saistīto pakalpojumu sniegšanu”. Lauku teritorijā tradicionāli norisinās lauksaimnieciska, mežsaimnieciska un amatnieciska darbība, kur apbūvei ir pakārtota nozīme. Tās ietver gan nacionālas nozīmes, gan meliorētas, gan nemeliorētas lauksaimniecības zemes, kurā atrodas arī atsevišķas koku grupas, ūdeņi, lauku sētas (viensētas) u.tml. Tādēļ tiek piedāvāts lietot plašāku izmantošanas iedalījumu nekā tradicionāli tas tiek praksē lietots. Lauku zemes (L) tiek plānotas gan iepriekš noteikto ciemu teritorijās, gan arī novada lauku teritorijā. Lauku zemēs netiek plānota jauna savrupmāju apbūve, izņemot esošās vietas, kur iepriekšējo teritorijas plānojumu rezultātā šāda apbūve ir/vai tiek īstenota Lauku zemēs (L) ar burtu un ciparu kombināciju atzīmētas vietas ar īpašiem noteikumiem, piemēram, LR-5 norāda vietu, kurā papildus tradicionālajai funkcijai atļauta ražošanas funkcija – vēja elektrostacijas. Lauku zemes (arī ciemos) TA Lauku zemes Strantes un Ulmales ciemos noteiktas kā vietas ar īpašiem noteikumiem.
	Nav noteiktas	-	
	Sakas pagasta TP (2007)		
	Lauksaimniecības teritorijas	ZL	
	Atklāto telpu uzturēšanas teritorijas	TA	
	Tūrisma un rekreācijas teritorijas Baltijas jūras krasta kāpu aizsargjoslā	Tbja (kartēs)	
	Savrupmāju dzīvojamās apbūves teritorija jūras krasta 4.rinda	DzS-4	
	Savrupmāju dzīvojamās apbūves teritorija mežaudžu ielokā	DzS-m	
	Savrupmāju dzīvojamās apbūves teritorija upju ielokā- 1.rinda	DzSu-1	
	Savrupmāju dzīvojamās apbūves teritorija upju ielokā- 2.rinda	DzSu-2	
	Savrupmāju dzīvojamā apbūve ciema klajumā	DzS-k	
	Vērgales pagasta TP (2007)		
Pārējās lauksaimniecībā izmantojamās teritorijas			
<p>ZAĻUMVIETAS jeb zaļumu teritorijas ietver dabiskas vai pusdabiskas (to veidošanās saistīta ar cilvēka darbību dažādos laikos), kā arī speciāli iekārtotas vietas pilsētā un ciemos. Tās ir zaļumvietas kultūrvēsturiska vai estētiska nozīme, kā arī ekoloģiska (vides kvalitātes) nozīme, piemēram, aizsargstādījumi – sanitārās aizsargjoslas, vēja aizsargstādījumi, trokšņa aizsargstādījumi u.tml. Līdzšinējā plānošanas praksē, saistībā ar pastāvošo zemes lietošanas mērķu klasifikāciju un plānošanas speciālistu pieņēmumiem, tiek daudzkārt lietots jēdziens dabas pamatne, kas tiek attiecināts uz parkiem, skvēriem vai arī visu to teritoriju, kas neklasificējas apbūves nozīmē,- citiem vārdiem, kas paliek pāri. Šis jēdziens pieļauj lielu nenoteiktību, it sevišķi attiecībā uz urbanizēto teritoriju zaļumu struktūras mērķtiecīgu veidošanu, jo netiek skaidrots saturiski un funkcionāli. Tāpat vispārīgā veidā parasti tiek lietots vārds zaļumi, ar to saprotot visas platības, kuras dabā ir zaļas un kartēs krāsotas zaļā krāsā. Plaši lietots jēdziens ir arī apstādījumi, kas saturiski ir šaurāks par iepriekšējo, jo attiecas tikai uz „ar augiem apaudzētām un koptām teritorijām”. Tādēļ piedāvājam lietot jēdzienu zaļumvietas, kas atrodams jau</p>			

pilsētu (Ainaži, Sigulda u.c.) teritoriju plānojumos un zemes ierīcības dokumentos pagājušā gadsimta 20-tos gados. Lietojot jēdzienu zaļumvietas, ir iespējams runāt par katru konkrētu vietu, kur zaļumu saglabāšana/veidošana ir galvenais mērķis, pilnīgi konkrēti, saistībā ar novietojumu un konkrētas vietas funkcijām, līdz ar to – par apsaimniekošanas intensitātes līmeni un citiem jautājumiem. Tā tiek uzsvērta ainavas (arī telpiskās struktūras) elementu nozīme plānošanas, funkcionālajā un apsaimniekošanas skatījumā. Citiem vārdiem sakot, tas ir lietišķais skatījums uz tiem ainavas elementiem urbanizētā vidē, kas pārstāv cilvēka veidojumus un saistās ar augu valsti. Tātad – to krāsa dabā, kā arī kartēs (kā tas pieņemts) ir zaļā. Tas ir vienkāršāks un vienlaikus saturiskāks skatījums, salīdzinot ar iepriekš lietoto jēdzienu dabas pamatne.

DABISKĀS ZAĻUMVIETAS (ZD)

168; 255; 192	Pāvilostas pilsētas TP (2007)		Dabiskās zaļumvietās ietilpts īpaši vērtīgi zaļumi ar jūras piekrastes dabas raksturīgajām iezīmēm ārpus apbūvētajām teritorijām, kā arī Sakas upes un pieteku ieleju zaļumi atrodas upes ielejā, tās nogāzēs, terasēs un sāngravās ārpus pašreiz apbūvētajām teritorijām, kā arī ārpus ostas teritorijas Pāvilostas pilsētā. Tās ir dabiskas vai pusdabiskas (to veidošanās saistīta ar cilvēka darbību dažādos laikos), kā arī speciāli iekārtotas. Atkarībā no zaļumu veida, novietojuma, dabiskuma pakāpes un zinātniskās vērtības jūras piekrastē nodalāmi šādi zaļumvietu tipi: piekrastes biotopi un ainavu fragmenti, īpaši aizsargājamā teritorija – pelēkā kāpa smiltāju līdzenumā un perspektīvā īpaši aizsargājamā teritorija – priekškāpu sērija upes kreisajā krastā, pludmale, kāpu valnis jūras krastā aiz muzeja, publiskās atpūtas vietas: iekārtotās (apsaimniekojamās) un neformālās, vēja aizsargstādījumi. Šajās teritorijās atļautā izmantošana izriet no zaļumu jūras piekrastē vides kvalitātes uzturēšanas funkcijām: īpašā dabas aizsardzība, biotopu un ainavu aizsardzība, aizsardzība no vēja, rekreācija un ekoloģiska izglītošana. Savukārt atkarībā no zaļumu veida un novietojuma upes ielejā, pašreizējās vai perspektīvās funkcijas, izdalāmi šādi zaļumvietu tipi: koku un krūmu rindas upes krastos, atraktīvi savrupi koki, koku grupas un puduri, atmatu zālāji aramzemju vietās, pusdabiskās pļavas upes terasēs, tās senkrasta un gravu nogāzēs, lapu koku meži gravās, krūmāju (meži) upes krasta un senkrasta nogāzēs. Šeit atļautā izmantošana izriet no zaļumu upes ielejā funkcijām: ūdens aizsardzība, vides aizsardzība, biotopu un tikai Pāvilostai piemītošās ainavas aizsardzība.
	Zaļumi jūras piekrastē	ZJ	
	Zaļumi upes ielejā	ZU	

KOPTĀS ZAĻUMVIETAS (ZD)

115; 168; 0	Pāvilostas pilsētas TP (2008)		Koptās zaļumvietas (ZK) ir speciāli iekārtotas teritorijas novada blīvi apdzīvotajās vietās, kas atrodas pie pašreiz esošās un plānotās apbūves gan publiski pieejamas teritorijas, gan arī teritorijas ar ierobežotu pieejamību. Atkarībā no zaļumu veida un novietojuma, pašreizējās vai perspektīvās funkcijas, izdalāmi šādi zaļumvietu tipi: skvēri, ielu stādījumi, koku rindas, atsevišķi koki vai to grupas, dārzi un stādījumi pagalmos, mazdārziņi, rotaļu laukumi, atklātie sporta laukumi. Koptās zaļumvietu teritorijās ietilpst arī parki un citi īpašas nozīmes zaļumvietas – stādījumi ar īpašu kultūrvēsturisku nozīmi un specifiskām funkcijām, kā arī ar lielu ekoloģisko, estētisko un rekreācijas nozīmi. Atļautā izmantošana izriet no zaļumvietu apbūves teritorijās funkcijām: vides veidošana un aizsardzība, vides estētika, ikdienas atpūta pilsētvidē, reprezentācija, biotopu saglabāšana.
	Parki un citi īpašas nozīmes zaļumi	ZĪ	
	Zaļumi apbūves teritorijās	ZA	
	Pārējās neapbūvējamo zaļumu teritorijas	ZN	
	Sakas pagasta TP (2007)		
	Parki, skvēri, apstādījumi	TP	
	Vērgales pagasta TP (2007)		
Dabas un apstādījumu teritorija			

DZĪVOJAMĀS APBŪVES TERITORIJAS tiek noteiktas pilsētā un ciemos ar atbilstošu teritorijas organizāciju un apbūves struktūru. Nosakot dzīvojamās apbūves klasifikāciju un iedalot to savrupmāju, mazstāvu un daudzstāvu dzīvojamajā apbūvē, ņemti vērā divi galvenie kritēriji: (1) teritorijas izmantošana (funkcija) – dzīvošana un (2) apbūves un ar to saistītās teritorijas nozīme vietas telpiskajā struktūrā. Šī ir apbūve, kurai raksturīga pilsētas uzbūve un struktūra, ar pilsētai raksturīgām dzīvojamām ēkām un to koncentrāciju vienkopus mazās zemes īpašumu vienībās, veidojot lielāku apbūves blīvumu, un kurai nepieciešama centralizēta inženiertehniskā apgāde. Šāda pilsētas tipa dzīvojamā apbūve iespējama ne tikai pilsētas un ciemu teritorijā, bet arī ārpus tām, veidojot urbanizētas teritorijas laukos.

SAVRUPMĀJU APBŪVES TERITORIJAS (Dzs)

255; 255; 0	Pāvilostas pilsētas TP (2008)	SAVRUPMĀJU APBŪVES TERITORIJĀ /DZS/, kurā funkcionāli
-------------	-------------------------------	---

	Nav atsevišķi noteiktas	-	<p>un arī telpiski ieskaitāmas savrupmājas, dvīņu mājas, vasarnīcas, dārza mājas (1970-tos, 1980-tos gados celtās), kuras ir tendence pārvērst par mājokli pastāvīgai vai sezonas dzīvošanai.</p> <p>Pāvilostas pilsētas teritorijā tās netiek atsevišķi izdalītas.</p> <p>Savrupmāju apbūve paredzēta vēsturisko ciemu apbūvē – Vērgalē, Plocē, Saraiķos un Ziemupē ap ciemu centriem, kā arī plašās lauku zemju teritorijās iepriekš Sakas pagasta teritorijas plānojumā (2007) apstiprināto ciemu robežās un savrupmāju apbūvei plānotajās vietās. Iepriekš Vērgales pagasta teritorijās plānojumā (2007) plānotās retinātas ģimenes māju dzīvojamās un rekreācijas apbūves teritorija Saraiķu un Ziemupes ciemu teritorijās netiek paredzētas. Šīs Lauku zemes ciemu teritorijās noteiktas kā vietas ar īpašiem noteikumiem (ar indeksu).</p>
	Sakas pagasta TP (2007)		
	Savrupmāju dzīvojamās apbūves teritorijas jūras krasta 1.rinda	DzS-1	
	Savrupmāju dzīvojamās apbūves teritorijas jūras krasta 2.rinda	DzS-2	
	Savrupmāju dzīvojamās apbūves teritorijas jūras krasta 3.rinda	DzS-3	
	Savrupmāju dzīvojamās apbūves teritorija jūras krasta 4.rinda	DzS-4	
	Savrupmāju dzīvojamās apbūves teritorija – ciema centrs	DzS-c	
	Vasarnīcu un dārzu māju apbūves teritorijas	DzV	
	Vērgales pagasta TP (2007)		
	Ģimeņu māju dzīvojamās apbūves teritorija		
	Plānotā ģimeņu māju dzīvojamās apbūves teritorija		
	Plānotās retinātas ģimenes māju dzīvojamās un rekreācijas apbūves teritorija		
MAZSTĀVU DZĪVOJAMĀ APBŪVES TERITORIJAS (DzM)			
255; 214; 0	Pāvilostas pilsēta		<p>Šīs teritorijas tiek noteiktas pilsētā un ciemos, lai nodrošinātu mājokļa funkciju ar dzīvojamo apbūvi līdz 2 stāviem. Pāvilostas pilsētā šīs teritorijas funkcionāli un arī telpiski ietver savrupmāju, vienkārtu un divkārtu daudzdzīvokļu dzīvojamo māju un tām piederīgo palīgēku (saimniecības ēkas, garāžas, šķūnīši u.tml.) teritorijas.</p> <p>Mazstāvu dzīvojamā apbūves teritorijas (DzM) ietver esošās vienkārtu un daudzdzīvokļu dzīvojamās mājas Vērgalē, Plocē, Ziemupē un Saraiķos ar tām piederīgajām palīgēkām (saimniecības ēkas, garāžas, šķūnīši u.tml.)</p>
	Mazstāvu dzīvojamās apbūve	DzM	
	Sakas pagasts		
	Nav noteiktas	-	
	Vērgales pagasts		
	Nav noteiktas	-	
VAIRĀKSTĀVU DZĪVOJAMĀS APBŪVES TERITORIJAS (DzV)			
230; 153; 0	Pāvilostas pilsēta		<p>Teritorijas, kuras tiek noteiktas Pāvilostā un Vērgalē, lai nodrošinātu mājokļa funkciju ar daudzdzīvokļu māju apbūvi ar 3 vairāk stāviem. Jaunas šāda veida teritorijas netiek paredzētas.</p>
	Vairākstāvu dzīvojamā apbūve	DzV	
	Sakas pagasts		
	Nav noteiktas		
	Vērgales pagasts		
	Daudzdzīvokļu māju dzīvojamās apbūves teritorija		
PUBLISKĀ APBŪVES TERITORIJAS (P)			
245; 0; 0	Pāvilostas pilsētas TP (2008)		<p>Publiskās apbūves teritorija (P) ietver iedzīvotāju tiešai apkalpei domātas komerciālas un nekomerciālas iestādes. Šī sabiedrisko un komerciālo apbūve neatšķiras pēc to lomas pilsētas struktūrā, taču tām ir dažādas funkcijas, kas atšķiras pēc tā, kas ir tajās veikto darbību galvenais mērķis – noteiktu pakalpojumu sniegšana vai peļņas gūšana.</p> <p>Šīs teritorijas apzīmēšanai tiek piedāvāts lietot vārdu kopu publiskā apbūve, kas atbilst šobrīd spēkā esošo būvniecību regulējošo normatīvo aktu terminoloģijai (Latvijas būvnormatīvam LBN 208-08 "Publiskas ēkas un būves" /apstiprināts ar Ministru kabineta 2008.gada 21.jūlija</p>
	Sabiedrisko un komerciālo apbūve	P	
	Rekreācijas objekti	PR	
	Sakas pagasta TP (2007)		
	Darījumu iestāžu teritoriju 1.rinda	JD-1	
	Darījumu iestāžu teritoriju 2.rinda	JD-2	
	Tūrisma un rekreācijas teritorijas	T	

	Sabiedrisko iestāžu apbūves teritorija	S	<p>noteikumiem Nr.567/, kurā norādītas publisko ēku un būvju funkcionālās grupas: izglītības un zinātnes ēkas, ārstniecības, veselības aprūpes, sociālās aprūpes un rehabilitācijas iestādes u.tml.), pretstatā darījumu iestādes, kas līdzšinējā plānošanas praksē tika lietota saistībā ar pastāvošo nekustamā īpašuma lietošanas mērķu klasifikāciju un, iespējams, arī saistībā ar Civillikuma juridiskajiem formulējumiem.</p> <p>Publiskās apbūves teritorijas raksturo teritoriju un ēku pieejamību sabiedrībai, un tām ir atvērtas, publiskas telpas statuss telpiskajā struktūrā (ainavā). Teritoriju un apbūves pieejamības raksturs (iedzīvotāju un citu tās apmeklētāju interese par tām) un to telpiskā loma ainavā (telpiskajā struktūrā) ir publiskās apbūves teritorijas klasifikācijas galvenie kritēriji. Šajā zonējumā tiek ietverta sabiedrisko un komerciestāžu apbūve, kas neatšķiras pēc to lomas telpiskajā struktūrā (neatšķiras ar būvju apjomiem, teritorijas iekārtojumu u.tml.), taču tām ir dažādas funkcijas, kas atšķiras pēc tā, kas ir tajās veikto darbību galvenais mērķis – noteiktu pakalpojumu sniegšana ar vai bez peļņas gūšanas, bet tajā pašā laikā šīs funkcijas iespējams ātri mainīt vietām.</p> <p>Publiskās apbūves teritorijās tiek ietverta gan esošā, gan arī plānotā sabiedrisko un komerciestāžu apbūve novada ciemos, kas neatšķiras pēc to lomas telpiskajā struktūrā (neatšķiras ar būvju apjomiem, teritorijas iekārtojumu u.tml.), taču tām ir dažādas funkcijas. Iepriekš Sakas pagasta teritorijas plānojumā (2007) paredzētajos ciemos: Ulmalē un Strantē noteiktās Darījumu iestāžu teritoriju 1.rinda, Darījumu iestāžu teritoriju 2.rinda, Tūrisma un rekreācijas teritorijas u.c. noteiktas kā vietas ar īpašiem noteikumiem (ar indeksu).</p>
	Ciema centra apbūves teritorijas	Jc	
	Vērgales pagasta TP (2007)		
	Sabiedrisko un darījumu iestāžu apbūves teritorija		
	Plānotā sabiedrisko un darījumu iestāžu apbūves teritorija		
Plānotā jaukta sabiedrisko, darījumu un dzīvojamās apbūves teritorija			
RAŽOŠANAS APBŪVES TERITORIJAS (R)			
156; 137; 205	Pāvilostas pilsētas TP (2008)		Teritorijas, kurās ietilpst rūpnieciskās un lauksaimnieciskās ražošanas objekti un noliktavas.
	Ražošanas objekti un noliktavas	RR	
	Sakas pagasta TP (2007)		
	Ražošanas un tehniskās apbūves teritorijas	JR	
	Vērgales pagasta TP (2007)		
Ražošanas objektu un tehniskās apbūves teritorija			
DERĪGO IZRAKTEŅU IEGUVES TERITORIJAS (RD)			
156; 168; 115	Sakas pagasta TP (2007)		Derīgo izrakteņu ieguves teritoriju zemes izmantošanas veids ir rūpnieciskie derīgo izrakteņu ieguves karjeri. Pēc karjeru reaktivācijas, atļauta to teritoriju izmantošana atpūtai un rekreācijai, virszemes ūdens objektu ierīkošanai, lauksaimnieciskiem vai mežsaimnieciskiem mērķiem.
	Perspektīvā ieguves rūpniecībā izmantojamās teritorijas	IK	
	Perspektīvā karjera teritorija	IKp	
	Vērgales pagasta TP (2007)		
Kūdras ieguves teritorija			
TRANSPORTA INFRASTRUKTŪRAS TERITORIJAS (TI)			
223; 223; 223	Pāvilostas pilsētas TP (2008)		Šajā teritorijās ietverta satiksmes infrastruktūra - dzelzceļi, autoceļi, pašvaldības ceļi, komersantu un māju ceļi, ielas, garāžu teritorijas pie daudzdzīvokļu mājām, atklātas autostāvvietas u.tml., kā arī ostas teritorija.
	Satiksmes infrastruktūra	TS	
	Sakas pagasta TP (2007)		
	Līnijbūvju izbūves teritorijas (ar dažādu līniju apzīmējumiem attēloti valsts nozīmes 1.un 2.šķiras ceļi, pārējie ceļi, pašvaldības un koplietošanas ceļi, sakaru kabeli u.tml.)	L	
	Vērgales pagasta TP (2007)		
Satiksmes infrastruktūra (ar			

	dažādu līniju apzīmējumiem attēloti valsts nozīmes 1.un 2.šķiras autoceļi, pašvaldības autoceļi, pašvaldības iela u.tml.)		
TEHNISKĀS APBŪVES TERITORIJAS (TA)			
153; 153; 153	Pāvilostas pilsētas TP (2008)		Teritorijas, kurās ietilpst inženierkomunikācijas un ar tām saistīto būvju apgādei ar izejvielām, sakariem, energoresursiem un citiem resursiem un ar tām saistīto būvju teritorijas (siltumapgādes objekti, notekūdeņu attīrīšanas vietas, ūdens ņemšanas vietas u.tml.).
	Inženiertehniskās apgādes objekti	TI	
	Vērgales pagasta TP (2007)		
	Plānotā tehniskās apbūves teritorija		
	Inženiertehniskās apgādes tīkli un objekti (ar dažādiem apzīmējumiem attēlotas inženierkomunikācijas)		

IZMANTOTIE AVOTI

- Brencis A. Latvijas pilsētu zīmoli. *Kapitāls*, Nr.10, 2011. 86.- 95. lpp.
- Ciemats. Ciems. *Konversācijas vārdnīca*. 4. sēj. Rīga: Latviešu biedrības Derīgu grāmatu nodaļa. 1921. 4699. lpp.
- Ciemats. Ciems. *Latviešu konversācijas vārdnīca*. 2. sēj. Rīga: A. Gulbja apgādībā, 1927.-1928. 3901.-3907.; 3909.- 3910. sleja.
- Cimermanis S. Etnogrāfu ekspedīcija Grīņu rezervāta apkaimē. *Zinātniskās atskaites sesijas materiāli*, Rīga, 1980. 138.- 142. lpp.
- Boruks A. *Zemes izmantošanas efektivitāte*. Rīga, Zinātne, 1982. 224 lpp.
- Boruks A. *Dabas apstākļi un to ietekme uz agrovīdi Latvijā*. Rīga, 2004. 166 lpp.
- Dabas lieguma „Ziemeļpe” dabas aizsardzības plāns*. Izstrādātāji: D. Dzintare, B. Laime, A. Petriņš. Rīga, 1999. 38 lpp, ar pielikumiem (kartes, tabulas)
- Darbspēka ģeogrāfiskā mobilitāte*. Rīga: Latvijas Universitāte. 2007. 240 lpp.
- E. Dunsdorfs. *Kurzemes kara kartes (17. un 18. gadsimtenī)*. Melnburna, Kārļa Zariņa fonds, 1984. 178 lpp.
- Eberhards G. *Jūra uzbrūk. Ko darīt?* Latvijas Universitāte, 2004. 24 lpp.
- Eberhards G. *Latvijas jūras krasti*. Latvijas Universitāte, 2003. 294 lpp.
- Eberhards G., Lapinskis J. *Baltijas jūras Latvijas krasta procesi. Process on the Latvian Coast of the Baltic Sea*. Atlants. LU Akadēmiskais apgāds, 2008. 64 lpp.
- Eihe V. Latvijas meži. *Latvijas zeme, daba, tauta*. II. Rīgā, 1936.
- Eiropas Savienības aizsargājami biotopi Latvijā. Noteikšanas rokasgrāmata*. Latvijas dabas fonds, Rīga, 2010. 320 lpp.
- Gailis J. Grīņos – pavasara ūdeņu, vēju un viršu valstībā. *Saudzējiet un mīliet dabu*. Latvijas PSR ZA izdevniecība, Rīgā, 1958. 51.- 60.lpp.
- Grīnis. *Meža enciklopēdija*. Rīga, 2003. 113.lpp.
- Jansons E. Dabas pieminekļi Latvijā. *Latvijas zeme, daba, tauta*. II. Rīgā, 1936.
- Juškevičs J. *Hercoga Jēkaba laikmets Kurzemē*. Vērtspapīru spiestuves izdevums. Rīga, 1931. 671 lpp.
- Kaiserling E., Derschau E. *Beschreibung der Prowinz Kurland*. Mitau, 1805.
- Kiršteins K. Tipoloģiskās mežaudžu klasifikācijas izveidošana un pielietošana praksē. *Mežsaimniecības rakstu krājums*, IV. 1926. 33.-16. lpp.
- Krišjāne Z., Bauls A. Migrācijas reģionālās iezīmes. *Demogrāfiskā situācija šodien un rīt*. Stratēģiskās analīzes komisija. Rīga: Zinātne. 2005. 130.-148.lpp.
- Krūzmētra Ž. *Piepilsētu lauku teritorijas apdzīvojuma pārmaiņas Latvijā*. Promocijas darbs. Rīga, 2011. 122 lpp ar pielikumiem.
- Latvijas ciemi. Nosaukumi, ģeogrāfiskais izvietojums*. Rīga: Latvijas ģeotelpiskās informācijas aģentūra, 2007. 647 lpp.

- Latvijas 2000. gada tautas skaitīšanas rezultāti.* Rīga: LR Centrālā statistikas pārvalde. 288 lpp.
- Latvijas vides indikatoru pārskats.* 2001. Latvijas vides aģentūra, Rīga, 2001.124 lpp.
- Laumane B. *Zeme, jūra, zvejvietas. Zvejniecības leksika Latvijas piekrastē.* Rīga, Zinātne, 1996.
- LVVA, 183.f., 167.apr., 230.l. (Meža stādījumu plāns Pērkones valsts muižas aizsargmežu joslā).
- LVVA, 412.f., 2. apr., 4. l. un 405.l. (Aizputes apriņķa apdzīvoto vietu saraksts 1859.g.).
- LVVA, 1679.f., 172. apr., muižu sadalīšana: 47.l. (Labraga muiža); 51.l. (Lavīžu muiža); 74. un 75.l. (Sakas jeb Upes muiža); 79.l. (Salienas-Smikšu muiža); 83.l. (Ulmales muiža kopā ar Stranti); 1089.l. (Bebes muiža); 1202.l. (Vērgales muiža); 1190.l. (Saraikšu muiža); 1207.l. (Ziemupes muiža); 1133.l. (Medzes muiža).
- LVVA, 7128.f., 1.apr., 569.l.(Pāvilostas apbūves gabalu piešķiršana); 570.l (Zemes ierīcības darbi Upes muižā).
- LVVA, 6828.f., 2.apr., 881.l. (Vērgales muižas plāns); 882.l. (Bebes muižas plāns).
- LVVA, 183.f., 162.apr., 206.l. (Pērkones kroņa muižas regulēšana).
- LVVA, 1679.f., 172. apr., 74.l. – Upesmuižas sadalīšana.
- LVVA, 1679.f., 2. apr., 198.l. – Upesmuižas nekultivēto zemju sadalīšanas plāns.
- LVVA, 7128.f.,1. apr., 598.l – Sakas pagasta Grīņu zemes piešķiršana.
- LVVA, 7128.f.,1. apr., 600.l. – Upesmuižas nekultivēto zemju sadalīšana.
- LVVA, 1679.f., 214. apr. lietas: 347 – Jaunarāji; 342 – Baltmuiža; 350 – Ņetleri; 349 – Ņērpi; 344 – Drusti; 348 – Jotiki; 358 – Valceniķi; 343 – Bukas; 352 – Leikas; 345 – Gudenieķi; 346 – Gulbji.
- Miezis V. *Latvijas jūras zvejniecība 1928.g.* Zemkopības departamenta izdevums. Rīga, 1929. 56 lpp.
- Mugurēvičs E. Arheoloģisko pieminekļu apzināšana Liepājas rajona ziemeļu daļā. *Zinātniskās atskaites sesijas materiāli.* Rīga, Zinātne, 1980. 81.- 83. lpp.
- Piekrastes telpiskās attīstības pamatnostādnes 2011.- 2017.gadam (informatīvā daļa).* Rīga, 2011.
- Reģionu attīstība Latvijā. 2010.* Valsts Reģionālās attīstības aģentūra. Rīga, 2011. 272 lpp.
- Salnais V., Maldups A. *Lauku apdzīvotās vietas.*(Pēc 1935.g. tautas skaitīšanas materiāliem). Rīga, 1936. 142 lpp.
- Sanders V. *Henke no Pāvilostas.* Vēsturisks romāns. Apgāds 'Daugava' (gads nav norādīts). 152 lpp.
- Skujēniķis M. *Latvija: zeme un iedzīvotāji.* Rīga, 1927. 752 lpp.
- Strods H. *Latvijas lauksaimniecības vēsture. No vissenākajiem laikiem līdz 20.gs. 90.gadiem.* Rīga: Zvaigzne, 1992. 288 lpp.
- Turlajs J., Milliņš G. *Latvijas apdzīvotās vietas.* Rīga: Apgāds Jāņa sēta. 1998. 272 lpp.+karte.
- Ulsts V. *Baltijas jūras Latvijas krasta zona.* Valsts ģeoloģijas dienests. Rīga, 1998. 96 lpp.
- Ušackis U. Valsts iekšējās migrācijas ietekme uz iedzīvotāju skaita samazināšanos un to novecošanos Latvijas lielākajās pilsētās un rajonos. *Demogrāfiskā situācija šodien un rīt.* Stratēģiskās analīzes komisija. Rīga: Zinātne. 2005. 149.-162.lpp.
- Veldre V. *Dzīve pie jūras.*(Atkārtots izdevums). Latvijas Kultūras fonds, 1991. 192 lpp.

Ventas upju baseina apgabala apsaimniekošanas plāns 2010.-2015.gadam. 2009. 32 lpp, ar pielikumiem.

Zvejniecība. Konversācijas vārdnīca. Rīgas Latviešu biedrības Derīgu grāmatu nodaļa. Rīga, 1911. 2332.- 2333. lpp.

Pāvilostas pelēkās kāpas dabas lieguma dabas aizsardzības plāns, 2009.

Pāvilostas pilsētas teritorijas plānojums, 2008.

Sakas pagasta teritorijas plānojums, 2007.

Sakas pagasta teritorijas plānojuma ietekmes uz vidi stratēģiskā novērtējuma Vides pārskats, 2007.

Vērgales pagasta teritorijas plānojums un ietekmes uz vidi stratēģiskā novērtējuma Vides pārskats, 2007.

Latvijas Republikas Satversmes 2011. gada 12. maija spriedums lietā Nr. 2010-56-03

PIELIKUMI